

Міністерство освіти і науки України
Чернігівський національний технологічний університет

НАУКОВИЙ ВІСНИК ПОЛІССЯ

Науковий економічний журнал

№ 1(17)

ЧЕРНІГІВ

2019

Державна реєстраційна служба України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 21188-10988ПР від 03.02.2015 р.

Науковий журнал «Науковий вісник Полісся» включено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ (Наказ Міністерства освіти і науки України № 747 від 13.07.2015 р.)

Журнал зареєстровано, реферується та індексується у наступних міжнародних наукометричних базах даних, репозитаріях та пошукових системах: Міжнародний центр періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж), Ulrichsweb™ Global Serials Directory, Crossref (DOI: 10.25140/2410-9576), Google Scholar, PИHЦ, Index Copernicus, Українська науково-освітня мережа УРАН, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, реферативна база даних “Україніка наукова”.

Випуск рекомендовано до друку рішенням Вченої ради ЧНТУ
Від 25.03.2019 р., Протокол № 3

Редакційна колегія:

Шкарлет С. М.	доктор економічних наук, професор (головний редактор);
Коваленко Л. О.	кандидат економічних наук, професор (відповідальний редактор);
Гонта О. І.	доктор економічних наук, професор;
Білгілі Ф.	доктор економічних наук, професор (Кайсері, Туреччина);
Брітченко І. Г.	доктор економічних наук, професор (Тарнобжег, Польща);
Гарафонова О. І.	доктор економічних наук, професор;
Грішнова О. А.	доктор економічних наук, професор;
Дьякон Р.	доктор економічних наук, професор (Рига, Латвія);
Живитере М.	доктор економічних наук, професор (Рига, Латвія);
Живко З. Б.	доктор економічних наук, професор;
Ільчук В. П.	доктор економічних наук, професор;
Маргасова В. Г.	доктор економічних наук, професор;
Савченко В. Ф.	доктор економічних наук, професор;
Сорвиров Б. І.	доктор економічних наук, професор (Гомель, Білорусь);
Тропіна В. Б.	доктор економічних наук, професор;
Білан Ю. В.	доктор економічних наук, доцент (Щецин, Польща);
Дерій Ж. В.	доктор економічних наук, доцент;
Стріелковскі В.	доктор економічних наук (Прага, Чехія);
Вдовенко С. М.	доктор наук з державного управління, доцент;
Мельник А. І.	доктор філософських наук, професор;
Мороз Н. В.	відповідальний секретар.

Н 34 Науковий вісник Полісся. – Чернівці : ЧНТУ, 2019. – № 1 (17). – 190, [2] с.
DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)

Висвітлюються актуальні проблеми розвитку сучасної економіки, функціонування та розвитку підприємств різних форм власності, інвестиційно-інноваційної діяльності, підвищення конкурентоспроможності національної економіки, регіонального розвитку.

Для наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів, практиків.

Ліцензія Creative Commons «Attribution-NonCommercial»
(«Із зазначенням авторства – Некомерційна») 4.0 Всесвітня

ISSN 2410-9576 (Print)
ISSN 2412-2394 (Online)

Ministry of Education and Science of Ukraine
Chernihiv National University of Technology

SCIENTIFIC BULLETIN OF POLISSIA

Scientific journal on Economics

№ 1(17)

CHERNIHIV
2019

The *Scientific Bulletin of Polissia* has been included in the list of scientific professional publications of Ukraine, where the results of dissertations for the degree of Doctor and Candidate of Economics can be published (established by the decree of Ministry of Education and Science of Ukraine from July 13, 2015, № 747)

The journal is registered, being reviewed and indexed in the following international scientometric databases, repositories and search engines: international Centre for periodicals (ISSN international Centre, Paris), Ulrichsweb TM, Global Serials Directory, Crossref (DOI: 10.25140/2410-9576), Google Scholar, RISC, Index Copernicus, Ukrainian Research and Academic Network URAN, Vernadsky National Library of Ukraine, abstract database "Ukrainika naukova".

The issue is recommended to be sent to the press by
Chernihiv National University of Technology Academic Senate decision
From 25.03.2019, Proceeding № 13

Editorial Board:

Shkarlet S. M.	Doctor of Economics, Professor (<i>chief editor</i>);
Kovalenko L. O.	Candidate of Economic Sciences, Professor (<i>managing editor</i>);
Gonta O. I.	Doctor of Economics, Professor;
Bilgili F.	Doctor of Economics, Professor (Kayseri, Turkey);
Britchenko I. G.	Doctor of Economics, Professor (Tarnobrzeg, Poland);
Garafonova O. I.	Doctor of Economics, Professor
Hrishnova O. A.	Doctor of Economics, Professor;
Djakons R.	Doctor of Economics, Professor (Riga, Latvia);
Živitere M.	Doctor of Economics, Professor (Riga, Latvia);
Zhyvko Z. B.	Doctor of Economics, Professor;
Ilchuk V. P.	Doctor of Economics, Professor;
Marhasova V. H.	Doctor of Economics, Professor;
Savchenko V. Ph.	Doctor of Economics, Professor;
Sorvyrov B. I.	Doctor of Economics, Professor (Hornel, Belarus);
Tropina V. B.	Doctor of Economics, Professor;
Bilan Yu. V.	Doctor of Economics, Associate Professor (Szczecin, Poland);
Derii Zh. V.	Doctor of Economics, Associate Professor;
Strielkowski W.	Doctor of Economics (Prague, Czech Republic);
Vdovenko S. M.	Doctor of Public Administration, Associate Professor;
Melnyk A. I.	Doctor of Philosophy, Professor;
Moroz N. V.	managing secretary.

Scientific Bulletin of Polissia. – Chernihiv : ChNUT, 2019. - № 1 (17). – 190, [2] p.
DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)

Urgent problems of present-day economics' development, different ownership enterprises operation and development, investment and innovative activity, increasing national economy's competitiveness, regional development are reported.

It is intended for scientists, lecturers, postgraduate students, students and practitioners.

Creative Commons License "Attribution-NonCommercial"
4.0 International (CCBY-NC 4.0).

ISSN 2410-9576 (Print)
ISSN 2412-2394 (Online)

ЗМІСТ TABLE OF CONTENTS

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ NATIONAL ECONOMY MANAGEMENT AND ECONOMICS

<i>Кичко І. І., Мекшун Л. М.</i> Особливості скандинавської моделі регулювання ринку праці	7-13
<i>Козирева О. В., Гарафонова О. І., Яковлев А. В.</i> Сучасні тенденції та стратегічні напрями реалізації кластерної моделі розвитку фармацевтичної галузі в Україні	14-25
<i>Тарасенко І. О., Цимбаленко Н. В., Тарасенко О. С.</i> Особливості реалізації механізму державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти та науки	26-32
<i>Dziekański P.</i> The gravitational effect and the spatial diversification of the competitiveness of the communes of the Świętokrzyskie voivodeship	33-40
<i>Gechbaia B., Qoqiauri L.</i> Main blocks and models of the national innovative system	41-54
<i>Струтинський В. Б., Сахно Є. Ю., Мороз Н. В.</i> Формування стратегії та програми розвитку академії інженерних наук України	55-65
<i>Kelemen M.</i> Application of situational management methodology in forensic investigation of air accident circumstances	66-73
<i>Перетятко Ю. М.</i> Результати виконання стратегії розбудови інформаційного суспільства в Україні	74-77
<i>Якубек П., Шапошникова І. В., Шапошников К. С.</i> Напрями адаптації світового досвіду розвитку вищої освіти в Україні у період становлення інформаційної економіки	78-84
<i>Pawliszczy D. O., Kurmaiev P. Y.</i> Development of the sphere of higher education: organizational and financial aspects	85-92
<i>Даньшина Ю. В.</i> Направление совершенствования управления системой предоставления административных услуг в Украине	93-102
<i>Волік М. А.</i> Сучасні тенденції реалізації інвестиційного потенціалу України	103-109
<i>Конакова К. М.</i> Концептуальні засади формування державної інвестиційної політики	110-117

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА REGIONAL ECONOMICS

<i>Виговська В. В., Музика В. В., Малей Е. Б.</i> Сучасний стан мисливського господарства Чернігівської області: проблеми та шляхи їх вирішення	118-125
<i>Алешугіна Н. О., Зеленська О. О.</i> Гастрономічна пропозиція Чернігівщини та напрями її розширення в контексті розвитку в'їзного туризму	126-131

ІННОВАЦІЇ INNOVATIONS

<i>Маргасова В. Г., Ткаленко Н. В., Шестаковська Т. Л.</i> Інформаційно-комунікаційна інфраструктура комерціалізації інновацій сфери вищої освіти України	132-138
<i>Mykhailovska O. V., Chervynskiy A. I., Fokin D. P.</i> The prospects of Virtual Reality (VR) technology in educational process and business	139-147

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ ENTERPRISE MANAGEMENT

<i>Шкарлет С. М., Дубина М. В., Жук О. С.</i> Теоретичні аспекти визначення сутності категорії «Fintech»	148-157
--	---------

Hryhoruk P. M. Khrushch N. A., Chuniak O. V. Conception of modeling the system of ensuring financial economic security 158-165

Суржик В. Г. Сучасні підходи щодо визначення економічної квінтесенції судово-бухгалтерської експертизи в Україні 166-172

**ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА
FINANCE. BANKING**

Pawlik A. Bank spółdzielczy (cooperative bank) as a guarantor of the stabilisation of the local financial system 173-179

Реферату / Abstracts 180-185

*Правила оформлення та подання рукопису до журналу /
The rules of formatting and publishing the article in the journal* 186-190

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 331.5: 351: 330.1

UDC 331.5: 351: 330.1

І. І. Кичко, д. е. н, професор,
Л. М. Мекшун, к. е. н, доцентI. I. Kychko, Doctor of Economics,
Associate Professor,
L. M. Mekshun, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor**ОСОБЛИВОСТІ СКАНДИНАВСЬКОЇ МОДЕЛІ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ****THE SPECIFICS OF THE SCANDINAVIAN MODEL OF LABOR MARKET REGULATION**

Актуальність теми дослідження викликана потребою аналізу ефективних моделей регулювання ринку праці з метою застосування досвіду їх побудови в Україні.

Постановка проблеми. Національні моделі ринку праці пов'язані з особливостями політики зайнятості в різних країнах, менталітетом та різною участю держави. Проблема полягає в недостатньому аналізі особливостей скандинавської моделі регулювання ринку праці та можливостей застосування її досягнень в національній економіці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти регулювання ринку праці розглянуті в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: К. Армстронг, М. Барінова, Я. Безугла, Д. Богиня, П. Василенко, Д. Вінкот, Х. Дент, В. Дівнич, Г. Еспінг-Андерсен, Е. Лібанова, П. Регнард, А. Салір, Я. Столярчук, С. Сіденко, Дж. Хопкін, В. Швець та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. У більшості досліджень щодо національних моделей регулювання ринку праці дається їх загальна характеристика. Мало дослідженими залишаються особливості регулювання ринку праці в скандинавських країнах.

Постановка завдання. Завдання полягає в аналізі регулювання ринку праці в Фінляндії, Швеції, Данії та Норвегії, виділенні спільних та відмінних рис, пошуку можливостей застосування їх досвіду в Україні.

Виклад основного матеріалу. У статті показано, що в скандинавській моделі регулювання ринку праці значна роль відводиться державі. Вона відіграє ключову роль, забезпечуючи населення робочими місцями, високими доходами, безкоштовною освітою, охороною здоров'я та соціальними виплатами. В скандинавських країнах на нинішньому етапі розвитку збережена соціалізація ринку праці з урахуванням нових економічних реалій та процесів глобалізації. Виділено принципи соціалізації скандинавського ринку праці, які б доцільно було застосувати в Україні на сучасному етапі соціально-економічного розвитку національної економіки.

Висновки. Для України оптимальною моделлю ринку праці повинно стати гармонійне поєднання стимулювання індивідуальних досягнень у праці та соціальних гарантій з боку держави. Така модель забезпечує рівною мірою економічний добробут та соціальний консенсус.

Ключові слова: регулювання; ринок праці; скандинавська модель; соціалізація ринку праці.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-7-13

Актуальність теми дослідження. Ринок праці – це один з найбільш складних та динамічних елементів загальноекономічного ринкового механізму. Він відображає різні аспекти життєдіяльності суспільства, забезпечуючи в значній мірі розширене відтворення людського капіталу. Тому процес його функціонування, збалансування попиту та пропозиції постійно знаходиться у колі зору держави.

Urgency of the research is caused by a need for an analysis of effective models of labor market regulation in order to use that experience in Ukraine.

Target setting. National models of labor markets are linked to the specific policies of employment in different countries, the mentality and the different participation level of the state. The problem is insufficient analysis of the specifics of the Scandinavian model of labor market regulation and the possibilities of using its achievements in the national economy.

Actual scientific researches and issues analysis. Some aspects of labor market are covered by the studies of such domestic and foreign scientists as K. Armstrong, M. Barinova, I. Bezugla, D. Boginya, P. Vasilenko, D. Vinkot, H. Dent, V. Divnich, G. Esping-Andersen, E. Libanova, P. Regnard, A. Sapir, Y. Stolyarchuk, S. Sidenko, J. Hopkin, V. Shvech and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. Most studies on national models of labor market regulation provide a general characteristic of them. Little research remains on the peculiarities of labor market regulation in Scandinavian countries.

The research objective. The task is to analyze the regulation of labor markets in Finland, Sweden, Denmark and Norway, the allocation of common and distinctive features, the search for opportunities to apply their experience in Ukraine.

The statement of basic materials. The article defined that in the Scandinavian model of labor market regulation the most significant role is assigned to the state. It plays a key role in providing people with jobs, high incomes, free education, health care and social benefits. In the Scandinavian countries, at the current stage of development, the socialization of the labor market is preserved considering the new economic realities and processes of globalization. The principles of socialization of the Scandinavian labor market, which would be expedient to apply in Ukraine at the present stage of socio-economic development of the national economy, are highlighted.

Conclusions. For Ukraine, the optimal model of the labor market must be the harmonious combination of stimulating individual achievements in labor and social guarantees by the state. This model provides equally economic well-being and social consensus.

Keywords: regulation; labor market; Scandinavian model; the socialization of the labor market.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Ознайомлення з національними моделями регулювання ринку праці ЄС свідчить про їхню розмаїтість та своєрідність, що обумовлено особливостями формування і розвитку цих країн. Однак всім ринкам праці ЄС притаманні тенденції старіння населення, посилення конкурентної боротьби, що суттєво погіршують умови зайнятості. Зазначені чинники зумовлюють необхідність проведення цілеспрямованої політики щодо збалансованості ринку праці, використовуючи можливості та досвід загальноєвропейського та національного рівня. Зазначене актуалізує питання вивчення досвіду державного регулювання ринку праці ЄС, зокрема скандинавських країн.

Постановка проблеми. Національні моделі ринків праці пов'язані з особливостями політики зайнятості в різних країнах, менталітетом та різною участю держави. Проблема полягає в недостатньому аналізі особливостей скандинавської моделі регулювання ринку праці та можливостей застосування її досягнень в національній економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти регулювання ринку праці розглянуті в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: К. Армстронг, М. Барінова, Я. Безугла, Д. Богиня, П. Василенко, Д. Вінкот, Х. Дент, В. Дівнич, Г. Еспінг-Андерсен, Е. Лібанова, П. Регнард, А. Сапір, Я. Столярчук, С. Сіденко, Дж. Хопкін, В. Швець та ін.

Так, Е. Лібанова виділяє та дає загальну характеристику трьом моделям регулювання ринку праці: патерналістській, ліберальній та соціал-демократичній [1, с. 32-35].

В. Швець та ін. вважають, що доцільно виділити англосаксонську, європейську, скандинавську, китайську і японську моделі [2, с. 72-73].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. У більшості досліджень щодо національних моделей регулювання ринку праці дається їх загальна характеристика, без розгляду особливостей в кожній країні.

Постановка завдання. Завдання полягає в аналізі регулювання ринків праці в Фінляндії, Швеції, Данії та Норвегії, виділенні спільних та відмінних рис, пошуку можливостей застосування їх досвіду в Україні.

Викладення основного матеріалу. На ринку праці переплітаються інтереси роботодавців і працівників, формуються попит і пропозиція на робочу силу, ефективну збалансованість яких забезпечують чотири регулятори: нормативно-правові акти держави, а також конвенції та рекомендації Міжнародної організації праці (МОП); національні особливості та менталітет нації; економічні закони, зокрема закон конкуренції, закон ціноутворення; рівень розвитку і впливу профспілкового руху та засобів масової інформації.

Національні ринки праці формуються з урахуванням специфіки розвитку економіки, політики, ресурсного забезпечення та традицій кожної країни. Скандинавську модель часто наводять у вигляді орієнтира, до якого необхідно прагнути. Скандинавія відома багатьма компаніями Skype, Spotify, Rovio (Angry Birds), Ikea, H&M, Ericsson, Nokia, Volvo, Electrolux, Tele2 та ін. Проте держава не боїться вільної ринкової економіки і намагається в неї не втручатися. Наприклад, Швеція не рятувала збанкрутілу компанію Saab та дозволила китайській Geely купити Volvo. Але держава регулює ринок праці і соціальне забезпечення громадян.

В даній статті ми розглянемо особливості ринку праці в Фінляндії, Швеції, Данії і Норвегії. В них багато спільного, але також є певні відмінності. Для скандинавської моделі в цілому характерними є високий рівень життя і соціалізація ринку праці. За індексом процвітання (The Legatum Prosperity Index 2018) Норвегія посіла перше місце, Фінляндія – третє, Швеція – п'яте, Данія – сьоме (Україна – 112 місце) [3].

Для шведської моделі регулювання ринку праці характерна висока міра державного втручання і активна роль профспілок в регулюванні трудових відносин. У післявоєнний період тут була впроваджена модель соціально орієнтованої економіки, концепція якої розроблена шведськими ученими Е. Ліндалем, Е. Лундбергом, Г. Мюрдалем, Б. Уліном. Вони виходили з того, що політика держави не може обмежуватися тільки сприянням в працевлаштуванні і виплатами на випадок безробіття, а повинна перешкоджати появі і зростанню безробіття. У шведській моделі регулювання ринку праці можна виділити чотири основні елементи: активна політика держави по зменшенню безробіття і зростанню зайнятості; політика солідарності; висока оплата праці; підтримка соціально важливих сфер національної економіки.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Регулюванням ринку праці в країні займається Міністерство зайнятості (швед. Arbetsmarknadsdepartementet), якому допомагають Рада Європейського соціального фонду в Швеції, Інститут оцінювання ринку праці, Суд по трудовим спорам, Національне посередницьке бюро, Національний інститут трудового життя, Шведська рада страхування на випадок безробіття, Шведське управління охорони праці [4]. Агентство зайнятості, підпорядковане Міністерству зайнятості, захищене законом про працю, що забороняє створення приватних компаній по працевлаштуванню. Його діяльність спрямована на стимулювання активного пошуку роботи безробітними за допомогою створення нових робочих місць в державному секторі економіки, здійснення підготовки та перепідготовки працівників у відповідності з потребами ринку, виділення субсидій компаніям за найм безробітних, заохочення робітників переїзджати в регіони, де є вільні робочі місця тощо. Оперативному заповненню вільних робочих місць сприяє добре поставлена комп'ютеризація служби зайнятості і її зв'язок з працедавцями. До служби звертаються 80% безробітних і близько 30% тих, хто змінює місце роботи. У Швеції витрати з бюджету на регулювання ринку праці становлять 7% (стільки ж і на оборону), з них на активні (попереджувальні) заходи щодо регулювання зайнятості витрачають 69%; на пасивні заходи (компенсаційні) – 31% [5]. Особливістю активної політики є її випереджаючий характер, тобто завчасне створення робочих місць або перепідготовки кадрів. Різними формами навчання і перекваліфікації охоплено 35% працездатного населення країни. В країні застосовується концепція «безперервної освіти», або «освіти протягом усього життя».

Державний сектор охоплює управління різними муніципальними органами, сфери охорони здоров'я, освіти, охорони правопорядку та оборони. Приблизно кожний третій швед працює в цьому секторі, а держава 65% ВВП витрачає на суспільні потреби. Соціальна рівність забезпечується податковою політикою. Рівень оподаткування становить до 70 % від доходу, в результаті чого в державному та комунальному бюджетах акумулюються кошти для фінансування соціальної інфраструктури [5, с. 45].

При укладанні колективних договорів на рівні галузей і фірм застосовується принцип соціального партнерства, в основі якого лежить співробітництво між роботодавцями й найманими працівниками, узгодження проектів нормативно-правових актів, консультацій при прийнятті рішень соціальними партнерами на всіх рівнях. Діюча система ведення колективних переговорів вважається розвиненою і дає змогу регулярно підписувати обов'язкові за законом угоди про оплату та умови праці, які поширюють свою дію на основну частину шведського ринку праці. У Швеції прийнято регулярно проводити опитування серед роботодавців, що дає можливість своєчасно прогнозувати тенденції у сфері зайнятості та уникати катастрофічних ситуацій.

За даними Агенства зайнятості Швеції, кількість безробітних в країні у 2018 році становила 350 тис осіб (6,9% від працездатного населення), рівень зайнятості – 67,6 %, рівень безробіття серед молоді – 18,4%, кількість нових робочих місць – 133303. [6].

В країні забезпечення повної зайнятості передбачає боротьбу з безробіттям шляхом організації суспільних робіт. Тільки 10% витрат на регулювання ринку праці виділено на компенсації в разі безробіття і 90% - на заходи по стимулюванню зайнятості [5, с. 46].

В Швеції немає встановленої законом мінімальної заробітної плати. Для більшості працівників вона визначається колективною угодою між роботодавцем і галузевими профспілками. Розмір середньомісячної заробітної плати у грудні 2018 року становив 41150 крон і зріс на 2,8% порівняно з груднем 2017 року. Розмір погодинної заробітної плати робітників у приватному секторі до відрахування податків дорівнював 172,3 крони. Понаднормова робота не може перевищувати 50 годин на місяць і оплачується за більш високим тарифом. [6].

Не дивлячись на те, що шведська модель організації та регулювання ринку праці визнана однією з найбільш передових у Європі, вона формує у громадян споживацьке ставлення до держави і переважну частину державний бюджет соціальними видатками.

У Фінляндії найменша кількість громадян живуть за межею бідності – 3,8% (для порівняння в США – 14,1%, в середньому по країнах ЄС – 10,6%). За даними Статистичного центру Фінляндії населення країни у 2018 році становило 5,5 млн осіб, серед них біля 2,5 млн осіб у віці 15-69 років були працевлаштовані. Рівень безробіття на початок 2018 року становив 8,8 %, а рівень молодіжного безробіття – 17,7%. [7].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

У Фінляндії діють три центральні профспілкові організації, що об'єднують 77 галузевих профспілок. Їх головне завдання – укласти трудові угоди для своїх членів. У країні трудові угоди укладаються з усіма найманими працівниками незалежно від місця проживання і роботи. Існуюча система ринку праці передбачає наявність спільної відповідальності.

Кожний працівник сплачує державний і муніципальний податок. Муніципальний податок є фіксованим, а його розмір змінюється в залежності від місця проживання. Державний податок є прогресивним. Крім цього, із заробітної плати вносяться платежі до пенсійного фонду, страхування на випадок безробіття та медичне страхування. Розмір відрахувань становить у середньому 34%. Роботодавці також сплачують платежі у ці фонди. Муніципалітети в країні відповідають за дошкільні заклади, освіту, поліклініки і лікарні.

У Фінляндії мінімальна заробітна плата не встановлюється законодавчо. Замість цього в колективних угодах прописуються базові основи для нарахування заробітної плати, які є однаковими для фінів і іноземних громадян.

За даними Статистичного центру Фінляндії у 2018 році розмір плати за годину роботи у муніципалітетах із населенням понад 200 тис осіб становив 19,1 євро, а з населенням менше 10 тис осіб – 15,8 євро. В середньому по країні за годину роботи оплата праці становила 17,4 євро [8].

Згідно із законодавством Фінляндії робочий час в країні становить 8 годин на добу, або 40 годин на тиждень. По окремих галузях він зменшений до 37,5 годин на тиждень. Понаднормові роботи обмежені (за рік не більше 250 годин) та оплачуються за більш високим тарифом.

Щорічна відпустка передбачена як законодавством країни, так і колективною угодою. У відповідності із законом про працю за час трудових відносин менше 1 року надаються 2 дні відпустки за кожний відпрацьований місяць, а якщо тривалість трудових відносин більше 1 року – 2,5 дні за кожний відпрацьований місяць. Розмір оплати відпустки залежить від розміру заробітної плати. Крім цього, в колективних угодах передбачена додаткова виплата у розмірі 50% від номінальної заробітної плати.

Під час хвороби робітника роботодавець також виплачує йому заробітну плату, розмір якої залежить від тривалості трудової діяльності. Якщо трудові відносини не перевищують 1 місяць, то розмір лікарняного становить 50 % від заробітної плати. Після виплати лікарняних всі особи, які постійно живуть у Фінляндії, отримують економічну допомогу по медичному страхуванню і картці KELA.

Також в країні надається відпустка за сімейними обставинами: по вагітності і пологам, по догляду за дитиною до одного року, спеціальні відпустки по догляду за дитиною від одного до трьох років. Загальна тривалість відпустки по вагітності, пологам і догляду за дитиною становить 263 календарні дні, протягом яких Національний пенсійний фонд робить виплати пропорційні розмірам доходів працівника. В деяких колективних угодах передбачена оплата відпустки по вагітності і пологам у розмірі 100 % від заробітної плати. Після закінчення відпустки за сімейними обставинами працівник має право повернутися на своє робоче місце [8].

Також роботодавець зобов'язаний створити безпечні умови праці і призначити відповідально за охорону праці. Всі працівники зобов'язані застрахуватися від нещасних випадків на виробництві. Їм також компенсують лікування професійних захворювань.

Роботодавець має право звільнити працівника за порушення трудової дисципліни, а також у разі погіршення фінансового стану компанії чи фірми. Він зобов'язаний попередити працівника про звільнення за 14 днів. Продаж компанії іншому власнику не дає права на звільнення працівників.

У Фінляндії найбільша потреба у робочій силі спостерігається на транспорті, у будівництві та сфері зв'язку. Для забезпечення відповідності між попитом і пропозицією на робочу силу уряд країни розробив ряд тактичних завдань, які визначають сучасну політику на ринку праці: створення сприятливих умов для розвитку підприємництва; проведення активної іміграційної політики; зростання продуктивності праці і підвищення рівня життя; створення можливостей для додаткового навчання, перекваліфікації, професійно-технічної атестації.

3 січня 2017 року Фінляндія почала дворічний пілотний експеримент із наданням громадянам базового доходу – безумовної виплати, яка замінила допомогу по безробіттю. Базовий дохід виплачує Агентство соціального страхування Фінляндії (KELA). На сьогодні 2000 безробітних фінів отримують щомісячний платіж у розмірі 560 євро в якості базового доходу. Це перший проект такого роду в Єв-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ропі. Автори ідеї вважають, що базовий дохід допомагає залучити безробітних до тимчасової роботи, забезпечує певні гарантії і усуває небезпеку, пов'язану з роботою, де працівники не мають трудових контрактів. Також вони вважають, що базовий дохід сприяє підвищенню мобільності на ринку праці, оскільки люди все ще мають дохід між змінами робочих місць [9].

У Норвегії започаткування активної політики зайнятості почалося з 1954 року, коли була прийнята поправка до Конституції Норвегії, згідно з якою пріоритетним завданням держави стало сприяння оплачуваній зайнятості населення. На сьогодні Міністерство праці і соціального захисту, державні центри зайнятості на рівні губерній і муніципалітетів є важливим інструментом регулювання ринку праці, головна мета якого – забезпечення кожному громадянину рівних можливостей щодо працевлаштування.

Дослідник історії Норвегії Т. Грьонлі писав, що для норвезької моделі регулювання ринку праці характерним є намагання створити умови для найповнішої зайнятості працездатного населення, дотримання принципу універсальності, за яким послуги у державі повинні надаватися усім, а не лише тим громадянам, які цього найбільше потребують [10, с. 22].

Залучення працівників до видобутку нафти у Північному морі, яке почалося з 70-х років минулого століття, а також активна політика держави на ринку праці призвели до низького рівня безробіття у Норвегії в порівнянні з іншими промислово розвиненими країнами. За даними Центрального статистичного бюро Норвегії, у 2018 році рівень безробіття в країні становив 3,7% [11].

У країні активно розвивається риболовецька галузь, сфера інформаційних технологій, будівництво, оптова і роздрібна торгівля, фінанси, страхування, медицина, освіта та ін. На національному рівні мінімальна зарплата в Норвегії регулюється колективними угодами між роботодавцями, місцевими органами влади і профспілками, а для деяких секторів економіки встановлюються конкретні почасові ставки. В цілому кваліфікований фахівець з дипломом бакалавра отримує не менше 386,7 тисяч крон в рік (близько 41 тисячі євро). За офіційними даними Центрального статистичного бюро Норвегії, середня зарплата в країні у 2018 році зросла порівняно з 2017 роком на 2,8% і до сплати податків складала 44,8 тисяч крон в місяць, що еквівалентно 4,8 тисячам євро [11].

В країні діє прогресивна система оподаткування, яка є ефективним засобом перерозподілу доходів. Робочий тиждень законодавчо встановлений на рівні 37 годин. У Норвегії всі громадяни є членами державних фондів страхового і пенсійного забезпечення.

Модель регулювання ринку праці Данії схожа з моделями інших скандинавських країн. Держава регулює ринок праці за допомогою активної політики стимулювання зайнятості і обмеження безробіття. В країні соціальне партнерство здійснюється на трьох рівнях: національному, галузевому та виробничому. На державному рівні ринок праці регулюється законодавчо, галузеві профспілки відповідають за укладання колективних угод і дотримання рівня оплати праці в галузі, підприємство заключає з працівником трудову угоду і забезпечує йому гідні умови і безпеку праці. Членами профспілок в країні є 80 % працюючих.

За даними статистичного управління Данії, рівень безробіття у 2018 році становив 5,0%, середня заробітна плата в країні в 2018 році – 38,9 тисячі крон на місяць до сплати податків, що еквівалентно 5,2 тисячі євро. Офіційного мінімального рівня в країні не передбачено, але в цілому ставка становила близько 110 крон за годину (14,5 євро), або трохи більше 2 тисяч євро на місяць. Максимальна сукупна ставка прибуткового податку в Данії не повинна перевищувати 52,02% [12].

Висновки. Спільними для скандинавських країн рисами соціал-демократичної моделі регулювання ринку праці є: значна участь держави в регулюванні ринку праці; дотримання принципів соціального діалогу та соціального партнерства в управлінні; розвинуті механізми регулювання ринку праці; сильні і дієздатні профспілкові організації; створення робочих місць в державному секторі чи надання підприємствам субсидій на утримання неконкурентоздатних працівників; проведення «політики солідарності» в заробітній платі для досягнення однакової плати за однаковою працю; підтримування зайнятості у тих сферах економіки, які забезпечують вирішення соціальних завдань; проведення фіскальної політики, спрямованої на підтримання менш прибуткових підприємств і обмеження прибутку високодохідних.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Данія, Норвегія, Швеція та Фінляндія відрізняються між собою показниками рівня безробіття, середньої заробітної плати, різними підходами до виплат по безробіттю. Ця різниця обумовлена традиціями та рівнем розвитку економіки кожної країни.

Досвід регулювання ринку праці в скандинавських країнах показує, що в Україні необхідно вирішити цілу низку питань для забезпечення ефективної зайнятості, зокрема: підвищення ролі служби зайнятості та координації її діяльності з органами державної влади й суб'єктами ринку праці; стимулювання створення робочих місць як в державному, так і приватному секторах економіки; перенесення акцентів з постійної боротьби з безробіттям на заходи щодо його попередження; підвищення ролі і активності профспілкових організацій; забезпечення високого рівня оплати праці; посилення мобільності трудових ресурсів в умовах безперервної професійної освіти.

На нашу думку, для України оптимальною моделлю ринку праці повинно стати гармонійне поєднання стимулювання індивідуальних досягнень у праці та соціальних гарантій з боку держави. Така модель забезпечує рівною мірою економічний добробут та соціальний консенсус.

Література

1. Лібанова, Е. М. Ринок праці : навч. посіб. / Е. М. Лібанова. – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – 224 с.
2. Швець, В. Я. Аналіз моделей ринку праці: теоретичне та практичне значення / В. Я. Швець, Н. Ф. Єфремова, В. О. Галаганов // Економіка та держава. – 2015. – № 2. – С. 70-74.
3. The legatum prosperity index 2018. RETRIEVED FROM <https://www.prosperity.com/rankings?pinned=&filter=>.
4. Уряд Швеції [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <https://www.government.se/government-of-sweden/ministry-of-employment/>.
5. Дівнич, В. М. Світові моделі ринку праці та іноземний досвід державного регулювання ринку праці / В. М. Дівнич // Держава та регіони. Серія : Державне управління. – 2017. – № 2 (58). – С. 43-47.
6. Статистика Швеції [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <http://svspb.net/sverige/statistika-shvecii.php>.
7. Статистичний центр Фінляндії [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: https://www.stat.fi/index_en.html.
8. Заработная плата, оклады и статистика труда. Данные Статистического центра Финляндии [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: https://www.stat.fi/til/pra/2018/pra_2018_2019-03-07_tie_001_en.html.
9. Фінляндія не зупиняє експеримент із виплати базового доходу. Європейська правда. 26.04.2018 р. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <https://www.euointegration.com.ua/news/2018/04/26/7081010/>.
10. Гелле, К. Історія Норвегії / К. Гелле, С. Дюрвік, Р. Даніельсен, Е. Говланд, Т. Гронлі ; пер. з норв. Н. Іванчук, І. Сабор, М. Красавіна. – Львів : Літопис, 2001. – 336 с.
11. Центральне статистичне бюро Норвегії. Ринок праці [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <https://www.ssb.no/en/publikasjoner?sorting=&omrade=Labour+market+and+earnings>.
12. Статистичне управління Данії [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: RETRIEVED FROM <https://denmark.dk/>.

References

1. Libanova, E. M. (2003). *Rynok pratsi [Labor market]*. Kyiv: Central Election Commission [in Ukrainian].
2. Shvets, V. Ya., Yefremova, N. F., Halahanov, V. O. (2015). Analiz modeley rynku pratsi: teoretychne ta praktychne znachennya [Analysis of labor market models: theoretical and practical value]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 2, 70-74 [in Ukrainian].
3. The legatum prosperity index 2018. Retrieved from <https://www.prosperity.com/rankings?pinned=&filter=> [in English].
4. Ofitsiyni sait Uryadu Shvetsiyi [Official site of Government of Sweden]. www.government.se. Retrieved from <https://www.government.se/government-of-sweden/ministry-of-employment/> [in English].
5. Divnych, V. M. (2017). Svitovi modeli rynku pratsi ta inozemnyy dosvid derzhavnoho rehulyuvannya rynku pratsi [World labor market models and foreign experience in state regulation of the labor market]. *Derzhavne upravlinnya. Seriya: Derzhavne upravlinnia – State and regions. Series: Public Administration*, 2(58), 43-47 [in Ukrainian].
6. Ofitsialnyi sait Statistiki Shvetsii [Official site of Statistics of Sweden]. svspb.net. Retrieved from <http://svspb.net/sverige/statistika-shvecii.php> [in Russian].
7. Ofitsiyni sait Statystychnoho tsentru Finlyandiyyi [Official site of Statistical Center of Finland]. www.stat.fi. Retrieved from https://www.stat.fi/index_en.html [in English].
8. Wages, salaries and labor statistics. (n.d.). www.stat.fi. https://www.stat.fi/til/pra/2018/pra_2018_2019-03-07_tie_001_en.html [in English].
9. Finlyandiya ne zupynyaye eksperyment iz vyplaty bazovoho dokhodu [Finland does not stop the experiment on basic income payments. European truth]. (2018). www.euointegration.com.ua. Retrieved from <https://www.euointegration.com.ua/news/2018/04/26/7081010/> [in Ukrainian].
10. Helle, K., Dyurvik, S., Danielsen, R., Hovland, E., Hronli, T. (2001). *Istoriya Norvehiyyi [History of Norway]*. (N. Ivanychuk, I. Sabor, M. Krasavina, Trans). Lviv: Litopys [in Ukrainian].
11. Ofitsiyni sait Tsentralnogo statystychnoho byuro Norvehiyyi. Rynok pratsi [Official site of the Central Statistical Bureau of Norway. Labor market]. www.ssb.no. Retrieved from <https://www.ssb.no/en/publikasjoner?sorting=&omrade=Labour+market+and+earnings> [in Ukrainian].
12. The official website of the Danish government. denmark.dk. Retrieved from <https://denmark.dk/> [in English].

Надійшла 19.03.2019

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Бібліографічний опис для цитування :

Кичко, І. І. Особливості скандинавської моделі регулювання ринку праці / І. І. Кичко, Л. М. Мекшун // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 7-13.

- Кичко
Ірина Іванівна** доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри управління персоналом та економіки праці, Чернігівський національний технологічний університет;
<https://orcid.org/0000-0002-1110-4177>;
ResearcherID: H-1753-2016;
E-mail: ira41215@ukr.net;
- Кучко
Ірина Іванівна** Doctor of Economics, Associate Professor, Head at the Department of Personnel Management and Labor Economy, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0002-1110-4177>;
ResearcherID: H-1753-2016;
E-mail: ira41215@ukr.net;
- Мекшун
Людмила Миколаївна** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці, Чернігівський національний технологічний університет;
<https://orcid.org/0000-0002-8966-8116>;
ResearcherID: B-1484-2017;
E-mail: Ludmila.mek1966@gmail.com;
- Mekshun
Liudmyla Mykolaivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Personnel Management and Labor Economy, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0002-8966-8116>;
ResearcherID: B-1484-2017;
E-mail: Ludmila.mek1966@gmail.com.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 615.012:332.132(477.54)

UDC 615.012:332.132(477.54)

О. В. Козирєва, д. е. н., професор,
О. І. Гарафонова, д. е. н., професор,
А. В. Яковлев, д. ю. н., професор

O. V. Kozyrieva, Doctor of Economics,
 Professor,
O. I. Garafonova, Doctor of Economics,
 Professor,
A. V. Yakovlev, Doctor of Law,
 Professor

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА СТРАТЕГІЧНІ
 НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КЛАСТЕРНОЇ МОДЕЛІ
 РОЗВИТКУ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ
 В УКРАЇНІ**

**MODERN TRENDS AND STRATEGIC
 DIRECTIONS OF REALIZATION OF THE
 CLUSTER MODEL FOR PHARMACEUTICAL
 INDUSTRY DEVELOPMENT IN UKRAINE**

Актуальність теми дослідження. Сьогодні кластерна модель економіки упроваджується майже в усіх країнах світу, кластери функціонують у багатьох (і найчастіше в інноваційних) галузях економіки.

Постановка проблеми. Для України актуальність створення фармацевтичних регіональних кластерів обумовлена необхідністю своєчасності забезпечення населення високоякісними лікарськими засобами в необхідних обсягах за доступною ціною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми кластеризації в фармації на сьогодні ще не знайшли широкого розповсюдження. Окремі аспекти розвитку вертикальної і горизонтальної інтеграції фармацевтичної галузі в умовах її розвитку розглядалися в роботах В. А. Загорія, З. М. Мнушко, А. С. Немченко, М. С. Пономаренко, О. В. Посилкіної, В. М. Толочка.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Основними проблемами, які перешкоджають створенню кластерів в Україні, є недовіра підприємців один одному, їх небажання до кооперації, недосконалість державна, регіональна й місцева політика підтримки кластерів і нормативна база їх функціонування, фінансові перепони тощо.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є формування та реалізація кластерної моделі розвитку фармацевтичної галузі в Україні під призвою актуалізації аспекту кластеризації в зарубіжних країнах.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз кластеризації саме фармацевтичного сектору в країнах Європейського Союзу продемонстрував, що стабільне економічне зростання суб'єктів фармацевтичної галузі забезпечується завдяки створенню кластерів з метою поєднання зусиль при розробці, виробництві й виведенні на ринок оригінальних лікарських засобів.

Висновки. Проведені дослідження дозволяють зробити висновок, що реалізація кластерного підходу сприяє оптимізації забезпечення населення лікарськими засобами за доступними цінами, підвищенню конкурентоспроможності СФГ і прозорості відносин між учасниками кластера.

Ключові слова: кластер; фармацевтична галузь; регіональний фармацевтичний кластер (РФК); суб'єкт фармацевтичної галузі (СФГ).

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-14-25

Актуальність теми дослідження. В умовах посилення інноваційної складової економік країн світу, що актуалізується під впливом Промислової революції 4.0, такий інструмент забезпечення

Urgency of the research. Today, the cluster model of the economy is being introduced in almost all countries of the world, clusters are functioning in many (and most often in innovative) sectors of the economy.

Target setting. For Ukraine, the urgency of creating pharmaceutical regional clusters is due to the need for the timeliness of providing the population with high-quality medicines in the required volumes at an affordable price.

Actual scientific researches and issues analysis. The problems of clustering in pharmacy today are not yet widespread. Certain aspects of the development of vertical and horizontal integration of the pharmaceutical industry in the context of its development are considered in the works by V. A. Zhorii, Z. M. Mnushko, A. S. Nemchenko, M. S. Ponomarenko, O. V. Posylkina, V. M. Tolochko.

Uninvestigated parts of general matters defining. The main problems that prevent the creation of clusters in Ukraine are businessmen's distrust to each other, their unwillingness to cooperate, imperfect government, regional and local cluster support policies and the regulatory framework for their functioning, financial barriers, etc.

The research objective. The purpose of this study is the formation and implementation of a cluster model of the development of the pharmaceutical industry in Ukraine under the prism of the actualization of the clustering aspect in foreign countries.

The statement of basic materials. The analysis of the clusterization of the pharmaceutical sector in the European Union showed that stable growth of the pharmaceutical industry is achieved through the creation of clusters with the aim of combining efforts in the development, production and marketing of original medicines.

Conclusions. The conducted studies allow us to conclude that the implementation of the cluster approach contributes to optimizing the provision of medicinal products by the population at affordable prices, enhancing the competitiveness of the subject of pharmaceutical industry and transparency of relations between the participants in the cluster.

Keywords: cluster; pharmaceutical industry; regional pharmaceutical cluster (RPC); subject of pharmaceutical industry (SPI).

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

їх конкурентоспроможності та національної безпеки, як кластерні утворення, стає вкрай важливим. Адже саме кластерні утворення ефективно забезпечують можливість економічного розвитку будь-якої території, регіону чи країни в цілому.

Постановка проблеми. Важливою складовою активізації соціально-економічного розвитку територій є поява і поширення кластерів. Саме в останні десятиліття ідея кластерів як засіб забезпечення конкурентоспроможності соціально-економічного розвитку регіонів отримала широкий розвиток практично в усьому світі. Сьогодні кластерна модель економіки упроваджується майже в усіх країнах світу, кластери функціонують у багатьох (і найчастіше в інноваційних) галузях економіки. Позитивний вплив кластерів на соціально-економічний розвиток країн і регіонів світу зумовив актуальність питання їх діяльності. Тому дослідження кластерної моделі розвитку фармацевтичної галузі в Україні має важливе наукове і практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за проблемою. Дослідження аспекту функціонування кластерних утворень відображено в працях таких зарубіжних вчених як Портер М. [1-3], Солвел О. [4; 5], Розенфельд С. [6], Вільямс М. [4], Роеландт Т. [7], Ден Гертог [716], Сван Г. [8], Превезер М. [8], Кергел Г. [9] та ін., які дослідили теоретичні і методичні підходи до формування кластерів, факторів їх виникнення, життєвого циклу та впливу на конкурентоспроможність економіки території, в межах якої виникають такі інноваційно-інтегровані структури. Серед вітчизняних науковців, що досліджували різні аспекти кластерів, слід виділити Войнаренко М. [10], Комар Н. [11], Лещук В. [12], Толкованов В. [13], Ярошук М. [14] та ін. Мнушко З. М., Посилкіна О. В., Сагайдак Р. В. розглядали функціонування кластерів у вітчизняній фармації. Але, поряд з цим, подальшого дослідження потребує стан функціонування та перспективи розвитку фармацевтичних кластерних утворень на території України на сучасному етапі, по-перше, з огляду на ефективність даного інструменту сталого розвитку території та, по-друге, як чинника забезпечення національної безпеки країни.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Проблеми кластеризації в фармації на сьогодні ще не знайшли широкого розповсюдження. Окремі аспекти розвитку вертикальної і горизонтальної інтеграції фармацевтичної галузі в умовах її розвитку розглядалися в роботах В. А. Загорія, З. М. Мнушко, А. С. Немченко, М. С. Пономаренко, О. В. Посилкіної, В. М. Толочка. Для України актуальність створення фармацевтичних регіональних кластерів обумовлена, необхідністю своєчасності забезпечення населення високоякісними лікарськими засобами в необхідних обсягах за доступною ціною, технологічним відставанням вітчизняних фармацевтичних підприємств в порівнянні з діяльністю підприємств розвинених країн, погіршенням економічного стану в країні в цілому, створенням нових робочих місць, надходженням в регіон бюджетних коштів, зниження бар'єрів виходу на ринок оригінальних лікарських засобів, підвищення ефективності соціально-економічного розвитку регіонів тощо.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є формування та реалізація кластерної моделі розвитку фармацевтичної галузі в Україні під призвою актуалізації аспекту кластеризації в зарубіжних країнах.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні кластеризація набула широкого розповсюдження в розвинених країнах. Найбільш відомі кластери світу функціонують в Америці, Данії, Індії, Італії, Канаді, Китаї, Німеччині, Фінляндії та інших країнах, а такі країни, як: Угорщина, Франція, Японія, Великобританія, Австрія, Швеція та ін. мають значний досвід у формуванні кластерів. Так, економіка Нідерландів поділена на 20 кластерів; у Данії 40% підприємств, що забезпечують 60% експорту, функціонують у складі кластерів; а в Австрії діють трансграничні кластери з Угорщиною, Італією, Швейцарією та Німеччиною [15, с. 70]. Кластери забезпечують майже 30% загального рівня зайнятості в Італії. Також країни Африки (Марокко, Єгипет), країни СНД (Білорусія, Азербайджан, Казахстан та ін.) розпочинають впроваджувати кластерні стратегії розвитку промисловості та економіки країни.

Найбільша кількість промислово-виробничих кластерів європейських країн функціонують у таких базових галузях:

- електронні технології та зв'язок, інформатика – Швейцарія, Фінляндія;
- фінансовий сектор – Східний Лондон, Великобританія;
- біотехнології та біоресурси – Нідерланди, Франція, Німеччина, Велика Британія, Норвегія;

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- фармацевтика і косметика – Данія, Швеція, Франція, Італія, Німеччина;
- агро– та харчове виробництво – Фінляндія, Бельгія, Франція, Італія, Нідерланди;
- нафтогазовий комплекс і хімія – Швейцарія, Німеччина, Бельгія;
- машинобудування і ремонт, електроніка – Нідерланди, Італія, Німеччина, Норвегія, Ірландія, Швейцарія;
- охорона здоров'я – Швеція, Данія, Швейцарія, Нідерланди;
- комунікації і транспорт – Нідерланди, Норвегія, Ірландія, Данія, Фінляндія, Бельгія;
- енергетика – Норвегія, Фінляндія;
- авіаційна і космічна галузі – Франція;
- будівництво – Фінляндія, Бельгія, Нідерланди;
- освіта, технопарки – Німеччина, Франція, Фінляндія, Австрія;
- легка промисловість – Швейцарія, Австрія, Італія, Швеція, Данія, Фінляндія;
- деревно-паперовий комплекс – Фінляндія [16].

Аналіз рівня кластерного розвитку країн світу за допомогою субіндексу «Рівень кластерного розвитку» Індексу Глобальної конкурентоспроможності наведений в Табл. 1. Найвище значення субіндексу може становить 7 балів [17].

Таблиця 1

Аналіз субіндексу рівня кластерного розвитку Індексу Глобальної конкурентоспроможності у 2011-2012 та 2016-2017 роках

Назва країни	2011-2012 рр.		2016-2017 рр.		Зміна рівня позиції
Тайвань, Китай	5,5	1	5,4	3	↓ 2
Італія	5,3	2	5,4	5	↓ 3
Сінгапур	5,2	3	5,2	12	↓ 9
Об'єднані Арабські Емірати	5,2	4	5,4	2	↑ 2
Японія	5,2	5	5,2	8	↓ 3
Фінляндія	5,2	6	4,9	18	↓ 12
Швеція	5,1	7	5,0	16	↓ 9
Катар	5,1	7	5,2	10	↓ 3
Німеччина	5,1	8	5,4	4	↑ 4
США	5,1	9	5,6	1	↑ 8
Швейцарія	5,1	9	5,1	14	↓ 5
Великобританія	5,1	10	5,3	6	↑ 4
Канада	4,8	15	4,7	20	↓ 5
Данія	4,8	16	4,6	22	↓ 6
Китай	4,7	17	4,7	21	↓ 4
Норвегія	4,7	19	5,2	9	↑ 10
Нідерланди	4,7	20	5,3	7	↑ 13
Франція	4,2	32	4,6	26	↑ 6
Ісландія	3,7	55	4,1	42	↑ 13
Словаччина	3,6	62	3,9	51	↑ 11
Польща	3,0	106	3,7	71	↑ 35
Румунія	2,8	116	3,2	104	↑ 12
Україна	2,7	119	3,0	125	↓ 6

Джерело: узагальнено на основі опрацювання джерел [18]

Проведений аналіз кластеризації саме фармацевтичного сектору у країнах Європейського Союзу продемонстрував, що стабільне економічне зростання суб'єктів фармацевтичної галузі забезпечується завдяки створенню кластерів з метою поєднання зусиль при розробці, виробництві й виведенні на ринок оригінальних лікарських засобів, упровадженні новітніх технологій виробництва лікарських засобів, сучасних методів організації, їх просування, підходів до управління поточковими процесами тощо. Крім того, кластер повинен стати точкою зростання внутрішнього фармацевтичного ринку України, підвищення конкурентоспроможності фармацевтичної галузі в цілому та її інтеграції у світовий ринок. Основними проблемами, які перешкоджають створен-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ню кластерів в Україні, є недовіра підприємців один одному, їх небажання до кооперації, недосконала державна, регіональна й місцева політика підтримки кластерів і нормативна база їх функціонування, фінансові перепони тощо.

На підставі проведеного аналізу літературних джерел сформульоване визначення РФК: РФК – це об'єднання суб'єктів виробництва, дистрибуції та реалізації лікарських засобів, науки й освіти, що забезпечують і здійснюють цілеспрямовану діяльність з розробки, виробництва й просування на внутрішні та зовнішні ринки конкурентних лікарських засобів на підставі механізмів приватно-державного партнерства. З урахуванням наведеного вище можна констатувати, що національна економічна система являє собою сукупність галузевих кластерів, які мають чітко виражені просторові характеристики.

У створених РФК з'являються реальні можливості об'єднання компетенції й досвіду провідних фармвиробників, дистриб'юторів лікарських засобів, НДІ зі створення оригінальних лікарських засобів, виробників медичної техніки й фармацевтичного обладнання, галузевих ЗВО й органів влади як координатора процесу розвитку РФК (Рис. 1).

Економічна взаємодія учасників РФК являє собою розподіл і перерозподіл ресурсів у процесі співпраці з метою реалізації його стратегії й забезпечення учасників необхідними ресурсами; організаційна – створення організаційної структури, що забезпечує ефективну взаємодію учасників; управлінська – оптимальне використання ресурсів і потенціалу РФК для досягнення синергетичного ефекту; соціальна – створення механізму своєчасності забезпечення населення доступними лікарськими засобами і розвитку регіону, соціальної відповідальності СФГ, підвищення рівня зайнятості населення, збільшення податкових надходжень до місцевих та Державного бюджетів;

правова – удосконалення нормативно-законодавчої бази, яка є підґрунтям взаємодії учасників кластеру; техніко-технологічна – можливість використання сучасних методів і новітніх технологій виробництва, логістики, маркетингу, інформаційних технологій; інноваційна – можливість упровадження інновацій і виробництва оригінальних лікарських засобів; інформаційна – своєчасність забезпечення всіх учасників необхідною інформацією; екологічна – оптимальність впливу СФГ на НПС і забезпечення еколого-гігієнічної безпеки регіону.

Участь держави виявляється в компенсації відсотків по кредитах із закупівлі іноземного високотехнологічного обладнання, у звільненні від податку на додану вартість і мита певного переліку обладнання, створенні сприятливих умов кредитування учасників РФК, наданні податкових пільг, послідовному підвищенні інвестиційної привабливості СФГ (інноваційна фармацевтична продукція має значний експортний потенціал і довгострокові перспективи реалізації для забезпечення гарантованого повернення інвестицій), прямій фінансовій підтримці РФК, забезпеченні виконання адміністративних процедур, наданні споруд або інших складових інфраструктури, організації публічних заходів (ярмарків, торговельних місій тощо), забезпеченні передачі інформації, транспортних зв'язків з іншими кластерами або географічними областями. Таким чином, зусилля уряду повинні бути спрямовані не на вдосконалення роботи окремих СФГ, а на розвиток взаємозв'язків усередині кластеру (між постачальниками й споживачами предметів й засобів праці, кінцевими споживачами й виробниками лікарських засобів, виробниками лікарських засобів й органами влади). Крім того, держава зобов'язана підтримувати кластер з боку органів технічного регулювання (створення нових інформаційних продуктів у сфері технічного регулювання, збір й аналіз даних про наявні технічні перешкоди, надання консультацій з менеджменту якості й екологічного менеджменту, сприяння переходу СФГ на правила GxP), органів державного нагляду за промисловою безпекою й охороною праці (надання певних інформаційних матеріалів, проведення профілактичних робіт, унесення пропозицій з охорони праці), тому що відбувається об'єднання суб'єктів з різними формами власності без утворення юридичної особи. На першому етапі розвитку РФК уряду доцільно спрямувати зусилля на поліпшення інфраструктури й усунення несприятливих умов для конкуренції, а потім – на усунення перешкод для інновацій і сприяння залученню іноземних інвестицій.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

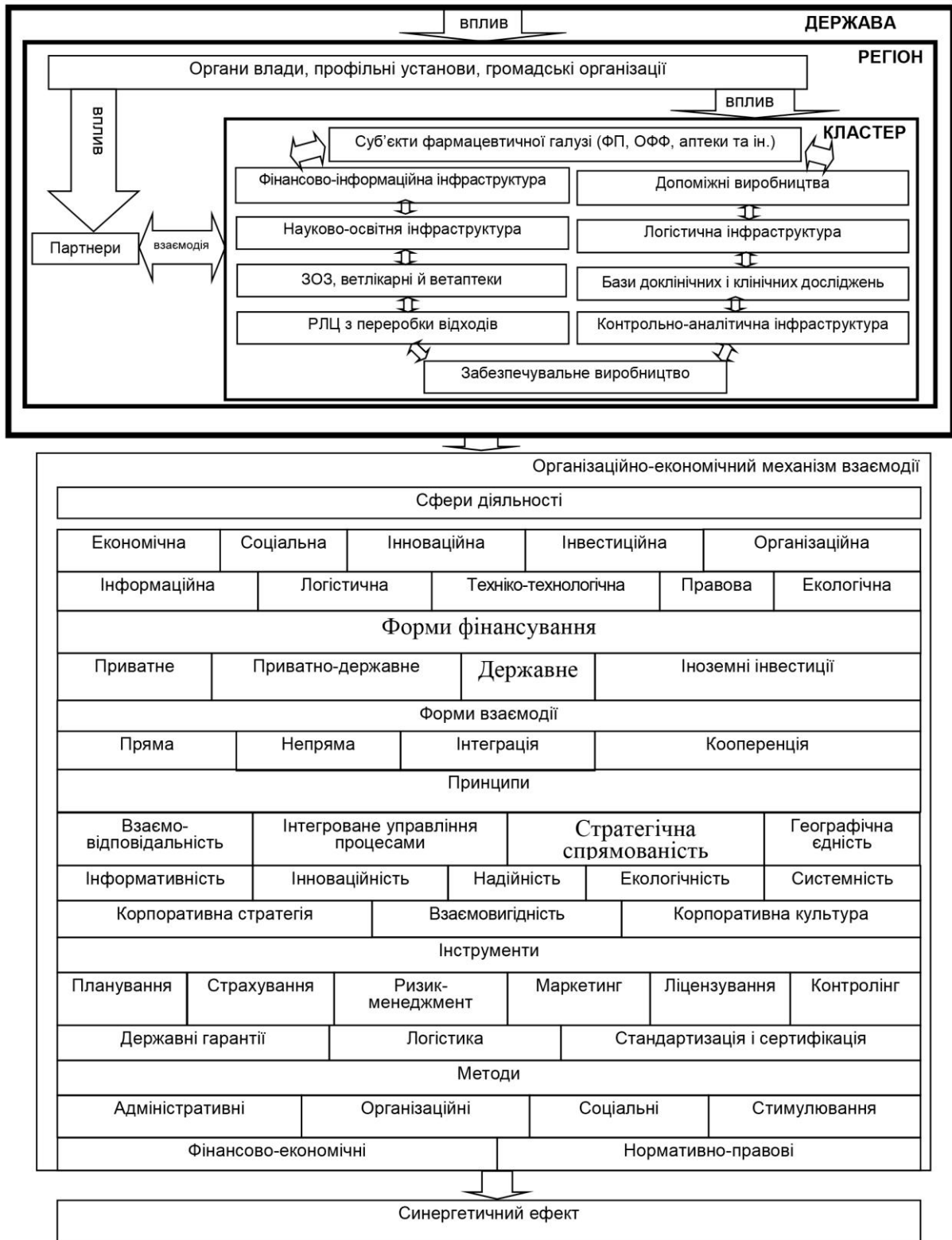

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм взаємодії ПФК, регіону й держави

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Алгоритм побудови РФК наведено на Рис. 2.

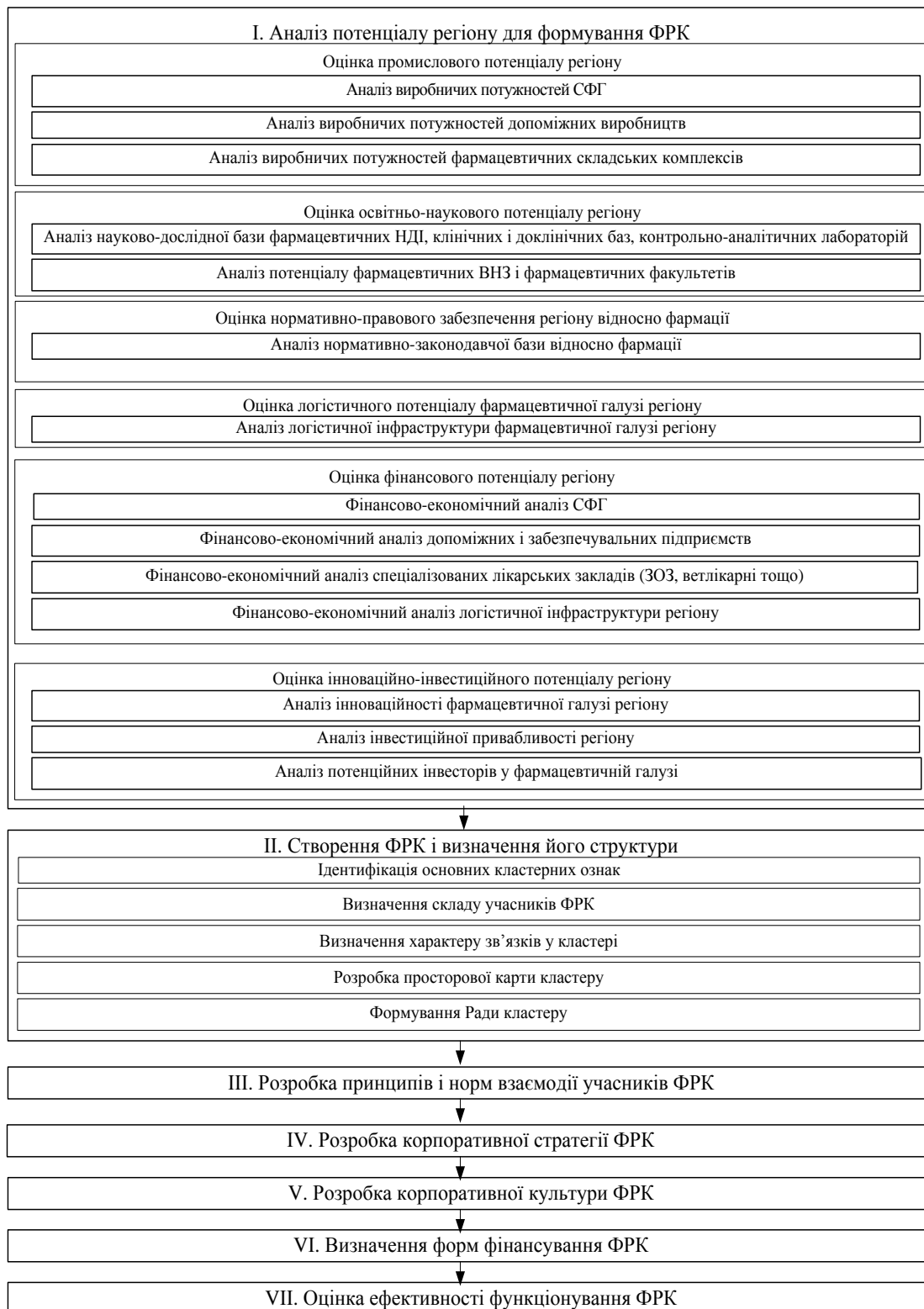

Рис. 2. Етапи створення РФК

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

На першому етапі створення РФК аналізуються промислова, інноваційно-інвестиційна, освітньо-наукова, логістична, нормативно-правова й фінансова складові потенціалу фармацевтичної галузі регіону. На підставі аналізу на наступному етапі діагностуються класифікаційні ознаки кластерів, визначається структура РФК і характер зв'язків між його учасниками, а також формується Рада кластеру. На третьому етапі розробляються принципи й норми взаємодії учасників РФК, потім його корпоративна стратегія й культура. На наступних етапах визначаються форми фінансування РФК і оцінюється ефективність функціонування кластера.

Важливим елементом науково-методологічної бази побудови РФК є визначення їх оптимальної кількості. Для цього потрібно здійснити групування РФК за низкою показників: кількістю фармацевтичних підприємств, аптек, фармскладів, галузевих ЗВО або фармфакультетів, закладів охорони здоров'я, полігонів ТПВ, сміттєпереробних заводів, галузевих НДІ. За допомогою методу таксономії був розрахований інтегральний показник потенційної фармацевтичної кластеризації регіонів, який характеризує рівень готовності регіонів України до створення фармацевтичних кластерів (Табл. 2).

Таблиця 2

Інтегральний показник потенційної фармацевтичної кластеризації регіонів України

№ з/п	Район	Величина інтегрального показника потенційної фармацевтичної кластеризованості регіонів
1.	Вінницька область	0,298235
2.	Волинська область	0,182287
3.	Дніпропетровська область	0,583849
4.	Донецька область	0,281676
5.	Житомирська область	0,301013
6.	Закарпатська область	0,279394
7.	Запорізька область	0,279661
8.	Івано-Франківська область	0,27476
9.	Київська область	0,959033
10.	Кіровоградська область	0,206526
11.	Луганська область	0,442403
12.	Львівська область	0,433704
13.	Миколаївська область	0,20149
14.	Одеська область	0,531082
15.	Полтавська область	0,350311
16.	Рівненська область	0,170861
17.	Сумська область	0,327925
18.	Тернопільська область	0,225387
19.	Харківська область	0,651448
20.	Херсонська область	0,233453
21.	Хмельницька область	0,217533
22.	Черкаська область	0,23676
23.	Чернівецька область	0,315052
24.	Чернігівська область	0,242106

За допомогою кластерного аналізу об'єднаємо регіони в три зони:

- I зона – регіони з високим потенціалом фармацевтичної кластеризованості, тобто регіони, які мають усі умови для кластеризації;
- II зона – регіони з середнім потенціалом фармацевтичної кластеризованості, тобто ті, які мають умови для кластеризації, але потребують удосконалення певних складових (транспортної інфраструктури, модернізація СФГ тощо);

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- III зона – регіони з низьким потенціалом фармацевтичної кластеризованості, тобто ті, що не готові до кластеризації та потребують значного розвитку фармацевтичного сектору або інших складових, які будуть входити до кластера.

Результати розрахунку наведені в Табл. 3.

Таблиця 3

Розподіл регіони України по кластерах за фармацевтичним спрямуванням

Кластер	Регіон	Кластер	Регіон	Кластер	Регіон
I	Київська область Харківська область	II	Дніпропетровська область	III	Донецька область Вінницька область Волинська область
			Львівська область Одеська область Полтавська область Чернівецька область		Житомирська область Закарпатська область Запорізька область Івано-Франківська область Кіровоградська область Луганська область Миколаївська область Рівненська область Сумська область Тернопільська область Херсонська область Хмельницька область Черкаська область Чернігівська область

Гранично припустимі значення інтегрального показника потенційної фармацевтичної кластеризації регіонів України ($I_{\text{класт}}$), визначені для кожної зони шляхом дослідження, такі:

I зона $0,651448 \leq I_{\text{класт}} < 1$;

II зона $0,327925 \leq I_{\text{класт}} < 0,651448$;

III зона $0 \leq I_{\text{класт}} < 0,327925$.

Графік середніх значень локальних показників за визначеними зонами наведено на Рис. 3.

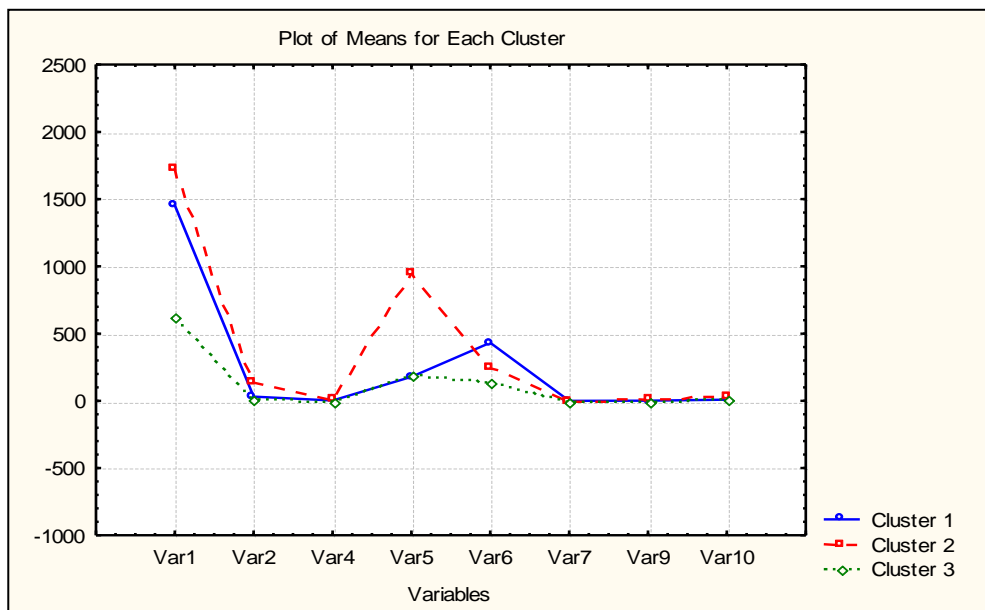

Рис. 3. Графік середніх значень локальних показників за визначеними зонами

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

За допомогою дискримінантного методу побудуємо графічне зображення групування регіонів за рівнем потенційної фармацевтичної кластеризації (Рис. 4).

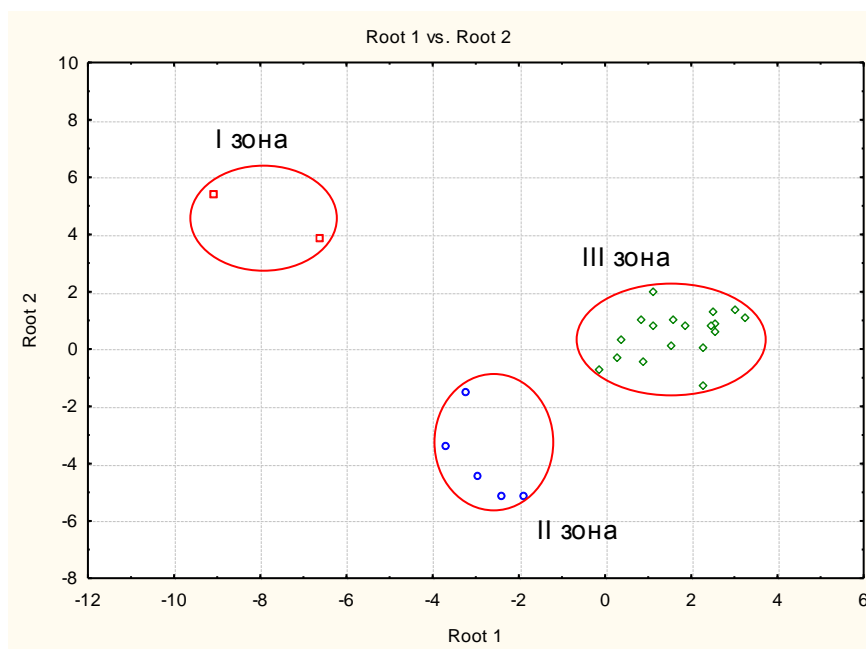

Рис. 4. Групування регіонів України за рівнем потенційної фармацевтичної кластеризації

Результати проведеного дослідження дозволяють зробити висновок, що найбільш перспективними регіонами для реалізації пілотних проектів зі створення фармацевтичних кластерів в Україні є Київська й Харківська області. Друге місце за можливістю створення РФК посідають Дніпропетровська, Львівська, Одеська, Полтавська та Чернівецька області, що є обґрунтованим відносно розташування СФГ та інших складових потенційних кластерів.

Перевагами кластеризації на регіональному рівні є поширення нових технологій, знань, фармацевтичної продукції, додаткові конкурентні переваги учасників РФК завдяки внутрішній спеціалізації та стандартизації, мінімізації витрат на інновації, забезпечення екологічної стабільності, зниження рівня забруднення НПС регіону, гармонізація інтересів учасників РФК, узгодженість цілей з партнерами (постачальниками, споживачами, посередниками тощо), контроль і координація за поточними процесами, своєчасність забезпечення споживачів потрібними лікарськими засобами за доступними цінами.

Приклад РФК Харківської області наведений на Рис. 5.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- ing Innovation. The Cluster Approach. OECD Publications. - Paris, France, 1999. - P. 9-23.
8. Swann, G. A comparison of the dynamics of industrial clustering in computing and biotechnology / G. Swann, M. Preveser // *Research Policy*. - 1996. - Vol. 25, issue 7. - P. 1139-1157.
9. Hatsch, S. Cluster Management Excellence in Germany / S. Hatsch, H. Kergel. - Berlin, 2013. - 350 p.
10. Войнаренко, М. П. Кластери в економіці: аналіз теорії і практики: монографія / М. П. Войнаренко. - Хмельницький: ХНУ, 2008. - 220 с.
11. Комар, Н. Концепція формування та державної підтримки кластерних структур в Європі / Н. Комар // Вісник Тернопільського національного технічного економічного університету. - 2014. - № 2. - С. 53-64.
12. Лещук, В. П. Формування кластерних структур у Волинській області / В. П. Лещук, С. В. Буснюк // *Бізнес Інформ*. - 2012. - № 11. - С. 93-96.
13. Толкованов, В. В. Кластери як інноваційний інструмент сталого місцевого і регіонального розвитку: українська практика та досвід зарубіжних країн [Електронний ресурс] / В. В. Толкованов // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». - 2013. - Вип. 2. - С. 16-27. - Режим доступу: http://amu.edu.ua/images/stories/Upr_2_2013.pdf.
14. Ярошук, М. Кластерна модель як ефективний інструмент розвитку приватного підприємництва / М. Ярошук // Проблеми підвищення ефективності функціонування підприємств різних форм власності: сб. науч. тр.; НАН України. Ін-т економіки пром-сти; [ред. кол. И. П. Булеев (отв. ред.) и др.] - Донецк, 2004. - С. 70-77.
15. Єрмолін, В. М. Роль інноваційних структур в реалізації європейської регіональної кластерної політики / В. М. Єрмолін, К. С. Колесніков // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. - Науки: економіка, політологія, історія. - 2009. - № 16 (94). - С. 19-28.
16. Карпинець, В. Й. Зарубіжний і вітчизняний досвід щодо створення та розвитку кластерів / В. Й. Карпинець // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. - 2011. - №3 (12). - С. 106-112.
17. Левченко, А. О. Зарубіжний досвід функціонування кластерних утворень та шляхи його використання в Україні / А. О. Левченко, І. О. Царенко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки - 2017. - Вип. 31. - С. 71-79.
- Paris [in English].
8. Swann, G., Preveser, M. (1996). A comparison of the dynamics of industrial clustering in computing and biotechnology. *Research Policy*, 25(7), 1139-1157 [in English].
9. Hatsch, S., Kergel, H. (2013). *Cluster Management Excellence in Germany*. Berlin [in English].
10. Voinarenko, M. P. (2008). *Klastery v ekonomitsi: analiz teorii i praktyky [Clusters in Economics: An Analysis of Theory and Practice]*. Khmelnytskyi: KhNUM [in Ukrainian].
11. N. Komar, N. (2014). Conception of development and state support of cluster structures in Europe. *Visnyk Ternopil'skoho natsionalnoho tekhnichnoho ekonomichnoho universytetu – Bulletin of Ternopil National Technical Economic University*, 2, 53-64 [in Ukrainian].
12. Leshchuk, V. P., Busniuk, S. V. (2012). Formuvannya klasternykh struktur u Volynskii oblasti [Formation of cluster structures in the Volyn region]. *Biznes Inform - Business Inform*, 11, 93-96 [in Ukrainian].
13. Tolkovanov, V. V. (2013). Klastery yak innovatsiyniy instrument staloho mistsevoho i rehionalnoho rozvytku: ukrainska praktyka ta dosvid zarubizhnykh krain [Clusters as an Innovative Tool for Sustainable Local and Regional Development: Ukrainian Practice and Experience in Foreign Countries]. *Naukovyi visnyk Akademii munitsypalnoho upravlinnia: Zbirnyk naukovykh prats. Seriya «Upravlinnia» – Scientific Herald of the Academy of Municipal Management: Collection of scientific works. The "Management" series*. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=722> [in Ukrainian].
14. Iaroshchuk, M. (2004). Klasterna model yak efektyvnyi instrument rozvytku pryvatnoho pidpriemnytstva [Cluster model as an effective tool for the development of private entrepreneurship]. *Problemi povysheniya effektivnosti funktsionirovaniya predpriyatiy razlichnykh form sobstvennosti – Problems and increase of efficiency of functioning of enterprises of various forms of ownership*, 70-77 [in Ukrainian].
15. Iermolin, V. M., Kolesnikov, K. S. (2009). Rol innovatsiynykh struktur v realizatsii yevropeiskoi rehionalnoi klasternoi polityky [The role of innovation structures in the implementation of European regional cluster policy]. *Naukovyi visnyk. Odeskyi derzhavnyi ekonomichnyi universytet. Nauky: ekonomika, politohiia, istoriia – Scientific herald. Odessa State Economic University. Science: economics, political science, history*, 16(94), 19-28 [in Ukrainian].
16. Karpinets, V. Y. (2011). Zarubizhnyi i vitchyzniani dosvid shchodo stvorennia ta rozvytku klasteriv [Foreign and domestic advisers for the creation and development of clusters]. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy – Bulletin of Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine*, 3(12), 106-112 [in Ukrainian].
17. Levchenko, A. O., Tsarenko, I. O. (2017). Zarubizhnyi dosvid funktsionuvannya klasternykh utvoren ta shliakhy yoho vykorystannia v Ukraini [Foreign experience in the functioning of cluster formations and ways of its use in Ukraine]. *Naukovi pratsi Kirovohrad'skoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Scientific papers of Kirovohrad National Technical University. Economic sciences*, 31, 71-79 [in Ukrainian].

Надійшла 10.03.2019

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Бібліографічний опис для цитування :

Козирева, О. В. Сучасні тенденції та стратегічні напрями реалізації кластерної моделі розвитку фармацевтичної галузі в Україні / О. В. Козирева, О. І. Гарафонова, А. В. Яковлев // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 14-25.

- Козирева
Олена Вадимівна** доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту і адміністрування, Національний фармацевтичний університет;
<https://orcid.org/0000-0002-2014-4584>;
E-mail: yakakos74@gmail.com;
- Kozyrieva
Olena Vadymivna** Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Management and Administration, National Pharmaceutical University;
<https://orcid.org/0000-0002-2014-4584>;
E-mail: yakakos74@gmail.com;
- Гарафонова
Ольга Іванівна** доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;
<https://orcid.org/0000-0002-4740-7057>;
SPIN-код: 6091-0184;
E-mail: ogarafonova@ukr.net;
- Garafonova
Olga Ivanivna** Doctor of Economics, Professor, Professor at the Department of Management, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman;
<https://orcid.org/0000-0002-4740-7057>;
SPIN-code: 6091-0184;
E-mail: ogarafonova@ukr.net;
- Яковлев
Андрій Вадимович** доктор юридичних наук, професор, партнер King & Wood Mallesons LLP;
<https://orcid.org/0000-0002-5041-0441>;
E-mail: yakovlev@gmail.com;
- Yakovlev
Andrei Vadymovych** Doctor of Law, Professor, partner of King & Wood Mallesons LLP;
<https://orcid.org/0000-0002-5041-0441>;
E-mail: yakovlev@gmail.com.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 35.072+334.722.008.8:[378+001]

UDC 35.072+334.722.008.8:[378+001]

І. О. Тарасенко, д. е. н., професор,
Н. В. Цимбаленко, к. е. н., доцент,
О. С. Тарасенко, аспірант

I. O. Tarasenko, Doctor of Economics,
 Professor,
N. V. Tsybalenko, Candidate of Economic
 Sciences, Associate Professor,
O. S. Tarasenko, Postgraduate Student

**ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ
 ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА
 У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ**

**IMPLEMENTATION FEATURES
 OF THE PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP
 MECHANISM IN THE SPHERE
 OF HIGHER EDUCATION AND SCIENCE**

Актуальність теми дослідження. Державно-приватне партнерство є механізмом, застосування якого у сфері вищої освіти та науки дозволяє підвищити ефективність функціонування ЗВО на основі розвитку партнерських відносин між державою, бізнес-партнерами та ЗВО.

Постановка проблеми. Використання переваг від взаємодії держави і бізнесу через застосування механізму державно-приватного партнерства з метою вирішення стратегічних завдань розвитку вищої освіти та науки в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності, умов і переваг застосування механізму державно-приватного партнерства у сфері освіти присвячено праці таких науковців, як: Джандосова Р. Д. [1], Сьянов О. В., Степанов О. О. [2], Дмитрієва Є. О. [3], Іванова Ю. В. [4], Захаров М.М., Черданцев В. П., Тронина М. В. [5], Ляховець О. О. [6].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Зважаючи на особливості організації освітнього процесу та наукової діяльності в закладах вищої освіти, враховуючи інтереси та можливості бізнес-партнерів, спрямованість проектів у сфері державно-приватного партнерства на задоволення інтересів третіх осіб, зроблено висновок про необхідність цілеспрямованого пошуку потенційних приватних партнерів, що потребує удосконалення процесу практичної реалізації таких проектів.

Постановка завдання. Удосконалення процесу реалізації механізму державно-приватного партнерства з урахуванням особливостей таких проектів у сфері вищої освіти та науки.

Викладення основного матеріалу. Для підвищення ефективності процесу імплементації проектів державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти в Україні запропоновано послідовність процедур реалізації проектів державно-приватного партнерства; обґрунтовано необхідність удосконалення та розвитку відповідного забезпечення (законодавчого, організаційного, нормативно-правового, кадрового).

Висновки. Оскільки державно-приватне партнерство є механізмом, реалізація якого передбачає здійснення приватних інвестицій у освітню сферу, то важливою умовою ефективності його імплементації та функціонування є удосконалення відповідних процедур, створення необхідного законодавчого, нормативно-правового, ресурсного та організаційного забезпечення.

Ключові слова: вища освіта; заклад вищої освіти; державно-приватне партнерство; етапи реалізації механізму державно-приватного партнерства.

Urgency of the research. Public-private partnership is a mechanism for higher education and science to improve the efficiency of the HEI functioning through the development of partnerships between the state, business partners and HEI.

Target setting. To use the benefits of interaction between the state and business through the implementation of the public-private partnership mechanism with the aim of solving strategic problems of the higher education and science development in Ukraine.

Actual scientific researches and issues analysis. The research of the essence, conditions and benefits of the mechanism of public-private partnership in the field of education are studied in the works by such scholars as Dzhandosova R. D. [1], Sianov O. V., Stepanov O. O. [2], Dmytriieva Ye. O. [3], Ivanova Yu. V. [4], Zakharov M. M., Cherdantsev V. P., Tronyna M. V. [5], Liakhovets O. O. [6].

Uninvestigated parts of general matters defining. Taking into account the peculiarities of the organization of educational process and scientific activity in higher education institutions, considering the interests and opportunities of business partners, the direction of projects in the field of public-private partnership to meet the interests of third parties, the conclusion on the need for targeted search of potential private partners, which requires improvement of the process of practical implementation of such projects was made.

The research objective. Improvement of the implementation mechanism of public-private partnership taking into account the peculiarities of such projects in the field of higher education and science.

The statement of basic materials. A series of procedures for implementing public-private partnership projects is proposed to improve the of implementation efficiency of public-private partnership projects in the field of higher education in Ukraine; the necessity of improvement and development of the corresponding support (legislative, organizational, normative-legal, human resources) is substantiated.

Conclusions. Since public-private partnership is a mechanism whose implementation involves private investment in the educational sphere, an important condition for the effectiveness of its implementation and functioning is the improvement of the relevant procedures, the creation of the necessary legislative, regulatory, resource and organizational support.

Keywords: higher education; higher education institution; public-private partnership; stages of implementation mechanism of public-private partnership.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-26-32

Актуальність теми дослідження. Ситуація на ринку освітніх послуг України характеризується високим рівнем конкуренції, що обумовлюється незабезпеченістю пропозиції платоспроможним попитом. Конкурентна боротьба, яка впливає на результати формування контингенту студентів, змушує ЗВО підвищувати якість освітніх та супутніх послуг, сприяючи таким чином розвитку системи вищої освіти. Однак, більшість ЗВО України, не маючи фінансових ресурсів, необхідних для підвищення якості освітніх послуг, змушені підтримувати рівень конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг шляхом зниження вартості навчання, що закономірно призводить до зниження якості освіти і, таким чином, перешкоджає досягненню стратегічних цілей в процесі реформування системи вищої освіти. З огляду на це, диверсифікація джерел фінансування вищої освіти є об'єктивною необхідністю в умовах скорочення обсягів бюджетного фінансування ЗВО та, як наслідок, можливостей щодо збільшення рівня заробітної плати НПП, видатків на наукові дослідження, надання пільгових кредитів та реалізації соціальних програм для працівників освіти.

Дієвим засобом підвищення ефективності функціонування закладів вищої освіти (ЗВО), як і інших підприємств, установ і організацій державної форми власності, до функцій яких належить забезпечення суспільних потреб, є розвиток партнерських відносин між державою та бізнес-структурами. Про важливість імплементації в українську освітню практику механізму державно-приватного партнерства свідчить те, що „сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти” відповідно до Закону України „Про вищу освіту” визначено одним з принципів реалізації державної політики у сфері вищої освіти [7].

Постановка проблеми. Сучасна концепція державно-приватного партнерства (ДПП) сформувалася як особлива система відносин між представниками бізнесу і державою при вирішенні стратегічно важливих завдань розвитку країни в умовах глобалізації з метою створення ресурсних та фінансових умов для розвитку ЗВО, підвищення ефективності їх діяльності, конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості та враховуючи вимоги щодо забезпечення високого рівня якості освіти [1, с. 88].

Аналіз переваг, які надає взаємодія держави і бізнесу через застосування механізму ДПП, дозволяє зробити висновок про доцільність його використання при реалізації стратегічних проєктів пріоритетного характеру. До таких переваг відносять [5; 8, с. 2]: сприяння прискоренню соціально-економічного розвитку країни; можливість зменшення видаткової частини державного бюджету; реформування державного сектора; збільшення кількості реалізованих проєктів з високим рівнем ефективності; зменшення витрат і досягнення синергетичного ефекту в результаті взаємодії держави та бізнесу; підвищення якості освітніх послуг і, як результат, рівня підготовки випускників ЗВО; зменшення корупційних дій та іншої незаконної практики на усіх етапах реалізації проєкту ДПП. Такі проєкти мають відповідати соціально-економічній політиці держави та бути частиною стратегії розвитку вищої освіти в Україні.

Необхідно відзначити, що Міністерство освіти та науки (МОН) України сприяє процесу реалізації ДПП шляхом об'єднання зусиль з підприємствами та організаціями „... у напрямі системного, конструктивного та взаємовигідного співробітництва для забезпечення високої якості професійної підготовки кадрів, залучення додаткових ресурсів для розвитку професійної освіти та її орієнтації на сучасні технічні й технологічні умови” [9]. Так, МОН України у 2016-2018 роках розпочало реалізацію практики державно-приватного партнерства у сферах професійно-технічної та вищої освіти шляхом підписання меморандумів про співробітництво з ТОВ „Снежка-Україна”, Будівельною палатою України, ТОВ „КНАУФ ГІПС КИЇВ”, Громадською спілкою „Національне галузеве партнерство в легкій промисловості України „Fashion Globus Ukraine”, ПАТ „Українська залізниця” [9].

Сторонами ДПП у сфері вищої освіти, крім держави у особі органів державної або муніципальної влади і приватним бізнесом у особі виконавця та постачальника ресурсів, також є ЗВО і фізичні особи (студенти, слухачі, науковці), на реалізацію інтересів яких спрямовано відповідні проєкти ДПП. Дослідження сутності державно-приватного партнерства, особливостей його здійснення та

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

принципів організації дозволило дійти висновку, що державно-приватне партнерство є формою співпраці між сторонами, кожен з учасників якої бере на себе певні зобов'язання з метою отримання відповідних вигід. Крім того, практична реалізація механізмів ДПП передбачає визначення чіткої послідовності етапів його реалізації із зазначенням функцій і завдань кожного суб'єкта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідно до Закону України [10] „Про державно-приватне партнерство”, „Державно-приватне партнерство – це співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами-підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому цим Законом та іншими законодавчими актами, та відповідає ознакам державно-приватного партнерства, визначеним цим Законом”. Даним Законом визначено основні ознаки, принципи та форми реалізації ДПП в Україні, а також сфери застосування ДПП, до яких (крім інших) віднесенно надання освітніх послуг [10].

Дослідженню особливостей реалізації проектів ДПП у освітній сфері присвячено праці українських і зарубіжних вчених. Так, Дмитрієва Є.О. зазначає, що державно-приватне партнерство у сфері вищої професійної освіти – це „...система взаємовигідних довгострокових відносин між державою і бізнесом з метою ефективного розподілу ролей між партнерами у сфері вищої професійної освіти для підвищення конкурентоспроможності вищої школи; інструмент розвитку не лише системи вищої освіти, але й регіону, на території якого реалізується ДПП-проект, а також економіки країни в цілому” [3, с. 12]. ДПП як інструмент об'єднання ресурсів, що знаходяться у розпорядженні держави, бізнес-структур та ЗВО розглядається у працях [4; 5]. При цьому Захаров М. М., Черданцев В. П. і Троніна М. В. підкреслюють, що ДПП може забезпечити вирішення таких завдань, як покращення якості та диверсифікація освітніх програм, забезпечення психофізіологічної безпеки учнів [5, с. 340]. В цілому, науковці зазначають, що застосування механізму ДПП у сфері професійної та вищої освіти сприяє досягненню як загальносуспільних цілей, так і цілей окремих регіонів, суб'єктів економіки, індивідів.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Проведений аналіз законодавчої бази та наукових досліджень щодо визначення сутності, основних передумов і переваг застосування механізму ДПП у сфері вищої освіти дозволив зробити висновок про необхідність подальшого його удосконалення з метою залучення бізнес-структур до співпраці з МОН України, а також практичного впровадження проектів ДПП як способу реалізації взаємних інтересів бізнес-партнерів та ЗВО за участі Міністерства освіти і науки України.

Постановка завдання. Удосконалення процесу реалізації механізму державно-приватного партнерства з урахуванням особливостей проектів ДПП у сфері вищої освіти та науки.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи механізм ДПП з позицій зацікавлених сторін у сфері вищої освіти та враховуючи результати наукових досліджень у цій предметній області [11], до переліку особливостей проектів ДПП, які визначаються характером взаємодії партнерів і можуть бути застосовані також і до освітньої сфери, необхідно віднести: (1) різновекторність інтересів усіх зацікавлених сторін (держави, приватних партнерів, третіх осіб), наслідком чого є тривалий процес узгодження проекту, а також різні очікування результатів реалізації проекту з боку кожної зі сторін; (2) соціальна значимість проектів в рамках ДПП, яка повинна оцінюватися і враховуватися державою при їх відборі; (3) пріоритетність врахування в процесі аналізу ефективності проектів ДПП нефінансових показників, що ускладнює оцінку результатів реалізації проектів ДПП (необхідно зважати на те, що фінансових показників недостатньо для прийняття рішення щодо реалізації проекту ДПП у сфері освіти).

На основі узагальнення принципів, форм та напрямів реалізації ДПП, основними етапами здійснення державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти та науки визначено такі (Рис. 1).

І етап. Пошук потенційних приватних партнерів, який може здійснювати як централізовано МОН України, так і самостійно ЗВО. Оцінка значимості та прогнозування ефективності (бюджетної, підприємницької, соціальної) потенційного проекту ДПП. Оцінка відповідності проекту ДПП стратегічним цілям розвитку ВО в Україні (конкретного ЗВО).

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Відповідно до традиційного підходу реалізації державно-приватного партнерства передбачається, що потенційні приватні партнери обирають проект і формують заявку на участь в конкурсі з метою підписання договору, якщо його предмет відповідатиме інтересам усіх сторін та задовольнятиме їх очікуванням за показниками ефективності (бюджетної – для держави, підприємницької – для бізнес-партнера, соціальної – для суспільства, конкретного абітурієнта, студента, науковця або педагога) [8, с. 12; 11, с. 99].

Зважаючи на особливості освітнього процесу, потенціалу окремих ЗВО та сфери їх діяльності, орієнтації таких проектів на задоволення інтересів третіх осіб – студентів, абітурієнтів, науковців, зроблено висновок, що реалізація механізму ДПП у сфері вищої освіти вимагає цілеспрямованого пошуку потенційних приватних партнерів. Такими партнерами, крім підприємств певної профільної галузі, також можуть бути громадські організації, органи державної влади, місцевого самоуправління та наглядові органи, засоби масової інформації, банки, інші партнери.

Рис. 1. Основі етапи реалізації механізму державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти та науки (побудовано авторами)

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

II етап. Переговори з потенційними партнерами щодо можливої співпраці. Розподіл ролей між учасниками в рамках проекту ДПП. Підписання договору про державно-приватне партнерство (договір підписують МОН України, приватний партнер і ЗВО). Завданням даного етапу є формування пропозицій про партнерську взаємодію між державою (в особі МОН України) та приватним партнером, в разі згоди або з ініціативи якого відбувається підписання договору, що містить детальну інформацію про його предмет. В договорі також повинні бути відображені: державні стимули та пільги для приватного партнера; порядок фінансування наукових досліджень; процедури щодо виплати стипендій молодим науковцям; механізм відшкодування витрат на навчання третім особам, які є здобувачами вищої освіти; права і зобов'язання сторін, термін дії договору. Для забезпечення ефективності функціонування ДПП необхідно структурувати, систематизувати та юридично забезпечити роботу, пов'язану з реалізацією в закладах вищої освіти проектів ДПП. До форм вирішення таких завдань відносять створення опікунських рад – колегіальних органів, які здатні забезпечити ЗВО консолідованою шефською допомогою в умовах жорсткої конкурентної боротьби [2, с. 27].

III етап. Підписання договорів з третіми особами – виконавцями наукових досліджень (науковими та науково-педагогічними працівниками, аспірантами), абітурієнтами (студентами).

Залежно від предмету договору про ДПП та його умов визначаються треті особи, на користь яких спрямована взаємодія сторін ДПП: (1) якщо предметом договору є надання освітніх послуг, партнерами в рамках ДПП стають абітурієнти (студенти); (2) якщо умовами договору передбачено виконання наукових досліджень, то до співпраці залучається переважно науковий та науково-педагогічний персонал ЗВО.

IV етап. Моніторинг і контроль результатів реалізації проекту ДПП. Оцінка ефективності реалізації проекту в рамках ДПП.

Відповідальність за ефективність державно-приватного партнерства покладається на державу, від імені якої в даному випадку виступає Міністерство освіти і науки України, яке виконує функції контролю, управління та регулювання взаємовідносин між суб'єктами ДПП на довгостроковій основі. Договором про державно-приватне партнерство можуть бути передбачені як стимули за належне виконання умов договору, так і санкції за їх невиконання. Крім того, передбачається виключне право МОН України періодично вимагати звіти від учасників договору, надсилати запити щодо інформації, яка стосується його виконання.

Фінансування дії механізму державно-приватного партнерства може відбуватись за рахунок таких альтернативних джерел як: бюджетні кошти, кошти юридичних осіб (приватних партнерів), кредитні ресурси, поєднання яких підвищує ефективність використання бюджетних коштів, забезпечує зацікавленість в ефективності ДПП усіх суб'єктів (держави, приватних партнерів, фінансово-кредитних установ, студентів), дозволяє залучити до регулювання та координації освітнього процесу професіоналів, що мають досвід роботи у відповідній галузі економіки.

Для підвищення ефективності процесу імплементації проектів ДПП в українську практику потребується розробка (удосконалення) відповідного забезпечення, а саме: (1) нормативно-правового та організаційного, зокрема, надання гарантій суб'єктам ДПП в процесі реалізації відповідних проектів; управління частиною ризиків; підтримка економічно неефективних, але суспільно важливих проектів; розробка типових договорів для регулювання відносин у сфері ДПП; (2) законодавчого – за наявності в Україні діючого Закону України „Про державно-приватне партнерство” [11] та меморандумів про співпрацю МОН України з окремими економічними суб'єктами, в процесі реалізації механізму у сфері ДПП, необхідно внести зміни до Податкового кодексу України з метою передбачення умов звільнення від податків частини прибутку приватного партнера (запровадження умов пільгового оподаткування), який інвестує кошти у вищу освіту або науку на умовах ДПП; (3) кадрового – залучення до роботи в процесі реалізації проектів ДПП досвідчених, компетентних, відповідальних юристів та економістів, фахівців інших спеціальностей.

Висновки. Інвестиції у вищу освіту через реалізацію механізму ДПП забезпечують отримання як економічного, так і соціального ефектів, оскільки: приватні партнери одержують можливість системно вирішувати питання кадрового забезпечення; ЗВО отримують кошти, які спрямо-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

вуються на розвиток їх матеріально-технічної бази, науково-дослідної та освітньої діяльності; випускники ЗВО – можливість отримати освіту і працевлаштуватися за спеціальністю після закінчення ЗВО на підприємство, яке в рамках договору ДПП надає випускникові перше робоче місце; ефект для держави проявлятиметься через підвищення рівня освіченості нації та скорочення кількості мігрантів, які не змогли знайти роботу в Україні. З огляду на те, що державно-приватне партнерство є механізмом, ефективне функціонування якого передбачає здійснення приватних інвестицій, для його реалізації в Україні потребується створення сприятливого інвестиційного клімату, у протилежному випадку – це призведе до неефективного, формального функціонування механізму державно-приватного партнерства.

Література

1. Джандосова, Р. Д. О государственно-частном партнерстве в сфере образования / Р. Д. Джандосова // Креативная экономика. – 2007. – Том 1. – № 12. – С. 88-89.
2. Сьянов, А. В. Современные формы государственно-частного партнерства в сфере образования (на примере Кемеровского филиала МЭСИ) / А. В. Сьянов, А. А. Степанов / Профессиональное образование в России и за рубежом. – 2014. – № 2 (14). – С. 24-29.
3. Дмитриева, Е. А. Развитие государственно-частного партнерства в сфере высшего профессионального образования [Электронный ресурс] / Е. А. Дмитриева : автореф. дис. канд. экон. наук.: 08.00.05 / Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова. – Москва, 2012. – Режим доступа: <https://www.econ.msu.ru/cmt2/lib/a/2094/file/DmitrievaEA.pdf>.
4. Иванова, Ю. В. Государственно-частное партнерство в сфере образования [Электронный ресурс] / Ю. В. Иванова. – Режим доступа: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2013/1_2013/42.pdf.
5. Захаров, Н. Н. Государственно-частное партнерство в сфере образования – социально-экономический аспект / Н. Н. Захаров, В. П. Черданцев, М. В. Тронина // Экономические науки. Фундаментальные исследования. – 2015. – № 6. – С. 340-343.
6. Ляховець, О. О. Державно-приватне партнерство у вищій освіті як інституційна складова модернізації економіки / О. О. Ляховець // Інноваційна економіка. – 2014. – № 4 (53). – С. 71-78.
7. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
8. Государственно-частное партнёрство в инфраструктуре. Практическое руководство для органов государственной власти [Электронный ресурс] / Джеффри Делмон. – Режим коста: http://www.fa.ru/org/chair/gchp/Documents/biblio/Делмон%20public_private_partner.pdf.
9. Офіційний сайт МОН України. Державно-приватне партнерство [Електронний ресурс] – Електрон. дані. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesiynno-tehnichna-osvita/derzhavno-privatne-partnerstvo>.
10. Закон України «Про державно-приватне партнерство» [Електронний ресурс] - Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> (01.11.2018).
11. Ткаченко, И. Н. Управление портфелем проектов государственно-частного партнерства с позиции стейкхолдерского подхода / И. Н. Ткаченко, Л. А. Рпменская, М. В. Евсеева // Журнал научных публикаций «Дискусия». – 2013. – № 9 (39). – С. – 95-103.

References

1. Dzhandosova, R. D. (2007). O gosudarstvenno-chastnom partnerstve v sfere obrazovaniya [On public-private partnership in the field of education]. *Kreativnaya ekonomika – Creative Economy*, 1(12), 88-89 [in Russian].
2. Syanov, A. V., Stepanov, A. A. (2014). Sovremennye formy gosudarstvenno-chastnogo partnerstva v sfere obrazovaniya (na primere Kemerovskogo filiala MESI) [Modern forms of public-private partnership in education (on the example of the Kemerovo branch of MESI)]. *Professionalnoe obrazovanie v Rossii i za rubezhom – Professional education in Russia and abroad*, 2(14), 24-29 [in Russian].
3. Dmitrieva, E. A. (2012). Razvitie gosudarstvenno-chastnogo partnerstva v sfere vysshego professionalnogo obrazovaniya [The development of public-private partnership in the field of higher professional education]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow: Moskovskiy gosudarstvennyy universitet imeni M. V. Lomonosova. <https://www.econ.msu.ru/cmt2/lib/a/2094/file/DmitrievaEA.pdf> [in Russian].
4. Ivanova, Yu. V. (n.d.). Gosudarstvenno-chastnoe partnerstvo v sfere obrazovaniya [Public-private partnership in the field of education]. *www.econom.stateandregions.zp.ua*. Retrieved from http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2013/1_2013/42.pdf [in Russian].
5. Zakharov, N. N., Cherdantsev, V. P., Tronina, M. V. (2015). Gosudarstvenno-chastnoe partnerstvo v sfere obrazovaniya – sotsialno-ekonomicheskiy aspekt [State-private partnership in the field of education – the socio-economic aspect]. *Ekonomicheskie nauki. Fundamentalnye issledovaniya – Economic sciences. Fundamental research*, 6, 340-343 [in Russian].
6. Liakhovets, O. O. (2014). Derzhavno-privatne partnerstvo uvyschcii osviti yak instytutsiina skladova modernizatsii ekonomiky [Public-private partnership in higher education as an institutional component of economics modernization]. *Innovatsiina ekonomika – Innovation Economy*, 4(53), 71-78 [in Ukrainian].
7. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 01.01.2019, № 1556-VII [On Higher Education: Law of Ukraine from 01.01.2019, № 1556-VII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
8. Delmon, J. Gosudarstvenno-chastnoe partnerstvo v infrastrukture. Prakticheskoe rukovodstvo dlya organov gosudarstvennoy vlasti [Public-private partnership in the infrastructure. Practical Guide for Public Authorities]. *www.fa.ru*. Retrieved from http://www.fa.ru/org/chair/gchp/Documents/biblio/Delmon%20public_private_partner.pdf [in Russian].
9. Derzhavno-privatne partnerstvo [Public-Private Partnership]. (n.d.). *mon.gov.ua*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesiynno-tehnichna->

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

osvita/derzhavno-privatne-partnerstvo [in Ukrainian].

10. Pro derzhavno-privatne partnerstvo : Zakon Ukrainy vid 10.06.2018, № 2404-VI [On Public-Private Partnership: Law of Ukraine from 10.06.2018, № 2404-VI]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> [in Ukrainian].

11. Tkachenko, I. N., Rpmenskaya L. A., Evseeva, M. V. (2013). Upravlenie portfelem proektov gosudarsvenno-chastnogo partnerstva s pozitsii steykholderskogo podkhoda [Portfolio management of a state-private partnership from a position of stakeholder approach]. *Zhurnal nauchnykh publikatsiy «Diskusiya» – Journal of scientific publications "Discussion"*, 9(39), 95-103 [in Russian].

Надійшла 11.03.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Тарасенко, І. О. Особливості реалізації механізму державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти та науки / І. О. Тарасенко, Н. В. Цимбаленко, О. С. Тарасенко // Науковий Вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 26-32.

- Тарасенко Ірина Олексіївна** доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки, Київський національний університет технологій та дизайну;
<https://orcid.org/0000-0003-3626-4377>;
ResearcherID: 36069951900;
E-mail: irataras@ukr.net;
- Tarasenko Iryna Oleksiivna** Doctor of Economics, Professor, Head at the Department of Finance and Financial and Economic Security, Kyiv National University of Technologies and Design;
<https://orcid.org/0000-0003-3626-4377>;
ResearcherID: 36069951900;
E-mail: irataras@ukr.net;
- Цимбаленко Наталія Володимирівна** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки, Київський національний університет технологій та дизайну;
<https://orcid.org/0000-0002-2484-5126>;
E-mail: natashats@ukr.net;
- Tsybalyenko Nataliia Volodymyrivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Finance and Financial and Economic Security, Kyiv National University of Technologies and Design;
<https://orcid.org/0000-0002-2484-5126>;
E-mail: natashats@ukr.net;
- Тарасенко Олексій Сергійович** аспірант кафедри економічної кібернетики та маркетингу, Київський національний університет технологій та дизайну;
<https://orcid.org/0000-0003-3024-1385>;
E-mail: oleksii.tarasenko@jungheinrich.ua;
- Tarasenko Oleksiy Serhiiovych** Postgraduate Student at the Department of Economic Cybernetics and Marketing, Kyiv National University of Technologies and Design;
<https://orcid.org/0000-0003-3024-1385>;
E-mail: oleksii.tarasenko@jungheinrich.ua.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

UDC 352.07:33.012.334(438)]311.314

УДК 352.07:33.012.334(438)]311.314

P. Dziekański, Doctor of Economics

П. Дзієканські, д. е. н.

**THE GRAVITATIONAL EFFECT
AND THE SPATIAL DIVERSIFICATION
OF THE COMPETITIVENESS
OF THE COMMUNES
OF THE ŚWIĘTOKRZYSKIE VOIVODESHIP****ГРАВІТАЦІЙНИЙ ЕФЕКТ
І ПРОСТОРОВА ДИВЕРСИФІКАЦІЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КОМУН
СВЕНТОКШИСЬКОГО ВОЄВОДСТВА**

Urgency of the research. The commune's tasks can be divided into such categories as technical infrastructure, social infrastructure, public order and security, spatial order and ecological order.

Target setting. Competitiveness assessment should be focused on the use of endogenous potential. Variables should be chosen so as to describe the phenomenon studied in a comprehensive manner.

Actual scientific researches and issues analysis. The scientific work of P. Dziekański, K. Kuciński, Z. Szymła, T. Markowski, J. J. Parysek, R. Brol indicate the competitiveness of local self-government and the measures to evaluate it.

Uninvestigated parts of general matters defining. The competitiveness of the region is the result of the resources possessed and their deployment as well as the current development. It also means an advantage over other regions due to its material resources and intellectual potential.

The research objective. The aim of the article is a statistical analysis of the impact of the so-called gravitational effect on the development of competitive potential. The analyzes were carried out in the system of 102 communes of the Świętokrzyskie Province.

The statement of basic materials. The value of the synthetic measure (according to the model-free method) in 2008 was in the range from 0.30 to 0.57, and in 2015 from 0.30 to 0.59, respectively. The measure of competitiveness is based on the distance in real space with the Euclidean metric being within the range from 0.52 to 0.79 and in 2015 from 0.51 to 0.78. Kielce, Busko-Zdrój, Morawica and Sitkówka-Nowiny were very high.

Conclusions. The indicated method provides information about the category of objects considered. The value of the measure depends on the economic nature of the region, as well as on financial autonomy, own income level, local taxes or infrastructure. Meters obtained depend on the number and type of accepted variables to be tested.

Keywords: gravitational effect; competitiveness; synthetic measure; municipalities; Świętokrzyskie province.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-33-40

Urgency of the research. The commune is a community of local residents of a specific territory. It performs functions aimed at satisfying the needs of residents [1, p. 11]. The municipality's tasks can be divided into certain categories: technical infrastructure, social infrastructure, public order and security, spatial and ecological order. The location of municipalities in a given space determines the search for endogenous determinants shaping the processes of raising competitiveness. Proper use of re-

Актуальність теми дослідження. Завдання комуни можна розділити на категорії: технічна інфраструктура, соціальна інфраструктура, громадський порядок і безпека, просторовий порядок і екологічний порядок.

Постановка проблеми. Оцінка конкурентоспроможності має бути зосереджена на використанні ендогенного потенціалу. Змінні слід вибирати таким чином, щоб описати вивчене явище комплексно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова робота П. Дзієканського, К. Куцінського, З. Шимли, Т. Марковського, Дж. Дж. Парисек, Р. Брол вказують на конкурентоспроможність місцевого самоврядування та заходи щодо його оцінки.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Конкурентоспроможність регіону є результатом використання ресурсів та їхнього розгортання, а також поточного розвитку. Це також означає перевагу над іншими регіонами завдяки своїм матеріальним ресурсам та інтелектуальному потенціалу.

Постановка завдання. Метою статті є статистичний аналіз впливу так званого гравітаційного впливу на розвиток конкурентного потенціалу. Аналіз проводиться в системі 102 комуни Свентокшиського воєводства.

Виклад основного матеріалу. Значення синтетичного показника (за методом без моделі) у 2008 році знаходилося в діапазоні від 0,30 до 0,57, а в 2015 році - від 0,30 до 0,59 відповідно. Міра конкурентоспроможності ґрунтується на відстані в реальному просторі з евклідовою метрикою в межах від 0,52 до 0,79, а в 2015 році з 0,51 до 0,78. Кельце, Буско-Здруй, Моравіца і Сітківка-Новини були дуже високі.

Висновки. Зазначений спосіб надає інформацію про розглянутий категорії об'єктів. Значення цього заходу залежить від економічної природи регіону, а також від фінансової автономії, рівня власних доходів, місцевих податків або інфраструктури. Отримані лічильники залежать від кількості та типу прийнятих змінних, що підлягають перевірці.

Ключові слова: гравітаційний ефект; конкурентоспроможність; синтетичний захід; муніципалітети; Свентокшиське воєводство.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

sources can be a lever for competitive advantage over other units. The potential of municipalities is assessed in the context of four components: economic, social, technical and ecological [2].

Local economic development or competitiveness should be stimulated by local government, because it can meet important local needs. These divisions create new values to which - in the scale of the local economy - one should include: new types of economic, social, administrative and service activities, new companies and institutions, new jobs, attractive location offers, high quality of life, availability of various services [4]. Due to competitiveness, location and settlement network, as well as measurable benefits (eg. infrastructure) resulting from the location of a given unit in space (the so-called rent position) are particularly important [3]. An important factor in the development or strengthening of competitiveness is the so-called economic base of individual units (endogenous resources of the unit, eg. own income, infrastructure capital or human capital) [6].

Target setting. K. Kuciński defines the competitiveness of the region as a resultant of the resources possessed and their deployment as well as the current development [8]. According to Z. Szymel, the competitiveness of the regions may mean an advantage over other regions due to their material resources as well as intellectual potential [9]. T. Markowski defines the competitiveness of the regions in the subjective and objective sense. It is the ability of regions to meet the needs and demand for services and goods from local markets. Competitiveness of regions in the subjective sense may be manifested in relations between public authorities and municipal and regional authorities [10].

J.J. Parysek as the factors of local development (competitiveness) provides, inter alia, the needs of the local community, available resources and values of the natural environment, economic, scientific and technical potential [6]. R. Brol divides these factors into endogenous (demographic resources, infrastructure and economy), exogenous (referring to macroenvironment). The factors affecting the competitiveness of regions are: the level of equipping them with infrastructure, human capital, scientific research and technological progress, as well as interest of foreign capital [11, p. 16]. However, it should be accepted that all factors of the region's competitiveness fall into the category of regional development factors, but not every one of them is a factor of competitiveness.

The use of the indicated variables to describe the level of the studied phenomenon depends on their availability at the municipal level, which affects the final level of the measure. Variables should be chosen so as to describe the phenomenon studied in a comprehensive manner.

The assessment of the competitiveness of communes depends on system solutions enabling independence in undertaking activities, financial resources, the natural environment, infrastructure, entrepreneurship, etc. The complexity of phenomena is increasing, their uncertainty increases, which results in the increasing dependence of decisions on the quality of information. Measuring competitiveness can be a tool to strengthen the accountability and transparency of local authorities. It narrows the view to the resources used and the processes implemented [5]. The assessment of the commune's competitiveness, due to the variety of undertakings that shape it, can be made using various tools, i.e. one-dimensional or aggregate measures. It should also provide the local authorities with information on the use of public resources or the possibility of making operational or investment decisions. Information on the status of the commune, resources and their use is essential for both diagnosis and its strategic operation [7].

Actual scientific researches and issues analysis. A wide spectrum of social, economic and spatial phenomena and processes contribute to the activities of municipalities. Analyzes conducted by Churski and co-authors (2013) [13], Rosner (2007) [14] and Stanna (2013) [15] show that local finance is the most important factor for development (competitiveness). As Dziekański (2017, 2018) points out in his analyzes, economic variables, infrastructure, and natural environment are also important [16, p. 79-91] [17].

Scientific works of P. Dziekański, K. Kuciński, Z. Szymła, T. Markowski, J.J. Parysek, R. Brol, A. Klasik, F. Kuźnik indicate the competitiveness of local self-government. They refer to the internal and external characteristics.

Uninvestigated parts of general matters defining. The constant growth of public tasks at the level of the commune, with limited resources, caused interest in the efficiency of using public finances. Local self-governments should strive for financial efficiency. The lack of budgetary mechanisms binding public spending on their effects is often one of the main weaknesses in public finances. Therefore,

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

efforts are desirable to measure the effects of public tasks and to construct their records, which are often immaterial [12].

Competitiveness of regions is their ability to compete on a national and international scale. It is the ability to adapt to ever-changing conditions, considered in terms of maintaining or improving competitive position between regions. It is determined by factors that can be classified as spatial, economic, social and organizational [18, p. 52].

Building the region's competitiveness requires stimulation of its various determinants (environmental, social, economic, and infrastructural). The region's competitive advantage is not determined by individual resources, but by the region's ability to set up various tangible and intangible assets. Therefore, the region's competitiveness depends to a large extent on its institutional and organizational capacity [19, p. 91].

The research objective. The aim of the article is a statistical analysis of the impact of the so-called gravitational effect on the development of competitive potential. The analyzes were carried out in the system of 102 communes of the Świętokrzyskie Province. As the source material, data from the Local Data Base of the Central Statistical Office for the years 2008-2015 were used. The initial set of statistical variables proposed in the analysis of the area of the Świętokrzyskie Voivodeship includes features defining their internal demographic, economic and socio-technical (infrastructure), financial and natural environment potential.

The assessment of the spatial diversity of communes began with the determination of the substantive, territorial and temporal scope. The selected variables, based on statistical criteria or data availability, are stimulant and destimulant [20, p. 22; 21]. The variables were eliminated from the study due to the variability index and overly correlated (according to the inverted matrix method of correlation coefficients and diagonal value) [22, pp. 96-97]. Mutual comparability of selected variables was obtained by using the zeroed univalent method.

On the basis of normalized variables, intermediate synthetic measures in the area of finance, infrastructure, demography, economy and the comprehensive measure of competitiveness were determined. The first synthetic measure is based on a non-standard method, which takes the value from the range [0,1]. The values of the synthetic measure closer to 1 indicate a high level of the studied phenomenon, and 0 indicate a worse object [23] [16]. The measure of competitiveness is based on the distance in the real space with the Euclidean metric included in the range [0; 1]. If the value of the indicator was equal to 0, then the given commune would have the maximum value of each of the analyzed variables. A value closer to 1 indicates a poorer situation of the commune [24].

After determining the synthetic measures, they were presented on the scatterplot, which allowed to show the outliers in the studied area and allowed to assess the quality of the results [29].

The gravitational effect connecting two municipalities is directly proportional to the product of the potential of these communes and inversely proportional to the square of the geographical distance between these units. High-potential objects located close to each other interact more strongly. Individual gravitational effects between the i-th and j-th communes are described by the following equation:

$$g_{ijt} = \frac{p_{it} p_{jt}}{d_{ij}^2} \tag{1},$$

where: p_{it} , p_{jt} - value of the internal potential in the commune in the studied area, d_{ij} - the distance connecting the capital of the commune and the capital of the commune j [25].

The total gravitational effect is defined as the geometric mean of individual gravitational effects:

$$G_{it} = \sqrt[101]{\prod_{j=1}^{101} \wedge_{j \neq i} (g_{ijt})} \tag{2},$$

$$G_{it} = \frac{p_{it} \sqrt[101]{\prod_{j=1}^{101} \wedge_{j \neq i} (p_{jt})}}{d_i^2} \tag{3},$$

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

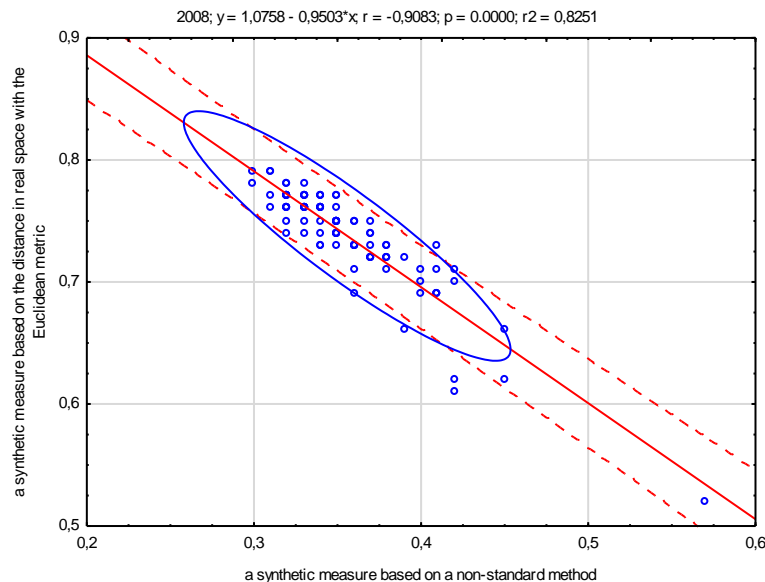
where $d_i = \sqrt[101]{\prod_{j=1 \wedge j \neq i}^{101} d_{ij}}$ is the geometric mean from the distance of the capital i-th of the commune from the capitals of the remaining communes [26; 27].

The analyzed model assumes that the strength with which the regions interact is a function of both their sectoral economic potentials and the distance between them. The gravitational effect can be both a catalyst leading to a high level of development, and (in the case of areas with poor gravity potential) can lead to even greater periphery in the level of economic development.

The statement of basic materials. Świętokrzyskie Voivodeship is an industrial and agricultural region. The main branches of industry in the Świętokrzyskie region are: metallurgical, metal, machine, building materials, ceramics, foundry, food. The economy of the Świętokrzyskie region is based on the mining industry in the field of building materials. The agricultural south provides facilities for organic food production.

The value of synthetic measure according to the model-free method in 2008 was in the range from 0.30 (Łubnice, rural commune, the weakest unit) to 0.57 (Kielce, urban commune, best unit), and in 2015 respondentially 0.30 (Iwaniska, rural commune) to 0.59 (Kielce). The measure of competitiveness is based on the distance in real space with the Euclidean metric included in the range of 0.52 (Kielce, the best unit) to 0.79 (Radków, rural commune, the weakest unit) and in 2015 from 0.51 (Kielce) to 0.78 (Łubnice). Regardless of the method of aggregation of the synthetic measure, Kielce, Busko-Zdrój, Morawica and Sitkówka-Nowiny were highly ranked. At the other end of the ranking were Łubnice, Iwaniska, and Radków. The level of the indicator is influenced by: the economic character of the unit and the function of the area (industrial, tourist, residential), economic potential, financial situation, natural environment and infrastructure (location rent).

The obtained measures of correlation (in 2008 $r = -0.908 / r^2 = 0.825$ and in 2015 $r = -0.907 / r^2 = 0.823$) indicate a similar classification of the level of communes and a small spatial diversification of competitiveness. Distinctive units are Skarżysko-Kamienna, Ostrowiec Św., Starachowice, Sandomierz, Kielce, (these are the cities of the Świętokrzyskie region with a strong industrial function) and Połaniec (a city with one of the largest thermal power plants in Poland).

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

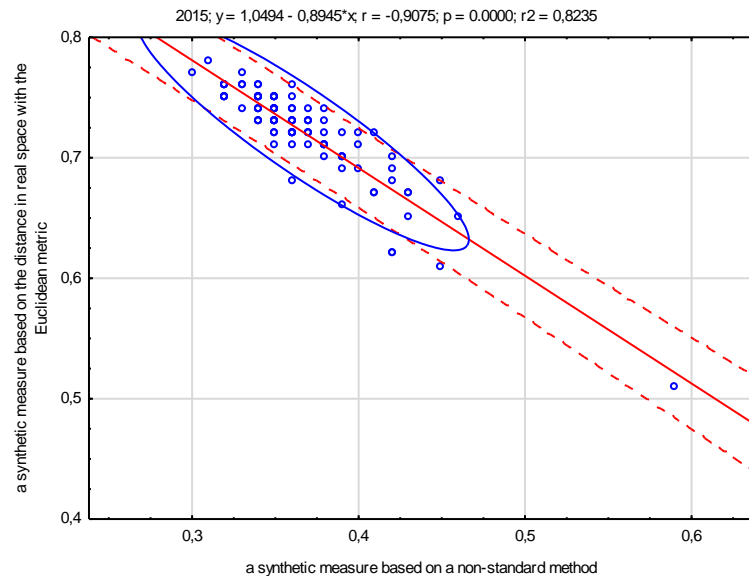
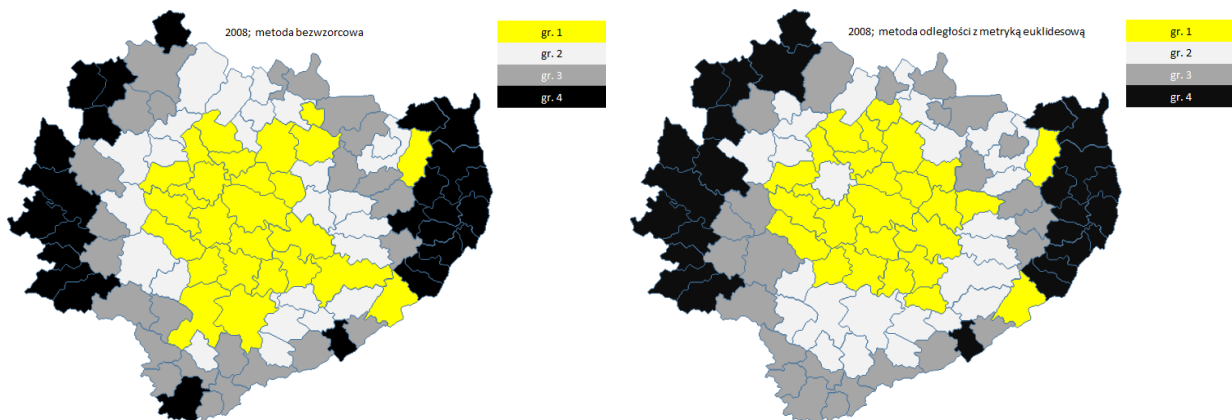

Fig. 1. Diagram of the dispersion of the measure integrated effectiveness of the communes of the Świętokrzyskie Voivodeship in 2008 and 2015

Source: own study based on CSO BDL data

The gravitational effect connecting two municipalities is directly proportional to the product of the competitive potential of these communes and inversely proportional to the square of the geographical distance between these regions. That is why municipalities with high competitive potential located close to each other more strongly interact with each other than those located far from each other. This makes it possible to evaluate between the gravitational potential and the spatial diversity of the level of competitiveness of the communes.

The obtained results of the gravitational effect are enhanced by the results obtained using a synthetic measure. The analysis allowed to divide the communes into 4 groups in 2015. The first group for the measure S_i form central communes, with the highest efficiency potential (26 units, including Kielce, Starachowice, Busko-Zdrój, Staszów, Morawica, Sitkówka-Nowiny, Szydłów; municipalities with a predominance of industrial function, their level is determined by the geographical location of the voivodeship capital). The second group is 26 units, the third - 24 units. The weakest fourth group is 26 peripheral units (including Sandomierz, Ożarów, Włoszczowa, Łoniów, Bałtów, Wilczyce, Słupia, and Dwikozy).

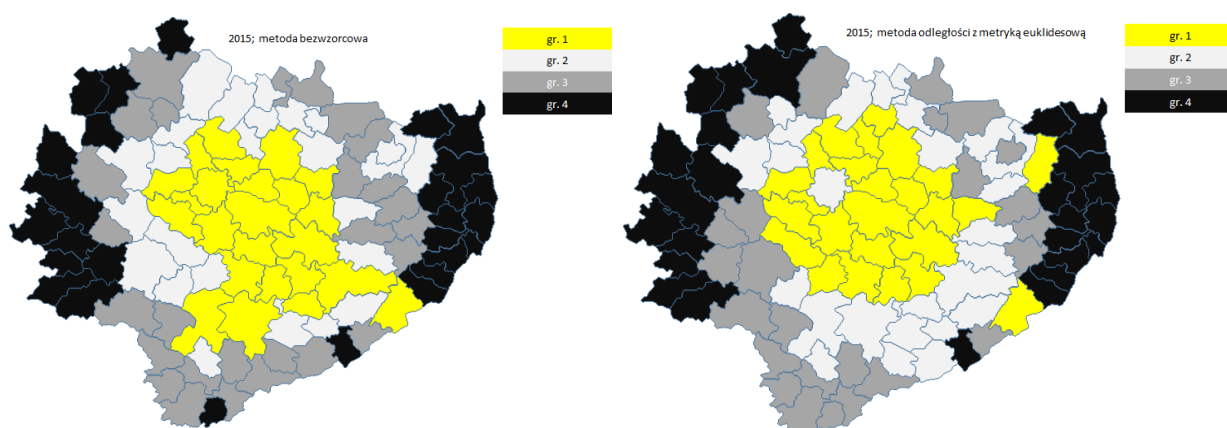
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Fig. 2. Analysis of the gravitational effect in the area of performance evaluation for the communes of the Świętokrzyskie Voivodeship in 2008, 2015

Source: own study based on CSO BDL data

In the case of the analysis of the gravitational effect for the OEit measure, 26 units were distinguished in the first group (including Działoszyce, Chmielnik, Bodzentyn, Morawica, Zagnańsk, Sitkówka-Nowiny, spatially concentrated in the central region of the voivodeship). The units in it are of industrial, spa or tourist character. In the second group there were 25 units with an agricultural predominance. In the next third group there were 23 peripheral units with a predominance of agricultural function. In the last fourth group there were 26 peripheral units.

The reasons for differentiation result from the internal potential of individuals, geographic location (location rent) or financial resources. Interpretation of the results achieved in individual years is not clear, eg due to loans taken, EU funds raised, investments (which are settled over several years). In addition, units differ in terms of social, economic, natural and infrastructural potential [28].

Conclusions. Municipalities play a dominant role in local government in Poland, they play the role of an active owner, striving to stimulate competitiveness or local socio-economic development. The competitiveness of the region depends on the processes taking place in development centers. A comparison of the spatial distribution of competitiveness of communes indicates the increase of communes with a high level of development around the region's capital. What is characteristic of them is the effect of attracting, for example, human capital, social or economic potential.

Competitiveness of municipalities is multidimensional. It is shaped by many different elements that make up the demographic, economic aspect, finances and environment, as well as the links between these elements of the multi-dimensional space of the object.

Competitiveness assessment should be focused on the use of endogenous potential. The results of the analysis should enable the identification of peripheral areas or key activities.

The model of potential gravity indicates that there is a relationship between the occurrence of cents of regional development and the spatial distribution of the potential of the environment. A strong center is in functional interaction with its surroundings. Communes located on the outskirts have high values of destimulants (eg unemployment rate). The center can get richer at the expense of peripheral areas (eg by attracting human capital).

The indicated method provides information about the category of objects considered. It is the basis for assessing the effectiveness of the instruments used by the municipality in the past.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**References**

1. Milczarek, T. (1999). *Samorząd gminy: status prawny, organy, kompetencje, mienie, finanse*. Warszawa: Wydawnictwo Prawno-Ekonomiczne INFOR [in Polish].
2. Skowron, S. (2012). Rola kapitału rodzimego i obcego w stymulowaniu rozwoju jednostek lokalnych w województwie lubelskim. *ZN Politechniki Rzeszowskiej*, 286, 19(3) [in Polish].
3. Ossowska, L., Poczta, W. (2009). *Endogenne uwarunkowania rozwoju społeczno – gospodarczego obszarów wiejskich Pomorza Środkowego*. Poznań: Wyd. UP w Poznaniu [in Polish].
4. Korenik, S. (2003). Expenditure of the commune as a manifestation of its independence in shaping local development. *Zeszyty Naukowe*, 15. Wrocław: Wyd. WSZiF [in Polish].
5. Jajuga, K. (1993). *Statistical multidimensional analysis*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN [in Polish].
6. Parysek, J.J., (2001). *Basics of the local economy*. Poznań: Wyd. Naukowe UAM [in Polish].
7. Dziekański, P. (2018) *Assessment of the effectiveness of the communes in the Świętokrzyskie Voivodeship in the light of institutional economics (multidimensional analysis)*. Kielce: UJK w Kielcach [in Polish].
8. Kuciński, K. (1997). *Competitiveness as a regional issue*. Warszawa: IFGN, Szkoła Główna Handlowa [in Polish].
9. Szymła, Z. (2000). *Determinants of regional development*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław [in Polish].
10. Markowski, T. (2005). *Subjective and objective competitiveness of regions*. T. Czyż, H. Rogacki (Eds.). *Contemporary problems and theoretical concepts of spatio-economic research*, 219, 28-30 [in Polish].
11. Brol, R. (2006). Factors of regional development. D. Strahl (Eds.). *Methods for assessing regional development*. Wrocław: Wyd. Akademii Ekonomicznej [in Polish].
12. Misiąg, W. (2004). Measuring the quantity and quality of public services. *Kontrola Państwowa*, 1. [in Polish].
13. Churski, P., et al. (2013). *Growth factors for growth areas and areas of economic stagnation in Poland*. Poznań: Uniwersytet im. AM [in Polish].
14. Rosner, A., Stanny, M. (2014). *Monitoring of rural development. Etap I. Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej*. Warszawa: RRWiR PAN [in Polish].
15. Stanny, M. (2013). *Spatial diversification of rural development in Poland*. Warszawa: IRWiR PAN [in Polish].
16. Dziekański, P. (2016). Spatial Differentiation of the Financial Condition of the Świętokrzyskie Voivodeship Counties. *Barometr Regionalny*, 14(3), 79-91 [in English].
17. Dziekański, P. (2017). Diversification synthetic indicator for evaluating the financial capacity of local government. *The case of polish voivodeships, Acta Universitatis Agriculturae Et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 65 (2) [in English].
18. Klasik, A., Kuźnik, F. (2001). *Competitive development of regions in Europe. Competitiveness of cities and regions*. Z. Szymala (Eds.). Kraków [in Polish].
19. Markowski, T., Stawasz, D. (Eds.). (2001). *Economic and environmental aspects of urban and regional development management*. Łódź [in Polish].
20. Grabiński, T., Wydymus, S., Zeliaś, A. (1989). *Methods of numerical taxonomy in modeling socio-economic phenomena*. Warszawa: PWN [in Polish].
21. Zeliaś, A., Malina, A. (1997). On the construction of a taxonomic measure of the quality of life. The synthetic measure of development is a tool of statistical comparative analysis.

Література

1. Milczarek, T. (1999). *Samorząd gminy: status prawny, organy, kompetencje, mienie, finanse*. Wydawnictwo Prawno-Ekonomiczne INFOR, Warszawa [in Polish].
2. Skowron, S. (2012). Rola kapitału rodzimego i obcego w stymulowaniu rozwoju jednostek lokalnych w województwie lubelskim, *ZN Politechniki Rzeszowskiej*, nr 286, z. 19 (3) [in Polish].
3. Ossowska, L., Poczta, W., (2009). *Endogenne uwarunkowania rozwoju społeczno – gospodarczego obszarów wiejskich Pomorza Środkowego*. Wyd. UP w Poznaniu, Poznań [in Polish].
4. Korenik, S. (2003). Wydatki gminy jako przejaw jej samodzielności w kształtowaniu rozwoju lokalnego, *Zeszyty Naukowe nr 15*, Wyd. WSZiF Wrocław [in Polish].
5. Jajuga, K. (1993). *Statystyczna analiza wielowymiarowa*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa [in Polish].
6. Parysek, J.J., (2001). *Podstawy gospodarki lokalnej*. Wyd. Naukowe UAM, Poznań [in Polish].
7. Dziekański, P. (2018) *Ocena efektywności funkcjonowania gmin województwa świętokrzyskiego w świetle ekonomii instytucjonalnej (analiza wielowymiarowa)*, UJK w Kielcach, Kielce [in Polish].
8. Kuciński, K. (1997). *Konkurencyjność jako zagadnienie regionalne*, IFGN, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa [in Polish].
9. Szymła, Z. (2000). *Determinanty rozwoju regionalnego*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław [in Polish].
10. Markowski, T. (2005). *Przedmiotowa i podmiotowa konkurencyjność regionów*, In: T. Czyż, H. Rogacki (red.), *Współczesne problemy i koncepcje teoretyczne badań przestrzenno-ekonomicznych*, z. 219, PAN KPZK, Warszawa, s. 28-30 [in Polish].
11. Brol, R. (2006). *Czynniki rozwoju regionalnego*, In: D. Strahl (ed.) *Metody oceny rozwoju regionalnego*, Wyd. Akademii Ekonomicznej, Wrocław, s. 16 [in Polish].
12. Misiąg, W. (2004). Mierzenie ilości i jakości usług publicznych, *Kontrola Państwowa*, nr 1 specjalny, NIK, Warszawa [in Polish].
13. Churski, P., and others (2013). *Czynniki rozwoju obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej w Polsce*, Uniwersytet im. AM, Poznań [in Polish].
14. Rosner, A., Stanny, M. (2014). *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap I. Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej*, RRWiR PAN, Warszawa [in Polish].
15. Stanny, M. (2013). *Przestrzenne zróżnicowanie rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, IRWiR PAN, Warszawa [in Polish].
16. Dziekański, P. (2016). Spatial Differentiation of the Financial Condition of the Świętokrzyskie Voivodeship Counties, *Barometr Regionalny*, Tom 14 nr 3, s. 79-91 [in English].
17. Dziekański, P. (2017). Diversification synthetic indicator for evaluating the financial capacity of local government. The case of polish voivodeships, *Acta Universitatis Agriculturae Et Silviculturae Mendelianae Brunensis* Volume 65 Number 2 [in English].
18. Klasik, A., Kuźnik, F. (2001). *Konkurencyjny rozwój regionów w Europie*, In: *Konkurencyjność miast i regionów*, ed. Z. Szymala, Kraków, s. 52 [in Polish].
19. Markowski, T., Stawasz, D. (red.). (2001). *Ekonomiczne i środowiskowe aspekty zarządzania*

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Taksonomia, 4 [in Polish].

22. Malina, A. (2004). *Multidimensional analysis of the spatial diversity of the structure of the Polish economy by voivodships* (pp. 96-97). Kraków: Wyd. Akademii Ekonomicznej w Krakowie [in Polish].

23. Wysocki, F., Lira, J. (2005). *Descriptive statistics*. Poznań: Wyd. AR [in Polish].

24. Tokarski, T. (2005). *Statistical analysis of the regional diversification of productivity, employment and unemployment in Poland*. Warszawa; Wyd. PTE [in Polish].

25. Mroczek, K., Tokarski, T., Trojak, M. (2014). Gravitational model of diversification of economic development of voivodships. *Gospodarka Narodowa*, 3 [in Polish].

26. Filipowicz, K., Tokarski, T. (2015a). Influence of gravitational effect on spatial diversity of economic development of poviats. *Wiadomości Statystyczne*, 5 [in Polish].

27. Filipowicz, K., Tokarski, T. (2015b). Influence of the gravitational effect on spatial diversity of economic development in poviats of Eastern Poland. *Studia i Materiały Miscellanea Oeconomicae*, 4(1) [in Polish].

28. Satoła, Ł. (2013). Diversity of the use of European Union funds in the center system – periphery. *Scientific works of the University of Economics in Wrocław*, 320, 180-184 [in Polish].

29. Dziekański, P. (2017). Economic effectiveness of the activities of local self-government units in the light of the municipality financial resources. *Scientific bulletin of Polissia*, 3(11), 76-82 [in English].

rozwojem miast i regionów, Łódź, s. 91 [in Polish].

20. Grabiński, T., Wydymus, S., Zeliaś, A. (1989). *Metody taksonomii numerycznej w modelowaniu zjawisk społeczno - gospodarczych*, PWN, Warszawa, s. 22 [in Polish].

21. Zeliaś, A., Malina, A. (1997). *O budowie taksonomicznej miary jakości życia. Syntetyczna miara rozwoju jest narzędziem statystycznej analizy porównawczej*. *Taksonomia z. 4* [in Polish].

22. Malina, A. (2004). *Wielowymiarowa analiza przestrzennego zróżnicowania struktury gospodarki Polski według województw*, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków s. 96-97. [in Polish].

23. Wysocki, F., Lira, J. (2005). *Statystyka opisowa*, Wyd. AR, Poznań [in Polish].

24. Tokarski, T. (2005). *Statystyczna analiza regionalnego zróżnicowania wydajności, zatrudnienia i bezrobocia w Polsce*, Wyd. PTE, Warszawa [in Polish].

25. Mroczek, K., Tokarski, T., Trojak, M. (2014). Gravitacyjny model zróżnicowania rozwoju ekonomicznego województw, *Gospodarka Narodowa* nr 3 [in Polish].

26. Filipowicz, K., Tokarski, T. (2015a). Wpływ efektu grawitacyjnego na przestrzenne zróżnicowanie rozwoju ekonomicznego powiatów. *Wiadomości Statystyczne*, nr 5 [in Polish].

27. Filipowicz, K., Tokarski, T. (2015b). Wpływ efektu grawitacyjnego na przestrzenne zróżnicowanie rozwoju ekonomicznego powiatów Polski Wschodniej. *Studia i Materiały Miscellanea Oeconomicae*, nr 4, tom I [in Polish].

28. Satoła, Ł. (2013). Zróżnicowanie wykorzystania funduszy Unii Europejskiej w układzie centrum – peryferia, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, Nr 320 s. 180-184 [in Polish].

29. Dziekański, P. (2017). Economic effectiveness of the activities of local self-government units in the light of the municipality financial resources, *Scientific bulletin of Polissia*, № 3 (11), 76-82[in English].

Received for publication 18.01.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Dziekański, P. The gravitational effect and the spatial diversification of the competitiveness of the communes of the Świętokrzyskie voivodeship / P Dziekański // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 33-40.

- Павел Дзієканський** доктор економічних наук, доцент (науковий співробітник і викладач), кафедра підприємництва та інновацій, Ян Кохановський університет;
<https://orcid.org/0000-0003-4065-0043>;
 ResearcherID: H-4658-2016;
 E-mail: pdziekan@interia.eu;
- Paweł Dziekański** Doctor of Economics, Associate professor (researcher and lecturer), Department of Entrepreneurship and Innovations, Jan Kochanowski University;
<https://orcid.org/0000-0003-4065-0043>;
 ResearcherID: H-4658-2016;
 E-mail: pdziekan@interia.eu.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

UDC 330.341.1

УДК 330.341.1

B. Gechbaia, Doctor of Economics,
Associate Professor,
L. Qoqiauri, Doctor of Economics,
Professor

Б. Гечбая, д. е. н., доцент,
Л. Копяурі, д. е. н., професор

MAIN BLOCKS AND MODELS OF THE NATIONAL INNOVATIVE SYSTEM**ОСНОВНІ ЗАСАДИ ТА МОДЕЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ**

Urgency of the research. In our article, on the bases of analysis of the national system of the world, it is also discussed models of innovative development on the example of individual countries: Euro –Atlantic, Eastern Asian, alternative and triple spiral models.

Target setting. That the system of scientific knowledge is becoming dominant of economic growth, as well as the system of new processes, products and services, and new forms of business organization.

Actual scientific researches and issues analysis. The combination of the national innovative system blocks has been studied in this: creative block, block of the technological transfer, financing block, production block, staff training block.

Uninvestigated parts of general matters defining. Component blocks of the basic structure of national innovative system generate knowledge, they make innovative infrastructure, produce innovative production and implement state policy

The research objective. We will try to make modest bit in the setting of the said problem and the scheme of learning conceptual grounds.

The statement of basic materials. Alternative model of innovation development is mostly used in agrarian countries having no scientific potential of fundamental and applied nature, having no rich reserves of raw materials, processing technologies, realized of which may become grounds of national competitiveness. Thus, not only fundamental and applied scientific block, but also high-tech component is weakly represented in such innovation system.

Conclusions. Hence – future belongs to the innovation economy. Due to this point of view of American economists regarding the fact that formation of national innovation systems in USA is the most important phenomenon in the 20th century.

Keywords: national innovation system; institutional aspect; concept; models of economic growth; centres of knowledge generation; creative block; venture funding; innovation infrastructure; Euro Atlantic model; East-Asian model; alternative model, the model of triple spiral.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-41-54

Urgency of the research. Justification based on studying economic essence of the national innovation system, its establishment, functioning, main characteristics and main models of development in different countries, as well as the necessity for its establishment and development of the concept of national innovation system will be long-term process particularly for Georgia; however, it is regular and hoping.

Актуальність теми дослідження. У нашій статті на основі аналізу національної системи світу обговорюються також моделі інноваційного розвитку на прикладі окремих країн: євроатлантичні, східноазіатські, альтернативні та потрібні спіральні моделі.

Постановка проблеми. Саме система наукових знань стає домінуючою в економічному зростанні, а також у системі нових процесів, продуктів і послуг, а також нових форм організації бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджено поєднання національних інноваційних системних блоків: креативний блок, блок технологічного перенесення, блок фінансування, виробничий блок, блок підготовки кадрів.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Компонентні блоки базової структури національної інноваційної системи генерують знання, вони створюють інноваційну інфраструктуру, виробляють інноваційну продукцію та здійснюють державну політику

Постановка завдання. Ми постараємося зробити скромний прорив у постановці зазначеної проблеми та схеми вивчення концептуальних засад.

Виклад основного матеріалу. Альтернативна модель інноваційного розвитку використовується переважно в аграрних країнах, які не мають наукового потенціалу фундаментального і прикладного характеру, не мають багатих запасів сировини, технологій переробки, реалізація яких може стати підґрунтям національної конкурентоспроможності. Таким чином, не тільки фундаментальний і прикладний науковий блок, а й високотехнологічний компонент слабо представлені в такій інноваційній системі.

Висновки. Звідси - майбутнє належить інноваційній економіці. Саме тому американські економісти вважають, що формування національних інноваційних систем у США є найважливішим явищем у XX столітті.

Ключові слова: національна інноваційна система; інституційний аспект; концепція; моделі економічного зростання; центри генерації знань; творчий блок; венчурне фінансування; інноваційна інфраструктура; євроатлантична модель; східно-азіатська модель; альтернативна модель, модель потрібної спіралі.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Target setting. 21st century is the Era of Knowledge. New system of values is being established in the modern world, giving fundamental change to the main vector of economic development and forming economy of new type; sector of knowledge in the said process plays decisive role. Provision of knowledge is the source of economic growth. This means that the system of scientific knowledge is becoming dominant of economic growth, as well as the system of new processes, products and services, and new forms of business organization. Innovations are being transferred into the strategic factor of growth, influencing upon the structure of public production, changing economic organization of society, providing stabilisation of social situation in the country.

Thus, study of the theoretical base of origination, establishment and development of national innovation system is extremely actual and of great interest today. The process of forming national innovation systems is being relatively intensively developed in the economies of the developed countries, which does not take place in the developing countries newly entering market economy, i.e. Georgia. Thus, we will try to make modest bit in the setting of the said problem and the scheme of learning conceptual grounds.

Actual scientific researches and issues analysis. K. Freeman (The Institute for Scientific Policy Research of Sussex University, Great Britain), B. A. Lyndval (Upsal University Switzerland) and R. Nelson (Columbia University, USA) are recognized to be the founder of the theory of formation of national innovation system, who analysed development of innovation activities in different countries and based on this, they gave explanation of the national innovation system. Herewith, the study was founded on the outcomes of researches earlier performed by I. Shumpeter (theory of economic dynamics), F. Hayek (distributed knowledge ratio), D. North (Institutional Theory), R. Solow (the role of scientific-technical progress in economic growth), P. Pomery and R. Lucas (New Growth Theory). All authors offer own description of national innovative system, focusing on its separate elements and interrelations. Herewith, all of them share common methodology principles. They are:

- Knowledge performs special role in economic development;
- Main factor of economic dynamics is a competitor among the entrepreneurs, which are founded on the innovations;
- institutional context of innovation activity directly influences upon its content and structure.

Following main characteristics of the national economic system are observed in the native literature (Russian Federation):

- 1) systemic nature, i.e. it is considered as the totality of the interacting elements through special rule;
- 2) Institutional aspect, i.e. the influence of formal and informal institutes existed in public upon rates and scales of development of innovations;
- 3) Distribution of new knowledge and technologies, as main function of national innovation system.

Uninvestigated parts of general matters defining. In the beginning of 90s of 20th century, the concept for the national innovation system was used in the researches conducted by the international organizations (for example, Organization of Economical Development and Cooperation), and within the framework of the political program of separate countries. Under the modern conditions, this concept was widely developed as in the native, so – foreign sciences, through the following main directions: different methods of approach towards definitions of innovations and typologies; researches in the field of development of the national innovation system, researches of cognitive apparatus, dynamics of innovative process in the field of state innovation policy, on the level of the enterprise in the field of innovative analysis. Development of the models of scientific-technical progresses, study of these factors performed during building of macroeconomic industrial function of intellectual and innovation activity; development of the model of economic growth, based on the innovative activities; analysis and modelling of diffusion of innovations; modelling the country on the competitive markets against innovations; evaluation of the role of regions in development of economy and formation of innovative policy [Qoqiauri, 2015; Abralava A., et al., 2009].

Besides the fact that in different times, multiple works were dedicated to the research of the national innovation system, there is no recognized definition of this concept. Find below general description of national innovation system.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Lundvall, 1992 – The system of innovations is formed out of the elements and relations, interacting in the process of provision of new and economically useful knowledge, distribution, and application. National system is comprised of the elements and relations inside the national state borders.

Freeman, 1987 – Network of institutions in public and private sectors, based on the activities and interaction of which new technologies are being created, imported, modified and distributed.

Nelson, 1993 – This is the complex of institutions, interaction of which provides determination of the innovation activities of national firms.

Patel and Pavitt, 1994 – National institutions, the systems of their stimulation and competence, determining quality and direction of technological education (or change-generating activity) inside the country.

Metcalfe, 1995 – Totality of different institutions, making common or individual bit in the development and distribution of new technologies. They establish frameworks, inside which it forms and implements the policy for influencing innovative processes. This system, as such, is the system of inter-related institutions, for creation, maintenance and transfer of knowledge, skills and instruments, determining development of new technologies.

Ivanova, 2001 – National innovation system is the totality of interrelated organizations (structures), performing implementation of scientific knowledge and technologies and their commercial realization, inside national borders (small and large enterprises, universities, laboratories, technoparks, and incubators). At the same time, the national investment system is the complex of institutions of legal, financial and social nature, providing innovative processes and having sustainable national roots, trends, policies and cultural peculiarities.

Golichenko, 2006 – **National Innovation System** – this is the totality of the organizations of national state, private and public organizations and their interaction, within framework of which implementation of activities related with establishment, main.

The research objective. Tenance and distribution of new knowledge and technologies takes place.

Existence of different definition of the national innovation system speaks of the fact that no unified opinion has been developed regarding the essence, structure and function of the term, which greatly depends on and is significantly determined by the national peculiarities. For example, innovation system in the USA is understood in a narrow sense, according to which this is the scientific-technical system, which included, in the first place, the institutions, the centres of generation of new knowledge – universities, research laboratories, high-tech corporations, and innovation business.

European school understands the term Innovation System in wider sense. This is not only provision of knowledge, but also its distribution, development and application, through educational processes, performed among economic subjects, as well perfection of experiments and technologies and products in course of their application. Currently, B. L. Lyndval tries to unit above two methods of approaches, as two interfiling subsystem of the national innovation system within BRICS project (Brazil, Russia, India, China, Republic of South Africa) through comparative study of the national innovation system, at the example of these large developing countries. Besides this, during last period they often use the concepts” regional economic system and sectorial innovation system, and supranational and global innovation systems. Innovation system may be supranational due to several opinions – as truly global, including most of the countries of the world, or as a part of particular field of the world (for example: European Union) [Golichenko, 2006]. Besides this, they offer new directions of analysis of national innovation system – research of national innovation system in dynamics, as gradual process of transforming one complex of institutions into another or as the process of radical institutional changes.

The statement of basic materials. In course of processing the concept of national innovation systems, the method of approach was being dominated for long time, during which main attention was paid to the high-technology fields of industry and science. However, it is more purposeful to refer to the wide understanding of the national innovation system and form flexible horizontal system of interaction among economic subjects, allowing it provide rapid generation, develop and distribute new knowledge. Determination of national innovation system as the totality of the interrelated structures (organizations) is relatively acceptable, related with through production and commercial realization of scientific knowledge and technology within the framework of national borders of production and commercial realization (small and large companies, universities, laboratories, technoparks and incubators),

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

at the same time national innovation systems make complex of the institutions of legal, financial and social nature, providing innovation processes and having firm national roots, traditions, political and cultural features.

3.1. General Signs of Innovative Systems Functioning.

Though innovation systems are extremely different from each other in details, they have common signs and market structure, which are necessary for their functioning and are comprised of the totality of interrelated blocks. As a rule they allocate following five-six blocks.

I. Creative block, i.e. the block forming knowledge (universities, scientific institutes, complex social networks) providing informal interaction of the researchers of various institutes and universities.

II. Technologies transfer block (intermediaries of different kinds, including non-commercial funds of professional expertise, forming special field through wide network ties, being able to provide contacts between the authors of creative ideas and potential purchasers).

III. Funding block. For the purpose of transforming idea into the experimental sample (engineering processing, preparing sample, establishing experimental industrial sample) and consistent inclusion into massive production external funding is necessary. There are three potential sources of such funding:

1) Bank credit. Author of the idea supporting its development, establishing a company for manufacturing of new product and raising bank credit.

2) Selling innovations. Author of the idea sells one of the largest firm to this entity, preparing similar products. This method of funding, releasing innovator from risk, at the same time releases him/her from profit, which could be earned from development of innovation introduced by him/her into the production.

3) Venture funding. Based on the studying of the offered innovations and business plan established by the investor venture company establishes an enterprise manager of which, as a rule, becomes an investor. At the same time, venture company maintains full control right on the activity of this enterprise and in case of insufficient profitability – sells it.

IV. Production block. Two alternative options of organization of industrial entity is possible. The first – inclusion of such production in the industrial structure of one of the largest firms. This allows use of the priority of vertical integration and reduce transaction costs at the expense of the independent management complex (accounting, the system for staff registration etc.). And another – establishment of new entity, where industrial transaction costs are minimized due to its small size.

V. Staff training block. Through inclusion of innovative managers (universities, and the establishments focused on formation of scientific staff, national engineering schools). [Sergeev, 2008].

According to several specialist, main elements of innovation system may be unified in six main blocks: (1) business sector (the companies manufacturing innovation products); (2) state (governmental organizations determining innovation policy, ministries, agencies and other regulatory and financial agencies); (3) scientific-research sector (higher institutions and scientific-research institutes); (4) organizations for transfer of technologies and other elements of innovation infrastructure (technoparks, business-incubators, innovation transfer and commercialization centres); (5) organization civil societies (public organizations influencing upon innovation development); (6) foreign partners of innovation activities. [National Innovation Systems in Russia and EU, 2006].

By generalization of civil and foreign studies, some economists represent the structure of national innovation system through the system comprising of ten blocks. They are: (1) strategy and priorities of innovative policy; (2) regulatory-legal base in the issue of development and stimulation of innovative activity; (3) innovation infrastructure; (4) the system of knowledge generation and distribution; (5) innovation enterprises, comprising of large scientific-industrial corporations, high-tech industrial enterprises; (6) establishments in the field of education and professional training, preparing staff in direction to the organization and management of innovative domain; (7) market conditions supporting development of innovations; (8) marketing and financial elements of establishing innovations and their forwarding on the market; (9) the system of interaction with international innovation environment; (10) the mechanism of innovation development reflecting interaction system among listed elements. [Zverev, 2009].

Hence, market structure of the national innovation system includes the blocks providing generation of knowledge and being engaged in training of scientific staff; establishing innovation infrastructure;

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

manufacturing innovation products and performing state policy. As a rule, interaction between the blocks is provided according to the scheme: “state-science”, “science-production”, “state-production”. The simplest model of interaction of the elements of national innovation system includes in the fact that the role of private sector exists in processing of technologies, based on own researches and development of innovations; state role – supporting provision of fundamental knowledge and complexes of strategic nature for innovation activities. Different options of realization of these terms of the model form national innovation system.

3.2. Innovation Development Model.

Analysis of national innovation systems existed in the world allows application of their four kinds. The first of them is called “Euro-Atlantic Model”, second – “East-Asian”, third – “Alternative” and the fourth – “the Model of Triple Spiral”.

Euro-Atlantic Model is the model of complete innovation cycle from formation of idea until massive manufacturing of products. In the countries using this model, as a rule, all components of the structure of innovation system are represented: science of fundamental and applied nature; researches and processing, creation of experimental works and their issuance in massive production. This model is used by the developed countries, which are of high rating from the point of global competitiveness of national economies (Great Britain, Germany, and France etc.).

East-Asian Model – this is the model of innovation development, in the innovation cycle of which no stage of forming fundamental ideas figurate. Innovation system founding on this model in face lack the component of fundamental science (and partially, applied scientific components). This model is used in the countries of the region of south-eastern Asia (Japan, South Korea, Hong-Kong, and Taiwan). Being oriented towards export of high-tech products, countries of Eastern Europe, as a rule, receive technologies from the countries applying Traditional model. Classic example of the model of innovation development is innovation system of Japan.

Alternative model of innovation development is mostly used in agrarian countries having no scientific potential of fundamental and applied nature, having no rich reserves of raw materials, processing technologies, realized of which may become grounds of national competitiveness. Thus, not only fundamental and applied scientific block, but also high-tech component is weakly represented in such innovation system. As such countries are not able to reach observable results in establishment of new technologies, in their innovation policy they are focused training of staff in the field of economy, finances, management, labour, sociology and psychology, and in several field of light industry, creative industry and recreation. Great attention is paid to the training of managers for local subdivisions of transnational companies, international banks, and international political structures. This model includes national innovation systems in Thailand, Chile, Turkey, Portugal, etc. [10 Bertalanffy, 1968]. And last “Triple Spiral” model, finding practical realization only during last years in USA, are principally different from the above models not only by the structure of national innovation system, but also with the mechanism of interaction of separate elements. Currently the process of forming separate elements of this model is noted in some countries of Western Europe and Japan.

Let us consider four models of national innovation systems at the example of separate countries.

3.3. Euro-Atlantic Model. This model of national innovation system is widely distributed in the countries of Western Europe, having multi-year scientific traditions and being established due to the multiple military conflicts. For example. After the Second World War it appeared that in NATO block and under protection of US nuclear weapon these countries cardinally changed their research preferences and transferred accent on obtaining scientific-technical information through relatively cheaper method. For example, Great Britain rejected carrying out expensive researches since 1940s in the field of nuclear physics (except those related with manufacturing nuclear arms) and is focused on researching biology features of radio astronomy and high-molecular substances. It was successful in multiple direction; making foundation to two fundamental scientific disciplines – astrophysical and molecular biology. Currently British innovation system is accumulated around small amount of high level universities recognized worldwide (Oxford, Cambridge, London Universities). Its innovative infrastructure started intensive development from 2000, when the board for technological strategy was established and innovative strategy of long-term development was adopted.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

The Board performs innovations, establishes high technologies, supporting its development and commercialization. Besides this, large amount of innovative centres is being formed in the country. First of them are oriented towards specific technologies and forwarding of their application from the point of business requirements or compliance. Another is focused on particular sector of economy and market, for the purpose of uniting interfiling disciplines of science and technologies. [Bertalanffy, 1968].

National innovation system concentration system is being realized around large universities in Italy and Germany. The situation is different in France, the national centre for scientific studies performs larger share of fundamental studies (excluding mathematic science) and in particular form, it is similar to the functioning of the Academy of Sciences of Russia. Mathematic studies are mostly concentrated in Ekil Normal University and some other large universities (Nans and Sorbonne Universities).

National innovation systems in small European countries (Sweden, Netherland, Denmark, Switzerland, Finland). Here they are mostly focused on the university fundamental science, which is mostly funded by the government. For example, in Sweden – this is mathematic and classic researches (Upsalski and Lend Universities), economy (Upsal and Stockholm Economic School), computer studies (Linchpin University), biology and medicine (Karolin University), new technologies and urban planning (royal technology institute in Stockholm). In Netherlands – physics, law, economy, classic studies and oriental studies (Leiden University), economy and energy problems (Groningen University).

Administrative management and the history of science (Amsterdam University), in the innovation systems of the above countries national academies of sciences occupy important place. In Sweden and the Netherlands higher research institutes operate (Upkhal and Vasenar Universities). These universities provide not only training of high-qualified staff in the field of fundamental science, but they are also permanently caring of talented young people in direction of interaction with the international scientific elite. Studies of applied nature in small European countries are initially funded by grants and by participation in the unified project of large transnational corporations (Shell and Phillips – Netherlands, Volvo and Erikson – Sweden). Herewith, middle and small businesses actively participate in funding of scientific studies and processing. In the field of high technologies of regional projects are of great importance. Silicon Valley in USA is good example to this. Energy Valley in Groningen (Netherlands) is also another example to this, the essence of which is energy-saving technologies and alternative carbon heater, as well as Computer Valley in Linchpin (Sweden), where the technoparks of research establishments and venture enterprises are accumulated in the field of computer technologies and telecommunications.

Similar principles of building (strong university science by restricted number of directions, funded by government; financing researches of applied nature and processing by business, regional concentration of attempts in the field of sciences and technologies) are used in the national innovation systems of Denmark, Finland and Switzerland, providing their leadership in the rating of global competitiveness of national economies [Sergeev, 2008]. At the same time, in each above countries there are national peculiarities in the issue of building national innovation system. For example, in Denmark, sectorial scientific-research institutions make important part of innovation system together with universities. They are subordinated to the different ministries and perform scientific studies subject to the requirements of the respective ministries. Besides this, the system of GTS institutes is operating, which plays the role of connecting element between government and private structures. They are independent consulting companies developing and selling knowledge of applied nature and technological service to the private entities and state establishments. They are non-commercial organizations, established by the Ministry of Science, Technologies and Innovations and performing three main activities. Independent development of know-how, participation in joint projects with the state scientific research establishments and private companies, and performing commercial activities. Important element of the national innovation system of Denmark is scientific parks, being co-establishers of innovative incubators [Miettinen, 2013].

Under modern conditions, in West European countries unification of national innovation systems into the unified scientific-technical and innovative entities takes place. For this purpose, they develop different mechanisms (various programs, technological platforms, road maps etc.), supporting realization of new innovation strategy of European Union. This strategy is directed towards solving the issues of liquidation

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

of vertical and horizontal fragmenting scientific-technical and innovative policy and formation of unified innovation market for the purpose of rising competitiveness in relation with USA and other countries. Coordination instruments of Pan-European programs (innovation network, technological platforms, uniform technological initiatives, Road Map ESRI), and new kinds of partners perform the role of main mechanism in synchronization of national policies of member countries in supranational policy of European Union. Unified European innovative domain is direct and "soft" regulation of the elements comprising formation levels (regional, Pan-European, Intra-European, national, regional innovation processing, technologies, innovations, markets, societies) and instruments (establishment of institutes, national and Pan-European policy and programs, the mechanism of complex interrelation and interfiling. Convergence of scientific-technical and innovation development of European region is performed, in the first place, for the purpose of solving European social and public problems. This is changing climate, establishment of low-carbon economy, healthcare, etc. Correspondingly, innovation systems in Europe are not established only in national, regional or pan-European direction. The process of establishing reconfiguration, multi-level and multi-layer innovation systems takes place. National innovation system also remains to be main core, though its borders become perfect, and fields of responsibilities are transferred to another side. New forms of cooperation are formed. Transnational cooperation is strengthened and it extends unified national innovation system [Global Transformation System, 2010].

3.4. East Asian model of national innovation systems. It is developed in East Asian region, differing from other models in the first place by its structure, in which universities, as centres of fundamental studies play much less role than laboratories on the basis of corporations. Typical example of national innovation centres of such kind is Japan, where innovation system is oriented towards main technical innovations and new technologies and not on provision of fundamental knowledge.

National innovation system of Japan was being formed gradually. Three stages may be allocated in its development: the first: 1950-1980s; second – 1980-2000s and the third – from the beginning of 21st century till today. Each of these stages has own specificity, which were determined by economic condition, and undertaken scientific, technical, educational and social policies. In post war years until 1970s, scientific-technical and innovation policy of Japan was built on application of two approaches. First was transfer of foreign scientific-technical achievements (procurement of licenses, establishment of joint enterprises, participation of multinational research projects) and another – promotion of development of own researches, primarily on corporate level (on the base of large corporations). Until the end of 1980s, the first approach exceeded; however, its importance in common strategy has been being gradually reduced. In 1980s, maximum scientific-technical principle of self-reliance, focusing on national innovations, several research programs were established and developed, the most important of which was the program processed by the Ministry of Foreign Trade and Industry in new fields of development of basic technologies. And another program – flexible research systems for development of creative sciences and technologies, developed by the Service of Sciences and Technique of Japan. [Yoon, Hyun, 2009].

Purpose of this latest was identification of the risks of revolutionary technologies, promotion of inventions and discoveries, which should make foundation to new directions of scientific-technical progress. Research organization unique to Japanese economy has been applied, which was characterised as the leader of Design Leaders, i.e. the system of State Ventures. In 1985, Board of Science and Technique published program document – "Grounds of Scientific-Technical Policy", in the processed edition of which (1992) there are 7 main directions of scientific development until the end of 20th century are stipulated. They are:

- 1) Provision of harmony in the system: "Science and Technique – Human and Society".
- 2) Supporting those engaged in the field of science and technique.
- 3) Increasing costs on scientific-research and experimental-designing works.
- 4) Establishing scientific-research infrastructure.
- 5) Stimulating original thinking and creativity of researchers.
- 6) Intensification of international scientific-technical activities.
- 7) Supporting scientific-technical development for the region of the country.

Third stage of forming national innovation system of Japan is commenced from the beginning of

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

2000s, when the Board for Science and Policy of Technique developed national strategy in the field of scientific-technical development based on the analysis of global trends of developing global economy and based on the actual problems faced by Japanese society. Grounds for the strategy is granting main national priorities to the fundamental science and allocation of two large-scale preferable fields. The first includes four departments: science about life, informatics and telecommunication nanotechnologies and materials, ecology. Another field mostly includes researches and technologies of applied nature, energy and industrial technologies of resources, and industrial and social infrastructure, problems of land and space. All above departments are priorities of innovation development in the first decade of 21st century.

We may say that formation of national innovation systems in Japan was performed through gradual transfer of primary import of foreign technologies and know how to own original processing and scientific-technical achievements based on the native fundamental researches. Largest share of fundamental studies in Japan are performed at the universities and state laboratories. However, quality of their development is insufficient. Larger share of scientific-research processing of applied nature is performed earlier at the laboratories of large industrial corporations, without transferring to potential users within respective field. Necessary coordination is not always met among state fundamental studies and researches of applied nature of private sector. Most of the costs incurred on scientific-research and experimental-construction works comes from private sector in Japan. Based on such method of approach, Japan had great success in such directions of scientific-technical progress, which are related with manufacturing of consumer goods of massive consumption. With fundamental researches and non-massive production Japan goes significantly behind other high-developed countries [Yoon, Hyun, 2009].

No attempt for solving the problems of interaction of universities and research institutions with industry took place in 1980s. During that period the concept has been adopted, according to which accent was transferred to the development of technopolices with active state assistance at different levels of government. More than 70% of technopolices in Japan were established for assistance of small and middle business entities in the regions, 58% of which were oriented towards manufacturing of high-tech products [Van looy, en et, 2006].

Important distinguishing peculiarity of Japanese system of building innovation system in private companies is orientation towards all main stages of innovation process – maximally effective interaction of scientific-research and experimental-designing works, manufacturing, distribution, and marketing. All these elements are organized in the way providing active generation, selection, rapid distribution of innovation ideas at all stages of the process of developing new products (from development of the concept to the organization of serial production) and its successful realization in production. This is achieved through the principle of organization knowledge used by Japanese companies. Its essence exists in the ability of the company, as one whole (and its separate worker) to create new knowledge, distribute it through entire organization and reflect in production and services. According to Japanese managers, knowledge, expressed in words or figures, is only top of an iceberg, and knowledge is not formalized at all, i.e. it is not easy to understand and explain. Informal knowledge exists on the level of an individual. It is closely related with the actions and experience of particular human, giving rise to the transfer of knowledge and specificity of distribution methods.

Provision of effective interaction of each stage of innovation process with main resources at large Japanese companies is formation of teams of employees out of the staff of different subdivisions of the company. Due to this, processing innovation production in Japanese companies is the result of share relation of each group included in the teams of processors.

When giving general characteristic of national innovation system of Japan we shall note that early model, oriented towards receipt of foreign innovations and technologies and their further perfection, expired itself in the beginning of 1990s. Under modern conditions, Japan is on the stage of transferring to the principally new model, forced for provision of economic and scientific-technical leadership by the national companies at the expense of commercial realization of scientific achievements and processing, which has not been used earlier by competitors. Important peculiarity of new national innovation system is realization of the developed intellectual creative concept in the country.

3.5. Alternative model of innovation development.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Alternative model of innovation development is being formed in the countries, having no important scientific potential, due to which there are no fundamental and applied scientific blocks in the national innovation systems. Examples to such kind of national innovation system are Thailand, Chile, Turkey, Jordan, and Portugal. For example, Thailand and Chile, through developing agricultural field of economy, are large exporters of agricultural products. In course of forming national innovation system they make focus on the development of innovation management of such fields. They also provide transferring and not creation of new technologies. Herewith, necessary innovation infrastructure is being gradually formed. For example, in Thailand, in 2003, they established national innovation agency, objective of which is development of the strategy for innovation development of national economy and rising competitiveness. Besides this, establishment of high-tech parks has begun, which is comprised of local universities, and governmental and local scientific-research institutions, including invitation of foreign scientists. Main field of activity is creation of nanomaterial's, nan biotechnologies and nanoelectronics. Development of biotechnologies is related with establishment of national centre of genetic engineering and biotechnologies. [Miettinen, 2013]. In 2006 National Board was formed according to the innovations.

Development of fundamental science is mostly performed at the universities. Leading national universities (Chile and Santiago Universities, catholic universities in Valparaiso and Consuelo and Federico Santa Maria Technical University in Valparaiso) in Chile exercise highest governmental support. Scientific-research centres at these higher institutions develop half of entire programs, which is performed throughout the country. Gradually agricultural fields, tourism, innovation management, telecommunications and technological unions are becoming priority of economic innovation policy of the country.

Since 1960s, Turkey has been actively working on formation of national innovation system and accent is made on establishment of innovation infrastructure. For example, in 1963, Board of Infrastructure and Technologies (TUBITAK) was founded in the country. It is not central organization, carrying responsibility for scientific studies and technological development of a country. The board is exercising great authorities in the field of innovations, starting with the determination main directions of scientific-technical and innovation policies and finished with identification and assistance of young talents (organization of secondments, conferences, olympiads), as well as issuance of scientific magazines and monographs. Warranty committee operated on the basis of the Board, which is comprised of the leading specialists of the country from respective fields of science, allowing these committees not only to provide distribution of warranty funding, but also perform functions of innovation expertise. Besides this, national academic network is established within the bounds of TUBITAK, as well as documentation centre and number of laboratories. Since 1991, the fund for Nongovernmental Non-commercial Development of Technology (TTGV) was established under the Board, which is aimed on funding scientific studies (R&D) in private sector. TTGV provides up to 50% of budget in the industrial sector of R&D. Most of the projects supported by the Fund belongs to the field of telecommunications and electrical engineering, determining competitiveness ability of national economy, and 73% of the project is initiative of small and middle businesses.

During recent years, 12 technoparks and technological development zones were established in Turkey, supporting strengthening of cooperation between universities and production. Inside such technoparks and technological zones special labour conditions are being formed, legal and financial assistance of researchers and entrepreneurs are provided. Reduction of the breakthrough between university science and business is main purpose of other structures: they are the centres of development of technologies (their number in the country already is 11, including private ones), as well as special centres of expertise under universities and the faculties of open lessons. Their specialization is distance learning, scientific interaction and development of technologies in the fields of telecommunications and informatics. Preferable directions also include biotechnologies and technologies of communications, including digital ones (Turkey reached special success in this direction) and recreation. Management is paid special attention in training programs. Respective classes are created in 52 universities out of 77 throughout the Country. Herewith, many universities offer programs of innovation management. Preferable development of education against development of scientific researches is the formed peculiarity of national innovation system of Turkey [Sergeev, 2008].

Hence, alternative model of innovation development excluding affords for establishment of funda-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

mental science and full industrial cycle in high technologies, are preferable and less-wasteful fields for the country, which may not bear high financial and organizational costs.

3.6. The model of Triple Spiral.

The model of Triple Spiral is the newest model of forming national innovation system developed based on Euro Atlantic model, does not exist in completed form in none of the countries. This model was mostly developed in the USA, and its separate elements – in some countries of Western Europe, Brazil and Japan.

The Triple Spiral Theory, as perfect form of the model of innovation development was established in England and Holland in the beginning of 21st century by the Professor of Nivasle University G. Itskovits and Professor of Amsterdam University L. Leide Dorph. Grounds to the idea of Triple Spiral is the synthesis of several sociological theories, using analogues from biological sciences, and similar objectives in relation with the movement of three bodies, having no common solution, but private solution is possible for some particular primary terms. It is adequate for non-linear, poly-variant processes. Its main options are: 1) existence of internal indefiniteness of the described process, foreseeing arrangement of relatively independent influence of each allocated spiral and their interaction; 2) Existence of multiple possible solutions, including subject to the particularity of relations; 3) dependence of these solutions on primary conditions. Functioning of the model is performed by observance of the following principles: two out of three spirals form limiting conditions of interval situation against the third one, and the third – intermediary formation “envy”, and framed function may perform transversal action, from each allocated variable. [Lundvall, Jonson, 1994; Lundvall, Jonson, Andersen, Dalum, 2002].

Triple Spiral in relation with innovation development describes interaction of three institutes (science, state, business) at each stage of creating innovation product. This is dynamic model of inter-organization relations, formed through evolution of economy and society. If earlier, interaction between these three institutes in industrial era was linear, under modern economy, it reminds us ties of DNK spiral structures, letting the institutes to receive and maintain several characteristics of each other. Its main elements are: 1) main scientific knowledge in the society is characterized by strengthening the role of universities in interaction with industry and government; 2) three institutes (university-state-business) try to cooperation. Herewith, innovation compiler is generated out of this interaction and not with the initiative of the state; 3) in addition with the traditional functions, each of three institutes partially undertake the function of another institutional function, and the skill of performance of non-traditional functions is the source of innovation. In practice, this is expressed in the fact that the universities, where education and scientific studies are combines, make their bit into economy, through establishment of new companies in the incubators of the universities. Business partially performs educational services, and the state place the role of public entrepreneur (manufacturer) and venture investor, together with the traditional legal and regulatory role. Leading importance in this model is granted to the universities, which are transformed into the industrial universities or the universities of industrial type, using knowledge in nature and new educational disciplines give respective results. [Itskovits, 2011; Katukov, et al, 2002].

Classical example with the principle of innovation development and triple spiral is establishment of Silicon Valley in the USA. History of development of Silicon Valley is related with desire of the State of Massachusetts to review the influence of great depression (1930s), by means of the dialogue between business and science, through technological institute of Massachusetts. Initially this was bilateral interaction “University-Enterprise” and “State-University”. Accent in the university was transferred not only to the development of fundamental science (physics, chemistry), but also on the scientific studies of applied nature, oriented towards practical application of outcomes in the industrial activities. Foundation of the production was multi-year effort on establishment of a firm, by state assistance of scientific-research and experimental-designing works and processing of the policy supporting business. Gradually, bilateral interrelation was transformed into the triple spiral. Special role in its formation was performed by the amendments to the legislation on patents and trademarks (1980). According to this document, universities and other research establishments will grant intellectual property ownership right for the processing, performed under the financial assistance of the government. [Castellacci, Natera, 2013].

Currently, ground for national innovation system of the USA is made by about 150 universities, im-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

portant share of which occupy leading places in the rating of the world universities (Harvard, Columbia, Barkley, Stanford, Massachusetts Technology Institute, Minnesota University, Wisconsin University, etc.). Main studies accumulated in the universities represent main share of studies of fundamental scientific and applied nature. Universities have large financial resources, owning land plots and important financial funds, being continuously filled with the sources of rich graduates. Universities are permanently graded in the USA. Ratings are evaluated between one-profile faculties of different universities as well. Such ratings are extremely important for attraction of students and best professors, and using newest methods of education [Sergeev, 2008].

Together with the universities, fundamental studies in USA are performed by the higher research universities (institutes in the city of Ariston, Los-Angeles, Santa-Fe). Their main objective is training high qualified staff and cooperation with the representatives of global science, working at these institutes permanently or temporarily. For example, Einstein and Fon Neiman were employees of the higher research institute of Princeton, Murray Holman (author of quantum theory) was permanent employee of the institute existed in Santa-Fe.

The structure following national innovation system in the USA is national laboratories (large institutes), developing researches of applied nature in direction of particular science. For example, Los-Alamon laboratory was the place, where nuclear bomb was created; herewith, there are multiple private research corporations in the USA, relatively famous of which are Rend-Corporation. These structures protect interests of US state agencies, including private companies, performing studies of fundamental and applied nature on commercial basis.

Transfer of technologies in the USA is performed from main universities to the industry through venture companies, or inside the company itself, by establishment of large research subdivision. Such subdivisions are held by practically all more or less famous companies. Classic example to it is the laboratory Ben Telefoncompany, in the development of theory forming and newest means of communication.

However, when characterising national innovation system of USA, decisive role of the universities shall be emphasized, and well developed system of attraction of the best professionals and talented student from entire world, allows USA become leader in the most of the fields of knowledge and accumulate the specialists reaching the highest results in the scientific, technical and technological fields.

The state, which does not only perform its traditional functions in legislative, financial and management field, but also determines prospects for economic development through creation of and realization of programs is of great importance in the development of modern national innovation system of the USA. Such programs include the program of leading technologies initiated in 1988 and realized by the US Department of Commerce.

Purpose of the program is supporting development of technologies at the earlier stage, performed by companies and consortiums. They include the firms and universities or nongovernmental laboratories. The program is oriented towards industry and due to this, universities and state laboratories participate in it in form of junior partners. The program is focused on the limited amount of preferable directions, one of which is biotechnologies. Herewith, particular researching objectives are determined by companies and not the state. The funding is provided simultaneously: consortiums comprising of two or more companies, cover half of the project cost; large companies – 60%. If small enterprise performs the role of single partner in this process, it shall pay the minimum of indirect costs. Selection of the projects is provided based on two basic criteria; profitableness of the project for entire country (i.e. opportunity for establishment of the technologies having potential for wide interfiled investments or opening new markets) and ownership of the project from the early stage of development of the technologies. Assessment of the program identified that its realization influenced upon conduct of the firms in relation with the scientific-research and experimental-designing works realized by them; the 61% of firms increased funding of these works, 67% increased investments in long-term scientific projects, 71% expressed more interest for cooperation compared with the earlier and 73% of the firms became more intended to the risky investments [20]. In view of promoting cooperation between private sector, universities and state laboratories, according to the outcomes of the program, importance of cooperation has been increased.

And finally, separate direction of state assistance is stimulation of technological development and

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

commercialization of the outcomes of scientific-research and experimental-designing works, adopted in the scientific sector of science and universities.

Grounds to this latest is widely recognized legal acts, such as Bea-Dowel's Law, the act on transfer of technologies and other legislations, intended for encouraging private sector to commercialize works performed within framework of state scientific program. Namely, it became possible to issue right for intellectual property, established with state resources. The processor for state organizations, which may transfer to the companies engaged in commercialization based on the licensing. State forms conditions for rapid transfer of knowledge received at the universities and state laboratories, through programs supporting start-ups and development of liberal rules of their establishment. Hence, above state activities, and the programs supporting small business, regulation norms of the intellectual ownership rights, in the field of scientific-research and experimental-designing works of the instruments promoting interrelation of science and business condition supporting of the process for establishing new model of national innovation system.

The process of forming the model of innovation development based on the principle of triple spiral, is being continued in some developed European countries (at the market of competitiveness poles, as in France), in Scandinavian states, Brazil, Japan (based on technopolices), There are separate examples of practical experience of using the model of Triple Spiral in Russia (under the management system and radio technique of Tomsk State University).

Under modern conditions, complex type of the model of triple spiral is being developed in foreign countries – the model of quadruple spiral, described by I. Karaian and D. Campbell in 2009. This model touches upon interactive network interaction based on entire national society and not only between three leading institutional sector. As influencing upon innovation process was commenced by other institutes in the form of different social levels, this phenomenon is theoretically reflected in the addition of the fourth element to the triple spiral, which includes representatives of civil society. It is recognized that the fourth spiral gives better characteristic of modern post-industrial economy than the third one, as in 21st century civil society obtains critically important role in creation and distribution of new wealth and values. [Katikov, et, 2012].

Conclusions. Thus, global experience of creating national innovation system of different type speaks of the fact that currently most of the countries changes directions and orientation of their economic development changes in regards with the economy of innovations. For this, the countries select the model of relatively adequate national innovation system. Herewith, selection of models greatly depends on the existed level of economic development, and the system of education and science.

Development of particular model of national innovation system for particular economy is long-term process, in which business and state interact, performing their traditional functions and obtaining new ones. The countries of high scientific and educational potential become the leaders, being able to introduce innovative processing into production. Performance of this task is greatly conditioned by the established business ties between science and business, and active protectionist policy of the state.

Hence – future belongs to the innovation economy. Due to this point of view of American economists regarding the fact that formation of national innovation systems in USA is the most important phenomenon in the 20th century is natural, as it is national innovation system is the foundation to the achievement in any field, mechanism, through which it is possible to meet any demand of the society.

Due to the fact that new models of innovation system is being successfully developed and new methods of approach are being formed in regards with the revival and distribution process of innovations, this process is being only commencing in Russia based on the new main basics of revival.

References

1. Abralava, A., Gvajaia & Qutateladze, R. (2009). *Innovation Management*. Tbilisi: TSU [in Georgian].
2. Bertalanffy, L. & Von. (1968). *General System Theory; Foundations, Development, Applications*. New York: George Braziller [in English].
3. Freeman, C. (1987). *Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan*. London; New York: Pinter Publishers [in English].

Література

1. Abralava A., Gvajaia, Qutateladze R., 2009. *Innovation Management*. Tb. TSU. Pg. 263 (in Georgian).
2. Bertalanffy L. Von, 1968. *General System Theory; Foundations, Development, Applications*. N. Y.: George Braziller.
3. Freeman C., 1987. *Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan*. London; N. Y.: Pinter Publishers.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

4. Ivanov, N. I. (Ed.). (2010). *Global Transformation Innovation System*. M. IMEMO RAN [in English].
5. Golichenko, O. G. (2006). *The National Innovation System of Russia: Condition and Ways of Deployment*. Moscow: Nauka [in English].
6. Itskovits, G. (2011). Model of Triple Spiral. *Innovation Russia*, 4 [in English].
7. Ivanova, N. I. (2002). *National Innovation Systems*. Moscow: Nauka [in English].
8. Katikov, D. D., Maligin, V. E. & Smorodinskaia, N. V. (2012). *Institutional Environment of Globalized Economy: Development of Network Interaction*. Moscow. Institute of Economy [in English].
9. Lundvall, B. A. & Johnson, B. (1994). The Learning Economy. *Journal of Industry Studies*, 1(2), 23-42 [in English].
10. Lundvall, B. A. (1992). *National Systems of Innovation. Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning*. London: Pinter [in English].
11. Lundvall, B. A. & Dalum, B. (2002). National Systems of Production, Innovation and Competence Building. *Research Policy*, 31(2), 213-231 [in English].
12. Metcalfe, S. (1995). *The Economic Foundations of Technology Policy: Equilibrium and Evolutionary Perspectives*. Stoneman P. (ed.). Handbook of the Economics of Innovation and Technological Change. Oxford: Blackwell Publishers [in English].
13. Miettinen, R. (2013). *Innovation, Human Capabilities, and Democracy: Towards an Enabling Welfare State*. Oxford: Oxford University Press [in English].
14. Invanov, V. V. (Ed.). (2006). *National Innovation Systems in Russia and EU*. Moscow: Tsipran Ran [in English].
15. Nelson, R. R. (1993). *National Innovation Systems: A Comparative Analysis*. New York: Oxford University Press [in English].
16. Patel, P. & Pavitt, K. (1994). The Nature and Economic Importance of National Innovation Systems. *STI Review*, 14, 9-32 [in English].
17. Qoqiauri, L. & Qoqiauri, N. (2015). *Innovation*. Tbilisi: GTU [in English].
18. Sergeev, V. M., Aleseenkova, E. S. & Nechaev, V. D. (2008). Typology of the Models of Innovation Development. *Politiya*, 4 (51) [in English].
19. Van, L. B., Debeckere, K., Callaert, J., Tijssen, R., Van, L. T. (2006). Scientific Capabilities and Technological Performance of National Innovation Systems: an Exploration of Emerging Industrial Relevant Research Domains. *Scientometrics*, 2(66), 295-310 [in English].
20. Yoon, W. & Hyun E. (2009). How Relevant and Useful is the Concept of National Systems of Innovation? *Journal of Technology Management and Innovation*, 3(4), 1-13 [in English].
21. Zverev, A. V. (2009). Formirovanie natsionalnoy innovatsionnoy sistemy: mirovoy opyt i rossiyskie perspektivy [Formation of National Innovation System: Global Experience and Russian Prospects]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Retrieved from <http://dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-ekonomika/a840.php> [in Russian].
4. Global Transformation Innovation System. 2010. Under edition of N.I. Ivanov, M. IMEMO RAN.
5. Golichenko, O. G., 2006. The National Innovation System of Russia: Condition and Ways of Deployment. Moscow: Nauka. 1.
6. Itskovits, G., 2011. Model of Triple Spiral // *Innovation Russia*, No. 4.
7. Ivanova, N. I., 2002. National Innovation Systems. Moscow: Nauka.
8. Katikov, D. D., Maligin V. E., Smorodinskaia N. V., 2012. Institutional Environment of Globalized Economy: Development of Network Interaction. M. Institute of Economy.
9. Lundvall, B. A., Johnson B., 1994. The Learning Economy // *Journal of Industry Studies*. Vol. 1, No 2. P. 23-42.
10. Lundvall, B. A., 1992. National Systems of Innovation. Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning. London: Pinter.
11. Lundvall, B.-A., Johnson BAndersen E.S., Dalum B., 2002. National Systems of Production, Innovation and Competence Building // *Research Policy*. Vol. 31, No 2. P. 213-231.
12. Metcalfe, S., 1995. The Economic Foundations of Technology Policy: Equilibrium and Evolutionary Perspectives // Stoneman P. (ed.) Handbook of the Economics of Innovation and Technological Change. Oxford: Blackwell Publishers.
13. Miettinen, R., 2013. Innovation, Human Capabilities, and Democracy: Towards an Enabling Welfare State. Oxford: Oxford University Press.
14. National Innovation Systems in Russia and EU, 2006. M.: Tsipran Ran., Under edition of Invanov V.V. (Russia), Ivanova N. I. (Russia), Rozebum I (Netherlands), Haisbers Kh (Netherlands)
15. Nelson, R. R., 1993. National Innovation Systems: A Comparative Analysis. N.Y.: Oxford University Press.
16. Patel, P., Pavitt, K., 1994. The Nature and Economic Importance of National Innovation Systems // *STI Review*. No 14. P. 9-32.
17. Qoqiauri, L., Qoqiauri, N., 2015. Innovation. Tb.: GTU p. 661.
18. Sergeev, V. M. Aleseenkova, E. S., Nechaev, V. D., 2008. Typology of the Models of Innovation Development // *Politiya*, No. 4 (51).
19. Van Looy, B., Debeckere, K., Callaert, J., Tijssen, R., Van Leeuwen T., 2006. Scientific Capabilities and Technological Performance of National Innovation Systems: an Exploration of Emerging Industrial Relevant Research Domains // *Scientometrics*. Vol. 66, No 2. P. 295-310.
20. Yoon W., Hyun E., 2009. How Relevant and Useful is the Concept of National Systems of Innovation? // *Journal of Technology Management and Innovation*. Vol. 4, No 3. P. 1-13.
21. Zverev A.V. 2009. Formation of National Innovation System: Global Experience and Russian Prospects. Extended abstract of Doctor's thesis. <http://dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-ekonomika/a840.php>.

Received for publication 28.02.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Gechbaia, B. Main blocks and models of the national innovative system / B. Gechbaia, L. Qoqiauri // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 41-54.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- Gechbaia Badri** Doctor of Economics, Associate Professor, Batumi Shota Rustaveli State University, Batumi, Georgia;
<https://orcid.org/0000-0003-2815-2228>;
ResearcherID:V-2710-2018;
Scopus ID <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=54897887600>;
E-mail: Gechbaia.badri@bsu.edu.ge;
- Гечбаія Бадри** доктор економічних наук, доцент, Батумський державний університет імені Шота Руставелі;
<https://orcid.org/0000-0003-2815-2228>;
ResearcherID:V-2710-2018;
Scopus ID <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=54897887600>;
E-mail: Gechbaia.badri@bsu.edu.ge;
- Копяурі Ламара** доктор економічних наук, професор, Академія економічних наук;
<https://orcid.org/0000-0002-8190-1016> ;
E-mail: lqoqiauri@yahoo.com
- Qoqiauri Lamara** Doctor of Economics, Professor. Academician of Georgian Economics Academy, Tbilisi, Georgia;
<https://orcid.org/0000-0002-8190-1016> ;
E-mail: lqoqiauri@yahoo.com.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 061.2

UDC 061.2

В. Б. Струтинський, д. т. н., професор,
Є. Ю. Сахно, д. т. н., професор,
Н. В. Мороз, директор наукової
 бібліотеки

V. B. Strutinsky, Doctor of Technical Sciences,
 Professor,
Ev. Yu. Sakhno, Doctor of Technical Sciences,
 Professor,
N. V. Moroz, Director of Academic Library

**ФОРМУВАННЯ
 СТРАТЕГІЇ ТА ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ
 АКАДЕМІЇ ІНЖЕНЕРНИХ НАУК УКРАЇНИ**

**FORMATION OF STRATEGY AND PROGRAM
 OF DEVELOPMENT OF ACADEMY
 OF ENGINEERING SCIENCES OF UKRAINE**

Актуальність теми дослідження. Створення нових економічних, політичних і соціальних умов існування суспільства вимагає нових підходів щодо рішення поставлених завдань перед наукою і виробництвом. Тому одним з напрямів розвитку академії інженерних наук України є підтримка галузевих організацій та академії.

Постановка проблеми. Відомо, що реалізація своїх творчих завдань Академія здійснює через розробку науково-технічних програм, виконання держзамовлень, НДДКР, участь у міжнародних проектах, виконання договірних робіт творчими колективами, проведення семінарів і конференцій тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку академії розглянуто в роботі її президента професора Таланчука П. М., професора Ільченка М. Ю., професора Струтинського В. Б.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Формування стратегії та програма розвитку Академії є пріоритетною задачею для адаптації та корегування вітчизняних наукових досліджень до світових та загальноєвропейських вимог.

Постановка завдання. В роботі поставлено завдання формування стратегічних напрямків розвитку академії інженерних наук України для задоволення попиту українського суспільства на підготовку сучасних фахівців-інженерів у галузі машинобудування, які володіють сучасними знаннями, методологією і методами наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. В роботі розглянуто питання розвитку громадської організації академії інженерних наук України. Визначено, що створення галузевих академії є ще одним кроком інтеграції українського наукового суспільства. Обґрунтовано стратегічні напрямки руху академії для вирішення поставлених завдань, зроблені пропозиції щодо інтеграції вітчизняних науковців в світову систему підготовки наукових кадрів.

Висновки. Програма розвитку академії інженерних наук України є внутрішнім документом, що втілює в собі досвід членів академії, їх бачення шляхів розвитку в умовах формування інформаційного суспільства та сучасних техніко-економічних перетворень.

Ключові слова: академія інженерних наук України; стратегія; цілі та задачі розвитку.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-55-65

Актуальність теми дослідження. Створення нових економічних, політичних і соціальних умов існування суспільства вимагає нових підходів щодо рішення поставлених завдань перед наукою і виробництвом. Тому одним з напрямів розвитку науки в Україні є підтримка галузевих

Urgency of the research. Creation of new economic, political and social conditions for the existence of society requires new approaches to the solution of the tasks set for science and production. Therefore, one of the directions of development of the Academy of Engineering Sciences of Ukraine is the support of branch organizations and academies.

Target setting. It is known that the Academy implements its creative tasks through the development of scientific and technical programs, the execution of state orders, R & D, participation in international projects, the implementation of contractual works by creative teams, seminars and conferences, etc.

Actual scientific researches and issues analysis. The issue of the development of the Academy was considered in the work of its president, professor Talanchuk P. M., professor Ilchenko M. Yu., professor Strutynsky V. B.

Uninvestigated parts of general matters defining. Formation of the strategy and program of development of the Academy is a priority task in the modern economic conditions for adaptation and adjustment of domestic scientific.

The research objective. The task of the article is in forming the strategic directions of development of the Academy of Engineering Sciences of Ukraine in order to meet the demand of the Ukrainian society for the training of modern engineer-engineers in the field of mechanical engineering, which possesses modern knowledge, methodology and methods of scientific research.

The statement of basic materials. The paper considers the development of a public organization of the Academy of Engineering Sciences of Ukraine. It is determined that the establishment of branch academies is another step in integrating the Ukrainian scientific. The strategic directions of the academy movement for solving the tasks set, proposals were made for the integration of domestic scientists into the world system of scientific personnel training were substantiated.

Conclusion. The program of development of the Academy of Engineering Sciences of Ukraine is an internal document that embodied the experience of the members of the academy, their vision of ways of development in the conditions of formation of the information society and modern technical and economic transformations.

Keywords: Academy of Engineering Sciences of Ukraine; strategy; goals and tasks of development.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

організацій та академій, які створено на основі громадських об'єднань, і куди входять провідні науковці, викладачі та виробничники країни, що відповідає сучасному досвіду провідних країн світу та ЄС. В зв'язки з цим постає завдання реформування наукових, промислових та навчальних організацій, які є основою науково-технічного прогресу, і одним з таких напрямів є реформування і адаптація академії інженерних наук України (АІНУ) до вимог сьогодення.

Постановка проблеми. Відомо, що реалізація своїх творчих завдань Академія здійснює через розробку науково-технічних програм, виконання держзамовлень, НДДКР, участь у міжнародних проектах, виконання договірних робіт творчими колективами, надання допомоги підприємствам і організаціям в галузі наукових розробок, проведення семінарів і конференцій тощо. Тому загальними принципами реалізації стратегії АІНУ є:

- формування ефективних технологічних систем підготовки інженерів для виробництва та міжнародної акредитації інженерних спеціальностей;
- формування нових принципів та підходів комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності;
- формування єдиного глобального інформаційного простору.

Нові виклики часу вимагають оновлення змісту інженерної та технічної освіти, її структури, технології навчання, організації навчального процесу, науково-дослідної роботи та матеріальної бази, та їх об'єднання з врахуванням принципів, що реалізуються АІНУ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рішенням поставленої проблеми присвячено велика кількість наукових робіт. З останніх можна виділити наступні. Так в роботі [1] наводиться історія створення та функціонування академії інженерних наук України, основні фундатори АІНУ, вчені що відомі в Україні та за її межами та відомості про підприємства засновники академії. Приводиться перелік відділень АІНУ та внески відомих вчених у створення ряду вітчизняних галузей науки і виробництва. В роботі [2] відмічено внесок АІНУ у розвиток телекомунікацій в Україні згідно потреб держави. Надано характеристику напрямів наукових досліджень в сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій та досягнення вчених в цій галузі. В роботі [3] наведено передумови для формування програми розвитку АІНУ, визначено основні завдання функціонування академії, мета та перспективні напрямки її розвитку в сучасних умовах господарювання. В роботі [4] постійно оновлюється інформація про роботу АІНУ відповідно до плану розвитку, а також наведено відомості про членів АІНУ та звіти про діяльність академії за певний період функціонування.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Формування стратегії та програма розвитку АІНУ до 2020 р. є пріоритетною задачею в сучасних економічних умовах для адаптації та корегування вітчизняних наукових досліджень до світових та загальноєвропейських вимог. Реалізація стратегій дає можливість якомога швидше інтегрувати країну в єдиний світовий науковий простір для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних фахівців та цінності наукових досліджень, що виконуються.

Постановка завдання. Метою роботи є формування стратегічних напрямків розвитку академії інженерних наук України для задоволення попиту українського суспільства на підготовку сучасних фахівців-інженерів у галузі машинобудування, які володіють сучасними знаннями, методологією і методами наукових досліджень та вміють застосувати їх у практичній діяльності суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу. Стратегічні напрями розвитку на період до 2020 року (далі Стратегія) розроблені членами академії інженерних наук України спільно з національними університетами, виробничими об'єднання та науково-дослідними організаціями. В Стратегії визначені та обґрунтовані пріоритетні напрями техніко-економічного розвитку АІНУ, форми та засоби їх досягнення, які дозволять забезпечити інтеграцію академії в світовий науковий простір, підготовку інженерів з врахуванням вимог країн ЄС, і на цій основі розвиток провідних галузей виробництва України.

Стратегію розвитку академії інженерних наук України на період до 2020 року підготовлено відповідно до вимог Закону України «Про громадські об'єднання», який визначає правові та організаційні засади реалізації права на свободу об'єднання, порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань в Україні. Закон прийнятий Верховною Радою України 22 березня 2012 року, введений в дію з 1 січня 2013 року, зі змінами та доповненнями.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Місія АІНУ. Підготовка конкурентоспроможних інженерних спеціалістів в сфері машинобудування, створення прогресивних комплексів та систем шляхом формування цілісної системи знань, що дозволяє підвищити ефективність функціонування національного виробництва в умовах конкуренції та глобалізації суспільства.

Основними задачами роботи академії є:

- сприяння прискоренню науково-технічного прогресу на пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку України, забезпечення високої конкурентоспроможності інженерних розробок;
- об'єднання вчених, інженерів, конструкторів, технологів різних регіонів країни з метою проведення перспективних досліджень і розробок в галузі інженерних наук;
- визначення і прогнозування перспективних напрямів розвитку промисловості, сільського господарства, створення на основі досягнень фундаментальних наук, нових видів техніки і матеріалів, розробка пропозицій щодо модернізації виробничо-технічної структури економіки України;
- організація проведення найбільш важливих перспективних досліджень і розробок, а також сприяння створенню на основі досягнень фундаментальних наук принципово нових видів техніки і технологій;
- розробка науково-технічних програм і проектів, проведення незалежної техніко-економічної експертизи;
- раціональне використання і примноження науково-технічного потенціалу країни, подолання розриву між науково-дослідною роботою і впровадженням науково-технічних розробок у народне господарство.
- розвиток ефективних форм консолідації інженерного співтовариства України, підвищення соціального статусу і захист професійних інтересів вчених і фахівців;
- міжнародне співробітництво, представлення інтересів інженерного співтовариства України за кордоном.

Основною стратегією відділень академії є об'єднання зусиль учених і фахівців України для нарощування інтелектуального потенціалу в сфері інженерної діяльності, впровадження досягнень науки і техніки у виробництво, професійна консолідація інженерів і вчених України. Також прискорення науково-технічного прогресу за рахунок розробки і участі в реалізації стратегії розвитку науки, техніки, технології та впровадження результатів наукової діяльності в промисловість, будівництво, сільське господарство та в інші галузі народного господарства країни.

Завдання розробки стратегії розвитку АІНУ наступні:

- підвищення якісного рівня членів академії шляхом підготовки та атестації кадрів за вимогами та критеріями АІНУ, захист докторських дисертацій, отримання вчених звань;
- міжнародна акредитація та ліцензування інженерних спеціальностей для адаптації вітчизняних фахівців до світових вимог;
- проведення ґрунтовних наукових досліджень з проблем технології машинобудування та механообробки, підготовка та видання наукових статей, монографій, підручників, навчальних посібників під егідою АІНУ;
- комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності для просування науково-дослідної продукції на світові ринки;
- отримання грантів та замовлень на проведення науково-дослідної роботи з цільовим бюджетним та позабюджетним фінансуванням;
- впровадження у навчальний процес підготовки інженерів сучасних методів навчання;
- постійне навчання членів академії (підвищення кваліфікації, проведення професійних тренінгів та семінарів) з видачею документів державного зразка;
- налагодження та підтримка дружніх зв'язків з іншими світовими інженерними академіями та вищими навчальними закладами, що випускають фахівців з інженерних спеціальностей;
- подальша імплементація в навчальний та науковий процес сучасних програмно-інформаційних систем та технологій, які використовуються при підготовці фахівців інженерних спеціальностей.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Виходячи із соціально-економічної ситуації, що склалася в області підготовки та атестації інженерних та наукових кадрів та накопичений досвід у вирішенні актуальних проблем, визначено п'ять основних стратегічних напрямів розвитку академії на період до 2020 р. (Рис. 1):

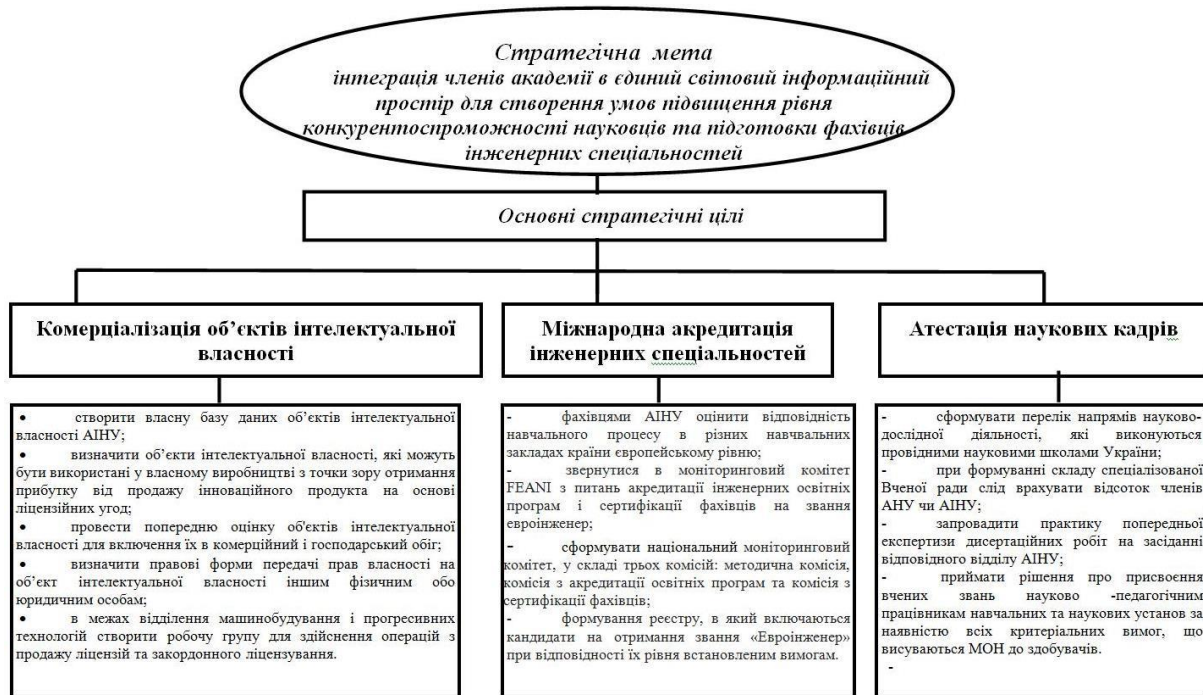

Рис. 1 Стратегічні напрями розвитку АІНУ

Стратегічний напрям 1. Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності.

Стратегічний напрям 2. Міжнародна акредитація інженерних спеціальностей.

Стратегічний напрям 3. Атестація наукових кадрів.

Стратегічний напрям 4. Організаційні заходи щодо розвитку академії.

Стратегічний напрям 5. Презентація академії та видавнича діяльність.

Головна мета техніко-економічного розвитку АІНУ на період до 2020р. є інтеграція членів академії в єдиний світовий інформаційний простір для підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних науковців та підготовки високоякісних фахівців інженерних спеціальностей.

Стратегічний напрям 1. Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності. Комерціалізація інтелектуальної власності (ОІВ) дозволяє отримати ряд практичних переваг:

- власникам інтелектуальної власності бути засновниками фірм без відволікання реальних грошових коштів шляхом внесення ОІВ в статутний капітал підприємства;
- надає можливість отримувати додаткові доходи за передачу права користування;
- використовується ОІВ в якості застави при отриманні кредиту та забезпечує захист від конкурентів.

Основні цілі та задачі АІНУ в галузі комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. На основі проведених досліджень членами АІНУ в галузі комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності було сформовано наступні стратегічні напрями діяльності:

- визначити об'єкти інтелектуальної власності, які можуть бути використані у власному виробництві з точки зору отримання прибутку від продажу інноваційного продукту на основі ліцензійних угод;
- створити власну базу даних об'єктів інтелектуальної власності АІНУ;
- визначити правові форми передачі прав власності на ОІВ іншим фізичним або юридичним особам, а також внесення їх до статутного фонду підприємства замість «живих коштів»;

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- використовувати інтелектуальну власність для сприяння іміджу АІНУ при інформуванні про правову охорону своєї продукції, і при співпраці з іншими організаціями та установами країни;
- провести попередню оцінку об'єктів інтелектуальної власності для включення їх в комерційний і господарський обіг, вважаючи, що ціноутворення об'єктів інтелектуальної власності носить значно більш складний характер, ніж ціноутворення інші ринкових активів;
- розробити перелік послуг, які можуть надавати члени академії, як сукупність проектних і практичних робіт, що стосуються інженерно-технічної області та реалізації проектів розвитку. Прикладом таких послуг можуть бути:
 - консультативні послуги, пов'язані з інтелектуальними послугами під час проектування об'єктів, розробкою планів проведення та контролю робіт;
 - технологічні послуги, пов'язані з наданням замовнику технологій;
 - послуги, пов'язані з постачанням і монтажем технологічного устаткування, будівництвом технологічних ліній і виробництва «під ключ».
- в межах відділення АІНУ створити робочу групу для здійснення операцій з продажу ліцензій та закордонного ліцензування, для того щоб виступати на ринку з широким асортиментом науково-технічної продукції, що має різну ступінь готовності для безпосереднього промислового застосування.

Прикладом успішної міжнародної ліцензійної торгівлі можна вважати інноваційну біржу Hannover Messe Ганноверської виставки, що є стандартизованою міжнародною інноваційною та маркетинговою платформою.

Слід мати на увазі, що комерціалізація технологій не може бути цілком пов'язана з державним бюджетом, в основному вона визначається попитом на дослідження і розробки з боку недержавного (приватного) сектора економіки. Партнерство приватного і державного секторів економіки повинно стати ключовим компонентом нової інноваційної політики держави. Тому пропонується надання дослідникам, які є авторами патентів, але не є власниками винаходів більше прав на використання ОІВ. Отже слід зазначити, що цілий ряд положень українського законодавства стримує розвиток приватно-державного партнерства у сфері комерціалізації, що йде в розріз з європейською тенденцією розвитку даного ефективного механізму. Тому як свідчить досвід окремих українських університетів, лише незначна кількість винаходів захищається вітчизняними патентами і зовсім мізерна частка зарубіжними [5]. Наприклад НТУУ «КПІ» як неприбутковий заклад не може продавати результати своїх розробок у вигляді ліцензій за договірною ціною, а тільки за собівартістю. Причиною є неузгодженість податкового законодавства та форм бухгалтерського обліку, бо при постановці на облік об'єктів, на які отримано патенти, виникає дуже багато питань у відповідних контролюючих органів, починаючи від податкової інспекції і закінчуючи Державною аудиторською службою України [5]. На відміну від України, де ВНЗ продають розроблені технології через господарчі договори або ліцензії, університети розвинутих країн, як правило, не продають розроблені технології, а передають права на їх використання на основі патентних ліцензійних угод. Вищим навчальним закладам України необхідно підтримувати одержані патенти на винаходи і корисні моделі не менше ніж 5 років і використовувати цей час на пошук потенційних ліцензіатів і інвесторів. Непідтримані патенти позбавляють ВНЗ заявника - можливості отримати прибутки, а винахідника - матеріального стимулювання результатів його творчої діяльності.

Стратегічний напрям 2. Міжнародна акредитація інженерних спеціальностей. Аналіз тенденцій розвитку світового освітнього простору свідчить про зміну парадигми розвитку освіти, при якій не тільки держава, але і міжнародні організації, і сама людина є активним суб'єктом перетворень в освіті. Зміна освітньої парадигми є відображенням тенденцій, що характеризують і визначають розвиток сучасного суспільства, коли освіта виходить за межі національного характеру. Наднаціональне утворення надає такі освітні послуги, які дають можливість особам, що їх отримали здійснювати професійну діяльність в економіках різних країн; при цьому суб'єктом організації таких послуг, як правило, виступають міжнародні організації. Слід також зазначити, що наднаціональна освіта дає додаткові можливості громадянам успішно соціалізуватися в умовах глобалізації.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

У результаті впливу вищезазначених факторів активізується бізнес-освіта, яка починає розвиватися виключно як наднаціональний компонент освіти і за змістом, і за формами організації. Різноманітність форм і змісту, яке пропонується міжнародними організаціями працює на взаємопроникнення культур, підходів, взаємозапозичення і взаємозбагачення наднаціонального простору у культурі й освіті. Сьогодні можна впевнено казати про те, що склалася структура освіти, яку по суті можна позначити як наднаціональну, не тому що вона вище або краще національної, а тому що за своїми характеристиками відповідає актуальним потребам дня, і вона адаптована до будь-якої національної системи освіти.

Освітні потреби зумовили появу відповідних освітніх послуг. Розуміючи нові можливості, державні освітні структури країни активно включаються до розвитку мережі, номенклатури та форм освітніх послуг наднаціонального характеру. У цьому напрямку стали працювати як державні, так і недержавні навчальні заклади, туристичні агентства та представництва. Їх основне завдання полягає, з одного боку, в залученні іноземних студентів до навчальних закладів своїх країн, з іншого боку, в організації з іноземними партнерами різноманітної спільної діяльності в області освіти. У сфері вищої освіти інтеграційні процеси призвели до створення Європейської асоціації міжнародної освіти. В Європі розроблені і діють програми підготовки "євроінженера" і "євроменеджера". Це звання підвищує статус інженера до міжнародного рівня, а попередній процес акредитації освітніх програм дозволяє керівництву вузів оцінити відповідність рівня свого навчального процесу європейським вимогам

Сертифікація вітчизняних спеціалістів на звання «Євроінженер». Головна мета проекту «Євроінженер» полягає у встановленні загального стандарту акредитації інженерних програм в галузі вищої європейської освіти, що дає можливість порівняння кваліфікацій у галузі європейської вищої освіти, тим самим збільшуючи мобільність і гнучкість при виборі роботи для випускників вузів. Акредитація включає до себе періодичну оцінку програми інженерної освіти на відповідність міжнародним стандартам. Вона проводиться незалежною експертною групою, що складається з працюючих в промисловості і системі освіти фахівців. Процес оцінки зазвичай включає як перевірку інформації про програму, так і вивчення організації навчального процесу вищого навчального закладу при його відвідуванні експертами. Стандарти акредитації можуть бути використані для оцінки програм у всіх областях техніки за бакалаврськими і магістерськими рівнями у відповідності з Європейською системою кваліфікації. Європейська комісія фінансує проект EUR-ACE, спрямований на створення європейської системи акредитації інженерної освіти, як визначено Болонською конвенцією, для формування єдиного європейського освітнього простору. Встановлення європейської акредитаційної системи для всього інженерного сектора є головним механізмом удосконалення і оцінки якості інженерної освіти, а також підтримкою відповідного статусу інженерних кваліфікацій і наданням можливості інженерам працювати в різних країнах Європи.

Основними завданнями АІНУ є заходи щодо розвитку інженерно-технічного потенціалу України, підготовка необхідних кадрів, сприянню розвитку галузей ефективними новітніми технологіями, розробка і втілення сучасних концепцій інженерної освіти, комерціалізація результатів наукових досліджень, що виконані вченими Академії. Слід зазначити, що Академія входить до Світової спілки академії інженерних і технологічних наук-CAETS (International Council of Academies of Engineering and Technological Sciences), яка об'єднує Академії інженерних наук з 27 країн світу. В даний час Академія є учасником Державного проекту «Євроінженер» (EURING, Engineering Card, FEANIINDEX) яку реалізує федерація FEANI (European Federation of National Engineering Associations).

Претенденти на отримання звання «Євроінженер» повинні мати якісну інженерну освіту, багаторічний досвід інженерних досліджень, навички аналізу та проектування, а також дотримуватися професійної етики. Сьогодні в FEANI входять асоціації з 29 європейських країн, і більш 350 національних інженерних асоціацій, що об'єднують понад 3,5 млн. інженерів.

Пропозиції Академії інженерних наук України щодо участі молодих фахівців в програмі «Євроінженер». Головна мета академії інженерних наук в проекті «Євроінженер» полягає у встановленні загального стандарту акредитації інженерних програм в галузі вищої європейської освіти для всіх вузів України, що дає можливість уніфікації кваліфікацій, тим самим, збільшуючи

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

мобільність і гнучкість при працевлаштуванні випускників. Для цього необхідно виконати ряд управлінських дій, а саме:

- фахівцями АІНУ оцінити відповідність навчального процесу в різних навчальних закладах країни європейському рівню і, при задоволенні цих вимог, звертатися в моніторинговий комітет FEANI з питань акредитації інженерних освітніх програм і сертифікації фахівців на звання євроінженер;
- з представників академії інженерних наук з відповідних відділень сформувати національний моніторинговий комітет, у складі трьох комісій: методична комісія, комісія з акредитації освітніх програм та комісія з сертифікації фахівців, які будуть здійснювати процес акредитації спеціалістів на звання євроінженер.

В обов'язки національного моніторингового комітету входить:

- сприяння реєстрації освітніх програм;
- представлення інформації про структуру інженерної освіти і стандарти окремих навчальних закладів країни;
- перевірка професійного інженерного досвіду претендента перед внесенням пропозиції щодо реєстрації його на звання євроінженер;
- розгляд будь-яких змін або доповнень до правил та програм навчальних закладів.

Також задачами АІНУ є:

- формування реєстру, в який включаються кандидати на отримання звання «Євроінженер» при відповідності їх рівня встановленим вимогам;
- встановлювати структуру загально визнаних кваліфікацій для інженерів, які бажають практикуватися за межами своєї країни на відповідність їх сертифікату професійним компетенціям;
- надавати інформацію роботодавцю про професійний статус інженера, та підтримувати постійний рівень якості загальної підготовки шляхом відстеження інновацій та відповідного перегляду стандартів якості;
- створити інформаційну базу даних про вакансії та можливостей зайнятості та працевлаштування в країнах співробітництва;
- проводити, презентації, виставки, рекламні акції, що висвітлюють питання європейської освіти в плані надання освітніх послуг наднаціонального характеру;
- в рамках програми євроінженер проводити обміни студентами і викладачами, впроваджувати систему стажувань за кордоном;
- запровадити практику включення в АІНУ чи в національний вуз зарубіжного підрозділу, інституту, іноземного факультету, або школи;
- запровадити в практику міжнародного співробітництва у сфері середньої освіти, такі форми як "європейський бакалаврат" і "міжнародний бакалаврат", документи яких визнаються у більш ніж 100 країнах світу і фактично мають статус міжнародних;
- в сфері інтернет-освіти активно впроваджувати віртуальні курси університетів та академій, віртуальні бібліотеки, навчальні портали, електронні ресурси. Особливу увагу приділити новій формі в сфері дистанційного навчання: інтернет-аспірантури, в якій до теперішнього часу навчаються претенденти вже з 20 країн;
- в сфері додаткової інженерної освіти це організація зарубіжних спільних MBA-шкіл, розвиток кваліфікаційних курсів навчання спільно з зарубіжними партнерами; створення міжнаціональної аспірантури.

Перелік професійних компетенцій на звання євроінженер повинен будуватися на таких принципах:

- готовність служити суспільству та професії у відповідності з вимогами професійної поведінки;
- вичерпне знання техніки, засноване на математичних і точних науках, що є невід'ємною складовою професії;
- наявність інженерної практики у відповідній галузі техніки та здатність застосовувати різні теоретичні і практичні методи для аналізу і вирішення інженерних проблем, а також використовувати класичні та нові технології в області спеціалізації;
- знання економічних та управлінських аспектів, питань якості, обслуговування устаткування і вміння використовувати технічну інформацію;

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- вільне володіння європейськими мовами, яке необхідне для спілкування та роботи з європейськими колегами.

Стратегічний напрям 3. Атестація наукових кадрів. В останній час в Україні виходять на перше місце проблеми підготовки наукових кадрів для системи вищої освіти і науки. Ця проблема в першу чергу пов'язана з тим, що на жаль в окремих випадках подані до захисту дисертаційні роботи на здобуття наукового ступеня кандидата та доктора наук не відповідають вимогам наукової новизни і практичної значущості роботи. В особливості цей процес загострюється в гуманітарній сфері, де в деяких спеціалізованих вчених рада захисти дисертацій поставлено «на потік».

Слід визнати той факт, що виконане наукове дослідження здобувача в більшості випадків не має зв'язку з промисловим виробництвом, або відзначається обмеженими можливостями його впровадження. Існуючи акти впровадження роботи, які додаються в додатках до дисертації не відповідають дійсності. За останній час було усунено з порядку захисту дисертацій такий важливий ланцюг, як «Провідне підприємство», який дозволяв здійснювати зв'язок між наукою і виробництвом. При цьому слід мати на увазі те, що промислові підприємства з здебільшого з небажанням впроваджують у виробничий цикл результати вітчизняних досліджень, обмежуючись лише модернізацією виробництва вже існуючими технологіями. З іншого боку сьогодні успіх вченого часто вимірюється не якістю дослідницьких проблем або новизною методів. Навпаки, він вимірюється величиною гранту, який він виграє, кількістю опублікованих досліджень, які індексуються в сумнівних базах даних, і тим, наскільки вміло він показує свої результати для того, щоб зацікавити широку громадськість. Вважаємо, що дослідники повинні отримувати визнання в широкому сенсі за просування науки за допомогою колективного обговорення ідей, а не тільки за публікації. Крім того слід зазначити, що в теперішній час кількість грантів постійно зменшується, а кількість науковців навпаки збільшується, що створює в системі наукових досліджень постійний дисбаланс, тому необхідно розірвати це коло невірних стимулів і винагород.

Для недопущення зниження значущості наукових розробок і рівня кваліфікації кадрів АНУ пропонує запровадити ряд заходів які дозволять додатково до існуючих вимог ДАК України сформувати систему заходів для підвищення рівня та престижу наукових досліджень.

Пропозиції АНУ щодо атестації наукових кадрів. З врахуванням вищезазначеного АНУ пропонує наступні заходи щодо підвищення якості наукових досліджень:

- визначити стратегічні напрямки розвитку вітчизняної інженерії у відповідності з міжнародними проектами та програмами в промисловому виробництві, сформувані перспективні тематики наукових досліджень та затвердити їх на засіданні АНУ;
- сформувані перелік напрямів науково-дослідної діяльності, які виконуються провідними науковими школами України;
- провести семінар в рамках АНУ, де заслухати основні досягнення та перспективи подальших наукових досліджень науковців інженерних спеціальностей;
- за результатами роботи скорегувати перспективні напрями наукових досліджень та рекомендувати їх до впровадження в провідних навчально-наукових закладах України;
- при формуванні складу спеціалізованої Вченої ради слід врахувати відсоток членів АНУ чи АНУ;
- якщо дисертацію виконано в межах академії інженерних наук України, то обов'язково надати цю інформацію в роботі та авторефераті дисертації;
- запропонувати спеціалізованим вченим радам обов'язково призначати при захисті докторської дисертації одного офіційного опонента – академіка АНУ чи АНУ;
- запропонувати спеціалізованим Вченим радам першочергового розгляду дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата або доктора наук, які виконані за тематикою затвердженою АНУ чи АНУ;
- запровадити практику попередньої експертизи дисертаційних робіт на засіданні відповідного відділу АНУ;
- приймати рішення про присвоєння вчених звань науково - педагогічним працівникам навчальних та наукових установ за наявності всіх критеріальних вимог, що висуваються МОН до здобувачів;
- проводити дуже відповідальне рецензування наукових робіт здобувачів, щоб підвищити

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

рівень наукових публікацій.

Стратегічний напрям 4. Організаційні заходи щодо розвитку академії. В зв'язку з реформуванням роботи АІНУ пропонується ряд організаційних заходів спрямованих на покращення роботи структурних підрозділів та академії в цілому. Вони наступні:

1. Впорядкувати наявну мережу відділень Академії, оновити склад відділень, провести реєстрацію згідно нового закону «Про наукову і науково-технічну діяльність», оновити статут Академії та її відділень, окреслити перспективи і активізувати роботу відділень. Знайти резерви і поновити склад відділень новими членами, привести структуру відділень до нової номенклатури спеціальностей і напрямків. Ввести у відділення фахівців задіяних у роботі МОН України.

2. Впорядкувати економічні та юридичні питання роботи відділень та Академії в цілому. Розробити систему стимулювання участі Академіків та членів-кореспондентів в роботі Академії: матеріальні та моральні стимули, конкурси для молоді, сформувати портфель розробок та замовлень. Знайти спонсорів. Оновити або розробити нові форми документів, зокрема дипломів дійсного члена та члена кореспондента Академії, почесного диплома Академії, оновити бланки листів Академії та форми нагород.

3. Активізувати роботу центрального апарату Академії, зробити її дієвою. Сформувати ініціативні групи в різних регіонах України для підтримки діяльності Академії. Здійснити заходи рекламного характеру по популяризації діяльності АІН України, для цього використовувати зокрема конференції, по різних напрямкам, які проводяться в Україні та за кордоном.

4. Розмістити інформацію про загальні збори Академії на інформаційно-аналітичному порталі про вищу освіту в Україні та за кордоном. Встановити нові зв'язки із підприємствами, організаціями, вузами, налагодити співпрацю з ними. Налагодити електронне спілкування із зацікавленими особами. Створити електронний реєстр членів Академії, та контингент вчених з якими необхідно вести роботу по їх залученню до АІНУ.

5. Академії інженерних наук України взяти активну участь в організації безперервної багатоступеневої освіти в Україні. Вважати пріоритетним напрямком діяльності Академії участь в організації безперервної освіти в галузі інженерних наук, зокрема участь в підготовці по програмі Доктор філософії (PhD). Для цього сформувати Експертно-консультаційний центр в галузі інженерних наук на базі НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського» та розробити відповідне положення. Основними завданнями Центру є консультація аспірантів по суміжних галузях науки та експертиза завершених робіт аспірантів, забезпечення академічної доброчесності дисертаційних робіт. Центр може виконувати функції координації навчальних планів аспірантів по суміжним дисциплінам, можлива консультативна допомога аспірантурі в незалежній атестації та апробації результатів роботи аспірантів, а також в публікації наукових робіт у виданнях, які індексуються у світових науково метричних базах Scopus, Web of Science та інших.

6. Згідно статутних задач Академії організувати Вчену Раду Академії включивши в неї всесвітньо відомих вчених академіків АІНУ. Вона буде відрізнятись від спеціалізованих рад наявністю фахівців по різним напрямкам інженерних наук. Це буде корисно для розгляду наукових робіт по різним спеціальностям.

7. Налагодити співробітництво із молодіжними науковими громадськими об'єднаннями вузів України, зокрема з науковим товариством студентів та аспірантів. Створити і підтримувати систему профорієнтації шкільної освіти. Сформувати перелік цікавих пріоритетних робіт, які можуть виконувати школярі.

Стратегічний напрям 5. Презентація академії та видавнича діяльність. Одним зі стратегічних напрямів роботи академії є популяризація наукових досліджень серед студентської молоді для залучення майбутнього нації до створення інноваційно розвинутої країни. Тому робота АІНУ буде спрямована в напрямку її презентації на різних рівнях освіти та науки. Особливу увагу слід приділити представленню наукових здобутків членів АІНУ на міжнародному рівні. Це надасть можливість як найскоріше інтегрувати наукову спільноту України в світовий науковий простір, тим самим надати поштовх розвитку країни в умовах глобалізаційних процесів. В зв'язку з цим стратегічними напрямами будуть наступні:

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- видавництво під патронатом академії наукового видання для зарубіжних читачів, в якому наукові публікації будуть представлені англійською, німецькою та французькою мовами;
- написання та публікація монографій членів академії інженерних наук України зарубіжними мовами та їх презентація колегам з інших країн;
- проведення виставок та презентацій наукових здобутків членів АІНУ в межах обміну між інженерними академіями інших країн.

Висновки та пропозиції. Програма розвитку академії інженерних наук України на період до 2020р. є внутрішнім документом, що втілює в собі досвід членів академії, їх бачення шляхів розвитку в умовах формування інформаційного суспільства та сучасних техніко-економічних перетворень, що здійснюються за допомогою розробки та реалізації інноваційно-інвестиційних програм та проектів розвитку із забезпеченням високої їх якості та реалізації в організаціях.

При підготовці Стратегії використовувалися матеріали міністерств і відомств України, наукові публікації членів академії інженерних наук та матеріали з мережі Інтернет.

References

1. Peredmova [Foreword]. (2017). *Visti Akademii inzhenernykh nauk Ukrainy – News of the Academy of Engineering Sciences of Ukraine*, 1(43), 2-3 [in Ukrainian].
2. Ilchenko, M. Yu. (2017). Vnesok akademii inzhenernykh nauk u rozvytok telekomunikatsii Ukrainy zghidno z potrebamy derzhavy [The contribution of the Academy of Engineering Sciences to the development of telecommunications in Ukraine in accordance with the needs of the state]. *Visti Akademii inzhenernykh nauk Ukrainy – The News of the Academy of Engineering Sciences of Ukraine*, 1(43), 4-8 [in Ukrainian].
3. Strutynskyi, V. B., Sakhno, Ye. Yu., Chupryna, V. M. (2017). Formuvannya prohramy rozvytku akademii inzhenernykh nauk Ukrainy [Formation of the program of development of the Academy of Engineering Sciences of Ukraine]. *Materialy KhVIII Mizhnarodnoi naukovy-tekhnichnoi konferentsii AS PHP – Materials of the XVIII International Scientific and Technical Conference Association of Industrial Hydraulics and Pneumatics*. (pp. 15-16). Vynnytsia: HLOBUS-PRES [in Ukrainian].
4. Ofitsiynyi sait Akademii inzhenernykh nauk Ukrainy [Official site of the Academy of Engineering Sciences of Ukraine]. ainu.kpi.ua. Retrieved from <http://ainu.kpi.ua/index.php/ua/> [in Ukrainian].
5. Kamianska, O., Chumachenko, O. (2010). Komertsializatsiia ob'ektiv intelektualnoi vlasnosti [Commercialization of Intellectual Property Objects]. *Ekonomichnyi analiz – Economic Analysis*, 7, 48-50 [in Ukrainian].

Література

1. Передмова // Вісті Академії інженерних наук України. – 2017. – №1 (43). – С. 2-3.
2. Ільченко, М. Ю. Внесок академії інженерних наук у розвиток телекомунікацій України згідно з потребами держави / М. Ю. Ільченко // Вісті Академії інженерних наук України. – 2017. – № 1 (43) – С. 4-8.
3. Струтинський, В. Б. Формування програми розвитку академії інженерних наук України / В. Б. Струтинський, Є. Ю. Сахно, В. М. Чуприна // Матеріали XVIII Міжнародної науково-технічної конференції АС ПГП. – Вінниця : ГЛОБУС-ПРЕС, 2017. – С. 15-16.
4. Офіційний сайт Академії інженерних наук України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ainu.kpi.ua/index.php/ua/>.
5. Кам'янська, О. Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності / О. Кам'янська, О. Чумаченко // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 7. – С. 48-50.

Received for publication 18.03.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Струтинський, В. Б. Формування стратегії та програми розвитку академії інженерних наук України / В. Б. Струтинський, Є. Ю. Сахно, Н. В. Мороз // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 55-65.

Струтинський Василь Борисович

доктор технічних наук, професор, професор кафедри конструювання верстатів та машин, Національний технічний університет України «КПІ ім. Ігоря Сікорського», віце-президент академії інженерних наук України, заслужений діяч науки і техніки України;
<https://orcid.org/0000-0001-5533-9915>;
 E-mail: kvm_mmi@ukr.net;

Strutinsky Vasyl Borysovych

Doctor of Engineering Sciences, Professor, Professor at the Department of designing machine tools and machines, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Vice-President of the Academy of Engineering Sciences of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine;
<https://orcid.org/0000-0001-5533-9915>;
 E-mail: kvm_mmi@ukr.net;

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- Сахно Євгеній Юрійович** доктор технологічних наук, професор, професор кафедри геодезії, картографії та землеустрою, Чернігівський національний технологічний університет;
<https://orcid.org/0000-0002-9789-7242>;
Researcher ID: M-3987-2016;
E-mail: evsakhno@ukr.net;
- Sakhno Evgen Yuriiovich** Doctor of Engineering Sciences, Professor, Professor at the Department of Geodesy, Cartography and Land Management, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0002-9789-7242>;
Researcher ID: M-3987-2016;
E-mail: evsakhno@ukr.net;
- Мороз Наталія Вікторівна** директор наукової бібліотеки, Чернігівський національний технологічний університет;
<https://orcid.org/0000-0003-3870-7004>;
Researcher ID: U-4268-2017;
SPIN-код: 4925-0940;
E-mail: natmoroz@ukr.net;
- Moroz Nataliia Viktorivna** Director of Academic Library, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0003-3870-7004>;
Researcher ID: U-4268-2017;
SPIN-code : 4925-0940;
E-mail: natmoroz@ukr.net.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

UDC 351.814.2:344.7

УДК 351.814.2:344.7

**M. Kelemen, Doctor of Law Sciences,
Professor****М. Келемен, д. ю. н.,
професор****APPLICATION OF SITUATIONAL
MANAGEMENT METHODOLOGY
IN FORENSIC INVESTIGATION
OF AIR ACCIDENT CIRCUMSTANCES****ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ
СИТУАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ
В СУДОВОМУ ДОСЛІДЖЕННІ ОБСТАВИН
ПОВІТРЯНОЇ АВАРІЇ**

Urgency of the research. The authors solve the following praxeological questions: How do we perceive a dangerous flight situation, a flight incident and an air accident? Which basic stages of the investigation do we use? How to implement a situational management methodology for investigating the circumstances of an air accident?

Target setting. The article presents the analysis of the current state of information issues in the investigation of air accident circumstances in the military and civil aviation by using the methodology of situational management of forensic investigation processes.

Actual scientific researches and issues analysis. An integral part of this development is also the tackling the concept of development of the Air Force, with an emphasis on the training of personnel and the level of the flight operations and the flight safety.

Uninvestigated parts of general matters defining. The forensic investigation of air accidents and incidents is perceived as the specific application area of the Forensic Engineering.

The research objective. The core output of article is in the proposal of the investigation of air accident circumstances in the military and civil aviation.

The statement of basic materials. We use the tools of analysis and synthesis, the expert method with the inductive method based on the close observations and experimentation/investigation in the terrain, in the aviation practice.

Conclusions. It is therefore necessary to subject on the permanent pay attention to the theoretical and practical level.

Some specific issues addressed in the monograph can be extended with the further proposals and selected issues to address within the scope of research and scientific base of the armed forces.

Keywords: education; technology; training; military pilots.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-66-73

Актуальність теми дослідження. Автори вирішують наступні праксеологічні питання: Як ми сприймаємо небезпечну ситуацію в польоті, польот і авіаційну аварію? Які основні етапи дослідження ми використовуємо? Як застосувати методологію ситуативного управління для розслідування обставин авіаційної аварії?

Постановка проблеми. У статті проаналізовано сучасний стан інформаційних питань при розслідуванні повітряних аварій у військовій та цивільній авіації з використанням методології ситуативного управління криміналістичними процесами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Невідомою частиною цього розвитку є також розробка концепції розвитку ВПС з акцентом на підготовку персоналу та рівень польотних операцій та безпеку польотів.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Судово-медичне розслідування авіаційних подій та інцидентів сприймається як специфічна область застосування судової інженерії.

Постановка завдання. Основним результатом статті є пропозиція розслідування обставин авіаційних аварій у військовій та цивільній авіації.

Виклад основного матеріалу. Ми використовуємо засоби аналізу та синтезу, експертний метод з індуктивним методом, заснований на тісних спостереженнях і експериментах / дослідженні на місцевості, в авіаційній практиці.

Висновки. Тому необхідно підпорядкувати постійній увазі теоретичний і практичний рівень.

Деякі конкретні питання, що розглядаються в монографії, можуть бути розширені з подальшими пропозиціями та окремими питаннями для розгляду в рамках наукової бази збройних сил.

Ключові слова: освіта; технології; навчання; військові льотчики.

Urgency of the research. The present is characterized by the increasingly intense professional discussions and the preparation of the documents prospectively affect and determine the further the development of aviation. An integral part of this development is also the tackling the concept of development of the Air Force, with an emphasis on the training of personnel and the level of the flight operations and the flight safety. What may be an insight into the issues of the flight safety?

The flight safety is an internally integrated system of the elements (subsystems) that respects their own identity (specifications, risks) and the existence of mutual relations as well as their ties with other areas of the human activity, in line with the intention to eliminate the influence of the risk flight factors and ensure the highest level of the security flights as a whole.

The issue of flight safety is constantly in the agenda of airline companies and institutions in the areas of air traffic management, the aeronautical implementation and safety, and the aviation staff training.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Target setting. The article is the fourth part of a research study on the Knowledge Alliance of Aviation Education, to be completed in the framework of the institutional project "Integrated Aviation Education of Civilian and Military Personnel at the Faculty of Aeronautics, Technical University of Košice, the Slovak Republic", in 2019-2020.

Actual scientific researches and issues analysis.

We have the following praxeological questions: How do we perceive a dangerous flight situation, a flight incident and an air accident? Which basic stages of the investigation do we use? How to implement a situational management methodology for investigating the circumstances of an air accident?

Uninvestigated parts of general matters defining. The proposals to address these specific questions concerning forensic flight safety investigations may be the subject of scientific studies.

Literature review: Research theoretical framework of Air Forensic Investigation

The forensic investigation of air accidents and incidents is perceived as the specific application area of the Forensic Engineering.

The research objective. The main objective of article is the analysis of the current state of information issues in the investigation of air accident circumstances in the military and civil aviation by using the methodology of situational management of forensic investigation processes. The individual issues can be solved separately but must be interconnected.

The statement of basic materials. According to the monograph of Noon, K. Randal (2001) the term „the Forensic Engineering“ is the application of engineering principles, knowledge, skills, and methodologies to answer questions of fact that may have legal ramifications. Fundamentally, the job of a forensic engineer is to answer the question, what caused this to happen? A forensic engineer is not a specialist in any one science or engineering discipline. The solution of “real-world” forensic engineering problems often requires the simultaneous or sequential application of several scientific disciplines. Information gleaned from the application of one discipline may provide the basis for another to be applied, which in turn may provide the basis for still another to be applied. The logical relationships developed among these various lines of investigation usually form the basis for the solution of what caused the event to occur. Because of this, skilled forensic engineers are usually excellent engineering generalists.

The basic core elements of the Air Forensic Investigation as an important part of the **Knowledge Alliance of Aviation Education** and as the **State-Privat education, research and investigation service** are based on:

- the know-how, the past and present Civil and Military aviation maintenance, repair and operation's experience,
- the results of the theoretical work and the scientific and research activities in the field of : the Applied University Academic subjects, Social and Human Sciences, the Simulation and modelling of Security issues, the Applied Technical Sciences, the Applied Civil and Military / Air Force management, education and training etc. within the Expert Database of Civil and Military Aviation Experience in progress.

Selected theoretical framework of Knowledge Alliance within the Simulation and modelling of Security issues is in the work of Fuchs et al. (2010) focused on the simulation of dangerous substances outflows into the environment because of traffic accidents by dangerous substances transport, in the study of Dvorak et al. (2010) on the enhancing of security on critical accident locations using telematics support, in the work of Balatka et al. (2011) on the exposure of the environment and surface water by dangerous liquid - the slop outflow model, in the study of Kelemen and Blišťanová (2014) on the applied knowledge in the logistic modelling to handle the threat of floods with aviation logistic support, or in the study of Kompis et al. (2011) on the parallel computational models for composites reinforced by CNT-fibres for personal and vehicle protection materials, also in the work of Vágner and Papová (2014) on the comparison of Radar Simulator for Air Traffic Control used also for the education of new Air Traffic Controllers, in the work of Pavolová and Tobisová (2013) on the model of supplier quality management in the transport company applied for the air transport, in the study of Kuzma et al. (2016) on the use of CAX System as a tool modeling construction element in the aviation industry, or

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

in the work of Fözö et al. (2009) on the advanced anytime control algorithms and modeling of turbojet engines etc.

Selected theoretical framework of Knowledge Alliance within the Applied Technical Sciences is in the work of Nečas and Kelemen (2009) on the call for more security by the technology revolution wanted, in the work of Bučka and Kelemen (2009) on the analysis of the specific requirements related to the Slovak Air Force, in the book of Hovanec (2016) on the digital factory as a prerequisite for successful application in the area of ergonomics and human factor, in the study of Andoga et al. (2018) on the intelligent situational control of small turbojet engines, in the work of Draganova et al. (2017) on the non-stationary noise analysis of magnetic sensors using allan variance, in the study of Semrad et al. (2014) on the analysis of all composite wing design containing the magnetic microwires etc.

Selected theoretical framework of Knowledge Alliance within the Applied Civil and Military / Air Force management, education and training is in the work of Socha et al. (2016) on the training of pilots using flight simulator and its impact on the piloting precision, in the study of Rozenberg et al. (2016) on the critical elements in piloting techniques in aerobatic teams, in the work of Durco et al. (2017) on the means of CPDLC using with ATC procedures in terminal maneuvering area, in the study of Nečas et al. (2009) on information operations and media: Beyond the Security Scope, in the analysis of Kalavsky et al. (2015) on the conditions for abandonment out of a helicopter using the personal rescue parachute, in the work of Sopoci et al. (2009) on the Air Force knowledge within the Military Management in the 21 century and Transformation of Army etc.

The educational and research sources for the study are available at the university library or on-line open access / e-learning modules, in future within the MOOC Massive Open Online Courses. The perspective Expert Database of Civil and Military Aviation Experience is still in progress.

Identification of problem and methodology.

The main problem is the investigation of air accident circumstances in the military and civil aviation by using the methodology of situational management of forensic investigation processes in the conditions of the Slovak Republic.

When analyzing the phenomenon, we used the tools of analysis and synthesis, the expert method with the inductive method based on the close observations and experimentation/investigation in the terrain, in the aviation practice.

The historical analysis of the aviation didactic systems and the air forensic investigation systems was carried out on the data basis of the selected air institutions from 1959 until the present:

- Vojenské letecké učilište Košice;
- Vojenská stredná škola letectva v Košiciach;
- Odborná výcviková škola letectva Košice;
- Vysoká vojenská letecká škola SNP v Košiciach;
- Vojenská letecká akadémia gen. Milana Rastislava Štefánika v Košiciach (Air Force Academy in Košice, Slovakia);
- Letecká fakulta Technickej univerzity v Košiciach (Faculty of Aeronautics, the Technical University of Košice, Slovakia);
- Lotnicza Akademia Wojskowa – "Szkoła Orłąt", Air Force Academy in Deblin, Poland,
- Univerzita obrany, Fakulta vojenských technológií, the Czech republic;
- École de l'air, Salon-de-Provence, France (French Air Force Academy).

The lessons learned from the historical analysis were compared with the findings gained by the expert method. The expert group consisted of 5 specialists experienced in the aviation education and training. The data were obtained within the interviews with the experts.

This article represents the area of pedagogical research in the study and scientific field "Transport" in the Air Transport subgroup. Data collection for the study of the issue was carried out during 2018/2019. The origin of the analyzed material is in the database of 60 years of aviation education within the Czechoslovakia and the Slovak Republic. Our national experience, including the personal experience, has been compared and complemented by the successful experience of aeronautical training abroad (Czech Republic, Poland, France). From 2018 the Faculty of Aeronautics of the Tech-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

nical University in Košice is a part of this international educational consortium based in Košice. These new findings have affected the results presented in the article.

Results and Discussion. Air Force.

The Air Force accident investigation is a complex process consisting of a mosaic of specific events, the consequences of which, in particular, but the cause of being investigated. Only a thorough and the comprehensive investigation of an accident allows the system to adopt and implement the effective measures under the prevention of the recurrence of similar accidents and incidents, so as much as possible to increase the overall level of the flight safety.

Based on the nature of the performance of tasks during the investigation of an accident investigation process itself can be divided into three phases:

- The first phase - gathering information about the accident and investigation organization.
- The second phase - the immediate work of the Commission in the investigation of an accident and determining its causes.
- The third phase - the case file processing according to the results of the investigation.

In the first phase of the investigation the commander works generally with limited and incomplete information about an accident, the flight crew and the aircraft. Important role to play in this phase has the response of the entire rescue system, the professional rescue team and synergy with other elements of the search and rescue action. At this phase the commander is processing „preliminary report on an accident“, "and the commander will appoint the Commission of investigation.

In the second phase of the investigation the Commission is proceeding in accordance with the methodology of the investigation of aircraft accidents and directives for action, emphasizing the documentation and the course of the accident, examining various options causes of accidents and the very causes of emergency. Depending on the needs analysis are undertaken an expertises in the various fields of the investigation, within groups of the Commission of investigation, or in conjunction with invited specialists (institutions).

In the third phase of the investigation, the Commission shall make a comprehensive processing of the results of the investigation as a "Report on the investigation of an accident" (case file), which will hand over together with the recommendations to the investigating commander.

The chairman of the investigation commission shall adopt the measures to ensure the complex process of a commission of inquiry to clarify the cause of accidents. According to the Ministry of Defence regulation (2001) the aviation accident investigation is in terms of the structure and procedure of the work performed-oriented research and the analysis of events in the following areas: the circumstances of an accident, the flight readiness of the flight crew and flight organization (flying), the state of aviation technology, the medical examination.

Based on the information and documents processed by the individual investigators and invited experts, they are within groups of the Commission of investigation prepared the preliminary conclusions in the areas mentioned in the investigation.

Subsequently, the Commission carried out an analysis of the materials of the investigation and evaluation of the results of expertise in order to identify the cause of an accident and the cause of the emergency during the flight.

The investigation into the circumstances of an accident is the primary source of information to begin the process of clarifying the circumstances and causes of accidents, and is executing the work: the investigation of the impact of the aircraft into the ground, the hearing of the flight crew, the interviewing witnesses of an accident, the use of recordings of the means of connection and radio-technical equipment.

When examining the impact point, the attention of investigators focused on the search for and identification of each component or wreckage (priority to the register flight data and the cockpit of aircraft), carrying out a detailed plotting of the impact point and the corresponding photographs (using camera and video camera). Simultaneously with the charts of the wreckage it is evaluated the probable flight path of the aircraft and its position on the impact into the ground (the angle of incidence), and the using of life-saving aircraft. The Commission records in detail the outward signs of the destruction of aircraft.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

The interrogation of the crew members of the airplane, the investigators clarify the nature of the flight tasks, flight mode (track, time and the flight altitude ...), the course of the flight, place and time of the emergency. The interest in the work of investigators is focused on the activity of alarm systems of the aircraft, the operation of equipment and aircraft engines, the flight crew activity during an emergency, their radio communication and the using of life-saving equipment of the aircraft. The interrogation of the crew members of the aircraft must take into account the fact that the Commission is working with the subjective meaning of people, usually under heavy psychological stress.

The interrogation of witnesses of the aviation accident the investigators focused on the eyewitnesses from the area of the impact of aircraft, persons involved in the preparation of the crew, the air traffic control personnel and providing flight operations. The questioning is implemented by the investigators who know the methodology of implementation of interrogation and communication technology.

For the objectivity of the investigation shall be used for the recording of radio communications control communications with the crew of the aircraft and the recording of radar air situation at a time before the emergencies until an accident.

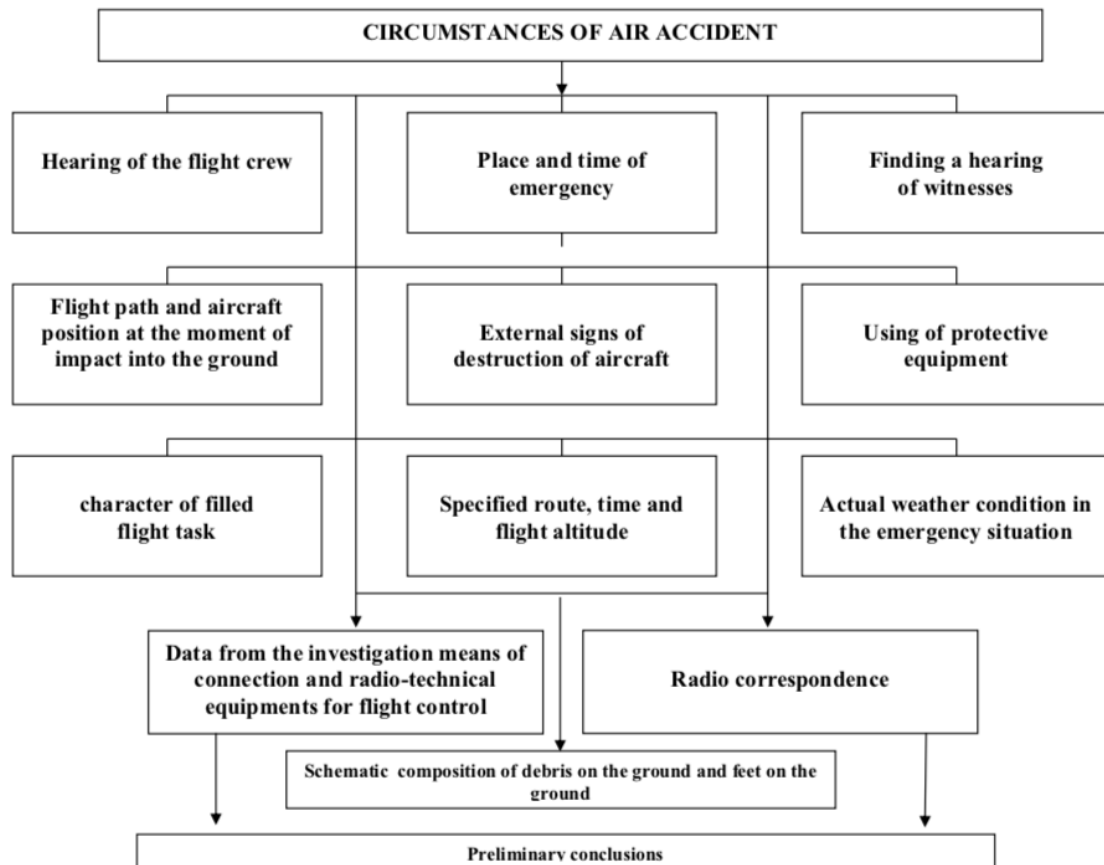

Fig. 1 Circumstances of Air Accident (Source: Authors)

Based on the collected data and the interim analyses of the members of the investigation commission and co-workers, the specialized equipment and the scientific research institutions, they are processed the provisional conclusions on: the circumstances of an accident, the flight readiness of the flight crew and flight organization, the state of aviation technology, the medical examination.

The investigation commission conducted a comprehensive analysis of the materials of the investigation to determine the cause of an accident and cause of emergency. The Commission shall submit to the investigating commander report on the investigation of an accident, containing the following information:

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

the description of the circumstances of an accident, the causes of accidents and causes of emergency, the responsibility for an accident people (the guilty), the draft of measures to prevent the similar aircraft accidents, the appendix to the report (technical report, technical management, reporting ...). That content respects the requirements of the regulation on the list of documents in the "Investigation Report".

When it was proven during the investigation found that the aviation technology worked without failure and has not been the cause of accidents, it is treated as a brief technical report for a comprehensive assessment of the state of aviation technology. If the causes of the accident was the fault of the aviation technology, it is processing the technical report, which is very detailed analysis of the causes of its failure.

The annex provides all report to the authority in connection with the accident, the photo documentation and video footage from the site of impact of the aircraft chart layout debris and the aggregates aircraft on the ground, the pattern profile and the route of flight termination crew members and other direct and indirect witnesses of an accident, the findings of the medical examination, the expert advice and laboratory examinations, etc. Attachments are also included the copies of documents on the fly, flight certificate or other document authorizing the crew to fly and documents crew members of the aircraft.

Upon presentation of "Investigation Report" from the commission of investigation are processed the commander conclusions on the results of the investigation of aircraft accidents. The investigating commander inform the air staff on the master lists of the circumstances, the conditions and causes of accidents. The commander also lays down the binding measures for the prevention of accidents for the same reasons.

Conclusions. The aircraft accident and incident investigation is the most important source of accident prevention in the field of flight safety. The goal is not to punish the guilty, but the identification of causes and the events formulation of effective prevention measures, on the basis of available and the objective information and the subsequent administrative decisions. It is therefore necessary to subject on the permanent pay attention to the theoretical and practical level.

Some specific issues addressed in the monograph can be extended with the further proposals and selected issues to address within the scope of research and scientific base of the armed forces.

Based on the nature of the performance of tasks during the investigation of an accident, the investigation process itself is divided into three phases:

The first phase – the gathering of information about the accident and investigation organization.

The second phase – the immediate work of the Commission in the investigation of an accident and the determining its causes.

The third phase – the investigation file processing according to the results of the investigation.

In the terms of structure and procedures of work performed the air accident investigation is focused on the exploration and analysis of events in the following areas: the circumstances of an accident, the flight readiness of the air crew and the organization of flight activities at the air unit, the state of aviation technology, the medical examination.

The complexity of the investigation process, the mutual bond of relevant information about the accident and the time-consuming process of professional work and expertise are the main features of the process. The requirement of comprehensiveness, objectivity and adequate time for the investigation and the taking preventive measures are the natural drivers of optimizing the process of investigation of an air accident in all its areas. The way to solve the problems is most likely to be based on application: the exact methods of decision-making, or the heuristic methods of decision making, or the decisions by the degree of informed.

The process optimization will be given by the determining the required criteria of optimization for the decision-making investigation into the circumstances of an air accident, or the deviations from the established plans of the situation management of investigative procedures.

Article was prepared in the framework of the institutional project "Integrated Aviation Education of Civilian and Military Personnel at the Faculty of Aeronautics, the Technical University of Košice, SR", in 2019-2020.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**References**

- Noon, K. R. (2001). *Forensic Engineering Investigation*. Florida, USA: CRC Press LLC [in English].
- Fuchs, P., Novak, P., Saska, T., Smida, J., Dvorak, Z., Kelemen, M. & Sousek, R. (2010). Simulation of dangerous substances outflows into the environment because of traffic accidents by dangerous substances transport", in Sánchez, M. (ed.), *the 14th world multi-conference on systemics, cybernetics and informatics, WMSCI 2010 proceedings*, volume 1, 204-207 [in English].
- Dvorak, Z., Cekerevac, Z., Kelemen, M. & Sousek, R. (2010). Enhancing of security on critical accident locations using telematics support", in Sánchez, M. (ed.), *International conference on society and information technologies, ICSIT 2010 proceedings*, April 6th-9th, 414-417 [in English].
- Balatka, M., Fuchs, P., Kamenicky, J., Sousek, R. & Kelemen, M. (2011). Exposure of the environment and surface water by dangerous liquid - the slop outflow model, in Sánchez, M. (ed.), *15th World Multi-Conference on Systemics, Cybernetics and Informatics, Proceedings*, Volume III, July 19th - July 22nd, 280-284 [in English].
- Kelemen, M. & Blišťanová, M. (2014). Logistic Modelling to handle the Threat of Floods - The Bodva River example, in Curran Associates, Inc. (eds.), *14th International Multidisciplinary Scientific GeoConference, SGEM 2014 Conference Proceedings*, Volume III, 715-723 [in English].
- Kompis, V., Qin, QH., Fu, ZJ., Chen, CS., Droppa, P., Kelemen, M. & Chen, W. Parallel computational models for composites reinforced by CNT-fibres, *Engineering Analysis with Boundry Elements*. 36, 1/2012, 47-52 [in English].
- Vágner, J. & Pappová, E. (2014). Comparison of Radar Simulator for Air Traffic Control", *Naše more*, 61(1-2), 31-35 [in English].
- Pavolová, H., & Tobisová, A. (2013). The Model of Supplier Quality Management in Transport Company, *Naše more*, 60 (5/6), 123-126 [in English].
- Kuzma, D., Korba, P., Hovanec, M. & Dulina, L. (2016). The Use of CAX System as a Tool Modeling Construction Element in the Aviation Industry", *Naše more*, 63(3) SI, 134-139 [in English].
- Fözö, L., Andoga, R. & Madarász, L. (2009). Advanced anytime control algorithms and modeling of turbojet engines, in Rudas, I.J., Fodor, J. & Kacprzyk, J. (eds.), *Computational intelligence and informatics, the 10th international symposium of Hungarian researchers, proceedings*, November 12-14, 83-94 [in English].
- Nečas, P. & Kelemen, M. (2009). Call for more security: Technology revolution wanted", in Vintr, Z. (ed.), *International conference on Military Technologies*, 9, 246-250 [in English].
- Bučka, P., & Kelemen, M. (2009). Requirements related to the Slovak Republic's Air Force, in Vintr, Z. (ed.), *International conference on Military Technologies*, 5-9, 282-289 [in English].
- Hovanec, M. (2016). Digital factory as a prerequisite for successful application in the area of ergonomics and human factor, *Theoretical Issues in Ergonomics Science*, 18(1), 35-45 [in English].
- Andoga, R., Fozo, L., Judicak, J., Breda, R., Szabo, S., Rozenberg, R. & Dzunda, M. (2018). Intelligent Situational Control of Small Turbojet Engines, *INTERNATIONAL JOURNAL OF AEROSPACE ENGINEERING*, 2018, 16 [in English].
- Draganová, K., Moucha, V., Volcko, T. & Semrád, K., (2017). Non-Stationary Noise Analysis of Magnetic Sensors using Allan Variance, *Acta Physica Polonica*, 131(4), 1126-

Література

- Noon, K. R. (2001). *Forensic Engineering Investigation*. Florida, USA: CRC Press LLC.
- Fuchs, P., Novak, P., Saska, T., Smida, J., Dvorak, Z., Kelemen, M. & Sousek, R. (2010). Simulation of dangerous substances outflows into the environment because of traffic accidents by dangerous substances transport", in Sánchez, M. (ed.), *the 14th world multi-conference on systemics, cybernetics and informatics, WMSCI 2010 proceedings*, volume 1, June 29th - July 2nd, 2010, 204-207.
- Dvorak, Z., Cekerevac, Z., Kelemen, M. & Sousek, R. (2010). Enhancing of security on critical accident locations using telematics support", in Sánchez, M. (ed.), *International conference on society and information technologies, ICSIT 2010 proceedings*, April 6th-9th, 2010, 414-417.
- Balatka, M., Fuchs, P., Kamenicky, J., Sousek, R. & Kelemen, M. (2011). Exposure of the environment and surface water by dangerous liquid - the slop outflow model, in Sánchez, M. (ed.), *15th World Multi-Conference on Systemics, Cybernetics and Informatics, Proceedings*, Volume III, July 19th - July 22nd, 2011, 280-284.
- Kelemen, M. & Blišťanová, M. (2014). Logistic Modelling to handle the Threat of Floods - The Bodva River example, in Curran Associates, Inc. (eds.), *14th International Multidisciplinary Scientific GeoConference, SGEM 2014 Conference Proceedings*, Volume III, 17-26 June, 2014, 715-723.
- Kompis, V., Qin, QH., Fu, ZJ., Chen, CS., Droppa, P., Kelemen, M. & Chen, W. Parallel computational models for composites reinforced by CNT-fibres, *Engineering Analysis with Boundry Elements*. 36, 1/2012, 47-52.
- Vágner, J. & Pappová, E. (2014). Comparison of Radar Simulator for Air Traffic Control", *Naše more*, 61(1-2), 31-35.
- Pavolová, H., & Tobisová, A. (2013). The Model of Supplier Quality Management in Transport Company, *Naše more*, 60 (5/6), 123-126.
- Kuzma, D., Korba, P., Hovanec, M. & Dulina, L. (2016). The Use of CAX System as a Tool Modeling Construction Element in the Aviation Industry", *Naše more*, 63(3) SI, 134-139.
- Fözö, L., Andoga, R. & Madarász, L. (2009). Advanced anytime control algorithms and modeling of turbojet engines, in Rudas, I.J., Fodor, J. & Kacprzyk, J. (eds.), *Computational intelligence and informatics, the 10th international symposium of Hungarian researchers, proceedings*, November 12-14, 2009, 83-94.
- Nečas, P. & Kelemen, M. (2009). Call for more security: Technology revolution wanted", in Vintr, Z. (ed.), *International conference on Military Technologies*, ICMT '09 [electronic source], May 5-9, 2009, 246-250.
- Bučka, P., & Kelemen, M. (2009). Requirements related to the Slovak Republic's Air Force, in Vintr, Z. (ed.), *International conference on Military Technologies*, ICMT '09 [electronic source], May 5-9, 2009, 282-289.
- Hovanec, M. (2016). Digital factory as a prerequisite for successful application in the area of ergonomics and human factor, *Theoretical Issues in Ergonomics Science*, 18 (1), 35-45.
- Andoga, R., Fozo, L., Judicak, J., Breda, R., Szabo, S., Rozenberg, R. & Dzunda, M. (2018). Intelligent Situational Control of Small Turbojet Engines, *INTERNATIONAL JOURNAL OF AEROSPACE ENGINEERING*, 2018, 16.
- Draganová, K., Moucha, V., Volcko, T. & Semrád, K., (2017). Non-Stationary Noise Analysis of Magnetic Sensors using Allan Variance, *Acta Physica Polonica*, 131(4), 1126-1128.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

1128 [in English].

16. Semrád, K., Lipovský, P., Cernan, J. & Jurčovič, M. (2014). Analysis of all composite wing design containing magnetic microwires, in Trebuňa, F. (ed.), *Modelling of Mechanical and Mechatronic systems, 6th Conference on Modelling of Mechanical and Mechatronic systems (MMaMS)*, 428-434 [in English].

17. Socha, V., Socha, L., Szabo, S., Hanak, K., Gazda, J., Kimlickova, M., Vajdova, I., Madoran, A., Hanakova, L., Nemeč, V., Puskas, T., Schlenker J. & Rozenberg, R. (2016). Training of pilots using flight simulator and its impact on piloting precision, in Ostaševičius, V. (ed.), *Transport Means 2016, Proceedings of the International Conference*, 5-7, 374-379 [in English].

18. R. Rozenberg, V. Socha, L. Socha, S. Szabo & Nemeč, V. (2016). Critical elements in piloting techniques in aerobic teams, in Ostaševičius, V. (ed.), *Transport Means 2016 - Proceedings of the International Conference*, October, 5-7, 444-449 [in English].

19. Ďurčo, S., Sabo, J., Rozenberg, R. & Miženková, Ž. (2017). Means of CPDLC using with ATC procedures in terminal maneuvering area", in Hrubý, M. (eds.), *Distance Learning, Simulation and Communication 2017, proceedings*, May 5-9, 2017, 62-67 [in English].

20. Kelemen, M., Nečas, P., Terem, P. (2010). Advanced aerospace management of integrated education and training towards comprehensive security, *INCAS BULLETIN*, 2 (3/ 2010), 45 – 49 [in English].

21. Nečas, P., Kelemen, M. & Sopóci, M. (2009). Information operations and media: Beyond the Security Scope? in Stanciu, L. (ed.), *15th International Conference the Knowledge-based Organization: Military Sciences. Security and Defence, Conference Proceedings 1*, November 26-28, 2009, 96-103 [in English].

22. Kaľavský, P., Socha, V., Socha, L., Kutílek, P., Gazda, J. & Kimličková, M. (2015). Conditions for Abandonment Out of a Helicopter Using Personal Rescue Parachute, in Stefek, A. & Krivanek, V. (eds.), *International Conference on Military Technologies Location, Book Series: INTERNATIONAL CONFERENCE ON MILITARY TECHNOLOGIES*, MAY 19-21, 467-471[in English].

23. Sopóci, M., Kelemen, M. & Nečas, P. (2009). Military Management in 21 century and Transformation of Army", in Stanciu, L. (ed.), *15th International Conference the Knowledge-based Organization: Military Sciences. Security and Defence, Conference Proceedings 1*, 138-142 [in English].

24. Let-1-5. (2001). *Bezpečnosť letov. [Flight Safety]*. Bratislava, Slovakia: Ministry of Defence [in English].

16. Semrád, K., Lipovský, P., Cernan, J. & Jurčovič, M. (2014). Analysis of all composite wing design containing magnetic microwires, in Trebuňa, F. (ed.), *Modelling of Mechanical and Mechatronic systems, 6th Conference on Modelling of Mechanical and Mechatronic systems (MMaMS)*, November 25-27, 2014, 428-434.

17. Socha, V., Socha, L., Szabo, S., Hanak, K., Gazda, J., Kimlickova, M., Vajdova, I., Madoran, A., Hanakova, L., Nemeč, V., Puskas, T., Schlenker J. & Rozenberg, R. (2016). Training of pilots using flight simulator and its impact on piloting precision, in Ostaševičius, V. (ed.), *Transport Means 2016, Proceedings of the International Conference*, October, 5-7, 2016, 374-379

18. R. Rozenberg, V. Socha, L. Socha, S. Szabo & V. Nemeč, Critical elements in piloting techniques in aerobic teams, in Ostaševičius, V. (ed.), *Transport Means 2016 - Proceedings of the International Conference*, October, 5-7, 2016, 444-449.

19. Ďurčo, S., Sabo, J., Rozenberg, R. & Miženková, Ž. (2017). Means of CPDLC using with ATC procedures in terminal maneuvering area", in Hrubý, M. (eds.), *Distance Learning, Simulation and Communication 2017, proceedings*, May 5-9, 2017, 62-67.

20. Kelemen, M., Nečas, P., Terem, P. (2010). Advanced aerospace management of integrated education and training towards comprehensive security, *INCAS BULLETIN*, 2 (3/ 2010), 45 – 49.

21. Nečas, P., Kelemen, M. & Sopóci, M. (2009). Information operations and media: Beyond the Security Scope? in Stanciu, L. (ed.), *15th International Conference the Knowledge-based Organization: Military Sciences. Security and Defence, Conference Proceedings 1*, November 26-28, 2009, 96-103.

22. Kaľavský, P., Socha, V., Socha, L., Kutílek, P., Gazda, J. & Kimličková, M. (2015). Conditions for Abandonment Out of a Helicopter Using Personal Rescue Parachute, in Stefek, A. & Krivanek, V. (eds.), *International Conference on Military Technologies Location, Book Series: INTERNATIONAL CONFERENCE ON MILITARY TECHNOLOGIES*, MAY 19-21, 2015, 467-471.

23. Sopóci, M., Kelemen, M. & Nečas, P. (2009). Military Management in 21 century and Transformation of Army", in Stanciu, L. (ed.), *15th International Conference the Knowledge-based Organization: Military Sciences. Security and Defence, Conference Proceedings 1*, November 26-28, 2009, 138-142.

24. Let-1-5. (2001). *Bezpečnosť letov. [Flight Safety]*. Bratislava, Slovakia: Ministry of Defence.

Received for publication 1.03.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Kelemen, M. Application of situational management methodology in forensic investigation of air accident circumstances /M. Kelemen // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 66-73.

Kelemen Miroslav доктор юридичних наук, професор, почесний доктор ЧНУТ, Технічний університет Кошице, факультет авіації, Словаччина;
E-mail: miroslav.kelemen@tuke.sk;

Kelemen Miroslav Doctor of Law Sciences, Professor, Doctor Honoris Causa of CHNUT, Technical University of Kosice, Faculty of Aeronautics, Slovakia;
E-mail: miroslav.kelemen@tuke.sk.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 314 / 316 : 004 (477)

UDC 314 / 316 : 004 (477)

Ю. М. Перетятко, к. е. н., доцент

Y. M. Peretiako, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

РЕЗУЛЬТАТИ ВИКОНАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗБУДОВИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ**IMPLEMENTATION RESULTS OF THE INFORMATION SOCIETY DEVELOPMENT STRATEGY IN UKRAINE**

Актуальність теми дослідження. Україна взяла курс на побудову інформаційного суспільства, закріпивши свої прагнення у Законі України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки". Внаслідок цього почали активно розвиватися такі напрямки як інформаційні та телекомунікаційні технології.

Постановка проблеми. Внаслідок відсутності налагодженої системи щодо виконання плану дій побудови інформаційного суспільства в Україні, більшість очікуваних результатів не були досягнуті. Тому, у 2013 році схвалюється Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні. З метою успішної побудови інформаційного суспільства в Україні необхідно здійснювати постійний моніторинг стану виконання поставлених задач в Стратегії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти побудови інформаційного суспільства в Україні досліджувалися в працях О. В. Пруднікова; Ю. Є. Петрухно; А. Є. Меньшеніної; В. М. Поперечнюка та інші.

Виділення не досліджених частин загальної проблеми. На сьогоднішній день, недостатньо досліджені питання з оцінки ефективності реалізації поставлених завдань з побудови інформаційного суспільства в Україні.

Постановка завдання. Основним завданням є моніторинг стану досягнення основних стратегічних цілей з побудови інформаційного суспільства шляхом порівняння планових індикаторів розвитку інформаційного суспільства із фактичними.

Виклад основного матеріалу. Порівняно контрольні значення індикаторів розвитку інформаційного суспільства, які визначені в Стратегії із фактичними значеннями міжнародних рейтингів інформаційного суспільства.

Висновки. Виявлено, що існує суттєвий диспаритет між контрольними та фактичними значеннями індикаторів розвитку інформаційного суспільства. Це означає, що заходи, які визначені Стратегією не дають бажаних результатів, а отже, гальмують розвиток інформаційного суспільства в Україні. Тому, постає гостра необхідність у коригуванні чинної Стратегії.

Ключові слова: стратегія; інформаційне суспільство; індикатори розвитку.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-74-77

Актуальність теми дослідження. Підвищення ролі інформації у будь-якій сфері діяльності людини та надшвидкий розвиток технологій змістили орієнтири розвитку суспільства - з індустріального до інформаційного.

Про інформаційне суспільство вперше заговорили японські соціологи в 1960-их роках [1], Україна ж приєдналася до світового тренду лише в 2007 році із прийняттям Закону України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки".

Urgency of the research. Ukraine has taken a course on the building of an information society, consolidating its aspirations in the Law of Ukraine "On the Basic Principles of the Information Society Development in Ukraine for 2007-2015". As a result, such directions as information and telecommunication technologies began to develop actively.

Target setting. Due to the lack of a well-established system for implementing the action plan for building an information society in Ukraine, most of the expected results were not achieved. Therefore, in 2013, the Strategy for the Information Society Development in Ukraine is approved. In order to successfully build an information society in Ukraine, it is necessary to continuously monitor the state of implementation of the tasks set for the Strategy.

Actual scientific researches and issues analysis. Various aspects of the information society building in Ukraine were investigated in the works by O. V. Prudnikova; Yu. E. Petrukhnо; A. E. Mensheni V. M. Transversal, etc.

Uninvestigated parts of general matters defining. Issues related to the evaluation of the effectiveness of the tasks set for the information society building in Ukraine are not sufficiently explored.

The research objective. The main task is to monitor the state of achieving the main strategic goals of information society building by comparing the planned indicators of the information society development with the actual ones.

The statement of basic materials. Control values of the indicators of the information society development, which are defined in the Strategy were compared with the actual values of international ratings of the information society.

Conclusions. It was revealed that there is a significant disparity between the control and actual values of the indicators of the information society development. This means that the measures identified by the Strategy do not yield the desired results, and thus hinder the information society development in Ukraine. Therefore, there is an urgent need to correct the current Strategy.

Keywords: strategy; information society; development indicators.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Формування правових засад у сфері розбудови інформаційного суспільства дало поштовх до створення сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій; підвищується рівень інтернетизації; висококонкурентний ринок телекомунікацій робить Інтернет доступним для широкого загалу людей; полегшується доступ до публічної інформації, запроваджується електронний документообіг; суб'єкти господарювання все частіше використовують мережу Інтернет для підприємницької діяльності, створюючи інтернет-магазини, тим самим розвиваючи електронну економіку.

Постановка проблеми. Побудова інформаційного суспільства зачіпає різні сфери суспільного життя: інфраструктуру, економіку, державні органи, суспільні відносини, освіту, науку, культуру, медицину, безпеку тощо, а тому потребує системного підходу для досягнення поставлених цілей.

Внаслідок відсутності налагодженої системи щодо виконання плану дій побудови інформаційного суспільства в Україні більшість очікуваних результатів, які були зазначені в Законі України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015" не були досягнуті. Тому, 15 травня 2013 року схвалюється Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні (далі - Стратегія), яка визначає мету, базові принципи, стратегічні цілі, завдання, спрямовані на їх досягнення, а також основні напрями, етапи і механізми реалізації цієї Стратегії з урахуванням сучасних тенденцій та особливостей розвитку України в перспективі до 2020 року [2].

З метою успішної побудови інформаційного суспільства в Україні необхідно здійснювати постійний моніторинг стану виконання поставлених задач в Стратегії. Якщо ж заплановані результати не були досягнуті у визначений термін, то існує необхідність у коригуванні механізмів побудови інформаційного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти побудови інформаційного суспільства в Україні все більше привертають увагу науковців. Тематику наукових досліджень у цій сфері, на сьогоднішній день, умовно, можна поділити на групи:

- тлумачення сутності інформаційного суспільства - О. В. Прудникова; Ю. Є. Петрухно; А. Є. Меньшеніна; В. М. Поперечнюк;
- становлення та розвиток інформаційного суспільства - Л. Мудрак; Н. Ф. Васильєва; В. Ю. Степанов; О. І. Гонта, С. В. Гонта;
- світовий досвід розбудови інформаційного суспільства – В. М. Бебик; А. М. Іовчева; О. В. Гриценко.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Не применшуючи значення наукових напрацювань у сфері інформаційного суспільства, необхідно відмітити, недостатність досліджень з оцінки ефективності реалізації поставлених завдань з побудови інформаційного суспільства в Україні.

Постановка завдання. Метою роботи є моніторинг стану досягнення основних стратегічних цілей з побудови інформаційного суспільства шляхом порівняння планових індикаторів розвитку інформаційного суспільства, які визначені в Стратегії із фактичними.

Викладення основного матеріалу. Основні стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства з урахуванням сучасного стану та тенденцій розвитку України включають [2]:

- прискорення процесу розроблення та впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у державне управління, охорону здоров'я, культуру, освіту, науку, охорону навколишнього природного середовища, бізнес тощо;
- розвиток електронної економіки;
- забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності громадян насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні всебічно розвиненої особистості, та забезпечення неперервності навчання;
- розвиток національної інформаційної інфраструктури та її інтеграція до світової інфраструктури;
- підвищення якості та доступності адміністративних послуг, спрощення процедур їх надання і скорочення відповідних витрат, деперсоналізація надання адміністративних послуг як інструмент зниження рівня корупції;
- розвиток електронної демократії;
- збереження культурної спадщини України шляхом документування її об'єктів на цифрових носіях, забезпечення накопичення і збереженості електронних документів та електронних інформаційних ресурсів;

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- досягнення ефективної участі регіонів України у процесах становлення інформаційного суспільства, підтримку регіональних і місцевих ініціатив;
 - захист інформаційних прав громадян та організацій, авторського права, підтримку демократичних інститутів та мінімізацію ризиків "інформаційної нерівності";
 - захист персональних даних;
 - забезпечення відкритості інформації про діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування;
 - удосконалення інформаційного законодавства;
 - поліпшення стану інформаційної безпеки.
- Результатом реалізації стратегічних цілей побудови інформаційного суспільства має бути:
- підвищення національної конкурентоспроможності в результаті розвитку людського потенціалу, насамперед у високоінтелектуальних сферах;
 - підвищення якості життя шляхом забезпечення економічного зростання, надання якісного доступу до послуг у сферах інформації, освіти, науки, охорони здоров'я, урядування та широко-використання інформаційно-комунікаційних технологій;
 - створення нових робочих місць, розширення можливостей населення щодо працевлаштування;
 - підвищення рівня соціального захисту вразливих верств населення;
 - створення сучасної захищеної інформаційної інфраструктури;
 - сприяння становленню відкритого демократичного суспільства, яке гарантуватиме дотримання конституційних прав громадян щодо участі у суспільному житті, прийнятті відповідних рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування. [2].

З метою оцінки стану розвитку інформаційного суспільства в Україні та ефективності досягнення стратегічних цілей, що визначені в Стратегії використовуються ряд індикаторів, які мають контрольні (прогнозні) значення (табл. 1). Система індикаторів розроблена на основі міжнародних рейтингів з розвитку інформаційного суспільства, які публікує Всесвітній економічний форум та Організація Об'єднаних Націй.

Таблиця 1

Індикатори розвитку інформаційного суспільства в Україні

Найменування індикатора	Планові значення індикатора у 2015 році *	Фактичні значення показника у 2016 р.	Відхилення
Глобальний індекс конкурентоспроможності, місце в рейтингу. Кількість країн -140	65	79 [3]	+14
Готовність уряду, місце в рейтингу. Кількість країн – 139	65	114 [4]	+49
Індекс технологічної готовності, місце в рейтингу. Кількість країн – 140	65	86 [3]	+21
Індекс мережевої готовності, місце в рейтингу. Кількість країн – 139	65	64 [4]	-1
Індекс електронного уряду ООН, місце в рейтингу. Кількість країн – 193	60	62 [5]	+2
Частка користувачів Інтернетом, %	50	44,1 [6]	-5,9

* Прогнозні значення індикатора визначені в [2]

Джерело: розроблено автором на основі [2 - 6]

Дані Табл. 1 свідчать, що Україна у 2016 році досягнула планових значень індикаторів з розвитку інформаційного суспільства лише за Індексом мережевої готовності, посівши 64 місце серед 139 країн світу. Інші індекси мають великий розрив між плановим та фактичним значенням. Це означає, що заходи, які визначені Стратегією не дають бажаних результатів, а отже, гальмують розвиток інформаційного суспільства в Україні.

Висновки. Побудова інформаційного суспільства має на меті підвищення соціально-економічних умов життя населення, розвиток демократії та волевиявлення, вільний доступу до інформації, побудову системи взаємодії "населення-державні органи" на основі інформаційних

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

технологій, розвиток електронної економіки тощо. Проте невірно визначені механізми досягнення мети можуть призвести до гальмування позитивних зрушень в суспільстві.

Взявши курс на побудову інформаційного суспільства Україна свої цілі, завдання та механізми реалізації цього курсу закріпила у Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, де зазначила контрольні значення показників міжнародних рейтингів з розвитку інформаційного суспільства.

При порівнянні контрольних значень показників із фактичними, нами було встановлено, що Україна має суттєвий диспарат між ними. Це означає, що заходи, які визначені Стратегією не дають бажаних результатів, а отже, гальмують розвиток інформаційного суспільства в Україні.

З метою досягнення запланованих показників розвитку інформаційного суспільства необхідно впровадження сучасних інноваційних технологій у телекомунікаційні мережі; створення умов вільного доступу до мережі Інтернет для всіх верств населення незалежно населеного пункту; посилення заходів з інформаційної безпеки шляхом забезпечення конфіденційності електронних даних, протидії розповсюдження вірусів та несанкціонованих дій; розвиток підприємницької діяльності за допомогою засобів телекомунікаційного зв'язку шляхом інтеграції національної платіжної системи з міжнародними; гармонізація національної системи сертифікації інформаційних технологій з міжнародною тощо.

Література

1. Laszlo Z. Karvalics Information Society - what is it exactly? (The meaning, history and conceptual framework of an expression). Coursebook of Project NETIS — Leonardo da Vinci. European Commission. Budapest, March-May 2007. p. 5.
2. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 № 386 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>.
3. Global Competitiveness Index 2016 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт World Economic Forum. - Режим доступу : <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/economies/#economy=UKR>.
4. Networked Readiness Index 2016 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт World Economic Forum. - Режим доступу : http://reports.weforum.org/global-information-technology-report-2016/economies/?doing_wp_cron=1551885061.4103109836578369140625#economy=UKR.
5. E-Government Development Index 2016 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт United Nations. - Режим доступу : <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/180-Ukraine/dataYear/2016>
6. Internet Users by Country 2016 / Сайт Internet live stats. - Режим доступу : <http://www.internetlivestats.com/internet-users-by-country/>.

References

1. Karvalics, L. Z. (2007). *Information Society – what is it exactly? (The meaning, history and conceptual framework of an expression)*. Coursebook of Project NETIS — Leonardo da Vinci. European Commission. Budapest [In English].
2. Stratehiia rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15.05.2013 № 386 [Strategy of development of the information society in Ukraine: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 15, 2013 № 386]. (n.d.). [zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80> [In Ukrainian].
3. Global Competitiveness Index 2016. (n.d.). <http://weforum.org>. Retrieved from <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/economies/#economy=UKR> [In English].
4. Networked Readiness Index 2016. (n.d.). <http://weforum.org>. Retrieved from http://reports.weforum.org/global-information-technology-report-2016/economies/?doing_wp_cron=1551885061.4103109836578369140625#economy=UKR [In English].
5. E-Government Development Index 2016. (n.d.). <https://publicadministration.un.org>. Retrieved from <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/180-Ukraine/dataYear/2016> [In English].
6. Internet Users by Country 2016. (n.d.). <http://www.internetlivestats.com>. Retrieved from <http://www.internetlivestats.com/internet-users-by-country/> [In English].

Надійшла 09.03.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Перетяцько, Ю. М. Результати виконання стратегії розбудови інформаційного суспільства в Україні / Ю. М. Перетяцько // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 74-77.

**Перетяцько
Юлія Митрофанівна**

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту, Чернігівський національний технологічний університет;
<https://orcid.org/0000-0003-1559-3710>;
ResearcherID: M-5332-2016;
E-mail: yuliaperetiatko@gmail.com;

**Peretiatko
Yuliya Mitrofanovna**

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Accounting, Taxation and Audit, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0003-1559-3710>;
ResearcherID: M-5332-2016;
E-mail: yuliaperetiatko@gmail.com.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.101

UDC 330.101

П. Якубек, к. е. н., доцент,
І. В. Шапошникова, д. соц. н., доцент,
К. С. Шапошников, д. е. н., професор

P. Yakubek, Candidate of Economic
 Sciences, Associate Professor,
I. V. Shaposhnykova, Doctor of Sociology,
 Associate Professor,
K. S. Shaposhnikov, Doctor of Economics,
 Professor

**НАПРЯМИ АДАПТАЦІЇ СВІТОВОГО ДОСВІДУ
 РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ
 У ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ
 ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ**

**DIRECTIONS OF WORLD EXPERIENCE
 ADAPTATION OF HIGHER EDUCATION
 DEVELOPMENT IN UKRAINE DURING THE
 INFORMATION ECONOMICS FORMATION**

Актуальність теми дослідження. Ключовим чинником соціально-економічного, інституційного, політичного та культурного розвитку будь-якої країни є освіта. У свою чергу, реалізація концепції сталого розвитку є одним із завдань формування інформаційної економіки та залежить від якісних характеристик людського капіталу.

Постановка проблеми. У зв'язку з швидким зростанням ринку інноваційної продукції та високим рівнем його конкуренції доцільним є пошук стратегічних напрямів забезпечення інноваційного розвитку вищої освіти шляхом дослідження світового досвіду та перспективних напрямів його адаптації в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні положення щодо розвитку вищої освіти в Україні знайшли відображення в розробках таких вітчизняних та зарубіжних фахівців як: В. Авер'янова, Г. Атаманчук, О. Васильєвої, М. Вебер, Д. Зеркін, О. Овчарук, А. Стадник, Є. Суліми, Н. Холякко, В. Цвєтковою, С. Шкарлет, О. Якименка та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на значні наукові напрацювання аналіз останніх публікацій свідчить про необхідність дослідження наукових підходів до адаптації світового досвіду щодо розвитку вищої освіти в Україні.

Постановка завдання. Стаття покликана структурувати методологічні підходи до адаптації світового досвіду розвитку вищої освіти у період становлення інформаційної економіки в Україні.

Виклад основного матеріалу. У статті розглянуто та визначено особливості розвитку вищої освіти у країнах світу. Систематизований методологічний підхід до визначення напрямів інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки. Виокремлено напрями адаптації світового досвіду в Україні.

Висновки. Результатами дослідження є розроблені заходи щодо адаптації світового досвіду розвитку вищої освіти в інформаційній економіці: структурно-функціональні, інформаційно-комунікаційні, науково-інноваційні, фінансові, мотиваційні, темпологічні, інституційні.

Ключові слова: вища освіта; розвиток, інформаційна економіка; інновації; державна політика.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-78-84

Urgency of the research. Education is the key factor in the socio-economic, institutional, political and cultural development of any country. In turn, the sustainable development concept implementation is one of the tasks of the information economy formation and depends on the qualitative characteristics of human capital.

Target setting. Due to the rapid growth of the innovative products market and the high level of its competition, it is expedient to search for strategic directions of providing innovative development of higher education by studying world experience and perspective directions of its adaptation in Ukraine.

Actual scientific researches and issues analysis. The main provisions for the development of higher education in Ukraine have been reflected in the development of such domestic and foreign experts as V. Averianov, H. Atamanchuk, O. Vasylieva, M. Veber, D. Zerkin, O. Ovcharuk, A. Stadnyk, Ye. Sulima, N. Kholiavko, V. Tsvietkovoh, S. Shkarlet, O. Yakymenko, etc.

Uninvestigated parts of general matters defining. Despite the considerable scientific developments, the analysis of recent publications shows the need to study scientific approaches to the adaptation of world experience on the development of higher education in Ukraine.

The research objective. The article is aimed to structure the methodological approaches to the adaptation of world experience in the development of higher education in the period of the information economy formation in Ukraine.

The statement of basic materials. The peculiarities of the higher education development in the countries of the world are considered and determined in the article. The methodological approach to the definition of innovative development directions of the sphere of higher education in the conditions of the information economy formation are systematized. The directions of world experience adaptation in Ukraine are singled out.

Conclusions. The results of the study include measures to adapt world experience in the higher education development in the information economy: structural and functional, information and communication, research and innovation, financial, motivational, tempological, institutional.

Keywords: higher education; development, information economy; innovation; state policy.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Актуальність теми дослідження. Інноваційний розвиток суспільства передусім залежить від розвитку вищої освіти, які сприяють безперервному прискореному оновленню знань і, як наслідок, – соціально-економічному зростанню країни. Проте, впровадження інновацій в сферу вищої освіти України здебільшого проходить стихійно, а інколи й хаотично, без належного цілеспрямованого й системного впливу органів державної влади на орієнтацію освіти до інноваційних змін, визначення нових освітніх орієнтирів та нової якості державного регулювання. Основним завданням стратегічного державного регулювання у сфері вищої освіти стає забезпечення якісної освіти та її інноваційного розвитку на основі адаптації позитивного світового досвіду в умовах становлення інформаційної економіки.

Постановка проблеми. У зв'язку з швидким зростанням ринку інноваційної продукції та високим рівнем конкуренції даного ринку доцільним рішенням стає пошук шляхів розвитку вітчизняної сфери вищої освіти. Розглядаючи основні види інновацій та можливі напрями їх реалізації, що слугує забезпеченню модернізації сфери вищої освіти відповідно до новітніх викликів інформаційної економіки, необхідним є визначення напрямів адаптації світового досвіду інноваційного розвитку вищої освіти як системи, яка характеризується особливостями трансформації фінансово-економічної, науково-технологічної, комерційної та педагогічної діяльності закладів вищої освіти, використанням новітніх організаційно-управлінських рішень та інформаційних технологій у напрямку підвищення ефективності функціонування її складових та конкурентоспроможності висококваліфікованих випускників для наукового сектору і ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні положення щодо розвитку вищої освіти в Україні знайшли відображення в розробках таких вітчизняних та зарубіжних фахівців як: В. Авер'янова, Г. Атаманчук, В. Бакуменка, О. Васильєвої, М. Вебер, Д. Зеркін, Т. Іванової, І. Кобилянської, О. Овчарук, А. Стадник, Є. Суліми, Ю. Тихомиров, Н. Холякко, В. Цветковом, С. Шкарлета, О. Якименка та ін. Фундаментальні засади забезпечення стратегічного інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки закладають науковці: С. Бурлуцька, В. Вахштайн, О. Віталій, О. Гладков, В. Жаміна, Г. Захаревич, В. Іванов, С. Клепко, Д. Козоріз, В. Луговий, А. Мюллер-Армак, С. Натрошвілі, О. Руденко, В. Семиноженко, Б. Смирнов, М. Степко та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на широкий спектр напрямків дослідження особливостей розвитку сфери вищої освіти в Україні та світі, у працях зазначених учених практично не знайшли відображення питання визначення напрямів та заходів щодо адаптації позитивного світового досвіду інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні у період становлення інформаційної економіки.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасних методологічних підходів до адаптації світового досвіду інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні у контексті становлення інформаційної економіки.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан інноваційного розвитку сфери вищої освіти підтверджує стихійність та неконтрольованість відповідних процесів. У результаті відбувається деформація їхньої структури, яка дисгармоніює з іншими сферами та галузями національної економіки (ринком праці, виробничою системою, об'єктами соціальної інфраструктури, системою державного регулювання тощо). Саме тому виникає необхідність до формування концептуального представлення процесу інноваційного розвитку сфери вищої освіти з її органічним введенням у інформаційну економіку та подоланням відповідних негативних явищ. Саме тому світовий досвід стає ключовим інформаційним джерелом з перспективою адаптації кращих інструментів державного регулювання, використання системних підходів, у тому числі у напрямку забезпечення самоорганізації в межах сфери вищої освіти, та способів здобуття відповідних переваг вітчизняної сфери вищої освіти над такими ж системами зарубіжних країн.

Звичайно, абсолютне копіювання відповідних світових освітніх моделей та інструментів інших країн є досить непродуктивним. Адже національні моделі функціонування та розвитку освіти варто формувати, опираючись на національні потреби та соціально-економічні особливості [1]. А тому запозичення світового досвіду може викликати суперечності у контексті визначення особливостей інституційної основи країни загалом та сфери вищої освіти зокрема, яка

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

функціонує на усталеній системі цінностей країни. З метою недопущення відповідних втрати такої національної особливості, що на сьогоднішній день є особливо актуальним для європейських країн як результату впровадження Болонського процесу, варто визначити чіткий алгоритм адаптації світового досвіду щодо інноваційного розвитку сфери вищої освіти до вітчизняного інституційного середовища. Виняткову увагу варто зосереджувати на спільних характеристиках вітчизняної та зарубіжної сфери вищої освіти та суспільних відповідних систем у цілому. У даному аспекті потребують дослідження історичні передумови розвитку держави, інституційні основи життєдіяльності, системи цінностей, певних традицій у межах визначеної країни.

Основним ризиком у адаптації міжнародного досвіду є активізація глобалізаційних процесів, які ґрунтуються на таких базових імперативах – ринкові, ресурсні, інформаційно-технологічні та екологічні, які певним чином впливають на гомогенізацію функціонування та розвитку сфери вищої освіти і країни загалом. Отже збереження інституційної основи сфери вищої освіти у контексті адаптації позитивного світового досвіду постає важливою умовою результативності відповідного процесу.

Перш за все варто звернутись до досвіду країн світу щодо формування концептуального бачення інноваційного розвитку сфери вищої освіти як основної детермінанти соціально-економічного розвитку країни в умовах становлення інформаційної економіки. У середині ХХ ст. в розвитку вищої освіти більшості країн визначилось два ключових фактори, які не підходили до традиційних систем: по-перше, освіта почала дуже відставати від темпів розвитку та оновлення сучасних знань; по-друге, у зв'язку із значним соціокультурними зрушеннями ХХ ст. вища освіта стала значно масовою, тобто розрахованою для всіх. На той час фактори визначили багато напрямів у реформуванні та якісних змін в сфері вищої освіти різних країн світу. Саме тому орієнтація вищої освіти на засвоєння певної системи знань, яка була на той час традиційною й ефективною ще декілька десятиліть тому, в сучасних умовах не відповідає необхідному соціальному замовленню, яке потребує отримання на виході самостійних, ініціативних та відповідальних осіб, які здатні раціонально взаємодіяти у реалізації соціально-економічних та виробничих завдань [2-3].

Тобто нинішня вагомість сфери освіти та її інноваційного розвитку для соціально-економічного поступу країни повинна представлятись у підготовці професіоналів та всебічно розвинених людей, здатних своєю працею покращувати середовище і способи життя. У свою чергу, сфера вищої освіти повинна слугувати інноваційним середовищем реалізації інтелектуального потенціалу осіб, які навчаються. Узагальнюючи проведений огляд світового досвіду регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти, виокремлено напрями його адаптації в Україні (Рис. 1).

Виокремлення напряму адаптації світового досвіду щодо вдосконалення інформаційної бази регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти є закономірним у силу практичної неможливості відповідних порівнянь освітньої статистики. Тобто, статистичні дані, які подаються на загальнодержавному рівні не відображають у повній мірі необхідну ситуацію щодо кількісних і якісних характеристик розвитку сфери вищої освіти.

Отже, інформаційна база державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти повинна бути комплексною, системною, представляти окрім лише кількісних індикаторів відповідні якісні параметри та формуватись шляхом використання багаторівневої системи моніторингу, яка повинна передбачати своєчасне збирання й аналіз необхідної інформації на рівнях особи, навчального закладу, на національному та міжнародному рівнях. Відповідні отримані дані з різних джерел та шляхом різних форм моніторингу, повинні інтегруватись в інформаційній системі регулювання сфери вищої освіти, які можуть здійснювати між собою необхідний обмін певними даними [4].

Саме такий обмін є надто важливим, адже сприятиме у межах сфери вищої освіти балансувати функціонування сфери вищої освіти в комплексну послідовність ідентифікованого матеріалу, а також сприяти координації діяльності у контексті використання превентивних або ж профорієнтаційних заходів.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

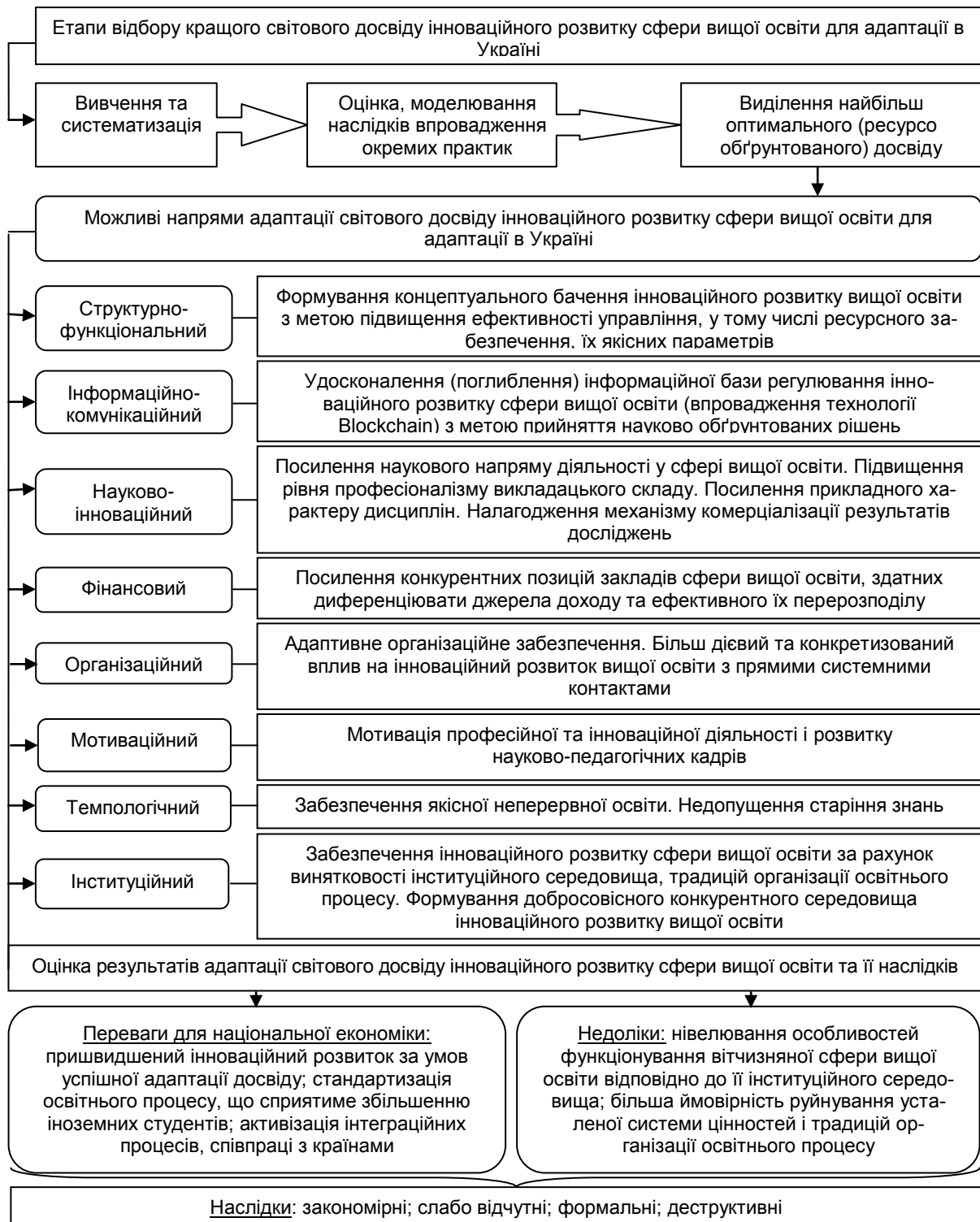

Рис. 1. Варіативність та напрями адаптації світового досвіду інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні*

*Джерело: розроблено автором

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Особливої актуальності набуває питання пошуку додаткових можливостей щодо фінансового забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти, незважаючи на їх основне джерело видатки з державного бюджету. Встановлено, що сьогодні розвинуті країни світу використовують чотири провідні моделі організації фінансування вищої освіти: «Фінансування, орієнтоване на потреби»; «Купівля державою освітніх послуг»; «Фінансування, що базується на оцінці результатів роботи»; «Фінансування, що здійснюється споживачем». Аналіз досвіду провідних європейських країн дозволив ідентифікувати основні інструменти фінансування сфери вищої освіти, які можливо адаптувати до вітчизняних реалій: пряме бюджетне фінансування на покриття витрат; пряме бюджетне фінансування за програмно-цільовим методом (орієнтоване на досягнення результату); бюджетне фінансування з використанням державних зобов'язань (освітніх ваучерів); освітнє кредитування; освітні заощадження; грантове кредитування; отримання плати за навчання від споживачів (замовників) освітніх послуг; корпоративне фінансування (за рахунок коштів корпорацій або майбутніх роботодавців).

Для вітчизняних закладів сфери вищої освіти пошук додаткових джерел ресурсів постає надто гостро тому адаптація світового досвіду в цьому напрямі є досить актуальною. Особливо це стосується практики розвитку сфери вищої освіти розвинених країн щодо одержання додаткових доходів шляхом проведення видавничої діяльності, а також відповідний продаж авторських прав на певні запатентовані винаходи та фінансування різних дослідницьких проектів. Для України такий досвід адаптувати на сьогоднішній день є неможливим у силу фактичної відірваності вітчизняної сфери вищої освіти від науки та виробництва.

Саме тому, важливим напрямом адаптації світового досвіду, важливого для інноваційного розвитку сфери вищої освіти, є посилення наукового напрямку діяльності закладів вищої освіти. Це сприятиме диференціації джерел доходів відповідних структур у контексті можливості продажу відповідних авторських прав, ліцензій, винаходів, наукових розробок у рамках реалізації механізму комерціалізації. Практика високоефективної наукової діяльності характерна для всіх закладів вищої освіти усіх розвинених країн. Так, в Іспанії закон про реформу університетів представляє університет як суспільний заклад, діяльністю якого є навчання та дослідництво [5]. Визнаними у світі є університетські дослідження країн США та Великобританії, які мають дуже високий авторитет та рівень довіри громадськості, слугують важливим маркетинговим аспектом просування відповідних послуг освіти на міжнародному ринку. На сьогодні в Україні такий напрям діяльності закладів вищої освіти зазвичай має формальний характер.

Напрямок інституційного забезпечення як адаптація світового досвіду передбачає звернення до практики інституційних засад державного регулювання сферою вищої освіти. У більшості зарубіжних країнах відбуваються системні процеси децентралізації управління сферою вищої освіти. Це проявляється у тому, що деякі з функцій, які зазвичай виконувала держава, починають передаватись на рівень місцевих органів влади, громадських організацій та приватного сектору. Більш стійкою стає тенденція набуття приватними компаніями відповідних тендерів на надання певних управлінських послуг, підготовку науковців, організацію освітнього процесу тощо. Значно зростає роль у даній справі громадських організацій, та органів місцевого самоврядування, певних асоціацій батьків та закладів освіти [6]. Саме такі загальні процеси є результатом актуальності нашого дослідження та важливим аргументом на користь необхідності інноваційного розвитку сфери вищої освіти як відносно автономних просторових напрямів зі специфічним інституційним середовищем щодо надання освітніх послуг та безпосереднього організації освітнього процесу.

Тобто адаптативне інституційне забезпечення передбачає обґрунтування досвіду інших країн у визначенні відповідних координуючих структур, які сприяють регламентації впливу інформаційної економіки на сферу вищої освіти. Насамперед для вітчизняної сфери вищої освіти цінним є досвід країн ЄС, які практикують функціонування так званих незалежних агенцій щодо забезпечення якості вищої освіти. Саме такі агенції мають бути офіційно представлені державними компетентними органами, повинні мати повний юридичний статус та відповідати всім вимогам чинного законодавства країни. У 2008 році Україні стала повноправним урядовим членом Європейського реєстру забезпечення якості освіти (EQAR), проте представники нашої країни не

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

приймають участь у заходах такого Реєстру [4]. В Україні функціонує Центр моніторингу якості освітніх послуг вищого навчального закладу III-IV рівнів акредитації. Відповідно такі центри існують при більшості освітніх закладах. Однак комплексного моніторингу якісних параметрів функціонування закладів вищої освіти на різних рівнях в Україні на сьогодні немає.

Напрямок щодо забезпечення доступності освіти виділено як один із важливих в адаптації досвіду зарубіжних країн у силу актуалізації даного питання. Доступність вищої освіти означає мобільну, фінансову та фізіологічну спроможність кожного громадянина здобути відповідний освітньо-кваліфікаційний рівень відповідно до особистих потреб та можливих очікувань. З точки зору запозичення світового досвіду особливо актуальним залишається фінансовий аспект таких питань. Адже вартість освітніх послуг в Україні є дуже високою і не останню роль в цьому відіграє нерівність у доходах різних верств населення (висока платоспроможність деяких категорій громадян), а також потужні інвестиції у формі міграційного капіталу (саме такий капітал не спрямовується через розвиток різних видів підприємництва у сфері освіти, а зазвичай виступає як споживчі витрати, тобто оплату навчання). Саме тому, адаптація світового досвіду щодо альтернативних можливостей оплати навчання є дуже актуальною. Привабливою є практика соціальних студентських кредитів, як у Франції (річний процент – 7-9%) [4]. Такі студентські кредити можуть передбачати різні моделі, а саме: заставні позички з прогресивними платежами; заставні позички з фіксованими платежами; відстрочена плата за навчання; прогресивне оподаткування через податкову та страхову системи [5]. Позитивним є досвід Австралії з можливістю відстрочення плати за навчання аж до періоду працевлаштування.

Тобто забезпечення доступності вищої освіти також важливе у напрямку запозичення досвіду інших країн щодо поширення так званої параформальної освіти (вечірні школи, дистанційна освіта), яка передбачає програми, які замінюють формальну школу, тобто дає змогу отримати другий шанс тим, хто не зміг за певних причин відвідувати звичайну школу [4-6].

Отже нами представлені пріоритети адаптації світового досвіду з орієнтацією на відповідні критерії послідовності, системності та сили стимулювання інших сфер суспільного життя в країні. Вважаємо, що такими пріоритетами мають бути практика обліку явищ та процесів, пов'язаних з сферою вищої освіти із офіційним відображенням в статистиці, мотивації науково-педагогічних кадрів, а також подолання характерного формалізму, суб'єктивних оцінок, права надання послуг сфері освіти. Саме такі пріоритети повинні слугувати своєрідною відправною точкою забезпечення інноваційного розвитку вищої освіти із подальшим завоюванням ними ключових сегментних ніш на відповідному міжнародному ринку освітніх послуг.

Висновки. У результаті дослідження обґрунтовані стратегічні напрями інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні на основі комплексного аналізу стану та перспектив розвитку вищої освіти у світі, які враховують напрями адаптації позитивного світового досвіду у зазначеній сфері: структурно-функціональний, інформаційно-комунікаційний, науково-інноваційний, фінансовий, організаційний, мотиваційний, темпологічний, інституційний. На нашу думку, найбільш цінними рекомендаціями в контексті національних особливостей побудови механізму розвитку вищої освіти у період становлення інформаційної економіки є: необхідність побудови управлінського процесу, націленого на формування системи доступу громадян до якісної вищої освіти, з урахуванням приписів та настанов міжнародних документів; забезпечення синергетичного ефекту від взаємодії освітнього та наукового складників механізму функціонування закладів вищої освіти, причому кожен із складників є для іншого також і джерелом розвитку; орієнтація стратегічного менеджменту закладів вищої освіти на високу конкурентоспроможність, що є ключовою умовою успішності закладу на ринку освітніх послуг та високої доходності; упродовження сучасних інформаційних технологій у механізм державного регулювання розвитком сфери вищої освіти в Україні.

Література

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. - К. : К.І.С., 2004. - 112 с.

References

1. Ovcharuk, O. V. (Eds.). (2004). *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukrainski perspektivy: biblioteka z osvithoi polityky [Competence approach in modern education: world-wide experience and*

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

2. Кобилянська, І. В. Організація системи освіти в Іспанії / І. В. Кобилянська // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". - 2011. - № 4. - С. 60-65.

3. Захаревич Г. О. Державне кредитування здобуття вищої освіти : вітчизняний та зарубіжний досвід [Електронний ресурс] / Г. О. Захаревич // Економічний часопис-XXI. - 2011. - № 9-10. - С. 41-44. - Режим доступу : <http://soskin.info/ea/2011/9-10/201117.html>.

4. Shestakovska T., Kholiavko N. The Economic and Legal Mechanism of Commercialization of R&D Results. *Economics & Education. International Scientific Journal*. Vol. 3, Issue 1. Riga, 2018p.23-29.

5. Bradley J. Integrity in higher education marketing? A typology of misleading data-based claims in the university prospectus. *International Journal for Educational Integrity*. 2013. Vol. 9. No. 2. December. P. 74-88.

6. Холявко Н. І. Пріоритети інноваційного розвитку ВНЗ України / Н. І. Холявко // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. - 2014. - Вип. 10(1). - С. 173-181.

Ukrainian perspectives: library on educational policy]. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].

2. Kobylianska, I. V. (2011). Orhanizatsiia systemy osvity v Ispanii [Organization of the education system in Spain]. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnologii Universytetu "Ukraina" – Collection of scientific works of the Khmelnytsky Institute of Social Technologies at the Univeristy "Ukraine"*, 4, 60-65 [in Ukrainian].

3. Zakharevych, H. O. (2011). Derzhavne kredyтування здобуття vyshchoi osvity : vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid [Public Loans for Higher Education: Domestic and Foreign Experience]. *Ekonomichnyi chasopys-XXI – Economic Annals-XXI*, 9-10, 41-44. Retrieved from <http://soskin.info/ea/2011/9-10/201117.html> [in Ukrainian].

4. Shestakovska, T., Kholiavko, N. (2018). The Economic and Legal Mechanism of Commercialization of R&D Results. *Economics & Education*, 3(1), 23-29 [in Ukrainian].

5. Bradley, J. (2013). Integrity in higher education marketing? A tyrology of misleading data-based slaims in the university rosrestus. *International Journal for Edusational Integrity*, 9(2), 74-88 [in Ukrainian].

6. Kholiavko, N. I. (2014). Priorytety innovatsiinoho rozvyt-ku VNZ Ukrainy [Priorities of Innovation Development of Higher Education Institutions in Ukraine]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu – Current Problems development of the economy of the region*, 10(1), 173-181 [in Ukrainian].

Надійшла 10.02.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Якубек, П. Напрями адаптації світового досвіду розвитку вищої освіти в Україні у період становлення інформаційної економіки / П. Якубек, І. В. Шапошникова, К. С. Шапошников // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 78-84.

Якубек Петер кандидат економічних наук, доцент, асистент кафедри менеджменту та економіки, ВНЗ „Дубницький технологічний інститут”;
E-mail: jakubek@pobox.sk;

Yakubek Peter Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Assistant at the Department of Management and Economics, Dubnica Institute of Technology;
E-mail: jakubek@pobox.sk;

Шапошникова Ірина Василівна доктор соціологічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології, декан соціально-психологічного факультету, Херсонський державний університет;
<https://orcid.org/0000-0002-3897-7947>;
E-mail: fapis@ukr.net;

Shaposhnykova Iryna Vasyliivna Doctor of Sociology, Associate Professor, Professor at the Department of Social Work, Social Pedagogy and Sociology, Dean of the Socio-Psychological Faculty, Kherson State University;
<https://orcid.org/0000-0002-3897-7947>;
E-mail: fapis@ukr.net;

Шапошников Костянтин Сергійович доктор економічних наук, професор, директор, Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій;
<https://orcid.org/0000-0003-0640-9934>;
E-mail: k.s.shaposhnykov@gmail.com;

Shaposhnyuk Kostiantyn Serhiyovych Doctor of Economics, Professor, Director, Black Sea Research Institute of Economics and Innovation;
<https://orcid.org/0000-0003-0640-9934>;
E-mail: k.s.shaposhnykov@gmail.com.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

UDC 330.341:378.3

УДК 330.341:378.3

D. O. Pawliszczycy, Candidate of Economic Sciences,
P. Yu. Kurmaiev, Doctor of Economics, Associate Professor

Д. О. Павліщій, к. е. н.,
П. Ю. Курмаєв, д. е. н., доцент

DEVELOPMENT OF THE SPHERE OF HIGHER EDUCATION: ORGANIZATIONAL AND FINANCIAL ASPECTS

РОЗВИТОК СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ТА ФІНАНСОВИЙ АСПЕКТИ

Urgency of the research. The 21st century is an era of radical transformations of social and, in particular, economic relations. Their driving force is knowledge. The creation of new knowledge occurs as a result of the exchange of information between the subjects of this process. Educational institutions, in particular higher education ones, are an important element of the system of production and transfer of new knowledge.

Target setting. Qualitative characteristics of the functioning of higher education significantly depend on the degree of effectiveness of the management system, which includes organizational and financial components.

Actual scientific researches and issues analysis. The issues of improving the functioning of the sphere of higher education are considered in scientific works of scientists as S. Slaughter, P. Temple, J.B.G. Tilak.

Uninvestigated parts of general matters defining. The problem of organizational and financial prerequisites formation for the development of the domestic sphere of higher education needs some additional research.

The research objective. The purpose of the article is to analyze the functioning of the sphere of higher education in Ukraine and to formulate proposals for improving its organizational and financial support.

The statement of basic materials. The present situation in the system of higher education of Ukraine in the context of student contingent indicators, funding volumes is analyzed. The proposals, which implementation is aimed at improving the financial condition of higher education institutions and creating the prerequisites for increasing student contingent are substantiated.

Conclusions. The development of the domestic sphere of higher education is one of the priorities of national economic policy. Formation of favorable conditions for the functioning of the sphere of higher education of Ukraine will provide financial, social and reputational effects.

Keywords: higher education; finances; regulation; information economy.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-85-92

Urgency of the research. The XXI century is an era of radical transformations of social and, in particular, economic relations. Their driving force is knowledge. The creation of new knowledge occurs as a result of the information exchange between the subjects of this process. Educational institutions, in particular higher education, are an important element of the system of production and transfer of new knowledge.

An efficiently functioning higher education system determines, to a large extent, the competitiveness of the national economy, the vector and pace of economic development, and the level of perception of change.

Актуальність теми дослідження. XXI століття є епохою докорінних трансформацій суспільних й, зокрема, економічних відносин. Їх рушійною силою є знання. Створення нових знань відбувається у результаті обміну інформацією між суб'єктами даного процесу. Важливим елементом системи продукування та трансферу нових знань являються освітні заклади, зокрема, вищої освіти.

Постановка проблеми. Якісні характеристики функціонування вищої освіти суттєво залежать від ступеня ефективності системи управління, яка включає організаційну та фінансову компоненти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підвищення ефективності функціонування сфери вищої освіти розглядаються у наукових працях вчених: С. Слаутера, П. Темпла, Д. Тілейка.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Проблематика формування організаційно-фінансових передумов розвитку вітчизняної сфери вищої освіти потребує додаткового дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз функціонування сфери вищої освіти в Україні та формування пропозицій щодо покращення її організаційного та фінансового забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Проаналізовано сучасну ситуацію в системі вищої освіти України в контексті показників контингенту студентів, обсягів фінансування. Обґрунтовано пропозиції, реалізація яких спрямована на покращення фінансового стану закладів вищої освіти та створення передумов збільшення контингенту студентів.

Висновки. Розвиток вітчизняної сфери вищої освіти є одним із пріоритетів національної економічної політики. Формування сприятливих передумов функціонування сфери вищої освіти України забезпечить фінансовий, соціальний та репутаційний ефекти.

Ключові слова: вища освіта; фінанси; регулювання; інформаційна економіка.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Target setting. Future social development and integration of national economies within Industrial 4.0 will require highly qualified specialists, including higher education institutions.

Qualitative characteristics of the higher education functioning significantly depend on the degree of effectiveness of the management system, which includes organizational and financial components.

Actual scientific researches and issues analysis. The author's group of fundamental labor [1] details the various aspects of the activities of modern universities in the Knowledge Economy. Research results represent the author's approach to determining the role and place of universities in the system of production and dissemination of knowledge, identification and characteristics of their interactions with other producers of knowledge and subjects of the informal economy of knowledge.

From similar positions the role of higher education in the activation of social development is considered in [2]. Thus, the author substantiates the advantages of functioning of the higher education system to ensure positive economic dynamics, increase the level of socialization of individuals, accelerate the transfer of knowledge.

A similar problem is devoted to scientific work [3]. The authors focus on the knowledge that produces institutions of higher education not from the point of view of the public good, but as a product, the realization of which brings profit. Researchers complement the theory of academic capitalism, noting that increasing the efficiency of university management leads to an increase in their competitiveness, and improved control over internal business processes.

The researches devoted to regional peculiarities of the functioning of institutions of higher education and the system of management / regulation of their activities are quite interesting from a scientific point of view.

In particular, [4] discusses a wide range of issues in the development of the education system in China: from inequality of access and gender perspectives to the problems of reforming the education system.

Uninvestigated parts of general matters defining. The problem of formation of organizational and financial prerequisites for the development of the domestic sphere of higher education needs some additional research.

The research objective. The purpose of the article is to analyze the functioning of the sphere of higher education in Ukraine and to formulate the proposals for improving its organizational and financial support.

The statement of basic materials. The modern system of higher education in Ukraine consists of four main groups of subjects. They include: institutions of higher education, consumers of educational services, intermediaries, regulatory bodies.

During 2013-2018, the number of higher education institutions in Ukraine decreased by 20 units (by 6.5%) [5, p. 16]. At the same time, the rate of reduction of the number of higher education institutions of private ownership was significantly higher compared to state-owned enterprises, respectively 15.4% and 2.7%. This was due to a number of objective circumstances: the decrease in the number of applicants, the military conflict in the East of Ukraine, the complication of the economic and political situation in the country and, accordingly, the growth of economic risks.

In general, the situation on the market of educational services, where higher education institutions function, can be characterized as monopolistic competition. The clusterization of the regions of Ukraine by the number of institutions of higher education allowed them to be grouped into three clusters.

Analysis of the data depicted in Fig. 1 indicates significant inter-cluster differences. Thus, institutions of higher education are concentrated in the regions of Ukraine with the largest population - the first and second clusters, which correspond to world trends. The exceptions are Zaporizhzhya, Donetsk and Luhansk regions. In general, the share of education institutions in the regions of the first and second clusters is 59.5% of the total.

During 2013-2018, there is a tendency to reduce the contingent of students in domestic higher education institutions. During this period, the number of students decreased by 33.2%. The pace of decline was significantly higher compared to the countries of Central and Eastern Europe. For example, for the given period, the number of students in Poland decreased by 12%, in the Czech Republic by 18.6%.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

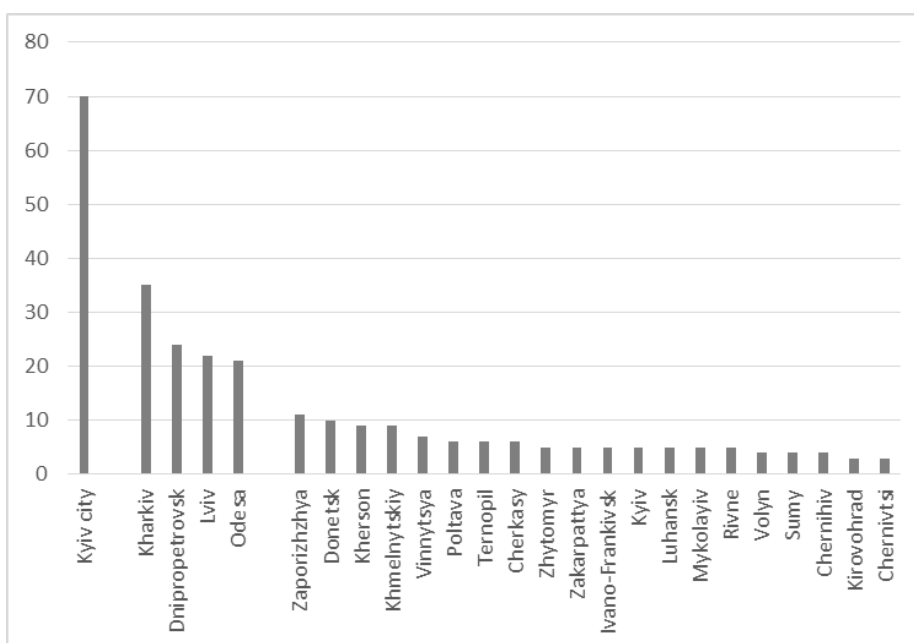

Fig. 1. Clusterization of the regions of Ukraine by the number of higher education institutions
 Source: [5, p. 31]

The number of students essentially depends on the demographic situation in the country, namely, on the population size. The correlation coefficient that we had calculated is 0.93, which means that there is a close connection between the number of students and the population.

Other reasons that negatively affected the number of contingent students in higher education institutions in Ukraine were the following: a decrease in the standard of the population living, the transformation of living standards, an active recruiting campaign of higher education foreign institutions.

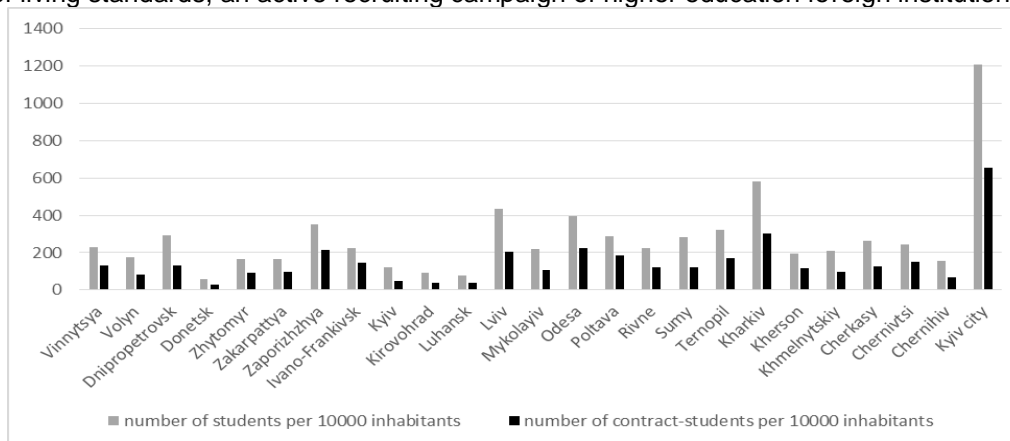

Fig. 2. Distribution of regions by the number of students per 10 thousand permanent residents
 Source: calculated on the basis of [5, p. 33; 6]

Analysis of the information shown in Fig. 2 showed a lack of dependence between the number of students per 10 thousand of population, the number of educational institutions in the region and the number of inhabitants. For example, the Ternopil region, according to the number of higher education institutions, ranked to be the twelfth in Ukraine, by the number of the population it is the twentieth, while by the number of students per 10 thousand of population, it is the sixth. A similar situation is typical for Mykolayiv, Rivne, Sumy and Chernivtsi regions.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

In our opinion, the results of the distribution illustrated in Fig. 2 can partly be explained by the effect of two main factors: the conditions of entry (the possibility of applying regional and rural coefficients); cost of study/accommodation.

In this context, the results of surveys of first-year students of different institutions of higher education regarding the motivation of choosing a place of study are rather interesting. So, for students studying in large cities (for example, Kyiv, Kharkiv), the main reason for choosing an educational institution is its prestige [7; 8].

Instead, for other students who are studying in higher education institutions in small cities, other causes are important, among which the cost of education is primary [9].

Globalization of the educational services sector facilitates the movement of entrants between higher education institutions in different countries. Starting from the middle of the XX century, the number of students studying outside their countries is constantly increasing. So, if in 1950 there were about 0.1 million such students, then in 1995 there were 1.35 million people, in 2010 - 2.7 million people, in 2025 it is expected that their number will amount to 8 million people [10, p. 73].

In 2017, the number of students studying outside their countries was 5.08 million. Among the leader countries, the largest number of students studying outside their countries, were: China - 809.3 thousand people, India - 305.9 thousand people, Germany - 119.0 thousand people, Republic of Korea - 105.3 thousand people, France - 90,7 thousand people, Kazakhstan - 89,5 thousand people [11; 12]. Compared to 2013, the highest growth rates were observed in Kazakhstan - 65.2% and India - 60.7%. That means that, for today, the global market for educational services is developing dynamically. Accordingly, more than thirty countries in the world are actively fighting for the attraction of foreign entrants. The most popular countries for studying foreign students were the USA, Great Britain, Australia, France and Germany.

The results of the analysis of the statistics show that the developed educational infrastructure and the low cost of studying and living in Ukraine did not become competitive advantages of attracting foreign applicants.

In 2017, 52,768 foreign students studied in Ukraine, which is 3082 more than in 2013 [11; 12]. The maximum number of foreign students was observed in 2014 (60037 people), and then it started declining every year.

The main factors that negatively influenced the dynamics of foreign students were the following: an unstable military-political situation, reputational losses of Ukrainian higher education institutions and passive recruitment campaigns. In 2017, 70.8% of foreign students in Ukraine studied at higher education institutions in five regions: Kyiv - 21.9%, Kharkiv region - 27.5%, Odesa region - 10.8%, Dnipropetrovsk region - 6.1%, Zaporizhzhya region - 4.5% [5, p.70]. The indicated distribution, in general, repeats the positioning of the regions of Ukraine in the total number of students.

Distribution of foreign students by country of origin has witnessed the existence of two trends. Firstly, there was a gradual decrease in the proportion of students from the countries-former republics of the USSR. Thus, during 2016-2018, their share decreased from 32.9% to 29.4%. Secondly, the number of entrants from countries where the positions of our education were traditionally high due to the termination of recognition of Ukrainian diplomas of certain specialties has decreased.

At the same time, the number of Ukrainian students studying abroad during 2013-2017 increased by 34.6 thousand people. Ukraine is a member of the group of countries with the highest rate of growth of the rate of graduation abroad. The analysis of statistical data [11, 12] showed that Ukraine has a negative balance of student traffic since 2015 (Fig. 3). In our opinion, the problem is that reducing the number of foreign and domestic students in the conditions of the demographic crisis will lead to a reduction in the financial provision of higher education institutions and the termination of the functioning of educational infrastructure in many regions of Ukraine.

In this context it should be noted that the transformation of the higher education system towards commercialization has led to significant changes in the understanding of higher education modern institutions. In modern conditions, higher education institutions, both private and public, are increasingly seen as analogues of a commercial enterprise. This is explained by the fact that, in addition to traditional activities related to the production of educational services, institutions of higher education are

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

engaged in fundraising, recruitment of entrants, market research on the market of educational services, the creation and promotion of new educational products.

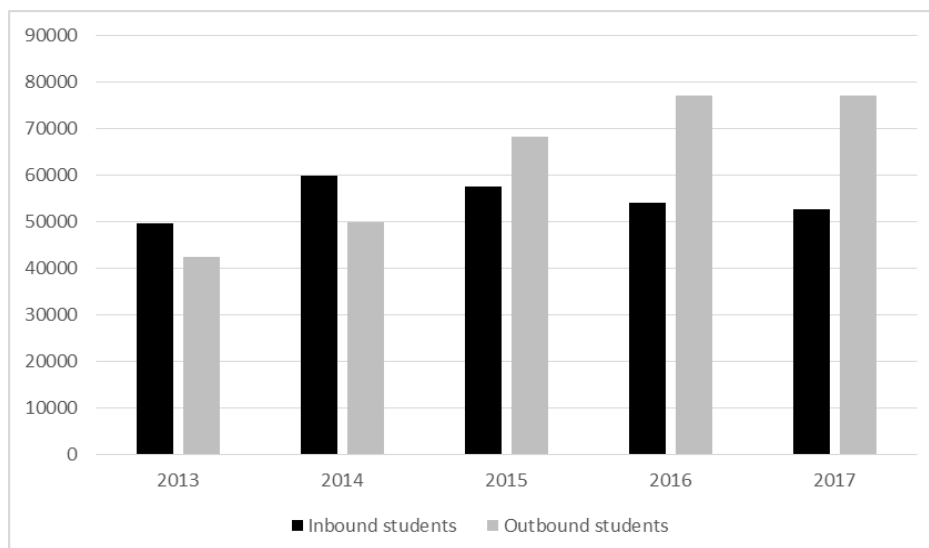

Fig. 3. Dynamics of the international movement of entrants to Ukraine and from the country

Source: [11; 12]

If in the first post-Soviet years the main task of higher education institutions was the provision of educational services, then, in the future, the search for sources of funding was of great importance.

Ukraine has a rather limited list of funding sources for higher education institutions:

- funds of founders - state or private entities;
- fee from students of contract form - funds of individuals and legal entities;
- other receipts (for example, funds from patrons, from business activities).

Of the aforementioned sources, in Ukraine, the founders' fees and fees from students of contract form are the most significant.

The volume of funding for state institutions of higher education in absolute terms has a growing dynamic. In 2017, funding increased by 36.4% compared to 2014. At the same time, the share of expenditure on higher education financing in the consolidated budget decreased from 5.4% in 2014 to 3.7% in 2017, and in relation to GDP for the same period - from 1.8% to 1.49% [5, p. 11; 13, p. 4].

The decrease in the number of private institutions of higher education and separate units indicates the financing of reduction by their founders.

In the 2017-2018 academic years, the proportion of students studying at institutions of higher education at the expense of individuals and legal entities amounted to 53.2%, respectively; the proportion of students studying at the expense of budgets of all levels was 46.8%. Compared with the 2014-2015 school year, the proportion of budget / contract, in fact, remained unchanged.

The proportion of students studying on the contract form in Ukraine is higher, compared to the average indicator for the OECD and EU-22 countries, where 66% and 72% of students respectively study at the expense of the state [14].

The analysis shows that during 2013-2018 the financing of the higher education sector was carried out in violation of the provisions of Article 61 of the Law of Ukraine "On Education" 1060-XII of 4.06.1991 and Article 78 of the Law of Ukraine "On Education" 2145-VIII of 5.09.2017

The shortage of financial resources has led to an increase in the cost of education, a reduction of the scholarship fund, and the restriction of development expenditures. The above has led to a decrease in the number of domestic and foreign students, a narrowed reproduction of the potential of higher education in Ukraine and reputational losses.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

That is why the formation of organizational and financial prerequisites for the development of the domestic sphere of higher education requires the implementation of a set of measures at the national and international levels.

In our opinion, the first priority should be the measures aimed at ensuring the unchangeability of the cost of education, first of all, for the citizens of Ukraine. Provision of unchanged cost of education in the medium term, along with active recruitment activities of higher education institutions, will contribute to the growth of the contingent of students in contractual education.

In turn, the growth of the contingent of students in contractual forms will have a synergistic effect for the functioning of the institution of higher education as a whole.

The implementation of the above measures will require financial resources.

Analysis of the articles of expenditures of institutions of higher education allowed to determine the funds allocated for the payment of utilities as a potential source of additional financial resources. Implementation of the higher education institutions for natural gas at a fixed price, taking into account 10% discount from the price set by household consumers will allow:

- to ensure the continuity of the educational process in the winter period;
- to reduce the cost of utilities by directing the funds released to finance the unchanged cost of education and development programs for the institution of higher education.

The generalization of Prozorro system information on the purchase of natural gas by individual Ukrainian universities during September 2018-February 2019 made it possible to determine the price range for 1 cubic meter - from 8.93 UAH to 9.77 UAH, consequently, discounts will range from UAH 0.89 to UAH 0.97 per 1 cubic meter.

Part of the potential financial losses can be offset by the funds of the state budget of Ukraine "Higher Education, Energy Efficiency and Sustainable Development", which provides 134.4 million UAH.

In the conditions of the preconditions for the transition of our country to Industrial 4.0, the growth of exports of educational services is one of the priorities of the national economic policy. An increase in the number of foreign students may serve as a motivator for domestic higher education institutions to modernize training programs, introduce innovative educational technologies, and enhance international cooperation.

Another important aspect is the possibility of attracting additional financial resources.

An increase in the contingent of foreign students requires active recruiting campaigns in the importing countries of educational services.

At present, the recruitment of entrants abroad is, as a rule, mediated by the Ukrainian higher education institutions. Organization of recruiting activities according to the given scheme is not systematic, coverage level of target groups is low.

In its turn, the activity of the state enterprise "Ukrainian State Center for International Education" has only informational and consultative character. In addition, there is actual duplication of the separate functions of the mentioned state structure with the Office of International Cooperation and European Integration of the Ministry of Education and Science of Ukraine.

In our opinion, the issues of organizing international education, including recruiting foreign entrants, need to be concentrated in the state enterprise "Ukrainian State Center for International Education". Organizational aspects of recruiting foreign entrants (the search for mediators, establishing cooperation) are appropriate to put on an education attaché and / or secretaries of embassies. The foregoing will allow the creation of an extensive network of information and recruiting structures in countries with diplomatic representations of Ukraine.

Conclusions. The development of the domestic sphere of higher education is one of the priorities of national economic policy.

Functioning of the sphere of higher education of Ukraine is influenced by many multi-vector trends. On the one hand, integration into the world educational space takes place, advanced educational practices are introduced. On the other hand, the contingent of students is decreasing, the potential of the sphere of higher education is gradually lost.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

The implementation of the proposed measures will promote the improvement of the financial situation of higher education institutions, which will enable the funds to be allocated to the priority tasks of their development programs.

Formation of favorable conditions for the functioning of the sphere of higher education of Ukraine will provide financial, social and reputational effects.

References

1. Temple, P. (Eds.). (2014). *Universities in the Knowledge Economy: Higher education organisation and global change*. London: Routledge [in English].
2. Tilak, J.B.G. (2003). *Higher Education and Development. International Handbook of Educational Research in the Asia-Pacific Region* (pp. 809-826). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers [in English].
3. Slaughter, S., & Rhoades, G. (2004). *Academic capitalism and the new economy: Markets, state, and higher education*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press [in English].
4. Postiglione, G. A. (Eds.). (2006). *Education and Social Change in China: Inequality in a Market Economy*. Armonk, NY: Sharpe [in English].
5. *Vyshcha osvita v Ukraini u 2017 rotsi [Higher education in Ukraine in 2017]*. (2018). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine [in Ukrainian].
6. Chyselnist postoinoho naselennia po rehionakh (za otsinkoiu) na 1 sichnia 2018 roku [Number of resident population by region (according to estimate) as of January 1, 2018] *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
7. *Universytetske doslidzhennia UNIDOS 13 [University study UNIDOS 13]*. (2017). Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].
8. Rezultaty sotsiologichnoho doslidzhennia "Abiturient-2015" [Results of sociological research "Applicant - 2015"]. (2016). *web.kpi.kharkov.ua*. Retrieved from <http://web.kpi.kharkov.ua/sp/rezultati-doslidzhennya-abituriyent-2015/> [in Ukrainian].
9. Rezultaty opytuvannia pershokursnykiv yurydychnoho fakultetu [Results of the first-year students' survey of the Faculty of Law]. (2018). *lawfaculty.chnu.edu.ua*. Retrieved from <http://lawfaculty.chnu.edu.ua/rezultaty-opytuvannia-pershokursnykiv-iurydychnoho-fakultetu/> [in Ukrainian].
10. Tilak, J.B.G. (2011). *Trade in higher education: The role of the General Agreement on Trade in Services (GATS)*. Paris: International Institute for Educational Planning [in English].
11. Education: Inbound internationally mobile students by continent of origin. (2018). *unesco.org*. Retrieved from <http://data.uis.unesco.org/> [in English].
12. Education: Outbound internationally mobile students by host region. (2018). *unesco.org*. Retrieved from <http://data.uis.unesco.org/> [in English].
13. *Osnovni pokaznyky diialnosti vyshchych navchalnykh zakladiv Ukrainy na pochatok 2016/17 navchalnoho roku [The main indicators of the activity of higher educational institutions of Ukraine at the beginning of the 2016/17 academic year]*. (2017). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine [in Ukrainian].
14. *Education at a Glance 2018: OECD Indicators*. (2018). Paris: OECD Publishing [in English].

Література

1. *Universities in the Knowledge Economy: Higher education organisation and global change/* edited by Paul Temple. - London: Routledge, 2014. – 264 p.
2. Tilak, J.B.G. *Higher Education and Development / J.B.G. Tilak // International Handbook of Educational Research in the Asia-Pacific Region/* edited by J. P. Keeves. – Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2003. - p. 809-826
3. Slaughter, S. *Academic capitalism and the new economy: Markets, state, and higher education / S. Slaughter, G. Rhoades. – Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press, 2004. - 384 p.*
4. *Education and Social Change in China: Inequality in a Market Economy/ G. A. Postiglione. - Armonk, NY: Sharpe, 2006. - 224 p.*
5. *Вища освіта в Україні у 2017 році. - К. : Державна служба статистики України, 2018. – 298 с.*
6. *Чисельність постійного населення по регіонах (за оцінкою) на 1 січня 2018 року [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К. : Державна служба статистики України, 2018. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.*
7. *Університетське дослідження UNIDOS 13. - К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017. - 34 с.*
8. *Результати соціологічного дослідження "Абітурієнт-2015" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://web.kpi.kharkov.ua/sp/rezultati-doslidzhennya-abituriyent-2015/>.*
9. *Результати опитування першокурсників юридичного факультету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lawfaculty.chnu.edu.ua/rezultaty-opytuvannia-pershokursnykiv-iurydychnoho-fakultetu/>.*
10. Tilak, J.B.G. *Trade in higher education: The role of the General Agreement on Trade in Services (GATS) / J.B.G. Tilak. - Paris: International Institute for Educational Planning, 2011. – p. 73.*
11. *Education: Inbound internationally mobile students by continent of origin [Electronic resource] / UIS Data Dictionary for Education Statistics. – Access mode: <http://data.uis.unesco.org/>.*
12. *Education: Outbound internationally mobile students by host region [Electronic resource] / UIS Data Dictionary for Education Statistics. – Access mode : <http://data.uis.unesco.org/>.*
13. *Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2016/17 навчального року. - К. : Державна служба статистики України, 2017. - 208 с.*
14. *Education at a Glance 2018: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing, 2018. – 460 p.*

Received for publication 11.03.2019

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Бібліографічний опис для цитування :

Pawliszczy, D. O. Development of the sphere of higher education: organizational and financial aspects / D. O. Pawliszczy, P. Y. Kurmaiev // Науковий вісник Полісся. – 2019. – № 1 (17). – С. 85-92.

- Павліщій Даріуш Олесь** кандидат економічних наук, Польща;
<https://orcid.org/0000-0003-1328-7891>;
E-mail: pawliszczy@i.ua
- Pawliszczy Dariusz Oles** Candidate of Economic Sciences, Poland;
<https://orcid.org/0000-0003-1328-7891>;
E-mail: pawliszczy@i.ua;
- Курмаєв Петро Юрійович** доктор економічних наук, доцент, незалежний дослідник;
<https://orcid.org/0000-0001-9464-0380>;
ResearcherID: M-2900-2018;
E-mail: petrol09@i.ua;
- Kurmaiev Petro Yuriiovich** Doctor of Economics, Associate Professor, Independent Researcher;
<https://orcid.org/0000-0001-9464-0380>;
ResearcherID: M-2900-2018;
E-mail: petrol09@i.ua.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338:465

UDC 338:465

Ю. В. Даньшина, к. н. по гос. упр.

Yu. V. Danshyna, Candidate of Public Administration

НАПРАВЛЕНИЕ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНИЯ СИСТЕМОЙ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ АДМИНИСТРАТИВНЫХ УСЛУГ В УКРАИНЕ**THE DIRECTION FOR DEVELOPMENT OF THE CONTROL OVER THE SYSTEM OF ADMINISTRATIVE SERVICES PROVISION IN UKRAINE**

Актуальность темы исследования. Стремительное развитие ИКТ и преобладание электронной коммуникации позволяет активным гражданам объединяться в электронные сообщества и вести электронную деятельность, повышать свою роль в принятии государственно-управленческих решений и в целом содействовать построению демократического государства. Безусловно, что оперативность в действиях граждан обуславливается доступностью граждан к достоверной информации посредством электронной коммуникации и сетевым взаимодействием.

Постановка проблемы. Слабая государственная политика популяризации инструментария электронной демократии вводит граждан в заблуждение.

Тем не менее, инструментарий электронной демократии не ограничивается электронными петициями. Он позволяет гражданам не только расширить право выбора, но и реализовать собственные решения и на практике доказать их действенность.

Анализ последних исследований и публикаций. Проблема научно-теоретического обоснования основных направлений совершенствования управления системой предоставления административных услуг привлекает научный интерес ведущих отечественных учёных В. Аверьянова, В. Бакуменко, Т. Буренко, А. Васильевой, И. Грицяка, Д. Дзвинчука, В. Долечека, А. Карпенка, Ю. Оболонского, Л. Прокопенко, Ю. Шарова.

Выделение неисследованных частей общей проблемы. Главная проблема демократии в Украине состоит не в том, что граждане прибегают к ИКТ в волеизъявлении, а в намеренном игнорировании властями общественных инициатив и не содействие гражданской активности, что критичным образом противоречит принципам демократии.

Постановка задачи. В контексте безразличия властей к инициативам активного гражданского сектора, дальнейшее исследование посвящено готовому технологическому продукту, произведённому коллаборативными усилиями украинского общества, успешно доказывающего свою эффективность, имеющего государственную значимость и на сегодняшний день не имеющего достойной поддержки со стороны правительства – порталом государственных услуг iGov.

Изложение основного материала. В статье установлено, что главная проблема демократии в Украине состоит в намеренном игнорировании властями общественных инициатив и не содействие гражданской активности, что критичным образом противоречит принципам демократии.

Выводы. Направлением совершенствования управления системой предоставления административных услуг является сосредоточивание усилий на развитии Портала государственных услуг iGov.

Urgency of the research. A rapid development of ICT and the predominance of electronic communication give an opportunity to active citizens to unite into electronic communities and to conduct electronic activities, to increase their role during the adoption of state governance decisions and, in general, to contribute to the creation of democratic country. Undoubtedly, the efficiency in the actions of citizens is conditioned by the access of citizens to reliable information through electronic communication channels and network interaction.

Target setting. The weak state policy of popularization of the instrumentarium of electronic democracy disorients the citizens.

Nevertheless, the instrumentarium of electronic democracy is not only limited to electronic petitions. It allows citizens not only to expand the right of choice, but also to implement own decisions and to prove their efficiency in practice.

Actual scientific researches and issues analysis. The problem of the scientific and theoretical justification of the main directions in development of the control over the system of administrative services provision attracts the scientific interest of such leading domestic scientists, as V. Averianov, V. Bakumenko, T. Burenko, A. Vasylieva, I. Hrytsiak, D. Dzvyinchuk, V. Dolechek, A. Karpenko, Yu. Obolenskyi, L. Prokopenko, Yu. Sharov.

Uninvestigated parts of general matters defining. The main problem of democracy in Ukraine is not in the fact that citizens use ICT for expression of will, but in the deliberate ignoring of public initiatives by the authorities and absence of facilitation to activity of citizens. It totally contradicts the principles of democracy.

The research objective. In the context of the authorities' indifference to the initiatives of the active civil sector, a further research is devoted to the finished technological product created by collaborative efforts of Ukrainian society that successfully proves its efficiency and that is of national scale importance, but nowadays, it does not have adequate support from the government - the Portal of State Services iGov.

The statement of basic materials. The article it has been found that the main problem of democracy in Ukraine is the deliberate ignoring of public initiatives by the authorities and absence of facilitation to activity of citizens.

Conclusions. The direction to improve the control over the system of administrative services provision is to concentrate efforts on the development of the Portal of State Services iGov.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Ключевые слова: портал; услуга; взаимодействие; система; управление.

Keywords: portal; service; interaction; system; control.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-93-102

Актуальность темы исследования. За последние пару десятилетий особое внимание привлекает проблема отсутствия доверия между гражданами, бизнесом и правительством, что является главным уничтожителем демократических ценностей на пути к реализации прямой демократии. Степень взаимодействия ослабла до такого предела, что бизнес и государственный сектор взаимодействуют на основе негласной договорённости, руководствуясь ключевым принципом «невмешательства» в дела друг друга. Государство, в котором два сектора находятся в самостоятельном «плавании», и взаимодействуют только при необходимости пролоббировать свои интересы, граждане остаются не в удел, не смотря на то, что механизм под названием «государство» в первую очередь должен удовлетворять интересы гражданского сектора.

С другой стороны стремительное развитие ИКТ и преобладание электронной коммуникации позволяет активным гражданам объединяться в электронные сообщества и вести электронную деятельность, повышать свою роль в принятии государственно-управленческих решений и в целом содействовать построению демократического государства. На значимости электронной коммуникации в распространении актуальной информации среди граждан акцентирует внимание Р. Мейнардус. Исследователь утверждает, что информация «является необходимым условием для формирования политических взглядов и условием для сознательного участия в принятии государственных решений» [1]. Безусловно, что оперативность в действиях граждан обуславливается доступностью граждан к достоверной информации посредством электронной коммуникации и сетевым взаимодействием. В последнее время для обозначения подобного рода феноменов широко используется термин «сетевой активизм» [2].

Постановка проблемы. Слабая государственная политика популяризации инструментария электронной демократии вводит граждан в заблуждение и приводит к подобного рода изречениям: «слактивизмом или кликтивизмом обозначают всем знакомый феномен, когда вместо того, чтобы выйти на улицу с плакатом, человек ставит свой «плюс-один» под фотографией этого самого плаката в соцсетях. Интересно, если бы при этом с карточки голосующего списывалось бы 5 копеек, были бы Интернет-петиции так же популярны?» [3].

К тому же в научных кругах, параллельно с положительным отношением к использованию ИКТ при взаимодействии гражданского и государственного секторов, существует и негативное отношение к электронной коммуникации сторонники которого для обозначения проявляющейся сегодня активности граждан при помощи ИКТ прибегли к термину «слактивизм» или «кликтивизм», с целью снизить значимость электронных форм участия [4].

Тем не менее, инструментарий электронной демократии не ограничивается электронными петициями. Он позволяет гражданам не только расширить право выбора, но и реализовать собственные решения и на практике доказать их действенность.

Анализ последних исследований и публикаций. Проблема научно-теоретического обоснования основных направлений совершенствования управления системой предоставления административных услуг привлекает научный интерес ведущих отечественных учёных В. Аверьянова, В. Бакуменко, Т. Буренко, А. Васильевой, И. Грицяка, Д. Дзвинчука, В. Долечека, А. Карпенка, Я. Коженко, И. Колиушка, М. Лахижи, А. Липинцева, О. Литвинова, И. Лопушинського, К. Николаенко, Ю. Оболенского, Л. Прокопенко, А. Радченко, В. Сороко, Е. Талапиной, Л. Терещенко, В. Тимощука, К. Хаксевера, А. Чемериса, Ю. Шарова.

Выделение неисследованных частей общей проблемы. Главная проблема демократии в Украине состоит не в том, что граждане прибегают к ИКТ в волеизъявлении, а в намеренном игнорировании властями общественных инициатив и не содействие гражданской активности, что критичным образом противоречит принципам демократии. А снисходительное отношение граждан к деятельности властей противоречащей интересам общества или бездеятельности, и не несение властями за свою деятельность ответственности, породило пренебрежительное отношение правящей украинской элиты к своему же народу.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

По мнению автора, электронная демократия это не лайк под плакатом и не «плюс-один» голос в виртуальную среду интернета, это прежде всего ответственность за поставленный лайк и за произведённое действие.

Постановка задачи. В контексте безразличия властей к инициативам активного гражданского сектора, дальнейшее исследование посвящено готовому технологическому продукту, произведённому коллаборативными усилиями украинского общества, успешно доказывающего свою эффективность, имеющего государственную значимость и на сегодняшний день не имеющего достойной поддержки со стороны правительства – порталу государственных услуг iGov.

Изложение основного материала. В целях аргументированного обоснования вышеперечисленных преимуществ предлагаем осуществить качественный анализ Единого государственного портала административных услуг (далее – ЕГПАУ) и Портала государственных услуг iGov (далее – портал iGov).

В 2012 г. Закон Украины «Про административные услуги» ввёл термин Единый государственный портал административных услуг и определил его как единую автоматизированную точку доступа к субъектам предоставления административных услуг. Кроме того Закон определил, что портал должен обеспечивать:

- доступ граждан к информации об административных услугах и о субъектах предоставления административных услуг;
- доступность к формам заявлений и других документов, необходимых для получения административных услуг в электронном виде;
- предоставление гражданами заявления с помощью ИКТ;
- информирование граждан о состоянии их заявления;
- получение административной услуги посредством ИКТ;
- осуществление гражданами банковских операций, при получении платных услуг, в электронном виде.

Международная практика внедрения электронных средств предоставления государственных услуг позволяет утверждать, что избавление граждан от прямого контактирования с государственными служащими существенно снижает коррупционные риски. Помимо того, что портал выступает в качестве платформы для электронного взаимодействия граждан с субъектами предоставления, он позволяет существенно снизить всевозможные ресурсы, а именно:

- временные: при электронном взаимодействии происходит существенная экономия времени как для субъектов обращения так и для субъекта предоставления;
- материальные: при интеграции портала с информационными системами различных ведомств или внедрение единой системы электронного документооборота полностью исчезает «многотомная бумажная волокита»;
- кадровые: при электронном взаимодействии осуществляется оптимизация деятельности субъектов предоставления, направленная на осуществление непосредственного приёма субъектов обращения.

Следовательно, портал является мощным инструментом взаимодействия между субъектами обращения и субъектами предоставления, с широчайшим спектром возможностей и преимуществ. Также портал позволяет нивелировать признаки социальной стратификации, чего нельзя сказать о развитии сервисных центров различных ведомств, созданных в рамках менеджеральной концепции, и направленных на взимание дополнительной платы за комфортные условия, в которых граждане получают услуги. Тем самым, стратифицируя граждан по финансовому состоянию: позволяют ресурсы – получаешь государственные услуги быстро и в комфортных условиях, не позволяют – добро пожаловать в очередь и в «кабинетную систему».

Не дожидаясь порядка ведения, требований к функциональным возможностям, сроков и этапов внедрения портала административных услуг, которые должен был определить Кабинет Министров Украины, в июне 2015 г. группа активных граждан принялась за создание портала государственных электронных услуг iGov. Инициативу граждан помочь государству в борьбе с коррупцией и облегчить гражданам и бизнесу процесс получения административных услуг элек-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

тронним способом поддержало Агентство электронного правительства, Министерство экономики и Администрация Президента Украины.

Однако, дальнейший процесс интеграции к порталу iGov всевозможных информационных систем и электронных ресурсов субъектов предоставления по всей территории Украины не приобрел системного характера, поскольку отсутствует законодательное обеспечение, и он основывается исключительно на договорных отношениях между командой iGov и органами государственного управления через подписание меморандума. Естественно, фундаментальная поддержка со стороны правительства, существенно облегчила бы электронизацию управления системой, непосредственно процесс предоставления государственных услуг, в том числе и административных услуг, а также развитие портала iGov. Основные положения документа должны иметь принудительный характер и направлены на подавление сопротивления со стороны органов государственного управления, которые зачастую не заинтересованы в электронизации государственно-управленческой деятельности и не содействуют демократической активности. Как правило, это связано с низким уровнем мотивации субъектов предоставления, личной незаинтересованностью, желанием работать по старым, хорошо отлаженным схемам или наличием собственной информационной системы, которую ведомство создало и развивает самостоятельно.

В случае поддержания инициативы субъект предоставления, к компетенции которого относится услуга, содействует электронизации и интеграции её к порталу iGov. Субъект предоставления проводит соответствующие мероприятия, в рамках которых предоставляет всю необходимую информацию о конкретной государственной услуге, а именно (бланки заявлений, перечень необходимых сопутствующих документов, технологические и информационные карты, графики работы, контактные данные и прочее). После проведения всех согласительных и разрешительных процедур вся необходимая информация направляется для обработки к бизнес-аналитику, который непосредственно занимается разработкой и интеграцией государственной услуги к порталу iGov. Следующим шагом является тестирование полученного продукта самими же IT-специалистами команды iGov и согласование даты доступа к государственной услуге в электронном виде для всех граждан.

Согласно принципу Minimum Viable Product [5], IT-специалисты команды iGov «выкатывают» продукт с наименьшим функционалом, а уже после запуска, совершенствуя свою деятельность, наращивают возможности конечного продукта.

Например, для запуска услуги предоставление справки о привлечении к уголовной ответственности, отсутствии (наличии) судимости или ограничений, предусмотренных уголовно-процессуальным законодательством Украины и которая министром МВД признаётся как одна из источников коррупции, поскольку ежегодно в ней нуждаются около 800 тысяч граждан Украины [6], был запущен пилотный проект, который для начала позволил подавать заявку на получение справки в электронном виде, таким образом, iGov сократил количество посещений в МВД с двух до одного. Следующим шагом стала разработка возможности получать рассматриваемую государственную услугу воспользовавшись сервисом службы доставки «Укрпочта». Естественно, что при возможности получения справки в электронном виде, встала проблема приёма субъектами предоставления справки о привлечении к уголовной ответственности, отсутствии (наличии) судимости в электронном виде, непосредственно для которых эта справка предназначена. Согласованием этого вопроса также занялась команда iGov, и как результат граждане теперь могут заказывать и получать у одного субъекта предоставления и отправлять эту государственную услугу субъекту предоставления, который затребовал её, не выходя из дома.

Однако, этот процесс нельзя назвать совершенным, так как получается, что от субъекта обращения требуется информация о нём же от одного субъекта предоставления, чтобы предоставить её другому субъекту предоставления. Если из этой цепочки опустить субъекта обращения, получится естественный процесс межведомственного взаимодействия, требующий лишь возможности осуществления электронного документооборота или возможности доступа к электронным ведомственным реестрам. То есть получается, что услугу предоставление справки о привлечении к уголовной ответственности, отсутствии (наличии) судимости для граждан можно было и не электронизировать, а усилить оптимизационные и автоматизационные процессы

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

межведомственного взаимодействия и электронного документооборота. Но таким действиям противоречит отечественное законодательство, для смены положения, требуется внести ряд соответствующих изменений, чем также занимается команда iGov.

В добавок к законодательному противоречию, существенным барьером на пути к реализации предложенного варианта оптимизации межведомственного взаимодействия и упрощению процесса предоставления административных услуг стоит политика приватизации государственных услуг ведомствами. В сентябре 2017 г. эта услуга была электронизирована ведомством, что противоречит политике централизации предоставления государственных услуг через единую точку доступа. То есть вопрос электронизации процесса предоставления государственных услуг, в частности административных, это вопрос не только проблем интероперабельности, но и комплексное воздействие на систему государственного управления и систему органов государственного управления.

Деятельность команды iGov не быстро, но уверенно продвигается и достигает не малых результатов. По состоянию на июль 2017 г. портал iGov насчитывает 257 услуг доступных для заказа в том или другом регионе страны и над 300 ведутся работы [7].

Спустя три с половиной года после принятия основного Закона, регламентирующего сферу предоставления административных услуг, и полтора года как уже функционировал портал государственных услуг iGov, а точнее в марте 2016 г., начал своё функционирование Единый государственный портал административных услуг. На данный момент, Единый государственный портал административных услуг, является одним из трёх способов предоставления административных услуг.

По сути оба портала предназначены для упрощения взаимодействия субъектов обращения и субъектов предоставления. Однако, основную цель создания ЕГПАУ законодательство декларирует как «сделать процесс предоставления простым и доступным для всех граждан Украины». Создатели же iGov закладывают в основную цель функционирования портала борьбу с коррупцией в Украине, что автору видится более актуальным среди существующих источников проблем, подлежащих первостепенному искоренению и решению.

Не смотря на то что ЕГПАУ назван «Единым», он предназначен исключительно для административных услуг, невзирая, что значительная часть государственных услуг, которые, учитывая международную практику функционирования единых государственных порталов, следует также интегрировать к ЕГПАУ, однако согласно Закону Украины «Об административных услугах», они не считаются административными, поэтому на данный момент какая-либо информация на ЕГПАУ о них отсутствует.

Держателем ЕГПАУ, было предусмотрено два этапа создания портала:

- разработка информационно-консультационной составляющей «обеспечение исчерпывающей информации»: реестр административных услуг, шаблоны и образцы документов, предусмотренные и утверждённые законом, необходимых для получения услуги, информация, содержащая контактные данные субъектов предоставления конкретной услуги;
- разработка информационно-технологической составляющей: последовательное трансформирование услуг в электронной вид, расширение способов идентификации и аутентификации субъектов обращения и внедрение транзакционных сервисов, предусматривающих сервисы дистанционной оплаты за предоставленные услуги.

Сегодня ЕГПАУ содержит всю необходимую консультационную информацию о всех существующих административных услугах, и по факту представляет собой электронную информационную справочную систему, где собрана вся исчерпывающая информация. Можно констатировать, что первый этап формирования Единого государственного портала пройден без особых сложностей.

Согласно Закону, держателем ЕГПАУ является Министерство экономического развития и торговли Украины (далее – МЭРТ), соответственно первыми были электронизированы и интегрированы 15 услуг МЭРТа. По состоянию на начало 2018 г. через ЕГПАУ предоставляется 61 услуга, из них 32 услуги через интегрированные с ним информационные системы органов государственного управления (Рис. 1).

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

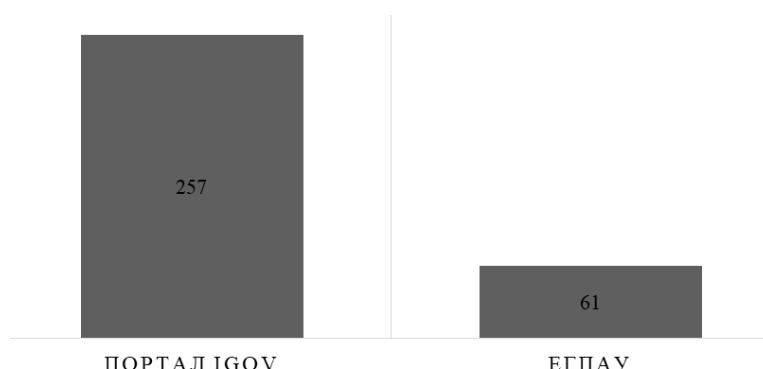

Рис. 1. Соотношение количества электронизированных услуг предоставляемые через портал iGov и ЕГПАУ

Источник: разработано автором

Как на ЕГПАУ так и на портале iGov электронные услуги предоставляются трёх видов, а именно:

- полностью электронизированная услуга, то есть процесс заказа и получения услуги исключает прямое контактирования субъекта обращения с субъектом предоставления;

- уменьшение количества визитов к субъектам предоставления, что предусматривает подачу документов при помощи ИКТ, однако для получения результатов необходимо личное присутствие субъекта обращения; в этом виде услуг портал iGov всё же немного опережает ЕГПАУ, поскольку проводит пилотной проект получения результатов при помощи ИКТ;

- электронная очередь, те услуги, которые исключают возможность подать документы при помощи ИКТ, например, услуга получения документа удостоверяющего личность, предусматривает личную подачу документов и физическое присутствие субъекта обращения.

Отдельно следует отметить регион-лидера по количеству предоставленных услуг через портал iGov (на примере предоставления паспорта гражданину Украины для выезда за границу), которым является Днепропетровская область (Рис. 2).

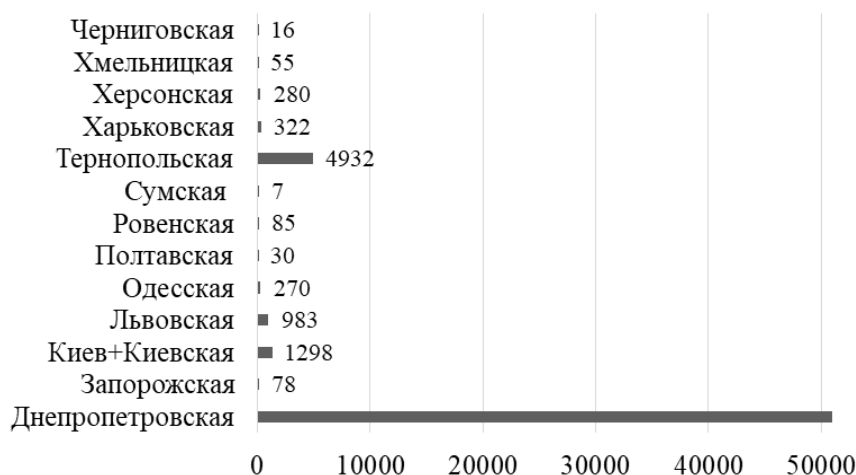

Рис. 2. Регион-лидер по количеству предоставляемых услуг через портал iGov

Источник: разработано автором

Такой отрыв объясняется тем, что именно в г. Днепр началось развитие портала iGov. В этом регионе наблюдается наибольшая поддержка портала со стороны органов государственного управления, что обосновывает наибольшее количество интегрированных услуг. В этом ре-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

гионе субъекты предоставления используют систему электронного документооборота iDoc, которая интегрирована в портал iGov, что существенно облегчает электронный документооборот и электронное взаимодействие

Получение любой электронизированной государственной услуги на обоих порталах состоит из трёх основных этапов, а именно:

- 1) идентификация субъекта обращения и заполнение заявки на получение какой-либо услуги;
- 2) прохождение заявки маршрутизации: субъект предоставления рассматривает её и принимает решение, куда направить далее;
- 3) получение результата (справки, выписки, лицензии и т. д.).

Для совершения операций на Едином государственном портале административных услуг необходимо пройти авторизацию одним из двух способов: сертификата ЭЦП или через систему БанкиD-НБУ. В свою очередь портал iGov предоставляет больше способов и возможность более простого доступа через: Bank-ID, сертификата ЭЦП или ID-card. Это связано с уверенностью в качестве используемой системы защиты данных портала iGov, чего нельзя сказать о ЕГПАУ, который вынужден придерживаться ограничения, поскольку в Украине отсутствует закон, чётко регламентирующий процесс верификации граждан в сети интернет.

Важным качественным показателем является возможность оставить на портале оценку по результатам процесса предоставления административных услуг. Так, на портале iGov по результатам процесса предоставления услуг для всеобщего обозрения доступна средне суммарная оценка от субъектов обращения. Например, услуга стать в электронную очередь на получение паспорта гражданина Украины через портал iGov имеет по Днепропетровской области среднюю оценку 4,45, Львовской – 4,7, Тернопольской – 4,5 и т.д. [8].

Также субъекты обращения имеют возможность оставить отзыв о процессе предоставления услуги. В случае отрицательного отзыва, анализируется процесс обработки обращения для нейтрализации причин негативного отзыва. Ко всему прочему, субъекты обращения могут ознакомиться со статистикой предоставляемых услуг, узнать среднее время, необходимое для получения определенной услуги.

Чего нельзя сказать о Едином государственном портале административных услуг, на котором полностью отсутствует возможность узнать мнение субъектов обращения о качестве процесса предоставления, что можно расценивать как равнодушие и незаинтересованность субъектов предоставления владеть информацией от субъектов обращения о качестве собственной деятельности.

Международные тенденции функционирования порталов свидетельствуют о необходимости обнародования всевозможных данных о деятельности портала, на основании которых граждане могут делать выводы о продуктивной деятельности власти. ЕГПАУ имеет закрытую модель, что противоречит принципам открытых данных. Единственным допущением в качестве оправдания может быть то, что именно эта функция до сих пор находится в стадии разработки.

Проблемой, которой ЕГПАУ так же совсем не уделяет внимания, является стратегия привлечения граждан к волеизъявлению и вовлечению их к участию в принятии государственно-управленческих решений.

Диаметрально противоположная ситуация обстоит с порталом iGov, который чётко придерживается трёхуровневой модели участия граждан в процессах управления (информирование→консультирование→вовлечение). Команда iGov активно ведёт информирование граждан об изменениях, которые происходят на портале через страницу в социальной сети фейсбук, а также на отдельных страницах, которые есть практически во всех регионах страны. После чего, представителями команды iGov проводится аналитика комментариев и жалоб, ведутся активные диалоги, по результатам которых выявляются системные проблемы, для устранения которых разрабатываются системные решения. Также для популяризации портала, используются совокупность общедоступных способов информирования: СМИ, информационные стенды и прочее.

В этом контексте, существенное преимущество портала iGov заключается в том, что в его становлении и развитии изначально задействовано около 7000 активных граждан [9], которые помогают portalу в:

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- координации активных граждан в конкретном регионе;
- осуществлении звонков гражданам, которые воспользовались государственной услугой, чтобы получить от них обратную связь;
- проверке качества предоставления услуг по чек-листу;
- обучению чиновников пользованию iGov;
- медиа-поддержке в местных СМИ;
- в организации мероприятий (пресс-конференции, презентации и т.д.);
- осуществлении официальных запросов в органы государственного управления;
- поддержке субъектов обращения;
- IT-разработке и бизнес-анализе услуг перед запуском.

И третий уровень «вовлечения» выражается через использование IT-специалистами портала iGov программного обеспечения с открытым кодом, что придаёт большую гибкость и позволяет заниматься точечной разработкой портала. Авторизированные разработчики могут зайти на веб-сервис GitHub, чтобы ознакомиться с архитектурой портала, предложить изменения и тем самым помочь в его совершенствовании. Именно то, что портал находится в состоянии постоянного дорабатывания сообществом, позволяет ему быть на порядок качественнее. Здесь не идёт речь о том, что программное обеспечение с открытым кодом даёт право любому пользователю внести изменения, поскольку портал одновременно размещён на пяти серверах и прежде чем изменения дойдут до цели, они должны пройти «5 кругов ада» и получить одобрение со всех серверов.

Проприетарное программное обеспечение ЕГПАУ, разрабатываемое предприятием АО «Инфоплюс», не позволяет portalу приобрести такого рода преимуществ, поскольку доступ к архитектуре портала полностью закрыт.

Изложенное еще раз подчеркивает, что портал iGov является моделью управления системой предоставления административных услуг, отвечающей духу современности и совокупности преимуществ ИКТ.

В качестве перспективных направлений развития портала iGov, может стать внедрение технологии блокчейн.

Существуют различные подходы к определению термина блокчейн:

- способ хранения данных [10];
- цифровой реестр транзакций, соглашений, контрактов [11];
- картотека, куда записываются и особым способом шифруются данные о любых операциях [12];
- публичная база всех транзакций, когда-либо совершенных в системе [13].

Однако все они однозначно сводятся к единому принципу действия этой технологии, а именно к построению по определённым правилам цепочки из сформированных блоков транзакций, предназначенных для того чтобы определить отношения обмена.

Технология блокчейн позволяет сохранить практически всё, что требует отдельной независимой записи и, при необходимости, проверке. Можно хранить данные о выданных кредитах, права на недвижимость, нарушение правил дорожного движения, предоставленных ранее займам, бракосочетания и так далее.

Главной отличительной чертой и неоспоримым преимуществом является то, что реестры данных на основании технологии блокчейн не сохраняются в каком-то одном месте, они распределены среди нескольких тысяч компьютеров во всем мире, что позволит IT-специалистам работать не централизованно. Но предшествующим этапом внедрения и перехода на технологию блокчейн всё-таки стоит централизация существующей разнородной информационно-технологической инфраструктуры системы предоставления административных услуг.

Второе, что следует отнести к преимуществам технологии – обеспечение бесперебойного и рационального формирования цепочек на основе смарт-контрактов. Например, в бизнес секторе это выглядит следующим образом: можно резервировать сумму на счёте покупателя, а когда система автоматического отслеживания товара сообщает о доставке, эти деньги списываются на счет продавца. Транзакция осуществляется без уплаты процентов банку, а автоматизированный

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

процесс исключает любые сбои и задержки. Вместе с тем участники мгновенно информируются с помощью реестра, не теряя времени на кредитные проверки. К системе предоставления административных услуг это может иметь следующее отношение: в процессе предоставления административной услуги запускается, по возможности, параллельное проведение процедур, из которых состоит процесс предоставления услуги. То есть следующая процедура не ждёт положительного выхода от предыдущей процедуры для входа и начала следующей, они стартуют параллельно. Входами для начала всех процедур есть начальная необходимая информация для предоставления услуги и на основании допущения, что предыдущая процедура совершена и имеет положительный результат. На заключительном этапе, в случае отсутствия коллизий и противоречий, происходит соединение всех результатов во едино, что позволяет считать процесс совершенным. В случае не завершения одной из процедур, процесс предоставления не является совершённым, что говорит об отсутствии результата предоставления административной услуги.

Также технология блокчейн позволяет контролировать всю логистическую цепочку осуществления процесса от производителя к конечному потребителю, таким образом исключается возможность коррупционной составляющей.

Но данная технология имеет и ограничения, например, на сегодняшний день её транзакционные возможности ограничены девятью операциями в секунду, тогда как, например, банковским процессинговым информационным технологиям подвластны тысячи оборотов в секунду. На данный момент, пока блокчейн только набирает обороты, это несущественное ограничение не позволяет затмить преимущества, но в ближайшем будущем требующее совершенствования.

Бесспорным фактом также является преимущество в экономической эффективности портала iGov над ЕГПАУ. Поскольку для нивелирования образовавшегося существенного разрыва между развитием порталов, ЕГПАУ потребуется приложить немалых финансовых средств и усилий IT-специалистов. А так как категория IT-специалистов является самой высокооплачиваемой в любой сфере, это может привести к непосильно большим затратам госбюджета, и как следствие приостановление в развитии. Кроме того, стоимость услуг, предоставляемых АО Инфоплюс несколько завышена, поскольку:

- предприятие заинтересовано в получении прибыли, а не в конечном итоге;
- является единственным владельцем прав на разработку данного портала.

Выводы. Итак, из изложенного следует, что очевидным направлением совершенствования управления системой предоставления административных услуг является сосредоточивание усилий на развитии Портала государственных услуг iGov. Поскольку сам по себе портал iGov является ярким примером:

- самоорганизации граждан, жаждущих перемен в своём государстве;
- проявления принципов демократии;
- результативного применения инструментария электронной демократии;
- оптимально выстроенного процесса электронного управления системой предоставления административных услуг;
- умелого использования ИКТ;
- взаимодействия граждан с властью и бизнесом;
- вовлечения граждан в государственно-управленческие процессы и процессы принятия государственно-управленческих решений.

Относительно дальнейшего функционирования ЕГПАУ, то он гармонично вписывается в рамки информационного ресурса. В качестве путей его развития, может стать расширение базы данных, которая будет содержать информацию о всех предоставляемых государственных услугах в Украине.

Литература

1. Meinardus R. The Political Impact of the Internet [Electronic resource] / R. Meinardus // The Friedrich Naumann Foundation. - 26-27 March 2003. – Access mode: <http://www.fnf.org.ph/liberalopinon/political-impact-of-the-internet.htm>.

2. Влияние Интернета на сознание и структуру знания.

References

1. Meinardus, R. (2003). The Political Impact of the Internet. *www.fnf.org.ph*. Retrieved from <http://www.fnf.org.ph/liberalopinon/political-impact-of-the-internet.htm> [in English].

2. *Vliyaniye Interneta na soznanie i strukturu znaniya [The influence of the Internet on the consciousness and structure of knowledge]*. (2004). Moscow: IF RAN [in Russian].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- М. : ИФ РАН, 2004.

3. Бытие Йонаша [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://taniflint.blogspot.com/2012_05_01_archive.html.

4. Christensen, H. S. Political activities on the Internet: Slacktivism or political participation by other means? [Electronic resource] / H. S. Christensen // *First Monday*, 2011. - Vol. 16. - № 2. – Access mode: <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/3336/2767>.

5. Дубилет, Д. iGov: голівудсько-волонтерська історія створення порталу державних послуг [Електронний ресурс] / Дмитро Дубилет. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/09/7/7080405/>.

6. Аваков, А. Справку о несудимости теперь можно получить он-лайн [Електронний ресурс] / Арсен Аваков. – Режим доступу: <https://dpchas.com.ua/politika/spravku-o-nesudimosti-teper-mozhno-poluchit-layn>

7. iGov: какие документы в Украине можно заказать по интернету. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/publications/igov-kakie-dokumenty-v-ukraine-mozhno-zakazat-po-internetu-196185.html>.

8. Паспорт громадянина для виїзду за кордон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://igov.org.ua/service/176/statistics>.

9. iGov — это проект, который по массовости и востребованности может стать как «Приват24» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ain.ua/2016/01/29/dmitrij-dubilet-igov-eto-proekt-kotoryj-po-massovosti-i-vostrebovanosti-mozhet-stat-kak-privat24>.

10. Кравченко, П. Технологія блокчейн. Як це працює в бізнесі [Електронний ресурс] / П. Кравченко. – Режим доступу: <https://minfin.com.ua/ua/2017/09/07/29878823/>.

11. Блокчейн для тех, кто не знает, але цікавиться [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coinews.io/ua/category/78-basics/article/628-blokchein-dlya-tih,-hto-ne-znae,-ale-cikavit'sya>.

12. Ковачич Л. Як Китай освоює нові фінансові технології [Електронний ресурс] / Л. Ковачич // РБК: офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.rbc.ru/newspaper/2017/06/22/594a30529a794767690a7042>.

13. Просто і доступно про Blockchain. Що це і як працює [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://golos.io/ru--golos/@aleco/prosto-i-dostupno-o-blockchain-cto-eto-i-kak-rabotaet>.

3. Bytie Yonasha [The Genesis of Jonas]. (n.d.). *tani-flint.blogspot.com*. Retrieved from http://tani-flint.blogspot.com/2012_05_01_archive.html [in Russian].

4. Christensen, H.S. (2011). Political activities on the Internet: Slacktivism or political participation by other means? *First Monday*, 16(2). Retrieved from <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/3336/2767> [in English].

5. Dubilet, D. (n.d.). iGov: holivudsko-volonterska istoriia stvorennia portalu derzhavnykh poslug [iGov: The Hollywood-volunteer story of a public service portal]. *www.pravda.com.ua*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/09/7/7080405/> [in Ukrainian];485

6. Avakov, A. (n.d.). Spravku o nesudimosti teper mozhno poluchit on-layn [A certificate of non-conviction can now be obtained online]. *dpchas.com.ua*. Retrieved from <https://dpchas.com.ua/politika/spravku-o-nesudimosti-teper-mozhno-poluchit-layn> [in Russian].

7. iGov: kakie dokumenty v Ukraine mozhno zakazat po internetu [iGov: what documents in Ukraine can be ordered on the Internet]. *gordonua.com*. Retrieved from <http://gordonua.com/publications/igov-kakie-dokumenty-v-ukraine-mozhno-zakazat-po-internetu-196185.html> [in Russian].

8. Pasport gromadianyna dlia vyizdu za kordon [Passport of a citizen for traveling abroad]. *igov.org.ua*. Retrieved from <https://igov.org.ua/service/176/statistics> [in Ukrainian].

9. iGov — eto proekt, kotoryy po massovosti i vostrebovanosti mozhnet stat kak «Privat24» [iGov is a project that, by its mass character and relevance, can become like "Privat24"]. *ain.ua*. Retrieved from <https://ain.ua/2016/01/29/dmitrij-dubilet-igov-eto-proekt-kotoryj-po-massovosti-i-vostrebovanosti-mozhet-stat-kak-privat24> [in Russian].

10. Kravchenko, P. (2017). Tekhnolohiia blokchein. Yak tse pratsiuie v biznesi [Blockchain technology. How it works in business]. *minfin.com.ua*. Retrieved from <https://minfin.com.ua/ua/2017/09/07/29878823/> [in Ukrainian].

11. Blokchein dlia tykh, khto ne znaie, ale tsikavytsia [Blockchain is for those who do not know but are interested]. *www.coinews.io*. Retrieved from <http://www.coinews.io/ua/category/78-basics/article/628-blokchein-dlya-tikh,-khto-ne-znaie,-ale-cikavytsya> [in Ukrainian].

12. Kovachych, L. (n.d.). Yak Kytai osvoiuie novi finansovi tekhnolohii [How China is mastering new financial technologies]. *www.rbc.ru*. Retrieved from <http://www.rbc.ru/newspaper/2017/06/22/594a30529a794767690a7042> [in Ukrainian].

13. Prosto i dostupno pro Blockchain. Shcho tse i yak pratsiuie [Simply and affordably about Blockchain. What it is and how it works]. *golos.io*. Retrieved from <https://golos.io/ru--golos/@aleco/prosto-i-dostupno-o-blockchain-cto-eto-i-kak-rabotaet> [in Ukrainian].

Поступила 03.05.2018

Бібліографічний опис для цитування :

Даньшина, Ю. В. Направление совершенствования управления системой предоставления административных услуг в Украине / Ю. В. Даньшина // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1(17). – С. 93-102.

**Даньшина
Юлія Володимирівна**

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління та митного адміністрування, Університет митної справи та фінансів;
<https://orcid.org/0000-0003-2651-0407>;
ResearcherID: I-1540-2018;
E-mail: danyulya@i.ua;

**Danshina
Yuliia Volodymyrivna**

Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor at the Department of Public Administration and Customs Administration, University of Customs and Finance;
<https://orcid.org/0000-0003-2651-0407>;
ResearcherID: I-1540-2018;
E-mail: danyulya@i.ua.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.56:330.341.1

UDC 330.56:330.341.1

М. А. Волік, здобувач

M. A. Volik, Degree seeker

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ
ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ****CURRENT TRENDS FOR IMPLEMENTATION
OF INVESTMENT POTENTIAL OF UKRAINE**

Актуальність теми дослідження. Сучасний стан економіки України характеризується значними соціально-економічними трансформаціями. Деякі з яких негативно впливають на якість життя населення. Для впровадження інновацій у виробничі процеси, оновлення основних засобів, нарощування інвестиційного потенціалу національної економіки, покращення життя населення необхідно активізувати інвестиційні процеси в країні.

Постановка проблеми. Для відновлення економічного зростання, підняття на більш високий рівень забезпечення соціальних стандартів необхідна модель управління економічними процесами, в основі якої знаходяться інвестиції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед вчених, що займаються проблемами інвестицій, інвестиційного потенціалу варто виділити І. Ю. Бережну, В. Бочарова, С. Заїку, Ф. Тумусова, Т. Г. Шамоту та інших вчених.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Залишається дискусійним питання змісту самого поняття інвестиційного потенціалу, впливу на нього динаміки освоення інвестиційних та заходів державного впливу.

Постановка завдання. Для нарощування інвестиційного потенціалу України необхідно стабілізувати політичну та макроекономічну ситуацію в країні, сприяти на державному рівні оновленню на інноваційних принципах матеріально-технічної бази, розвитку персоналу за допомогою збільшення та диверсифікації інвестицій.

Вклад основного матеріалу. У статті висвітлені погляди вчених на інвестиційний потенціал, обґрунтовано, що інвестиції є важливим чинником нарощування інвестиційного потенціалу. Проаналізовано динаміку процесу інвестування в національній економіці, перспективні напрями державного регулювання щодо нарощування інвестиційного потенціалу.

Висновки. Для України розміщених капітальних інвестицій недостатньо для позитивних зрушень в економіці. При збільшенні обсягів інвестицій в національну економіку можливо було б забезпечити збільшення темпів економічного зростання та покращення соціальних стандартів. Тому необхідно вжити на рівні держави дієвих заходів щодо створення єдиної цілісної системи державного управління процесами формування та реалізації інвестиційного потенціалу, які б сприяли залученню вітчизняних та іноземних інвестицій, підвищували ефективність їх використання.

Ключові слова: інвестування; інвестиційний потенціал національної економіки; державне регулювання; капітальні інвестиції.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-103-109

Urgency of the research. The current state of Ukraine's economy is characterized by significant socio-economic transformations. Some of them negatively affect the population life quality. In order to introduce innovations into production processes, renewal of fixed assets, to increase the investment potential of the national economy and to improve the population life, it is necessary to intensify investment processes in the country.

Target setting. Restoring economic growth, raising to a higher level of social standards requires a model of management of economic processes, which are based on investment.

Actual scientific researches and issues analysis. Among scientists involved in studying investment and investment potential I. Yu. Berezhna, V. Bocharov, S. Zaika, F. Tumusov, T. H. Shamota and other scholars should be mentioned.

Uninvestigated parts of general matters defining. The concept of investment potential, the impact of the investment dynamics and government measures on it remains a discussion issue.

The research objective. In order to increase the investment potential of Ukraine, it is necessary to stabilize the political and macroeconomic situation in the country, to promote the updating of the innovative principles of the material and technical base at the state level, to develop the personnel by means of increase and diversification of investments.

The statement of basic materials. The article outlines the scientists' views on the investment potential. It is substantiated that investments are an important factor in the growth of investment potential. The dynamics of the investment process in the national economy, the perspective directions of the state regulation regarding the increase of the investment potential are analyzed.

Conclusions. For Ukraine, placed capital investment is not enough for positive changes in the economy. With an increase in the volume of investment in the national economy, it would be possible to increase the rate of economic growth and improve social standards. Therefore, it is necessary to take at the state level effective measures to create a unified holistic system of public administration processes for the formation and implementation of investment potential, which would promote the attraction of domestic and foreign investments, increase the efficiency of their use.

Keywords: investment; investment potential of the national economy; state regulation; capital investments.

Актуальність теми дослідження. Актуальність дослідження динаміки та напрямів державного регулювання інвестицій в основний капітал України, капітальних інвестицій за видами активів обумовлено тим, що інвестиції є одним із найважливіших засобів забезпечення економічного росту,

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

досягнення структурних зрушень в економіці, впровадження інновацій у виробничі процеси, оновлення основних засобів, нарощування трудового потенціалу національної економіки.

Постановка проблеми. Інвестиційний потенціал – це не тільки потенційна можливість для формування інвестиційних ресурсів, але і можливість для їх розміщення. Тобто, особливого значення для розуміння інвестиційного потенціалу, розробки напрямів державного регулювання його нарощування набуває дослідження динаміки розміщених в Україні інвестицій в основний капітал, капітальних інвестицій тощо.

Постановка завдання. Формування та реалізація інвестиційного потенціалу України безпосередньо пов'язано із необхідністю освоєння значних обсягів інвестицій для постійного оновлення матеріально-технічної бази суб'єктів господарювання, удосконалення трудового потенціалу тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зміст інвестицій, інвестиційного потенціалу досліджують І. Ю. Бережна [1], В. Бочаров [2], С. Заїка [3], Ф. Тумусов [4], Т. Г. Шамота [5] та інші вчені.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість наукових праць щодо інвестиційного потенціалу України, нині залишається дискусійним питання змісту самого поняття інвестиційного потенціалу, впливу на нього держави. Метою дослідження є аналіз сучасного стану процесу інвестування на рівні національної економіки та пошук шляхів збільшення обсягів залучених інвестицій в економіку України з метою підвищення темпів економічного росту, рівня життя населення через нарощування інвестиційного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Інвестиції виступають важливим індикатором, за допомогою якого можна оцінити можливості формування та реалізації інвестиційного потенціалу національної економіки, покращення економічних та соціальних показників розвитку суспільства.

Досліджуючи інвестиційні процеси, як правило, вчені інвестиційний потенціал розуміють як довгострокові вкладень капіталу у виробничу і невиробничу сфери національної економіки з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту [6, с. 112, 7, с. 320, 8, с. 260, 9, с. 187]. Зустрічається і інші трактування. Так, В. Бочаров, Ф. Тумусов трактують інвестиційний потенціал, використовуючи категорії попиту та пропозиції, зазначаючи, що для досягнення рівноваги між інвестиційним попитом та пропозицією необхідно враховувати попит на інвестиції [2; 4]. І. П. Нечитайло визначає інвестиційний потенціал країни як суму національного багатства, що накопичене суспільством на момент оцінювання потенціалу та валового продукту поточного періоду, що спрямовується на заощадження [10]. І. Ю. Бережна інвестиційний потенціал регіону характеризує як сукупність інвестиційних ресурсів, що можуть бути задіяні в інвестиційній діяльності у майбутньому з метою досягнення сталого економічного розвитку [1]. С. Заїка під інвестиційним потенціалом визнає сукупність прихованих інвестиційних ресурсів, можливостей, запасів, які під впливом різних факторів взаємодіють для вирішення поставлених стратегічних завдань [3].

За період з 2007 по 2017 роки стан інвестування економіки України був нестабільним (Табл. 1). За 11 років найбільший обсяг інвестицій в основний капітал був залучений у 2007 році і склав 26,2 % ВВП, після чого відбувся значний спад інвестиції в основний капітал. У 2009 та 2010 рр. інвестиції в основний капітал склали 16,6 % і 16,7 % від ВВП, що в середньому на 10 % менше ніж за попередні роки. Порівняно з 2009-2010 рр. інвестиції в економіку України зросли, що позитивно відобразилось на економіці в цілому.

Таблиця 1

Показники інвестування економіки України [11]

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ВВП у фактичних цінах, млрд. грн.	720,7	948,1	913,3	1082,6	1302,1	1404,7	1454,9	1586,9	1988,5	2385,4	2982,9

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Інвестиції в основний капітал у фактичних цінах, млн. грн.	188486	233081	151777	180575,5	241286	273256	249873,4	219419,9	273116,4	359216,1	448461,5
Інвестиції в основний капітал (% ВВП)	26,2	24,6	16,6	16,7	18,5	19,5	17,2	13,8	13,7	15	15
Загальний обсяг інвестицій у факт. цінах, млн. грн.	222679	272074	192878	189060,6	259932,3	263727,7	247891,6	204061,7	251154,3	326163,7	412812,7
Загальний обсяг інвестицій (% ВВП)	30,9	28,7	21,1	17,5	20,0	18,8	17,0	12,8	12,6	13,7	13,8

Обсяги капітальних інвестицій за 2010-2017 роки мають неоднозначну динаміку (Рис. 1).

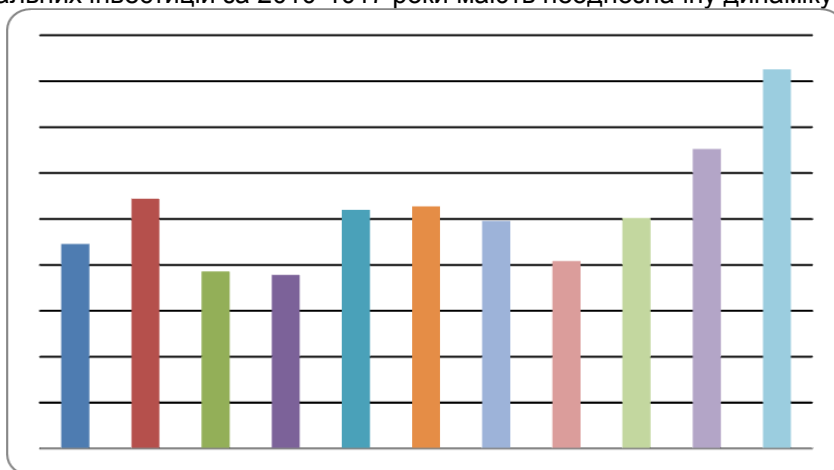

Рис. 1 Динаміка капітальних інвестицій за видами активів в Україні

Джерело: [12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19]

У 2010 році загальний обсяг капітальних інвестицій в національну економіку за видами активів склав 189060, млн. грн., з них 96,3% (182075,8 млн. грн.). При цьому домінували інвестиції в матеріальні активи, тобто в житлові та нежитлові будівлі, інженерні споруди, машини, обладнання, транспортні засоби, землю, довгострокові біологічні активи тощо (Табл. 2).

За період 2010-2012 років відбувається зростання капітальних інвестицій за видами активів. У 2014 році спостерігається спад капітальних інвестицій у порівнянні з попереднім роком (з 247891,6 млн. грн. до 204061,7 млн. грн.). У наступні роки відбувалось зростання обсягів капітальних інвестицій в Україні.

У 2015 році обсяги залучених капітальних інвестицій за видами активів склали 251154,3 млн. грн., що на 47092,6 млн. грн. менше, ніж у попередньому році. З них 233593,9 млн. грн. було витрачено на інвестиції в матеріальні активи (93%) та 17560,4 млн. грн. – в нематеріальні активи (програмне забезпечення, авторські права, патенти, ліцензії, концесії тощо). 2016 та 2017 роки ознаменувались тим, що у структурі капітальних інвестицій зростає частка інвестицій у матеріальні активи. У 2016 році капітальні інвестиції у матеріальні активи становили 96,7%, тобто 315416,7 млн. грн., а в 2017 році – 96,3 % (397426,4 млн. грн.). За 2010 – 2017 роки загальний обсяг інвестицій за видами активів зріс на 223752,1 млн. грн..

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Таблиця 2

Капітальні інвестиції за видами активів за 2009-2017 рр.

	2010 [12]		2011 [13]		2012 [14]		2013 [15]		2014 [16]		2015 [17]		2016 [18]		2017 [19]	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Усього	189060,6	100	259932,3	100	263727,7	100	247891,6	100	204061,7	100	251154,3	100	326163,7	100	412812,7	100
інвестиції в матеріальні активи	182075,8	96,3	250501,6	96,4	255838,6	97,0	237576,8	95,8	196916,1	96,5	233593,9	93,0	315416,7	96,7	397426,4	96,3
житлові будівлі	28736	15,8	29557	11,8	36306,5	14,2	40250,4	16,9	31951,9	16,2	43497,1	18,6	42503,0	13,5	51238,9	12,9
нежитлові будівлі	38912	21,3	51325	20,5	45201,6	17,7	40241,5	16,9	35052,7	17,8	37252,7	16,0	49709,3	15,8	57638,8	14,5
інженерні споруди	40757	22,4	67692	27,0	63467,4	24,8	57689,6	24,3	46002,5	23,4	49015,7	21,0	65442,9	20,7	75946,5	19,1
машини, обладнання	55183	30,3	73167	29,2	79755,1	31,2	75963,2	40,0	64212,9	32,6	77340,9	33,1	113194,0	35,9	143588,9	36,1
транспортні засоби	11399	6,3	18925	7,5	22073,1	8,6	14422,3	6,1	12075,6	6,1	17367,6	7,5	31355,0	9,9	52703,3	13,3
земля	1292	0,7	2311	0,9	1231,0	0,5	650,7	0,3	874,0	0,4	1282,3	0,5	1436,1	0,4	1281,0	0,3
довгострокові біологічні активи	2011	1,1	3070	1,2	1442,1	0,6	1675,7	0,7	1689,4	0,9	2448,5	1,0	2963,6	0,9	3295,5	0,8
інші матеріальні активи	3786	2,1	4454	1,9	6361,8	2,5	6683,4	2,8	5057,1	2,6	5389,1	2,3	8812,8	2,8	11733,5	3,0
інвестиції в нематеріальні активи	6985	3,7	9431	3,6	7889,1	3,0	10314,8	4,2	7145,6	3,5	17560,4	7,0	10747,0	3,3	15386,3	3,7
програмне забезпечення	2826	40,4	3274	34,7	3476,0	44,1	3314,2	32,1	3183,2	44,6	4249,1	24,2	5913,2	55,0	7776,9	50,5
авторські права, патенти, ліцензії, концесії тощо	3070	44,0	4121	43,7	3507,5	44,5	5637,4	54,7	2789,3	39,0	12267,8	69,9	3696,9	34,4	5446,8	35,4
інші	1089	15,6	2036	21,6	905,6	11,5	1363,2	13,2	1173,1	16,4	1043,5	5,9	1136,9	10,6	2162,6	14,1

Джерело: [12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19]

За цей же період співвідношення інвестицій в матеріальні та нематеріальні активи практично не змінилось. Частка інвестицій в матеріальні активи в 2010 та 2017 роках становила 96,3% від загального обсягу капітальних інвестицій. У той же час у 2017 році капітальні інвестиції склали лише 15 % ВВП, що вкрай мало для переозброєння на інноваційній основі виробничих процесів в Україні.

Іноземні інвестиції можуть суттєво впливати на розвиток національної економіки, даючи поштовх до активізації впровадження нових технологій. Однак питома вага іноземних інвестицій у структурі джерел фінансування капітальних вкладень України є вкрай малою. Важливим завданням підвищення інвестиційного потенціалу національної економіки є залучення коштів іноземних інвесторів з Європи.

Найбільша питома вага серед інвестицій з країн ЄС в економіку України за 2009-2017 роки була в 2011 році і дорівнювала 81,4% від загального обсягу прямих інвестицій в економіку України. За 2012-2017 роки намітилась тенденція до зменшення прямих інвестицій із країн ЄС. Так, у 2013 році питома вага складала 77,7%, а у 2016 році - 72,3 %.

Найбільша питома вага серед інвестицій, що надійшли з інших країн світу була у 2016 році (27,7 %), найменша – 18,6 % у 2011 році. Прослідковується з 2011 по 2016 тенденція до зростання (крім 2014 року) частки прямих іноземних в економіку України з не європейських країн. Так, за 2011 рік надійшло в Україну прямих іноземних інвестицій 46293,5 млн. дол. США, в подальшому надходження зростали і в 2012 році становили 49494,4 млн. дол. США (на 3200,9 млн. дол. США більше ніж у 2011 році) [20, 21]. За 2013 і 2014 роки спостерігаємо таку ж тенденцію до підвищення іноземних інвестицій в цілому. Найбільше інвестицій надійшло з Кіпру

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

(в середньому 26 %), де знаходиться велика кількість офшорних компаній. Тобто, можемо припустити, що в Україну надходять у вигляді інвестицій вивезені з країни в офшори капітали. До країн – лідерів з інвестування в Україну за 2009-2017 роки ввійшли Нідерланди, Німеччина, Російська Федерація, Велика Британія, Австрія. Так, середнє значення інвестицій за 2009-2017 роки, що надійшло з Кіпру становило 12818,4 млн.дол. США, з Нідерландів – 8226,9 млн. дол. США, з Німеччини – 33135,6 млн.дол. США.

Збільшення обсягів залучених прямих іноземних інвестицій в економіку України, підвищення рівня реалізації інвестиційного потенціалу України взагалі необхідно базувати перш за все на досягненні політичної, макроекономічної стабільності та розвитку високотехнологічних і наукомістких виробництв, зокрема організації виробництва промислової робототехніки, мікро- та оптоелектроніки тощо. Макроекономічна стабільність національної економіки в частині без боргового фінансування платіжного балансу країни, зниження процентних ставок в економіці, нарощування золотовалютних резервів сприятиме покращенню інвестиційного клімату країни та диверсифікації джерел фінансування процесу інвестування, зокрема за рахунок залучення прямих іноземних інвестицій.

Для нарощування такого компоненту інвестиційного потенціалу як трудовий потенціал необхідно реалізувати комплекс заходів, а саме: створення нових, реконструкція діючих закладів охорони здоров'я та освіти різних рівнів; поліпшення якості середовища проживання шляхом модернізації водопровідно-каналізаційного господарства, очищення і переробки стічних вод, будівництва заводів з переробки сміття; вдосконалення професійної підготовки кадрів шляхом формування сучасних професійних компетенцій робітників і фахівців, інтенсифікації ефективної взаємодії системи професійної освіти зі сферою науки і галузями економіки, перехід на нові ефективні форми підвищення кваліфікації і перепідготовки кадрів, впровадження гнучких систем стимулювання праці тощо.

Враховуючи те, що Україна має географічне розташування на перетині транспортних міждержавних шляхів, то розвиток логістичної, транспортної інфраструктури (будівництво промислово-логістичних центрів, високошвидкісних залізничних сполучень, автомагістралей з високою якістю доріг, розвиток аеропортів) сприятиме нарощуванню інвестиційного потенціалу в частині доступності об'єктів інвестування для потенційних інвесторів.

Інформація про інвестиційні проекти, про потенційних інвесторів, про ситуацію в країні з інвестиційним кліматом нині в світі надходить переважно через мережу Інтернет, телебачення. У зв'язку з цим для нарощування інвестиційного потенціалу необхідно сприяти на державному рівні: розвитку цифрового телевізійного і радіомовлення; доступу широких верств населення до мережі Інтернет; розробці та впровадженню надійного програмного забезпечення для систем зберігання даних тощо.

Висновки. Потреба економіки в інвестиціях залежить від темпів росту ВВП, і макроекономічних умов, системи державного регулювання в країні. Для України розміщених капітальних інвестицій недостатньо для позитивних зрушень в економіці. При збільшенні обсягів інвестицій в національну економіку можливо було б забезпечити збільшення темпів економічного зростання та покращення соціальних стандартів. Необхідно вжити на рівні держави дієвих заходів щодо створення єдиної цілісної системи державного управління процесами формування та реалізації інвестиційного потенціалу за такими векторами: стабілізація політичної та макроекономічної ситуації в країні; нарощування трудового потенціалу; формування сучасної інфраструктури; розвиток нових технологій. Запропоновані заходи мають сприяти залученню вітчизняних та іноземних інвестицій, підвищенню ефективності їх використання.

Література

1. Бережна, І. Ю. Теоретико-економічні підходи до обґрунтування змісту інвестиційного потенціалу / І. Ю. Бережна // Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво. - 2010. - Вип. 6. - С. 253-258.
2. Бочаров, В. В. Финансово-кредитные методы регулирования рынка инвестиций / В. В. Бочаров. – М. : Финансы и статистика, 1993. – 144 с.

References

1. Berezhna I. Yu. (2010). Teoretyko-ekonomichni pidk hody do obgruntuvannya zmistu investytsiynoho potentsialu [Theoretical and economic approaches to the substantiation of the content of the investment potential]. Derzhava ta rehiony. Seriya: Ekonomika ta pidpryemnytstvo – State and regions. Series: Economy and entrepreneurship, 6, 253-258 [in Ukrainian].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

3. Заїка, С. О. Інвестиційний потенціал підприємства та варіанти його формування [Електронний ресурс] / С. О. Заїка // Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки – 2015. - Вип.13, ч.1. – С. 84-86. – Режим доступу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_13/19.pdf.
4. Тумусов, Ф. С. Стратегія формування і реалізації інвестиційного потенціала регіона : монографія / Ф. С. Тумусов – М. : РАГС, 1995. – 270 с.
5. Шамота, Г. М. Особливості інвестиційного потенціалу України на сучасному етапі розвитку економіки [Електронний ресурс] / Г. М. Шамота // Ефективна економіка. – 2015. – № 11. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4499>.
6. Банківська енциклопедія / кол. авт. : М. І. Савлук, А. М. Поддєрогін, А. А. Пересада, Н. Д. Олексієнко, І. Н. Лазенко ; під ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза. - К. : Ельтон, 1993. - 328 с.
7. Куньч, З. Й. Універсальний словник української мови / З. Й. Куньч. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 848 с.
8. Новий словник іншомовних слів : близько 40 000 слів і словосполучень / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хом'як, А. А. Дем'янюк ; за ред. Л. І. Шевченко. - К. : АРІЙ, 2008. - 672 с.
9. Загородній, А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 4-е вид., випр. та доп. – К. – Львів : Знання ; ЛБІ НБУ. – 566 с.
10. Нечитайло, І. П. Аналіз сучасних підходів до визначення інвестиційного потенціалу регіону / У. П. Нечитайло // Інвестиції: практика та досвід. - 2010. - № 15. - С. 25-29.
11. Показники інвестування економіки України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2013/ibd/ibd_rik/ibd_u/ki_rik_u_bez.htm.
12. Капітальні інвестиції за 2010 рік [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2010/ibd/kinv/kinv_u/arh_kinv_u2010.htm (дата звернення: 14.03.2019).
13. Капітальні інвестиції за 2011 рік [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2011/ibd/kinv/kinv_u/arh_kinv_u2011.htm (дата звернення: 14.03.2019).
14. Капітальні інвестиції за 2012 рік [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2012/ibd/kinv/kinv_u/arh_kinv_u2012.htm (дата звернення: 14.03.2019).
15. Капітальні інвестиції за 2013 рік [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2013/ibd/kinv/kinv_u/arh_kinv_u2013.htm (дата звернення: 14.03.2019).
16. Капітальні інвестиції за 2014 рік [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2014/ibd/kinv/kinv_u/arh_kinv_u2014.htm (дата звернення: 14.03.2019).
17. Капітальні інвестиції за 2015 рік [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2015/ibd/kinv/kinv_u/arh_kinv_2015_u.htm (дата звернення: 14.03.2019).
18. Капітальні інвестиції за 2016 рік [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2016/ibd/kinv/kinv_u/arh_kinv_2016_u.htm (дата звернення: 14.03.2019).
19. Капітальні інвестиції за 2017 рік [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2017/ibd/kinv/kinv_u/arh_kinv_u.htm (дата звернення: 14.03.2019).
2. Bocharov, V. V. (1993). *Fynansovo-kreditnye metody regulirovaniia rynka investitsiy [Financial Lending Methods for Regulating the Investment Market]*. Moscow: Fynansy y statystyka [in Russian].
3. Zayika, S. O. (2015). Investytsiynny potentsial pidpryyemstva ta varianty yoho formuvannya [The investment potential of the enterprise and variants of its formation]. *Naukovyy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu – Scientific Herald of Kherson State University. Economic Sciences*, 13(1). Retrieved from http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_13/19.pdf [in Ukrainian].
4. Tumusov, F. S. (1995). *Strategiya formirovaniya i realizatsii investitsionnogo potentsiala regiona [Strategy of formation and realization of investment potential of the region]*. Moscow: RAHS [in Russian].
5. Shamota, H. M. (2015). Osoblyvosti investytsiynoho potentsialu Ukrayiny na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky [Features of Investment Phenomena of Ukraine at the Present Stage of Economic Development]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 11. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4499> [in Ukrainian].
6. Savluk, M. I., et al. (1993). *Bankivska entsyklopediya [Bank Encyclopedia]*. A. M. Moroz (Eds.). Kyiv: Elton [in Ukrainian].
7. Kunch, Z. Y. (2007). *Universalnyy slovnyk ukrayinskoyi movy [Universal Dictionary of the Ukrainian Language]*. Ternopil: «Navchalna knyha – Bohdan» [in Ukrainian].
8. Shevchenko, L. I., Nika, O. I., Khomyak, O. I., Demyanyuk, A. A. (2008). *Novyy slovnyk inshomovnykh sliv : blyzko 40 000 sliv i slovospoluchen [New dictionary of foreign words: about 40 000 words and phrases]*. L. I. Shevchenko (Eds.). Kyiv: ARIY [in Ukrainian].
9. Zahorodniy, A. H., Voznyuk, H. L., Smovzhenko, T. S. (2002). *Finansovyy slovnyk [Financial Dictionary]*. (4th ed., rev.). Kyiv: T-vo «Znannya», KOO; Lviv: vyd-vo L'viv. bank. in-tu NBU [in Ukrainian].
10. Nechytaylo, I. P. (2010). Analiz suchasnykh pidkhodiv do vyznachennya investytsiynoho potentsialu rehionu [An analysis of modern approaches to the definition of the investment potential of the region]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 24, 13-19 [in Ukrainian].
11. Pokaznyky investuvannya ekonomiky Ukrayiny [Indicators of investing in the economy of Ukraine]. (n.d.). *ukrstat.org*. Retrieved from https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2013/ibd/ibd_rik/ibd_u/ki_rik_u_bez.htm [in Ukrainian].
12. Kapitalni investytsiyi za 2010 rik [Capital investment for 2010]. (n.d.). *ukrstat.org*. Retrieved from https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2010/ibd/kinv/kinv_u/arh_kinv_u2010.htm [in Ukrainian].
13. Kapitalni investytsiyi za 2011 rik [Capital investment for 2011]. (n.d.). *ukrstat.org*. Retrieved from https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2011/ibd/kinv/kinv_u/arh_kinv_u2011.htm [in Ukrainian].
14. Kapitalni investytsiyi za 2012 rik [Capital investment for 2012]. (n.d.). *ukrstat.org*. Retrieved from https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2012/ibd/kinv/kinv_u/arh_kinv_u2012.htm [in Ukrainian].
15. Kapitalni investytsiyi za 2013 rik [Capital investment for 2013]. (n.d.). *ukrstat.org*. Retrieved from https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2013/ibd/kinv/kinv_u/arh_kinv_u2013.htm [in Ukrainian].
16. Kapitalni investytsiyi za 2014 rik [Capital investment for 2014]. (n.d.). *ukrstat.org*. Retrieved from https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2014/ibd/kinv/kinv_u/arh_kinv_u2014.htm

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

звернення: 14.03.2019).

20. Україна у цифрах: статистичні збірники за 2009-2017 рр. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_ukr_zb.htm (дата звернення: 15.03.2019).

21. Україна у цифрах у 2017 році: статистичний збірник [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/08/Ukr_cifra_2017_u.pdf (дата звернення: 15.03.2019).

[in Ukrainian].

17. Kapitalni investytsiyi za 2015 rik [Capital investment for 2015]. (n.d.). *ukrstat.org*. Retrieved from https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2015/ibd/kinv/kinv_u/arh_kinv_2015_u.htm [in Ukrainian].

18. Kapitalni investytsiyi za 2016 rik [Capital investment for 2016]. (n.d.). *ukrstat.org*. Retrieved from https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2016/ibd/kinv/kinv_u/arh_kinv_2016_u.htm [in Ukrainian].

19. Kapitalni investytsiyi za 2017 rik [Capital investment for 2017]. (n.d.). *ukrstat.org*. Retrieved from https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2017/ibd/kinv/kinv_u/arh_kinv_u.htm [in Ukrainian].

20. Ukrayina u tsyfrakh: statystychni zbirnyky za 2009-2017 rr. [Ukraine in figures: statistical collections for 2009-2017]. (n.d.). *ukrstat.org*. Retrieved from https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_ukr_zb.htm [in Ukrainian].

21. Ukrayina u tsyfrakh u 2017 rotsi: statystychnyy zbirnyk [Ukraine in figures in 2017: statistical collection]. (n.d.). *ukrstat.org*. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/08/Ukr_cifra_2017_u.pdf [in Ukrainian].

Надійшла 25.03.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Волік, М. А. Сучасні тенденції реалізації інвестиційного потенціалу України / М. А. Волік // Науковий вісник Полісся.– 2019. - № 1 (17). – С. 103-109.

**Волік
Майя Анатоліївна**

здобувач, кафедра управління персоналом та економіки праці, Чернігівський національний технологічний університет;
<https://orcid.org/0000-0002-3226-476X>;
E-mail: kapital2019@ukr.net;

**Volik
Maiia Anatoliivna**

Degree seeker at the Department of Personnel Management and Labor Economy, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0002-3226-476X>;
E-mail: kapital2019@ukr.net.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.322; 338.2

UDC 330.322; 338.2

К. М. Конакова, аспірант

K. M. Konakova, Postgraduate student

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ****CONCEPTUAL PRINCIPLES FOR THE
FORMATION OF STATE INVESTMENT POLICY**

Актуальність теми дослідження. Підвищення рівня інвестиційної привабливості національної економіки є завданням інвестиційної політики як складової державної економічної політики, що тісно пов'язане зі стратегією економічного та соціального розвитку України, з планами та програмами збільшення темпів економічного росту, розвитку промисловості, впровадження наукових розробок у виробничі процеси. Все це потребує залучення інвестиційних ресурсів та зумовлює необхідність проведення ефективної інвестиційної політики.

Постановка проблеми. Формування передумов трансформації державного регулювання інвестиційних процесів при визнанні доцільності підвищення рівня інвестиційної привабливості зумовлює необхідність упорядкування місця держави у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Істотний внесок у процес дослідження інвестиційної привабливості внесли А. Асаул, М. П. Бутко, В. Г. Горник, І. В. Гришина, Н. В. Дацій, С. В. Захарін, О. В. Носова, О. Сталінська, С. А. Гуткевич, Н. Макарий, Т. В. Момот, М. Лільова, Н. Ю. Рекова, Д. А. Удалова, С. В. Степаненко, Л. Л. Тарангул, Н. М. Якупова та інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Не дивлячись на значні напрацювання вчених стосовно підвищення інвестиційної привабливості національної економіки та дій різних гілок влади у цьому контексті, потребують уточнення складові інвестиційної політики України у сучасних умовах посилення факторів нестабільності.

Постановка завдання. Нині для відновлення економічної стабільності в Україні, підвищення темпів економічного зростання, модернізації виробництва, створення умов для структурної перебудови економіки необхідна реалізація цілей та завдань державної інвестиційної політики в частині збільшення обсягів залучених інвестицій та активізації попиту на інвестиційні ресурси.

Вклад основного матеріалу. У статті проаналізовані мета, цілі, завдання, пріоритетні напрями інвестиційної політики України. У межах пріоритетних напрямів конкретизовано управлінські заходи з підвищення дієвості державної інвестиційної політики України.

Висновки. Державна інвестиційна політика повинна: забезпечити мінімізацію інвестиційних ризиків; сприяти диверсифікації інвестиційних ресурсів, їх ефективному використанню в частині інвестиційного забезпечення структурної перебудови економіки, розвитку наукоємних галузей економіки, підвищення рівня та тривалості життя населення України тощо.

Ключові слова: інвестиційна привабливість національної економіки; інвестиційна політика; цілі; завдання; напрями інвестиційної політики.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-110-117

Urgency of the research. Increasing the level of investment attractiveness of the national economy is a task of investment policy as a component of state economic policy, which is closely linked to the strategy of economic and social development of Ukraine, along with plans and programs to increase the rate of economic growth, development of industry, and introduction of scientific developments in production processes. All this requires the attraction of investment resources and necessitates an effective investment policy.

Target setting. Formation of prerequisites for the transformation of state regulation of investment processes in recognition of the expediency of raising the level of the investment attractiveness necessitates the regulation of the state in this area.

Actual scientific researches and issues analysis. Essential contribution in the process of the investment attractiveness was made by A. Asaul, M. P. Butko, V. G. Gorniak, I. V. Gryshyna, N. V. Datsiy, S. V. Zakharin, O. V. Nosova, O. Stalinska, S. A. Gutkevysch, N. Makariy, T. V. Momot, M. Liliova, N. Yu. Reкова, D. A. Udaloва, S. V. Stepanenk, L. L. Tarangul, N. M. Yakutova and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. In spite of the considerable work done by the scientists regarding the increase of the investment attractiveness of the national economy and the actions of the government branches in this context, it is necessary to specify the components of the investment policy of Ukraine in the current conditions of strengthening the factors of instability.

The research objective. Today, in order to restore economic stability in Ukraine, increase the rate of economic growth, modernize production, and create conditions for structural adjustment of the economy, it is necessary to realize the goals and objectives of the state investment policy in part of increasing the volume of attracted investments and raising the demand for investment resources.

The statement of basic materials. The purpose, goals, tasks, priorities of the investment policy of Ukraine are analyzed within the article. Within the priority areas, administrative measures to increase the efficiency of state investment policy of Ukraine are specified.

Conclusions. The state investment policy should ensure the minimization of investment risks; promote diversification of investment resources, their effective use in terms of investment support for structural adjustment of the economy, development of high-tech industries, raising the level and longevity of the population of Ukraine, etc.

Keywords: investment attractiveness of the national economy; investment policy; purposes; task; directions of investment policy.

Актуальність теми дослідження. Нарощування обсягів інвестицій, збільшення рівня інвес-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

тиційної привабливості національної економіки є завданням інвестиційної політики як складової державної економічної політики. Збільшення інвестиційної привабливості повинно бути тісно пов'язане зі стратегією економічного та соціального розвитку України, наприклад, з планами та програмами збільшення темпів економічного росту, розвитку промисловості, впровадження наукових розробок у виробничі процеси. Все це потребує залучення інвестиційних ресурсів, реалізації інвестиційного потенціалу економіки України з метою виробництва конкурентоспроможної продукції зі значною часткою доданої вартості та покращення рівня життя населення, що можливо за високого рівня інвестиційної привабливості. Суттєве покращення позицій України у міжнародних рейтингах інвестиційної привабливості, активізація інвестиційних процесів, збільшення обсягів інвестицій і зумовлює необхідність проведення ефективної інвестиційної політики.

Постановка проблеми. Формування передумов трансформації державного регулювання інвестиційних процесів при визнанні доцільності підвищення рівня інвестиційної привабливості зумовлює необхідність упорядкування місця держави у цій сфері У статті проаналізовані мета, цілі, завдання, пріоритетні напрями інвестиційної політики України. У межах пріоритетних напрямів конкретизовано управлінські заходи з підвищення дієвості державної інвестиційної політики України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Істотний внесок у процес дослідження інвестиційної привабливості, інвестиційної політики внесли А. Асаул, М. П. Бутко, І. І. Веретенікова, У. Водянов, В. Г. Горник, І. В. Гришина, С. А. Гуткевич, Н. В. Даций, С. В. Захарін, М. В. Кондрашова, Н. Макарий, О. А. Мельниченко, Т. В. Момот, М. Лільова, О. В. Носова, В. П. Пшенична, Н. Ю. Рекова, І. В. Сергєєв, О. Сталінська, С. В. Степаненко, Д.А. Удалова, Л. Л. Тарангул, Н. М. Якупова та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Нині змінюється динаміка, структура інвестицій в національну економіку, посилюється вплив внутрішніх та зовнішніх факторів на інвестиційну привабливість, що зумовлює необхідність уточнення основних положень інвестиційної політики України.

Постановка завдання. Реалізація цілей та завдань державної інвестиційної політики в частині збільшення обсягів залучених інвестицій та активізації попиту на інвестиційні ресурси сприятиме: підвищенню темпів економічного зростання, забезпеченню фінансовими ресурсами розвитку пріоритетних галузей економіки; модернізації виробництва в частині відновлення та нарощування обсягів виробництва, створення нових та оновлення основних фондів діючих підприємств, покращення позицій національних виробників на світових ринках; створенню умов для структурної перебудови економіки, детінізації економічних процесів; формування конкурентного середовища для ведення бізнесу та захист форм всіх форм власності. У зв'язку з цим метою статті є систематизація та обґрунтування мети, цілей, завдань державної інвестиційної політики та напрямів її реалізації.

Виклад основного матеріалу. Систематизація трактувань вченими державної інвестиційної політики дали змогу зробити такі узагальнення:

- О. А. Мельниченко в державній інвестиційній політиці вбачає цілеспрямовану діяльність органів управління зі сприяння залученню та ефективному використанню інвестицій, забезпечення захисту прав інвесторів, особливо наголошуючи на необхідності гарантування інвестору вільного розпорядження продукцією, ресурсами та прибутком, що є результатами інвестиційної діяльності [1];

- на думку А. Г. Загороднього державна інвестиційна політика зосереджена на загальнодержавних рішеннях та заходах щодо збільшення вкладання коштів у галузі економіки з метою забезпечення ефективності її розвитку, усунення диспропорцій [2, с. 685];

- державна інвестиційна політика у працях У. Водянова, М. В. Кондрашової, В. П. Пшеничної розглядається як напрям економічної політики з регламентування державою структури, розмірів, джерел інвестиційних ресурсів та напрямів їх використання [3, с. 94; 4, с. 120; 5, с. 32];

- державну інвестиційну політику як комплекс правових, адміністративних, економічних методів держави з активізації інвестиційних процесів трактують І. В. Сергєєв та І. І. Веретенікова [6, с. 272].

Обґрунтування мети, цілей, завдань щодо збільшення інвестиційної привабливості економіки України в умовах трансформаційної економіки не повинні суперечити основним положенням

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

програми соціально- економічного розвитку України з уніфікацією заходів при проведенні всіх видів політик. Це пов'язано з тим, що неможливо сформувати та ефективно реалізовувати інвестиційну політику, не змінюючи ситуації в промисловості, інноваційній, соціальній сфері.

Господарський кодекс України конкретизує, що інвестиційна складова економічної політики формується та має реалізуватись одночасно зі структурно-галузевою, амортизаційною, ціновою, антимонопольно-конкурентною, бюджетною, податковою, грошовою, кредитною, зовнішньоекономічною, валютною тощо [7].

Державна інвестиційна політика має функціонувати в єдиній системі державного регулювання економіки і узгоджуватися з цілями і принципами інших форм державного регулювання, зокрема такими видами політик як бюджетною та податковою, грошовою, кредитною, структурно-галузевою, ціновою, антимонопольно-конкурентною, валютною, зовнішньоекономічною, екологічною, соціальною.

Інтегральною метою державної інвестиційної політики є залучення інвестицій в економіку країни, диверсифікація джерел їх формування, сприяння детінізації руху капіталу та розміщення його на території України з метою нарощування темпів економічного росту, підвищення рівня конкурентоспроможності країни та зростання добробуту населення.

Для досягнення мети необхідно реалізувати цілі державної інвестиційної політики, концентрувати зусилля з боку держави для забезпечення притоку інвестиційних ресурсів на створення нових та оновлення основних фондів діючих підприємств, посилення інноваційного вектору розміщення інвестицій (Табл. 1).

Реалізація цілей та завдань державної інвестиційної політики в частині збільшення обсягів залучених інвестицій та активізації попиту на інвестиційні ресурси сприятиме: підвищенню темпів економічного зростання, забезпеченню фінансовими ресурсами розвитку пріоритетних галузей економіки; модернізації виробництва в частині відновлення та нарощування обсягів виробництва, створення нових та оновлення основних фондів діючих підприємств, покращення позицій національних виробників на світових ринках; створенню умов для структурної перебудови економіки, детінізації економічних процесів; формування конкурентного середовища для ведення бізнесу та захист форм всіх форм власності.

Таблиця 1

Система цілей державної інвестиційної політики та напрями її реалізації

Ціль	Напрями реалізації цілей
Збільшення обсягів залучених інвестицій та активізація попиту на інвестиційні ресурси	Підвищення темпів економічного зростання, забезпечення фінансовими ресурсами розвиток пріоритетних галузей економіки
Модернізація виробництва	Відновлення та нарощування обсягів виробництва, створення нових та оновлення основних фондів діючих підприємств, покращення позицій національних виробників на світових ринках
Створення конкурентного середовища для ведення бізнесу та захист форм всіх форм власності	Підвищення ефективності органів державної влади у сфері захисту конкуренції, обмеження впливу монополій; захист всіх форм власності
Формування умов для структурної перебудови економіки та детінізації економічних процесів	Розвиток галузей які виробляють продукції з високим вмістом доданої вартості; стимулювання структурних змін в економіці за рахунок підтримки підприємств, галузей, що продукують високо технологічну продукцію; створення умов для виходу капіталів із тіні
Посилення інноваційного та соціального вектору вкладання інвестицій	Інноваційна модернізація економіки; збільшення тривалості життя, доходів, купівельної спроможності населення; покращення освітнього рівня населення; забезпечення повної і ефективної зайнятості

Джерело: авторська розробка

Паралельно з активною державною політикою стимулювання попиту на вітчизняні товари, імпортозаміщенням має здійснюватись: підвищення ефективності органів державної влади у

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

сфері захисту конкуренції, обмеження впливу монополій; захист всіх форм власності, розвиток галузей які виробляють продукції з високим вмістом доданої вартості; стимулювання структурних змін в економіці за рахунок підтримки підприємств, галузей, що продукують високо технологічну продукцію; створення умов для виходу капіталів із тіньового сектору економіки та запобігання їх відтоку за кордон. Наступним кроком цього процесу стане нарощування експортного потенціалу національної економіки (Рис. 1).

Рис. 1. Мета, цілі, завдання та напрями реалізації інвестиційної політики (авторська розробка)

Визначення пріоритетних напрямів структурної перебудови економіки необхідно для пріоритетного залучення інвестицій саме в ті галузі, які надають поштовх для розвитку інших галузей,

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

підприємств, територій. Перш за все – це системо утворюючі галузі з високим рівнем впровадження науково-технічних розробок.

Окремим питанням є залучення інвестиційного ресурсу тіньового сектора економіки, а також легалізації тіньових капіталів, що були сформовані в країні чи вивезені за кордон. У цьому контексті необхідний комплекс заходів політичного, економічного характеру зі створення сприятливого адміністративного, інфраструктурного, інституційного середовища, перетворення капіталів тіньового сектора економіки в інвестиційний ресурс національної економіки України. При катастрофічному зменшенні частки державної власності та нестачі державного фінансування капітал тіньового сектору стає можливим джерелом економічного зростання, структурної перебудови економіки.

Не менш важливим завданням є зниження рівня монополізації економіки, створення рівних умов ведення бізнесу та доступу до кредитних та бюджетних коштів, зниження рівня трансакційних витрат за рахунок скорочення бюрократичної складової витрат, спрощення дозвільних процедур.

До завдань збільшення інвестиційної привабливості економіки України відносять: створення сприятливого інвестиційного клімату, зменшення існуючих видів та рівнів ризиків, підвищення інвестиційного іміджу національної економіки серед потенційних інвесторів; здійснення активної державної політики щодо стимулювання попиту на вітчизняну продукцію, формування системи стимулів у національних та іноземних суб'єктів, які б сприяли прийняттю рішення вкладати кошти в економіку України, розробка комплексу заходів щодо диверсифікації джерел залучення інвестицій (Табл. 2).

Таблиця 2

Завдання підвищення інвестиційної привабливості

Завдання	Напрями реалізації
Створення сприятливого інвестиційного клімату	Впровадження комплексу адміністративних та економічних інструментів для залучення капіталу, підвищення інвестиційного іміджу серед потенційних інвесторів
Зменшення існуючих видів та рівнів ризиків	Впровадження комплексу адміністративних та економічних інструментів для зменшення ризиків в економіці України
Проведення активної державної політики щодо стимулювання попиту на вітчизняну продукцію	Зміна державної економічної політики в напрямку розширення внутрішнього платоспроможного попиту на вітчизняні товари
Створення стимулів при виробництві товарів, збільшення попиту на вітчизняні товари, імпортозаміщення, нарощування експорту продукції з високим вмістом доданої вартості	Збільшення дієвості методів стимулювання економіки; створення нових робочих місць; зниження адміністративних бар'єрів входження та функціонування на ринку
Забезпечення захисту прав суб'єктів інвестування	Посилення кримінальної та адміністративної відповідальності за порушення прав власності, прав інвесторів

Джерело: авторська розробка

В умовах браку робочої сили на світових ринках праці особливого значення набуває реалістичність, ефективність інвестиційної політики, збільшення інвестиційної привабливості, нарощування інвестиційних ресурсів, зростання інвестиційної активності, що є умовою та можливим наслідком підвищення якості життя населення.

Для підвищення рівня та якості життя населення (як потенційної робочої сили) необхідно: використання економічних, соціальних, політичних, науково-технологічних змін, що зумовлюють синергетичний ефект та забезпечать стабільне збільшення темпів економічного росту; гарантування населенню можливості працевлаштуватись на території країни та отримувати адекватну цінній політиці заробітну плату; оновлення чи створення підприємств у наукомістких, екологічно безпечних галузях економіки; скорочення експорту високо кваліфікованих працівників на світові ринки праці за рахунок створення робочих місць в Україні із конкурентною заробітною платою; залучення інвесторів для будівництва соціальної інфраструктури, модернізації освітніх, медичних закладів, будівництва житла; зменшення нерівності в розподілі доходів в суспільстві.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

До того ж держава, сприяючи збільшенню доходів населення, усуваючи нерівність у їх розподілі, може регулювати потенційні джерела інвестиційних ресурсів населення шляхом розподілу доходів між споживанням, заощадженнями та інвестуванням, використовуючи податкові, грошово-кредитні, адміністративно-правові інструменти. У процесі активізації зазначених інструментів необхідно враховувати, що використання національних заощаджень на потреби економіки відображає успішність інвестиційної політики держави в цілому [8].

Зменшення нерівності доходів в суспільстві досить складно, адже на нерівність в доходах впливає спосіб життя, розподіл праці, рівень освіти. Досягти цього завдання можливо шляхом збільшення податків на доходи більш забезпечених верств населення; виплати соціальних трансферів малозабезпеченим верствам населенням [9, с. 135].

Вважаємо за потрібне відзначити, що завдання державного регулювання інвестиційної привабливості національної економіки мають бути похідними від критеріїв економічної та соціальної ефективності та згруповані окремо за макро- та мікрорівнем. Так, завданнями державного регулювання інвестиційної привабливості на макро- рівні є показники, що характеризують підвищення темпів економічного росту, зменшення всіх видів ризиків, підвищення рівня соціальної стабільності у суспільстві, розширення виробництв, що забезпечують випуск продукції на експорт та імпортозамінної продукції, використання форм та методів державного впливу щодо стимулювання енергоощадних технологій, сприяння захисту навколишнього середовища тощо. На мікрорівні завданнями державного регулювання нарощування інвестиційної привабливості є нарощування обсягів виробництва продукції підприємствами, модернізація обладнання з метою запобігання фізичному та моральному зносу, нарощування енергоощадних технологій тощо.

Пріоритетними напрямками державної інвестиційної політики в межах визначених цілей є: нарощення обсягів інвестиційних ресурсів; стимулювання і структурне переформатування інвестиційних ресурсів за джерелами, формами та методами залучення; досягнення збалансованості макроекономічних відтворювальних пропорцій; паритетний розвиток виробничої і соціальної інфраструктури; формування ефективного конкурентного середовища; реалізація інноваційної моделі розвитку національної економіки; підвищення стійкості економіки і мінімізація ризиків розвитку; формування оптимальної моделі зовнішньоекономічних зв'язків; удосконалення адміністративного середовища збільшення інвестиційної привабливості; удосконалення інфраструктури ринку цінних паперів.

У межах пріоритетних напрямів конкретизовано управлінські заходи:

1. Нарощення обсягів інвестиційних ресурсів за рахунок: формування привабливого інвестиційного клімату (макроекономічна і політична стабільність; захист прав власності; спрощення процедур започаткування бізнесу); диверсифікації каналів фінансування інвестицій (збільшення власних фінансових ресурсів підприємств з застосуванням амортизаційної і селективної податкової політики; розвиток фондового ринку; підвищення використання потенціалу банківської системи за рахунок підвищення рівня стійкості банківського сектору, зниження кредитних ставок та запровадження механізмів довгострокового кредитування; залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів; стимулювання інвестицій у пріоритетні сектори економіки (аграрний сектор, машинобудування, інноваційний сектор);

2. Стимулювання і структурне переформатування інвестиційних ресурсів на високотехнологічні виробництва з високим вмістом доданої вартості за рахунок державних замовлень, податкових пільг, часткової компенсації кредитних витрат на модернізацію та технічне переоснащення виробництва за рахунок бюджету;

3. Досягнення збалансованості макроекономічних відтворювальних пропорцій через прискорення модернізацію матеріально-технічної бази промислового виробництва; нарощування обсягів інвестиційних ресурсів і переорієнтації їх у високотехнологічні сектори економіки; впровадження ресурсо-, енергозберігаючих технологій; зниження питомої ваги екологодеструктивних підприємств; сприяння інноваційному наповненню іноземних інвестицій; зміна галузевої структури на користь високотехнологічних галузей; зміна секторальної структури в розрізі сфери послуг на користь освіти, науки, інформатизації, охорони здоров'я; досягнення збалансованості між

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

споживанням і доходами, заощадженнями і інвестиціями, зовнішнім і внутрішнім попитом, реальними і фінансовими активами);

4. Розвиток базової інфраструктури через розбудову виробничої і соціальної інфраструктури (транспорт, комунікації, заклади освіти, охорони здоров'я, готелі, туристичні комплекси) та ринкової інфраструктури на основі підвищення якості і доступності послуг кредитування, консалтингу, аудиту, реклами, права, інформації, зв'язків з громадськістю;

5. Формування ефективного конкурентного середовища на основі: ліквідації необґрунтованих податкових преференцій; зниження тінізації економіки; вдосконалення конкурентного законодавства, забезпечення довгострокових гарантій створення і підтримання сприятливого для бізнесу середовища з боку державних органів влади;

6. Реалізація інноваційної моделі розвитку через: розвиток інноваційного бізнес-середовища; розбудову інноваційної інфраструктури; формування ресурсної складової інноваційного потенціалу; удосконалення нормативно-правової бази інноваційної діяльності;

7. Підвищення стійкості економіки і усунення ризиків розвитку на основі: зниження рівня зовнішньої заборгованості держави; забезпечення внутрішньої стабільності грошової одиниці; забезпечення зовнішньої стабільності грошової одиниці; підвищення рівня географічної і товарної диверсифікованості зовнішньої торгівлі; усунення дисбалансів банківської системи; зниження рівня матеріаломісткості і енергоємності виробництва; ліквідація деформованої галузевої і технологічної структури виробництва;

8. Формування оптимальної моделі зовнішньоекономічних зв'язків шляхом: зменшення залежності економіки країни від кон'юнктури зовнішніх; зростання ємності внутрішнього ринку; формування дієвого механізму захисту і підтримки національних виробників на зовнішніх ринках;

9. Зниження адміністративних бар'єрів підвищення ефективності органів влади та місцевого самоврядування, використання виробничого, ресурсного, фінансового, кадрового, інфраструктурного потенціалу тощо.

Висновки. Державна інвестиційна політика повинна: забезпечити мінімізацію інвестиційних ризиків; сприяти диверсифікації інвестиційних ресурсів, їх ефективному використанню в частині інвестиційного забезпечення структурної перебудови економіки, розвитку наукомістких галузей економіки, підвищення рівня та тривалості життя населення України тощо.

Література

1. Мельниченко, О. А. Вплив державної інвестиційної політики на соціально-економічний розвиток України та її регіонів / О. А. Мельниченко // *International Journal Innovative Technologies in Economy*. – 2017. – № 1. – С. 68-73.
2. Загородній, А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.
3. Водянов, У. Новые инструменты государственного регулирования инвестиций / У. Водянов // *Проблемы теории и практики управления*. – 2004. – № 5. – С. 94–95.
4. Кондрашова, М. В. Теоретичні основи формування державної інвестиційної політики на рівні регіону М. В. Кондрашова // *Держава та регіони. Сер.: Держ. управління*. – 2008. – № 2. – С. 118–121.
5. Пшенична, В. П. Розвиток механізму реалізації державної інвестиційної політики України: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / В. П. Пшенична. – Донецьк: Донецьк. держ. ун-т управління, 2011. – 205 с.
6. Сергеев, И. В. Организация и финансирование инвестиций / И. В. Сергеев, И. И. Веретенникова, В. В. Яновский. – М.: Финансы и кредит, 2000. – 400 с.
7. Господарський кодекс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
8. Снарская, А. В. Влияние государственного регулирования на институциональные изменения и развитие инвестиций / А. В. Снарская // *Экономика: вчера, сегодня, завтра*. – 2017. – Том 7. – № 4 А. – С. -24

References

1. Melnychenko, O. A. (2017). Vplyv derzhavnoyi investytsiynoyi polityky na sotsialno-ekonomichnyy rozvytok Ukrainy ta yiyi rehioniv [The Influence of the State Investment Policy on the Socio-Economic Development of Ukraine and Its Regions]. *International Journal Innovative Technologies in Economy*, 1, 68-73 [in Ukrainian].
2. Zahorodniy, A. H., Voznyuk, H. L. (2007) *Finansovo-ekonomichnyy slovnyk [Financial and economic dictionary]*. Kyiv: Znannya [in Ukrainian].
3. Vodyanov, U. (2004) *Novyye instrumenty gosudarstvennogo regulirovaniya investitsiy [New Instruments of State Regulation of Investments]*. *Problemy teorii i praktiki upravleniya – Problems of theory and practice of management*, 5, 94-95 [in Russian].
4. Kondrashova, M. V. (2008) *Teoretychni osnovy formuvannya derzhavnoyi investytsiynoyi polityky na rivni rehionu [Theoretical fundamentals of the formation of state investment policy at the level of the region]*. *Derzhava ta rehiony (Seriya: Derzhavne upravlinnya) – State and regions. Series: Public administration*, 2, 118-121 [in Ukrainian].
5. Pshenychna, V. P. (2011) *Rozvytok mekhanizmu realizatsiyi derzhavnoyi investytsiynoyi polityky Ukrainy [Development of the mechanism of realization of the state investment policy of Ukraine]*. *Candidate's thesis*. Donetsk: Don. derzh. un-t upravlinnya [in Ukrainian].
6. Sergeev, I. V., Veretennikova, I. I., Yanovskiy, V. V. (2000). *Organizatsiya i finansirovaniye investitsiy*

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

9. Грацинская, Г. В. Влияние уровня социальной справедливости в обществе на интенсивный климат в регионе / Г. В. Грацинская, В. Ф. Пучков. – Журнал правовых и экономических исследований. – 2016. – № 2. – С. 135-137.

[Organization and financing of investments]. Moscow: Finansy i kredit [in Russian].

7. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Commercial Code Ukraine]. (2003, January 16). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> [in Ukrainian].

8. Snarskaya, A. V. (2017). Vliyanie gosudarstvennogo regulirovaniya na institutsionalnyye izmeneniya i razvitiye investitsiy [The Impact of Government Regulation on Institutional Changes and Investment Development]. *Ekonomika: vchera, segodnya, zavtra – Economy: yesterday, today, tomorrow*, 7(4A), 16-24 [in Russian].

9. Gratsinskaya, G. V., Puchkov, V. F. (2016). Vliyanie urovnya sotsialnoy spravedlivosti v obshchestve na intensivnyy klimat v regione [The impact of the level of social justice in society on the intense climate in the region]. *Zhurnal pravovykh i ekonomicheskikh issledovaniy – Journal of legal and economic research*, 2, 135-137 [in Russian].

Надійшла 2.02.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Конакова, К. М. Концептуальні засади формування державної інвестиційної політики / К. М. Конакова // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 110-117.

Конакова Катерина Миколаївна аспірантка, Державний науково-дослідний інститут інформатизації і моделювання економіки;
<https://orcid.org/0000-0003-2820-3902>;
E-mail: mini_letter@ukr.net;

Конакова Катерина Миколаївна Postgraduate student, Державний науково-дослідний інститут інформатизації і моделювання економіки;
<https://orcid.org/0000-0003-2820-3902>;
E-mail: mini_letter@ukr.net.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 639(477.51)

UDC 639(477.51)

В. В. Виговська, д. е. н.,
професор,
В. В. Музика, аспірант,
Е. Б. Малей, к. е. н., доцент

V. V. Vyhovska, Doctor of Economics,
Professor,
V. V. Muzyka, Postgraduate Student,
E. B. Malei, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor

**СУЧАСНИЙ СТАН МИСЛИВСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

**THE MODERN STATE OF THE HUNTING
ECONOMY OF CHERNIHIV REGION:
PROBLEMS AND WAYS OF THEIR SOLUTION**

Актуальність теми дослідження. Негативні тенденції розвитку мисливського господарства актуалізують пошук шляхів підвищення ефективності його функціонування, зокрема на основі всебічного аналізу показників діяльності мисливських господарств в Чернігівській області.

Постановка проблеми. В останні роки розвиток мисливської галузі характеризується високим рівнем збитковості, що об'єктивно вимагає вивчення причин, які спричинили такий стан. Отже, дослідження основних тенденцій розвитку мисливського господарства Чернігівської області має вагомий практичний значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти функціонування мисливської галузі досліджували такі вчені: А. Башта, В. Бондаренко, В. Бурмас, Г. Говда, А. Дейнека, І. Делеган, О. Проців та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Системного дослідження потребують питання забезпечення ефективного розвитку мисливської галузі та її прибутковості. Особливу увагу необхідно приділити вивченню стану та тенденцій розвитку мисливського господарства у регіональному розрізі.

Постановка завдання. Комплексний аналіз стану мисливського господарства Чернігівської області дасть змогу виявити основні проблеми, що уповільнюють його розвиток, та окреслити можливі шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. У цій статті проаналізовано стан та тенденції розвитку мисливського господарства Чернігівської області. Встановлено, що діяльність мисливських господарств області характеризується нераціональним використанням природних ресурсів та збитковістю.

Висновки. Розроблено пропозиції щодо підвищення ефективності функціонування мисливської галузі, зокрема: збільшення кількості користувачів мисливських угідь, які будуть зацікавлені в раціональному та прибутковому веденні мисливства; реалізація заходів щодо зростання чисельності мисливських тварин шляхом їх розведення та розселення; вдосконалення процесу управління популяціями диких тварин; створення сприятливих умов для розвитку мисливського туризму.

Ключові слова: мисливське господарство; Чернігівщина; мисливські угіддя; користувачі мисливських угідь.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-118-125

Актуальність теми дослідження. Сучасний стан мисливського господарства України непокоїть багатьох учених, фахівців-практиків, мисливців та небайдужих громадян. На відміну від багатьох закордонних країн, державному регулюванню мисливства в Україні не приділяється належної уваги. Отже, пошук шляхів підвищення ефективності функціонування мисливської галузі є актуа-

Urgency of the research. Negative tendencies in the development of hunting economy are actualizing the search for ways to increase the efficiency of its functioning, in particular, on the basis of a comprehensive analysis of the performance indicators of hunting farms in the Chernihiv region.

Target setting. In recent years, the development of the hunting industry is characterized by high level of loss, which objectively requires the study of the causes of this condition. Thus, the study of the main trends of development of the hunting economy of the Chernihiv region has significant practical value.

Actual scientific researches and issues analysis. Theoretical and practical aspects of the hunting industry functioning researched by such scientists as A. Bashta, V. Bondarenko, V. Burmas, H. Govda, A. Dejneka, I. Delehan, O. Protsiv, etc.

Uninvestigated parts of general matters defining. Systematic research is required for effective development of the hunting industry and its profitability. Particular attention should be paid to the study of the condition and development trends of hunting in the regional context.

The research objective. Comprehensive analysis of the condition of the hunting economy of the Chernihiv region will provide an opportunity to identify the main problems that slow down its development and outline possible ways of their solution.

The statement of basic materials. In this article the author analyzes the status and trends of hunting in Chernihiv region. It is established that the activity of the hunting farms of the region is characterized by irrational use of natural resources and unprofitability.

Conclusions. Developed proposals to improve the functioning of the hunting industry, in particular: increasing the number of users of hunting grounds, who would be interested in a rational and profitable management of hunting; development and implementation of measures to increase the number of game animals by their breeding and resettlement; improvement of the process of managing wildlife populations; the creation of favorable conditions for development of hunting tourism.

Keywords: hunting economy; Chernihiv region; hunting grounds; users of hunting grounds.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

льним, зокрема на основі всебічного аналізу показників діяльності мисливських господарств у Чернігівській області.

Постановка проблеми. До важливих питань розвитку національної економіки можна віднести питання ефективного розвитку мисливської галузі України на основі вдосконалення підходів до ведення господарської діяльності. Сучасні тенденції розвитку мисливського господарства України характеризуються нераціональним використанням природних ресурсів, недосконалістю нормативно-правової бази, високим рівнем браконьєрства, неефективною роботою егерської служби, що в кінцевому підсумку спричиняє гальмування та деградацію галузі загалом. Вирішення зазначених проблем дозволить забезпечити економічний підйом вітчизняної мисливської галузі. Отже, актуалізується необхідність обґрунтування стратегічних орієнтирів розвитку мисливської галузі, спрямованих на підвищення економічних показників її функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням ефективності функціонування мисливської галузі присвячені праці таких вчених як В. Бондаренко, В. Бурмас, Г. Говда, А. Дейнека, І. Делеган, А. Івануса, П. Хоєцький та ін.

Теоретичні та практичні аспекти державного регулювання мисливської галузі висвітлені в наукових працях А. Башти, І. Делегана, В. Мироненка, Р. Новікова, О. Проціва, І. Шеремета.

Разом з тим за високої оцінки наукового внеску зазначених учених треба зазначити, що питання забезпечення ефективного розвитку мисливської галузі та її прибутковості залишаються актуальними і потребують подальших наукових досліджень. Окрему увагу необхідно приділити вивченню стану та тенденцій розвитку мисливського господарства в регіональному розрізі.

Мета статті є аналіз сучасного стану мисливського господарства Чернігівської області, що дасть змогу виявити основні проблеми, що уповільнюють його розвиток та окреслити можливі шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. У Законі України «Про мисливське господарство та полювання» поняття мисливського господарства як галузі розуміється як сфера суспільного виробництва, основними завданнями якого є охорона, регулювання чисельності диких тварин, використання та відтворення мисливських тварин, надання послуг мисливцям щодо здійснення полювання, розвитку мисливського собаківництва. Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади діяльності юридичних і фізичних осіб у галузі мисливського господарства та полювання, забезпечує рівні права всім користувачам мисливських угідь у відносинах з органами державної влади щодо ведення мисливського господарства, організації охорони, регулювання чисельності, використання та відтворення тваринного світу [9].

Чернігівська область розташована в північній частині України. Більша частина території області входить до складу Придніпровської низовини, лише невелика частина на північному сході – до складу Середньої височини. Чернігівські землі лежать у лісовій смузі – це так зване Чернігівське Полісся. Область розташована в зонах мішаних лісів і лісостепу. Відсоток площ, вкритих лісом, у різних районах області неоднаковий: лісистість північних районів становить 37–41 % від загальної площі району, південних – 8–11 % [6, с. 7].

Загальна площа Чернігівської області становить 3 млн 190 тис. га. Площа мисливських угідь – 2 млн 760 тис. га, що становить 87 % території області та 7,1 % угідь України, з яких лісові – 674,7 тис. га (25 %), польові – 1 млн 870 тис. га (68 %) та водно-болотні – 169,7 тис. га (7 %).

Ведення мисливського господарства в Україні здійснюється користувачами мисливських угідь. Сьогодні мисливські господарства набувають вагомого економічного, соціального, екологічного та естетичного значення.

Відповідно до рішень обласної ради, мисливські угіддя Чернігівської області були надані в користування 59 користувачам (більшості з яких терміном на 25 років). Відповідно до форм власності можна виокремити такі групи мисливських господарств (Рис. 1):

– державні підприємства обласного управління лісового та мисливського господарства (8 господарств), в управлінні яких перебуває 212,8 тис. га, що становить 8 % території мисливських угідь області;

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

– мисливські господарства обласної організації Українського товариства мисливців та рибалок (9 господарств), які користуються 1 млн 841 тис. га, що становить 67 % території мисливських угідь області;

– мисливські господарства інших форм власності (42 господарства), які використовують 705,8 тис. га, що становить 25 % території мисливських угідь області.

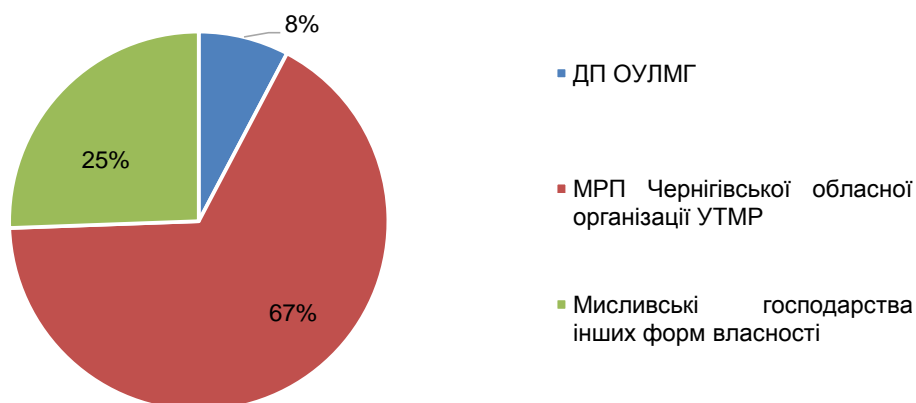

Рис. 1. Розподіл площі мисливських угідь між користувачами Чернігівської області

Джерело: складено авторами на основі [12]

Протягом останніх п'яти років кількість користувачів мисливських угідь області залишалася незмінною. Останнє рішення обласної ради щодо надання права на користування мисливськими угіддями було прийняте у 2013 р. З огляду на вищенаведене можемо зазначити, що більшу частину мисливських угідь регіону займають мисливські господарства обласної організації УТМР.

Протягом 2013–2017 рр. кількість штатних працівників мисливського господарства області суттєво не змінилась. Так, у 2017 р. у галузі працював 531 спеціаліст, з яких 40 мисливствознавців та 379 егерів, решта працівників – це технічний та обслуговуючий персонал. Варто зазначити, що в цій галузі має місце плінність кадрів, низький рівень підготовки та відсутнє підвищення кваліфікації фахівців. Це негативно впливає на економічну, екологічну й соціальну ефективність ведення мисливського господарства та уповільнює його розвиток.

У табл. 1 представлені дані щодо основних економічних показників розвитку мисливської галузі Чернігівської області.

Таблиця 1

Показники господарської діяльності користувачів мисливських угідь Чернігівської області

№ з/п	Користувачі	Площа наданих у користування мисл. угідь, га	Надходження від ведення м/г, грн	Загальні витрати на ведення м/г, грн	Термін користування мисл. угіддями
1	2	3	4	5	6
1	ДП «Борзнянське л/г»	107120	266580	455027	2012-2037
2	ДП «Городнянське л/г»	5240	20000	292535	2012-2037
3	ДП «Добрянське л/г»	7120	31100	222300	2012-2037
4	ДП «Корюківське л/г»	17010	10200	411405	2012-2037
5	ДП «Н.-Сіверське л/г»	21487	7600	223700	2013-2038
6	ДП «Прилуцьке л/г»	9660	47417	321236	2012-2037
7	ДП «Семенівське л/г»	21679	26400	126100	2012-2037
8	ДП «Холминське л/г»	23524	19670	340300	2013-2038
	ОУЛМГ - всього	212840	428967	2392603	
9	МРП «Бахмацьке»	191100	511020	507494	2002-2027
10	МРП «Бобровицьке»	95800	359486	356570	2002-2027
11	МРП «Коропське»	94500	304785	306985	2002-2027
12	МРП «Корюківської р/о УТМР»	82100	198050	276554	2002-2027
13	МРП «Новгород-Сіверське»	138600	307010	512700	2002-2027

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6
14	МРП «Носівське»	57800	147160	286746	2002-2027
15	МРП «Прилуцьке»	211700	769062	744217	2002-2027
16	МРП «Семенівське»	118400	403350	401929	2002-2027
17	МРП ЧОО УТМР	851400	3115550	3085817	2002-2027
	УТМР - всього	1841400	6115473	6479012	
18	ТОВ СМРП «Динамо»	13350	575000	573093	2006-2031
19	ТОВ МРП «Ічня»	84000	238103	249075	2002-2027
20	ТОВ «Великий Бір»	25783	1170607	1259335	2001-2026
21	ТОВ «Кобижча-М»	12110	18500	606800	2002-2027
22	ТОВ «Міжрічинське»	12200	314160	198238	2009-2034
23	ТОВ «Лукомщина»	2100	0	0	2003-2028
24	ТОВ «Вершина»	17800	398940	676417	2003-2028
25	ТОВ «Каштан»	12300	9550	40652	2003-2028
26	ТОВ «Єлінський ліс»	33700	650370	641984	2003-2028
27	ТОВ СМГ «Вепр»	29580	399998	402236	2003-2028
28	ТОВ «Земля і Воля-М»	16800	108000	174685	2004-2029
29	ТОВ СЛГ «Авангардліс»	16200	11700	971812	2002-2027
30	ТОВ СМРП «Придеснянське»	44100	223515	223394	2004-2029
31	ТОВ «Любичь»	21100	21670	1001193	2003-2028
32	ТОВ МГ «Орішне»	15060	431690	454270	2003-2028
33	ТОВ «Вересоч»	13600	6000	189936	2004-2029
34	ТОВ «Лісагроінвест»	9300	242100	255920	2004-2029
35	ТОВ СМГ «Орлан»	15000	35347	45186	2004-2029
36	ТОВ МГ «Бізон»	26500	250947	254428	2004-2029
37	ТОВ «ПВХ-Пласт»	16500	358570	407093	2004-2029
38	ТОВ СМРП «Озерне»	4800	55680	55680	2006-2031
39	ТОВ МГ «Чудівське»	13560	667300	717353	2007-2056
40	ПСМП «Полісся-2003»	9500	8000	110000	2007-2032
41	СП «Бересна»	16700	130500	156900	2004-2029
42	ПП «Свішень»	4500	22490	34491	2006-2031
43	ТОВ «Лисяча нора»	41800	653383	603117	2009-2034
44	ДП «ТШПКР»	29107	2374954	1929688	2004-2029
45	ТОВ МГ «Плисецьке»	5650	72500	67900	2009-2034
46	ТОВ СМП «Максим»	6550	0	1213839	2009-2034
47	ТОВ СМП «Тужар»	6890	129000	129062	2009-2034
48	ТОВ СМП «Моровське»	8583	119000	118868	2009-2034
49	ТОВ СМП «Гончарівське»	6949	0	398347	2009-2034
50	ТОВ СМРП «Деснянське»	28850	337700	1542887	2009-2034
51	ТОВ СМРП «Залісся»	4300	511159	520855	2010-2035
52	ТОВ СМГ «Олешнянське»	9160	44185	44120	2010-2035
53	ТОВ «Добрянкаінвестліс»	8260	3200	255458	2010-2035
54	ТОВ СМП «Рись»	14900	735000	654648	2010-2035
55	ТОВ МРП «Єгер»	17786	85546	148879	2011-2036
56	ТОВ ПГ «Бреч»	11200	30000	642343	2012-2037
57	ТОВ МГ «Барс»	6062	4600	97645	2012-2037
58	ТОВ МГ «Лісове»	4168	186937	243259	2012-2037
59	ТОВ «Олександрівське МГ»	9800	91275	170285	2012-2037
	Інші - всього	706158	11727176	18480971	
	Чернігівська - всього	2760398	18271616	27352586	

Джерело: складено авторами на основі [12]

У 2013–2017 р. загальні витрати на ведення мисливського господарства збільшилися на 42,5 % і у 2017 р. становили 27 352 586 грн, а у середньому витрати на 1 тис. га мисливських угідь становили 9909 грн. Це можна пояснити знеціненням національної валюти та підвищенням цін на основні товари та послуги, необхідних для ведення мисливського господарства.

Надходження від ведення мисливського господарства здебільшого формуються від реалізації ліцензій, відстрільних карток для полювання на пернату дичину, хутрових та копитних тварин, ре-

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

алізації м'яса, шкур, рогів та іклів трофеїв та інших послуг, що надаються егерською службою. Проте чисельність мисливських видів тварин та кількість їх добування в Чернігівській області та в цілому в Україні залишається катастрофічно низькою в порівнянні із сусідніми країнами, що не дозволяє отримати значні фінансові ресурси [11]. Згідно з матеріалами діючого мисливського впорядкування Чернігівської області кількість копитних (зокрема дикого кабана, лося, козулі, оленя) та деяких хутрових тварин (наприклад, зайця-русака) не досягає оптимальної. У 2017 р. загальна кількість добування копитних тварин проти 2013 р. зменшилась на 102 голови, при цьому найвища кількість добування копитних тварин спостерігалась у 2015 р. На наше переконання, це було пов'язано з несприятливою епідеміологічною ситуацією в області, оскільки більшість користувачів мисливських угідь проводили депопуляцію дикого кабана для запобігання подальшому поширенню африканської чуми свиней (Табл. 2).

Таблиця 2

Чисельність та добування диких тварин у мисливських угіддях Чернігівської області

Тварини	2013 рік		2014 рік		2015 рік		2016 рік		2017 рік	
	Чисел.	Добуто	Чисел.	Добуто	Чисел.	Добуто	Чисел.	Добуто	Чисел.	Добуто
Копитні	14 073	825	14 688	873	14 264	1844	12 735	568	13 644	723
Хутрові	69 723	7125	68 966	7908	70 469	8243	72 745	9563	74 066	8946
Пернаті	793 964	89 088	791 768	66 504	828 689	66 732	879 273	80 626	871 882	79 256

Джерело: складено авторами на основі [5; 12]

Зменшення добування копитних тварин у 2016–2017 рр. також пов'язане зі зменшенням поголів'я дикого кабана в мисливських угіддях області внаслідок проведення депопуляції та загибелі дикого кабана від африканської чуми свиней. Так, протягом звітного періоду в області було виявлено загиблими 98 голів дикого кабана, що становить 77,2 % від загальної кількості померлих копитних тварин. Варто зазначити, що значне зниження популяції дикого кабана, а також не оптимальна кількість копитних та хутрових тварин негативно впливає на фінансові надходження мисливських господарств області.

Протягом 2013–2017 рр. спостерігалась стійка тенденція до збільшення обсягів фінансових надходжень і у 2017 р. становили 18 271 616 грн. Водночас зросла й кількість мисливців, яка у 2017 р. становила 26 989 осіб, що на 8,2 % більше, ніж у 2013 р. Середній обсяг доходів у 2017 р. з 1 тис. га становив 6619 грн (рис. 2). Як бачимо, основною проблемою мисливської галузі Чернігівщини є збиткова діяльність мисливських господарств, про що свідчить рівень збитковості, який у 2017 р. становив 33,2 %. Найнижчий показник збитковості мисливської галузі Чернігівської області спостерігався у 2015 р. – 29,7 %.

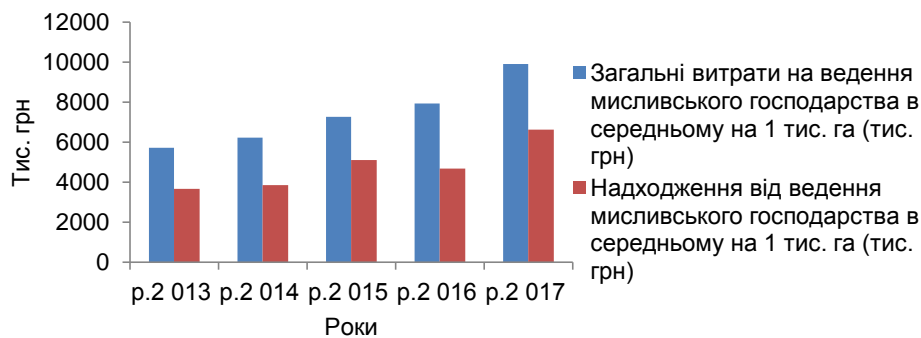

Рис. 2. Динаміка надходжень та витрат від господарської діяльності мисливських підприємств Чернігівської області

Джерело: складено авторами на основі [5; 12]

Ми поділяємо думку дослідників, які припускають, що далеко не всі мисливські господарства в повному обсязі дотримуються вимог Законів України «Про тваринний світ» (ст. 34) та «Про мисливське господарство та полювання» (ст. 30) щодо раціонального використання природного мис-

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ливського фонду, виконання біотехнічних заходів, дотриманням встановлених норм, лімітів та строків добування мисливських тварин [7, с. 111].

Такі вчені, як М. О. Мироненко, І. М. Шеремет, О. Р. Проців та інші вважають, що нині найбільш ефективними є мисливські господарства площею 20-30 тис. га, де вкладення коштів на 1 тис. га мисливських угідь становить не менше 3500 грн. Згідно з останніми статистичними даними, середня площа мисливських угідь одного користувача в Чернігівській області становить 47 тис. га, зокрема: ДП ОУЛМГ – 27 тис. га, Чернігівська обласна організація УТМР – 205 тис. га, мисливські господарства інших форм власності – 17 тис. га. В умовах дефіциту фінансових ресурсів мисливські господарства площею понад 30 тис. га вимушені концентрувати свою господарську діяльність на тій частині мисливських угідь, де спостерігається найвища щільність мисливських тварин. На таких ділянках проводять біотехнічні та охоронні заходи, у той час як решта угідь використовується неефективно, що призводить до збитковості всього мисливського господарства. Вирішенням зазначеної проблеми може бути передача угідь, що неефективно використовуються, в управління іншим користувачам.

Також вважаємо слушною думку фахівців, які пропонують запровадити надання мисливських угідь у користування низовому мисливському колективу місцевих мисливців як юридичній особі. У разі відсутності товариств місцевих мисливців або якщо такі є, але не виявили бажання взяти в користування мисливські угіддя в межах своєї територіальної громади, мисливські угіддя можуть надаватись іншим суб'єктам господарської діяльності на платній або безоплатній основі [11].

У багатьох мисливських господарствах недостатня кількість або взагалі відсутні біотехнічні споруди, мисливські тварини не охороняються належним чином, а площа єгерського обходу значно перевищує допустиму. Середній розмір єгерського обходу в області на 2017 р. становив 7,3 тис. га, зокрема ДП ОУЛМГ – 8,2 тис. га, Чернігівська обласна організація УТМР – 8,9 тис. га, мисливські господарства інших форм власності – 4,8 тис. га. На нашу думку, для ефективного ведення мисливського господарства середня площа єгерського обходу має становити в середньому 3-4 тис. га мисливських угідь.

У зв'язку з відсутністю коштів фактично не проводяться заходи зі штучного розведення мисливських тварин і птахів, що також значно уповільнює розвиток мисливського туризму, який міг би становити значну частину фінансових надходжень до мисливських господарств. Як приклад, можемо зазначити, що великим попитом серед іноземних мисливців користуються трофеї благородного оленя. Угіддя Чернігівщини цілком придатні для його розведення та вирощування. Однак у 2017 р. в Чернігівській області функціонувало лише 10 вольєрів загальною площею 1972,5 га, на утримання яких було витрачено 575 540 грн (при незначних надходженнях). Головна причина цьому – нерозвиненість туристичної інфраструктури, відсутність виставок трофеїв, семінарів, фестивалів, популяризаційної роботи ЗМІ та соціальних мереж, негативне ставлення до мисливства та неналежне екологічне виховання населення.

Велику роль у зростанні кількості диких тварин відіграє регулювання чисельності хижаків. Як відомо, до хижих та шкідливих тварин у мисливському господарстві належать вовк, лисиця, бродячі собаки і коти, єнотоподібний собака, сіра ворона та сорока. У періоди високої чисельності зазначені види завдають значної шкоди мисливському господарству, а також можуть бути носіями різноманітних небезпечних інфекційних захворювань. Для зниження негативного впливу зазначених видів тварин на мисливську фауну вчені пропонують систематично проводити навчально-практичні семінари для впровадження передового досвіду менеджменту популяції потенційно небажаних у мисливському господарстві диких тварин, проводити відповідні роз'яснювальні роботи серед мисливців та населення та впроваджувати в практику регулювання чисельності небажаних у мисливському господарстві тварин методи і способи, які використовуються у країнах ЄС [11].

Значної шкоди поголів'ю мисливських тварин завдають часті випадки браконьєрства. У 2017 р. було проведено 1008 рейдів з охорони державного мисливського фонду та складено 157 протоколів на порушників правил полювання та накладено штрафів на суму 62 906 грн, стягнуто з порушників – 61 444 грн штрафних санкцій. На наш погляд, заходи, які вживаються нині для охорони тваринного світу органами державної влади та користувачами мисливських угідь, є недостатніми. Зупинити високий рівень браконьєрства зусиллями лише єгерської служби дуже

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

важко. Необхідно створити державну службу з охорони мисливських тварин у кожній області з центральним підпорядкуванням. Сприяло б успішній боротьбі з браконьєрством створення державного спецпідрозділу з наданням йому широких повноважень, притаманним спеціальним підрозділам органів внутрішніх справ (на основі досвіду Білорусі та ін. країн).

Висновки. Для сучасного етапу розвитку мисливської галузі Чернігівської області характерними є тенденції: загальний занепад галузі та високі показники збитковості. Необхідно зауважити, що мисливське господарство області має необхідні природні, географічні, кліматичні та економічні умови для подальшого успішного розвитку. Водночас функціонування мисливської галузі відбувається під дією низки негативних факторів, серед яких: нестабільність економічного середовища, високий рівень браконьєрства, недосконалість нормативно-правової бази та механізмів державного управління.

Одне з найважливіших завдань у процесі підвищення ефективності функціонування мисливської галузі – забезпечення її прибутковості. З метою створення умов для забезпечення ефективною роботи мисливських господарств необхідно збільшити кількість користувачів мисливських угідь, які будуть зацікавлені в раціональному та прибутковому веденні мисливства, вживати заходів щодо зростання чисельності мисливських тварин шляхом їх розведення та розселення, розробити та виконувати програми менеджменту популяціями диких тварин, надавати перевагу різним видам індивідуального полювання перед колективними та створювати всі умови для розвитку мисливського туризму.

Література

1. Бондаренко, В. Д. Актуальні питання стану і ведення мисливського господарства в Україні та можливі напрями їх вирішення / В. Д. Бондаренко, Е. М. Різун // Наукові праці Лівівської академії наук України: збірник наукових праць. – 2016. – Вип. 14. – С. 180–184.
2. Говда, Г. А. Особливості діяльності мисливських господарств та їх вплив на облік витрат / Г. А. Говда, Л. Г. Медвідь // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Вип. 2 (45). – С. 58–63.
3. Гуль, І. Г. Принципи мисливської політики України / І. Г. Гуль // Регіональна економіка. – 2010. – № 2. – С. 118–122.
4. Дейнека, А. М. Стан і перспективи розвитку мисливського господарства / А. М. Дейнека, В. Р. Бурмас // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.13. – С. 78–94.
5. Державна служба статистики України: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Доповідь про стан навколишнього природного середовища [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://menr.gov.ua/files/docs/Reg.report/%D0%94%D0%BE%D0%BF%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C%20%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B3%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%202016.pdf>.
7. Івануса, А. В. Аналіз ведення мисливського господарства підприємствами Львівської області / А. В. Івануса // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.18. – С. 108–112.
8. Кульчицька, Е. Міжнародні тенденції розвитку мисливського туризму / Е. Кульчицька // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2014. – Вип. 34. – С. 151–159.
9. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 № 1478-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14>.
10. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 № 2894-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>.
11. Проект моделі реформування і розвитку мисливського господарства України. Жовтень 2015 [Електронний

References

1. Bondarenko, V. D., Rizun, E. M. (2016). Aktualni pytannia stanu i vedennia myslivskoho gospodarstva v Ukraini ta mozhlyvi napriamy yikh vyirishennia [Challenges of the Hunting farms Management in Ukraine and possible Solutions]. *Naukovi pratsi Lisivnychoi akademii nauk Ukrainy – Proceedings of the Forestry Academy of Sciences of Ukraine*, 14, 180–184 [in Ukrainian].
2. Hovda, H. A., Medvid, L. H. (2012). Osoblyvosti diialnosti myslivskykh gospodarstv ta yikh vplyv na oblik vytrat [Characteristics of activity of hunting farms and their influence on cost accounting]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen – Socio-Economic Research Bulletin*, 2(45), 58–63 [in Ukrainian].
3. Hul, I. H. (2010). Pryntsypy myslivskoi polityky Ukrainy [Principles of Hunting Policy of Ukraine]. *Rehionalna ekonomika – Regional Economy*, 2, 118–122 [in Ukrainian].
4. Deineka, A. M., Burmas, V. R. (2013). Stan i perspektivy rozvytku myslivskoho gospodarstva [State and perspective development of hunting]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of UNFU*, 23.13, 78–94 [in Ukrainian].
5. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystryky Ukrainy [Official site of State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
6. *Dopovid pro stan navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha [Statement on the state of the environment]*. Retrieved from <https://menr.gov.ua/files/docs/Reg.report/%D0%94%D0%BE%D0%BF%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C%20%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B3%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%202016.pdf> [in Ukrainian].
7. Ivanusa A. V. (2011). Analiz vedennia myslivskoho gospodarstva pidpriemstvamy Lvivskoi oblasti [Analysis of Hunting Management at the Enterprises of Lviv Region]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of UNFU*, 21.18, 108–112 [in Ukrainian].
8. Kulchytska E. (2014). Mizhnarodni tendentsii rozvytku myslivskoho turyzmu [International trends of hunting tourism development]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya mizhnarodni vidnosyny – Bulletin of the Lviv University. Series*

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ресурс] / М. О. Мироненко та ін. – Режим доступу : <https://www.slideshare.net/enpifleg/ss-65435331>.

12. Статистична звітність Чернігівського обласного управління лісового та мисливського господарства. Форма 2 –ТП Мисливство за 2013–2017 рр.

13. Щербина, І. О. Еколого-економічні шляхи оптимізації структурно-функціональної організації системи мисливського господарства України / І. О. Щербина, І. В. Наконечний // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 14. – С. 697–702.

14. Яворська, А. В. Мисливське господарство як напрям розвитку місцевих промислів / А. В. Яворська // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. – 2013. – № 1-2(2). – С. 355-363.

International Relations, 34, 151–159 [in Ukrainian].

9. Zakon Ukrainy pro myslyvske hospodarstvo ta poliuvannia : vid 22.02.2000 № 1478-III [Law of Ukraine on Hunting Economy and Shooting from February 22 2000, № 1478-III]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14> [in Ukrainian].

10. Zakon Ukrainy pro tvarynni svit : vid 13.12.2001 № 2894-III [Law of Ukraine on Fauna from December 13, 2001, № 2894-III]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14> [in Ukrainian].

11. Myronenko, M. O., Sheremet, I. M., Protsiv, O. R., Bashta, A.-T., Delehan, I. V., Vovchenko, V. Iu., Karabchuk, D. Iu. (2015). *Proekt modeli reformuvannia i rozvytku myslyvsokoho hospodarstva Ukrainy. Zhovten 2015* [Project of the model of reforming and development of hunting economy of Ukraine. October 2015]. Retrieved from <https://www.slideshare.net/enpifleg/ss-65435331> [in Ukrainian].

12. Statystychna zvitnist Chernihivskoho oblasnoho upravlinnia lisovoho ta myslyvsokoho hospodarstva. Forma 2 – TP Myslyvstvo za 2013–2017 rr. [Statistical Reporting of Chernihiv Oblast Department of Forestry and Hunting. Form 2 -TP Hunting for 2013-2017]. (n.d.). [in Ukrainian].

13. Shcherbyna I. O., Nakonechnyi I. V. (2016). Ekoloho-ekonomichni shliakhy optymizatsii struktorno-funktsionalnoi orhanizatsii systemy myslyvsokoho hospodarstva Ukrainy [Ecological and economic ways to optimize structural and functional organization of hunting economy of Ukraine]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and National Problems of Economy*, 14, 697–702 [in Ukrainian].

14. Yavorska, A. V. (2013). Myslyvske hospodarstvo yak napriam rozvytku mistsevykh promysliv [Hunting economy as a direction for local crafts development]. *Visnyk Zhytomyrskoho natsionalnoho ahroekolohichnoho universytetu – Bulletin of Zhytomyr National Agroecological University*, 1-2 (2), 355-363 [in Ukrainian].

Надійшла 03.03.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Виговська, В. В. Сучасний стан мисливського господарства Чернігівської області: проблеми та шляхи їх вирішення / В. В. Виговська, В. В. Музика, Е. Б. Малей // Науковий вісник Полісся. – 2019. – № 1 (17). – С. 118-125.

Виговська Валентина Вікторівна доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет; <https://orcid.org/0000-0001-8632-9656>; ResearcherID: D-5034-2015; E-mail: vv.vygovska@gmail.com;

Vyhovska Valentina Viktorivna Doctor of Economics, Professor, Professor at the Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology; <https://orcid.org/0000-0001-8632-9656>; ResearcherID: D-5034-2015; E-mail: vv.vygovska@gmail.com;

Музика Владислав Віталійович аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет; <https://orcid.org/0000-0003-2666-4617>; E-mail: vladislavmuzyka@ukr.net;

Muzyka Vladyslav Vitaliiiovych Postgraduate Student Professor at the Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology; <https://orcid.org/0000-0003-2666-4617>; E-mail: vladislavmuzyka@ukr.net;

Малей Елена Борисовна кандидат экономических наук, доцент, заведующий кафедрой учета, финансов, логистики и менеджмента, Полоцкий государственный университет; E-mail: e.malei@psu.by

Maley Elena Borisovna Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Head at the Department of Accounting, Finance, Logistics and Management, Polotsk State University; E-mail: e.malei@psu.by.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 338.482.22:641.5:332.055.2

UDC 338.482.22:641.5:332.055.2

Н. О. Алешугіна, к. е. н., доцент,
О. О. Зеленська, к. е. н., доцентN. O. Aleshugina, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor,
O. O. Zelenska, Candidate of Economic
Sciences, Associate ProfessorГАСТРОНОМІЧНА ПРОПОЗИЦІЯ
ЧЕРНІГІВЩИНИ ТА НАПРЯМИ ЇЇ
РОЗШИРЕННЯ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ
ВІЗНОГО ТУРИЗМУGASTRONOMIC OFFER
OF CHERNIHIV REGION
AND DIRECTIONS OF ITS EXPANSION
IN THE CONTEXT
OF THE INBOUND TOURISM DEVELOPMENT

Актуальність теми дослідження. Переважна більшість мандрівників вибудовує маршрут, попередньо вивчивши календар гастрономічних подій і особливості місцевої кухні, яка суттєво впливає на унікальну ідентичність країни або регіону.

Постановка проблеми. Країни світу успішно користуються національною кухнею для створення власного туристичного бренду і приділяють значну увагу розвитку гастрономічного туризму. Чи може Україна та Чернігівщина, зокрема, посісти достойне місце серед них?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Можливостям розвитку гастрономічного туризму в Чернігівській області присвячено дуже мало наукових праць, хоча думки щодо започаткування проведення гастрономічних фестивалів раз у раз лунають зі сторінок місцевих інтернет-видань та сайтів органів місцевого самоврядування.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Гастрономічна пропозиція етнічної кухні Чернігівщини наразі не є чітко розробленою, хоча саме вона виступає стратегічним об'єктом у справі розвитку візного туризму.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є аналіз гастрономічної пропозиції місцевої етнічної кухні Чернігівщини та визначення можливостей її подальшого розвитку для туристичних цілей.

Виклад основного матеріалу. Обґрунтована необхідність створення оригінальної гастрономічної пропозиції Чернігівської області для розвитку в ній візного туризму, визначено сильні та слабкі сторони етнічної української та чернігівської кухні, окреслено специфічні риси кухні Чернігово-Сіверщини, охарактеризовано регіональні гастрономічні бренди, запропоновано напрями розширення гастрономічної пропозиції Чернігівської області.

Висновки. Гастрономічна пропозиція Чернігівщини – важливий напрям розвитку туристичного бренду регіону. Роботу щодо розширення асортименту місцевих продуктів, страв та напоїв необхідно поєднувати з просуванням нашої кулінарної пропозиції на вітчизняний та зарубіжний ринки послуг.

Ключові слова: гастрономічна пропозиція; бренд; туризм; етнічна кухня; регіональні страви.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-126-131

Актуальність теми дослідження. За даними Всесвітньої туристської організації [1], 79% мандрівників вибудовують маршрут, попередньо вивчивши календар гастрономічних подій і особливості місцевої кухні. Згідно з цим же дослідженням, 88,2% опитаних вважає, що місцева кухня суттєво впливає на формування бренду дестинації. На формування традиційної кухні впливають: розташування країни, її природа, історія і релігія, економіка і політика, звичаї, легенди, - чинники, що разом формують унікальну ідентичність країни або регіону.

Urgency of the research. The overwhelming majority of travelers build a route by pre-studying the gastronomic calendar and local cuisine, which significantly affects the unique identity of the country or region.

Target setting. Countries of the world successfully use national cuisine to create their own tourist brand and pay great attention to the development of gastronomic tourism. Can Ukraine and Chernihiv region, in particular, take a worthy place among them?

Actual scientific researches and issues analysis. There are very few scientific works devoted to the development of gastronomic tourism in the Chernihiv region, though thoughts about launching gastronomic festivals are repeatedly published on the pages of local Internet publications and local government websites.

Uninvestigated parts of general matters defining. The gastronomic offer of the ethnic cuisine of Chernihiv region is not currently well-developed, although it is a strategic object for the development of the inbound tourism of the region.

The research objective. The purpose of this research is to analyze the gastronomic supply of local ethnic cuisine of Chernihiv region and to determine the possibilities for its further development for tourist purposes.

The statement of basic materials. The necessity of creation of the original gastronomic offer of Chernihiv region for the development of its inbound tourism is substantiated, the strengths and weaknesses of the ethnic Ukrainian and Chernihiv cuisine are defined, the specific features of the Chernihiv-Sivershchyna kitchen are outlined, the regional gastronomic brands are described, directions of expanding the gastronomic supply of Chernihiv region are proposed.

Conclusions. The gourmet offer of Chernihiv region is an important direction for the development of the tourism brand of the region. Work on expanding the range of local products, dishes and drinks should be combined with the promotion of our culinary offer to domestic and foreign service markets.

Keywords: gastronomic offer; brand; tourism; ethnic cuisine; regional dishes.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Таким чином, меню гарного ресторану місцевої кухні може розповісти про країну чи регіон не гірше, ніж досвідчений екскурсовод.

Постановка проблеми. Пропонуючи на світовий загал власну кухню, ми повинні усвідомлювати, що маємо 256 конкурентів у особі різних держав, державних утворень, країн та територій, які мають власні кулінарні пропозиції. Найпотужнішими з них є Франція, Італія, Іспанія, Греція, Португалія, Японія, Китай, Філіппіни, Корея, Індонезія, Таїланд, Індія, Марокко, Мексика, Перу, Аргентина та інші.

Ці країни успішно користуються національною кухнею для створення власного туристичного бренду і приділяють значну увагу розвитку гастрономічного туризму. До слова, 67,6% респондентів опитування, наведеного у звіті ЮНВТО, впевнені, що їх країна має власний гастрономічний бренд. Серед цікавих туристичних дестинацій, наведених у цьому дослідженні, названо Бразилію, Єгипет, Грузію, Казахстан, Узбекистан, Корею і Москву^[1]. Якщо ж говорити про окремі регіони у їх складі, то конкуренція виростає в рази.

Чи може Україна та Чернігівщина, зокрема, зайняти достойне місце у цьому списку?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У навчальній і науковій літературі розгляду особливостей регіональної кухні Чернігово-Сіверщини приділяється незначна увага, мабуть, через не дуже виразні специфічні її риси. Епізодичні згадування про окремі страви можна зустріти в путівниках та збірках рецептів [2; 3].

Думки щодо доцільності розвитку гастрономічного туризму в Чернігівській області, започаткування проведення гастрономічних фестивалів раз у раз лунають зі сторінок місцевих інтернет-видань та сайтів органів місцевого самоврядування [4; 5; 6].

Проте, можливостям розвитку гастрономічного туризму в Чернігівській області присвячено небагато праць [7].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Гастрономічна пропозиція етнічної кухні Чернігівщини наразі не є чітко розробленою, хоча саме вона виступає стратегічним об'єктом у справі розвитку візного туризму регіону. Не обґрунтованими є також можливості та перспективи її розвитку на Поліссі та в Чернігівській області зокрема.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є аналіз гастрономічної пропозиції місцевої етнічної кухні Чернігівщини та визначення можливостей її подальшого розвитку для туристичних цілей.

Виклад основного матеріалу. Аналіз гастрономічної пропозиції України (передусім, йдеться про етнічну українську кухню) [2] дає підстави стверджувати, що вона може бути цікавою для іноземних туристів завдяки своїй різноманітності і автентичності, простоті і доступності, досить високим смаковим та поживним властивостям.

Деякі її особливості співзвучні сучасним ідеям здорового харчування. Наприклад, багате і різноманітне пісне меню може знайти багатьох прихильників серед вегетаріанців і веганів, культура харчування яких знаходяться нині на піку популярності.

Більш поширені в українській кухні способи теплової обробки продуктів – варіння та тушкування – є більш корисними для здоров'я, ніж смажіння. Так само як маринування овочів за корисністю поступається традиційному в українців солінню та квашенню.

Для того, щоб отримати ароматні, соковиті страви з м'якою консистенцією, зберегти вітаміни й поживні речовини, не використовувати жирів, запобігти втратам маси продукту за рахунок всихання та зневоднення, в 70-х роках ХХ ст. у Франції було винайдено метод «су від» (sous-vide) - тривалу обробку продуктів в вакуумних термопакетах при низьких температурах (47-80°C).

Із давніх-давен українці добивались такого ж ефекту, готуючи свої страви більш екологічними методами - у печі в глиняних горщиках. Пріоритет, який українці здавна віддавали першим стравам, знаходить свій відгук в новітньому дієтичному тренді для тих, хто хоче мати струнку фігуру – супінгу.

Крім того, широка і розмаїта обрядова кухня може стати родзинкою багатьох подій та заходів, які і нині організовуються в Україні з нагоди релігійних та народних свят, та разом із народними піснями, танцями, іграми, ремеслами, обрядами презентувати українську культуру широкому загалу рекреантів та туристів.

Але, незважаючи на вищеперераховані переваги, гастрономічна пропозиція України має і певні недоліки, які виявляються в контексті сучасних тенденцій споживчого попиту на послуги харчування. Зокрема, в ній багато борошняних, круп'яних, жирних – «важких» страв, які втрачають

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

популярність у зв'язку з поширенням ідей здорового способу життя. Втім, ця вада характерна багатьом народним кухням, головною метою яких було забезпечити ситною і простою у приготуванні їжею людей, зайнятих важкою фізичною працею.

У кулінарній пропозиції України мало страв зі свіжої морської риби та морепродуктів, що пов'язано з тим, що вільний вихід до моря Україна отримала лише у 18 ст., але й після цього доставити свіжу морську рибу до столу пересічного мешканця більшої частини території України було дуже непросто.

В українській етнічній кухні не прижилась традиція змішувати нарізані свіжі овочі та приправляти їх – готувати салати, які завдяки своїй різноманітності, безлічі варіантів поєднань та заправок значно урізноманітнюють кулінарну пропозицію. Перевага надається натуральним овочам. “Легкі” овочеві культури – салат, спаржу, шпинат, рукколу, артишоки – хоча і можна вирощувати в наших агрокліматичних умовах, але вони не асоціюються з традиційною українською кухнею. Навпаки, холодок (спаржа) та лопух (у Японії культивується як овоч під назвою “гобо”) у наших краях вважаються лікарськими або декоративними рослинами, або взагалі ростуть як бур'яни. Відсутні соуси у класичному розумінні: страви присмачувались зажарками зі шкварок, моркви та цибулі.

Немає витончених страв, якими в західноєвропейських кухнях задовольнялися смаки аристократів: повсякденний стіл українського шляхтича відрізнявся більш різноманітним та калорійним меню, великою кількістю м'ясних страв, доступних простим українцям хіба що на великі свята. Але важко назвати смаколики, які були б присутніми лише на столах українських аристократів. Такі з'явилися у 18-19 ст. і мали іноземне походження. Тоді ж в Україні з'явилися традиції світського спілкування, в якому жінки почали брати активну участь.

Саме поява жінок за столом стала свого часу поштовхом для формування культури застілля, появи гастрономічних шедеврів, ефектного сервірування та подачі в країнах, які нині заслужили славу кулінарних мекк. Збагаченню кулінарної пропозиції європейських країн сприяли також міждинастичні шлюби, коли іноземні дружини монархів були своєрідними популяризаторками своїх національних кухонь, страви яких ставали частиною кулінарної традиції їх нової батьківщини. В Україні такого не було.

Відрізняється наша кухня сервіруванням, оформленням та подачею страв. Святковий, піднесений настрій старосвітського українського столу створювався за допомогою килимів, якими вкривали лави і навіть столи, вишитих скатертин та рушників, утиранників, розмальованого посуду. Страви ж подавалися у загальному посуді. Увага їх ефектному оформленню і прикрашанню, що збуджувало б апетит, не приділялась: не було потреби.

У культурі українського застілля мало поширені ідеї гурманства. Виявом справжньої української гостинності є багатий стіл з безліччю різноманітних страв і напоїв, які привітна господиня умовляє гостя неодмінно скуштувати. Не дивно, що часто такі гостини для гостя закінчуються банальним переїданням.

Кухня Чернігівщини формувалась в умовах, які могла забезпечити щедра поліська земля, тому вона має багато спільного з кухнями українського, білоруського, російського і, почасти, польського Полісся. З іншого боку, знаходимо мало регіональних відмінностей і з українською кухнею, які б надавали чернігівській кухні особливих рис. Саме ця своєрідність, відмінність приваблює туристів в Прованс, Тоскану або Каталонію, які мають власні кулінарні обличчя.

Для створення туристичної привабливості Чернігівщини необхідно, у тому числі, приділити значну увагу створенню її особливої кулінарної пропозиції. Для цього необхідно дослідити її традиційну кухню, сировинну базу, зрозуміти основні принципи поєднання харчових продуктів і рухатися далі, адже кулінарна пропозиція країн – не стала даністю, вона постійно розвивається та удосконалюється. Наприклад, картопля, без якої немислимо нині уявити поліську кухню, з'явилась в Україні у 18 ст., а масово вирощуватися як овочева культура почала у 19 ст., те саме стосується кабачків, солодкого і гострого перцю.

Основними продуктами, на базі яких формувалась регіональна чернігівська кухня, були: борошно (більше житнє, ніж пшеничне, також гречане, рідше ячмінне); крупи: гречана, ячна, перлова, пшенична, пшоно; городина (ріпа, капуста, морква, буряк, огірки, щавель, ревінь, дягель, пастернак, цибу-

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ля, часник, картопля, квасоля, сочевиця, горох, боби, гарбуз, диня); садовина (вишні, черешні, сливи, дерен, яблука, груші, волоські горіхи, шовковиця, смородина, аґрус, полуниця); хміль, мак.

Найбільшим різноманіттям городини та садовини відрізнялись монастирські городи та сади, де можна було знайти волоську ріпу (топінамбур), кавуни, гливи, навіть персики та виноград, який, щоправда, не завжди вирівав [8].

О. Шафонський у своїй праці згадує, що жителі Чернігівського повіту вирощували у себе на городі лікарські трави: божє дерево (полин лікарський), ложечну траву (ложечниця лікарська), цикорій, волоський кріп (фенхель), синій звіробій (іссоп), лаванду, майоран, високу рожу (алтея), цитронну мелісу, м'яту, ірис (крес-салат), петрушку, селеру, розмарин, руту, васильки (базилік), шавлію, тим'ян (чабрець), кмин, аніс [8].

Із продуктів тваринного походження широко використовувався мед, яйця, молоко та продукти його переробки: кисляк, сметана, сир (м'який), масло; м'ясо (свинина, яловичина, курятина, гусятина), сало, здір, кров.

Поліська природа щедро дарувала лісові гриби (білі, опеньки, масляки, обабки, сиріжки, лисички, зелінки, підзелінки, печериці, сморчки) та ягоди (малину, чорницю, журавлину, суницю, чорну бузину, кислиці, глід, шипшину), ліщину, рибу (карась, короп, окунь, щука, йорж, лин, сом, в'юн), раків, дичину, березовий сік, лучні та лісові ароматні трави, які використовувались і у якості зелені (кропива, кульбаба, пшінка), приправ (лепеха, калган, зубрівка, дикий часник або ведмежа цибуля) і як сировина для приготування трав'яних чаїв (чабрець, материнка, іван-чай, липа). Навіть у голодні роки ліс та річка допомагали вижити.

При такому різноманітті продуктів, типово Чернігово-Сіверських страв можна назвати небагато. Деякі з них мають не дуже глибокі історичні корені. В гастрономічній пропозиції Чернігівщини статус брэнда мають ніжинські огірки і чернігівське пиво. Свого часу була відома настоянка "Чернігівська горобина на коньяку". Добре зарекомендували себе питні меди "Сокиринські", але вони не є широко відомими [7].

Серед регіональних страв відомо про "борщ по – чернігівський" – готувався на узварі із сушених груш або яблук; "печеню по-чернігівський" із додаванням лисичок; сіверський куліш – на м'ясному бульйоні із додаванням підсмаженого сала і печінки; калинник - пиріг з калиною; налиски з капустою, рогалики прилуцькі, юшку варвинську з курятини та білих грибів [3].

Для того, щоб забезпечити Чернігівщині статус туристичного регіону, необхідно урізноманітнити та просувати її гастрономічну пропозицію. Насамперед, необхідно активізувати етнографічні, історіографічні, літературні та краєзнавчі студії у напрямку пошуку регіональних страв.

У працях місцевих письменників та поетів, істориків, краєзнавців можна знайти матеріал щодо місцевих смаколиків. Мало дослідженим є також меню місцевої аристократії 18-19 ст., яке потенційно може дати сучасним рестораторам не одну ідею для створення сучасної гастрономічної пропозиції Чернігівщини. Можна також відроджувати та популяризувати старовинні рецепти.

Інший спосіб зробити гастрономічну пропозицію Чернігівщини особливою – використання печі та глиняного посуду для приготування страв. Окрім того, що традиційна українська піч та глиняні горщики, макітри, глadiшки можуть надати автентичності інтер'єру ресторанів етнічної кухні, це може бути цілком діючий "експонат", який повною мірою познайомить відвідувачів ресторану зі справжнім смаком регіональної кухні і традиціями приготування страв. Адже, страви, приготовані в печі, різуче відрізняються від приготованих в інший спосіб: вони м'які, соковиті, ароматні.

Секрет криється у довгій тепловій обробці при низьких температурах (60-70°C) – так само як у технології "су від", але замість пластикового пакету - глиняний посуд, що "дише", і ледь відчутний запах димку. Піч можна пристосувати під сучасні технології виробництва, і кулінарний виріб, приготований на звичайній плиті, доводити до готовності, томити у печі.

Наступний напрямок пов'язаний із тією діяльністю, завдяки якій розширюють свою гастрономічну пропозицію визнані кулінарні дестинації. Необхідно розробляти технології виробництва власних сортів ковбас, сирів, хліба, алкогольних та неалкогольних напоїв, а також присвоювати їм оригінальні назви, пов'язані з Чернігівщиною – встановлювати географічні зазначення походження продукту.

У європейській практиці географічні зазначення встановлюють зв'язок між певним товаром та регіоном його походження для індивідуалізації та пізнаваності виробників продукції, гарантії її

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

якості, захисту прав виробників, збереження гастрономічної спадщини. Вони ж допомагають створювати та просувати гастрономічний бренд регіону.

Нині в ЄС використовуються такі типи зазначень, пов'язаних з територією, походженням та традиціями [9]:

- PDO (Protected Designation of Origin) – захищена назва за походженням – визначає регіон виробництва і характеристику продукції, фактори, що впливають на її виробництво;
- PGI (Protected Geographical Indication) – захищене географічне зазначення – визначає регіон виробництва продукції та допускає її виробництво в інших регіонах з використанням сировини та традиційної технології місця походження;
- TSG (Traditional Specialities Guaranteed) – гарантовані традиційні страви - визначає регіон виробництва продукції, її рецептуру, традиції та технології виробництва.

У Європейській базі даних зареєстрованих PDO, PGI та TSG продуктів (DOOR) нині знаходиться 1665 найменувань різних продуктів, з них 327 найменувань належать Італії, 291 – Франції, 228 – Іспанії. Наші сусіди по західних кордонах теж розпочали таку діяльність. Так, Польща має 47 захищених найменувань, Угорщина – 31, Словаччина – 20, Румунія – 10 [10].

Поділяючи європейські цінності та прагнучи познайомити спільноту з власними гастрономічними надбаннями, Україна повинна приділяти увагу захистові регіональних продуктів. Чернігівщина має декілька найменувань, гідних отримання статусу PDO та TSG, але треба вести роботу щодо збільшення їх кількості.

Наступний напрям розширення гастрономічної пропозиції – винайдення нових страв та розвиток авторської кухні на основі регіональних традицій та продуктів. В історії відомо багато епізодів, пов'язаних з появою нових страв. З'явившись волею випадку або як результат цілеспрямованої копіткої праці, нові страви швидко завойовували популярність та ставали частиною національних кухонь.

Наукову основу винайдення нових страв та гастрономічних поєднань може скласти фудпейрінг - інноваційний алгоритм створення нових страв на основі знань про ароматичний профіль кожного продукту та його поєднуваності з іншими [11].

Нові ідеї можуть виникнути і в результат розвитку популярного напрямку кухарського мистецтва – ф'южн- кулінарії, яка komponує у своїх стравах інгредієнти, які належать різним національним кухням, поєднуючи традиції Сходу та Заходу, добиваючись нових смаків та корисності.

Висновки. Таким чином, гастрономічна пропозиція Чернігівщини може і повинна бути розширена та поглиблена. Це – важливий напрям розвитку туристичного бренду регіону, створення його власного гастрономічного профілю. Є чимало способів та можливостей зробити це, не відступаючи від основних канонів традиційної кухні Чернігово-Сіверщини.

Із цієї метою необхідно:

- глибше дослідити традиційну кухню Чернігівщини, її сировинну базу, зрозуміти основні принципи поєднання харчових продуктів і т.д., активізувавши етнографічні, історіографічні, літературні та краєзнавчі студії у напрямку пошуку регіональних страв;
- приділити належну увагу просуванню гастрономічної пропозиції області;
- спрямувати зусилля у відродження та популяризацію старовинних поліських рецептів;
- підкреслити особливість гастрономічної пропозиції використанням печі та глиняного посуду для приготування страв;
- розробити технології виробництва власних сортів ковбас, сирів, хліба, алкогольних та безалкогольних напоїв, а також присвоювати їм оригінальні назви, пов'язані з Чернігівщиною – встановлювати географічні зазначення походження продукту, що широко практикується в усьому світі;
- винаходити нові страви та розвивати авторські кухні на основі регіональних традицій і продуктів (фудпейрінг і ф'южн- кулінарія).

Комплекс означених заходів, із нашої точки зору, сприятиме піднесенню туристичної привабливості Чернігівщини.

Література

1. Global Report on Food Tourism. -URL: http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/food_tourism_ok.pdf.
2. Шпаковська, Т. Л. Українська стародавня кухня / упоряд. Т. Л. Шпаковська. - К. : Спалах ЛТД, 1993. - 239 с.

References

1. Global Report on Food Tourism. Retrieved from http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/food_tourism_ok.pdf [in English].
2. Shpakovska, T. L. (1993). *Ukrayinska starodavnya*

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

3. Путівник. Чернігівська область. – К. : Богдана, 2009. – 308 с.
4. Домоцький, Д., Пущенко, П. Туризм по-чернігівськи: історичний та гастрономічний [Електронний ресурс] / Д. Домоцький, П. Пущенко // Чернігівщина. Події і коментарі. – Режим доступу: <http://pik.cn.ua/23288/turizm-po-chernigivski-istorichnyi-ta-gastronomichniy/>
5. Стратегія розвитку туризму та промоція міста Чернігова на 2017-2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.chernigiv-rada.gov.ua/.../Dodatok_19-12-2016_08-52_30-12-2016_09-09.doc.
6. Туристичні видання зацікавилися Черніговом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://os.chernigiv-rada.gov.ua/news/view/1498>.
7. Алешугіна, Н. О. Можливості розвитку гастрономічного туризму в Чернігівській області / Н. О. Алешугіна, П. Ф. Коваль // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1 : Економіка. - 2014. - Вип. 2. - С. 50-53.
8. Шафонский, А. Ф. Черниговского наместничества топографическое описание с кратким географическим и историческим описанием Малой России / А. Ф. Шафонский. – К., 1851. – 724 с.
9. Крисанов, Д. Географічні зазначення походження агропродовольчої продукції: європейський досвід і вітчизняні перспективи / Д. Крисанов // Економіст. - 2014. - № 10. - С. 18-24.
10. Agriculture and Rural Development. URL: http://ec.europa.eu/agriculture/quality/door/list.html?recordStar t=0&filter.dossierNumber=&filter.comboName=&filterMin.milestone__mask=&filterMin.milestone=&filterMax.milestone__mask=&filterMax.milestone=&filter.country=UA&filter.category=&filter.type=&filter.status=
11. Балабанова, А. Фудпейринг или искусственный интеллект в кулинарии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hype.ru/@BalAnnette/fudpeyring-ili-iskusstvennyy-intellekt-v-kulinarii-9lwjtq7>.
- kukhnya [Ukrainian Ancient Cuisine]*. [in Ukrainian].
3. *Putivnyk. Chernihivska oblast [Guidebook. Chernihiv region]*. (2009). Kyiv: Bohdana [in Ukrainian].
4. Domotsky, D., Pushchenko, P. (2016). *Turyzm po-chernihivsky: istorychnyy ta hastronomichnyy [Tourism in Chernihiv: historical and gastronomic]*. Retrieved from <http://pik.cn.ua/23288/turizm-po-chernigivski-istorichnyi-ta-gastronomichniy/> [in Ukrainian].
5. *Stratehiya rozvytku turyzmu ta promotsiya mista Chernihova na 2017-2021 roky [Tourism development strategy and promotion of the city of Chernihiv for 2017-2021]*. (n.d.). www.chernigiv-rada.gov.ua/.../Dodatok_19-12-2016_08-52_30-12-2016_09-09.doc [in Ukrainian].
6. *Turystychni vydannya zatsikavlyly Chernihovom [Tourist publications are interested in Chernihiv]*. (2008). [os.chernigiv-rada.gov.ua](http://os.chernigiv-rada.gov.ua/news/view/1498). Retrieved from <http://os.chernigiv-rada.gov.ua/news/view/1498> [in Ukrainian].
7. Alyeshuhina, N. O., Koval, P. F. (2014) *Mozhlyvosti rozvytku hastronomichnoho turyzmu v Chernihivskiy oblasti [Possibilities of development of gastronomic tourism in Chernihiv region]*. *Naukovyy visnyk CHDIEU. Seriya 1, Ekonomika – Scientific herald of CHDIEU. Series 1, Economics*, 2, 50-53 [in Ukrainian].
8. Shafonskiy, A. F. (1856). *Chernigovskogo namestnichestva topograficheskoye opisaniye [Topographical description of Chernigov governorship]*. Kyiv [in Russian].
9. Kryanov, D. (2014) *Heohrafichni zaznachennya pokhodzhennya ahroprodovolchoyi produktsiyi: yevropeyskyy dosvid i vitchyznyani perspektyvy [Geographical indications of the origin of agricultural products: European experience and domestic perspectives]*. *Ekonomist - Economist*, 10, 18-24 [in Ukrainian].
10. Agriculture and Rural Development. Retrieved from http://ec.europa.eu/agriculture/quality/door/list.html?recordStar t=0&filter.dossierNumber=&filter.comboName=&filterMin.milestone__mask=&filterMin.milestone=&filterMax.milestone__mask=&filterMax.milestone=&filter.country=UA&filter.category=&filter.type=&filter.status= [in English].
11. Balabanova, A. (2018). *Fudpeyring ili iskusstvennyy intellekt v kulinarii [Foodpairing or artificial intelligence in cooking]*. *hype.ru*. Retrieved from <https://hype.ru/@BalAnnette/fudpeyring-ili-iskusstvennyy-intellekt-v-kulinarii-9lwjtq7> [in Russian].

Надійшла 13.03.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Алешугіна, Н. О. Гастрономічна пропозиція Чернігівщини та напрями її розширення в контексті розвитку в'їзного туризму / Н. О. Алешугіна, О. О. Зеленська // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 126-131.

- Алешугіна**
Наталія Олександрівна Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, Чернігівський національний технологічний університет;
<https://orcid.org/0000-0003-3042-8529>;
E-mail: aleshugina@ukr.net;
- Alyeshuhina**
Nataliia Oleksandrivna Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Tourism, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0003-3042-8529>;
E-mail: aleshugina@ukr.net;
- Зеленська**
Олена Олександрівна Кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри туризму, Чернігівський національний технологічний університет;
<https://orcid.org/0000-0002-1000-2427>;
E-mail: elena_zelenska_5@ukr.net;
- Zelenska**
Olena Oleksandrivna Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Head at the Department of Tourism, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0002-1000-2427>;
E-mail: elena_zelenska_5@ukr.net.

ІННОВАЦІЇ

УДК 330.101

UDC 330.101

В. Г. Маргасова, д. е. н.,
професор,
Н. В. Ткаленко, д. е. н.,
професор,
Т. Л. Шестаковська, к. е. н.

V. G. Marhasova, Doctor of Economics,
Professor,
N. V. Tkalenko, Doctor of Economics,
Professor,
T. L. Shestakovska, Candidate
of Economic Sciences

**ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА
ІНФРАСТРУКТУРА КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ
ІННОВАЦІЙ СФЕРИ
ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ**

**INFORMATION COMMUNICATION
INFRASTRUCTURE OF INNOVATIONS
COMMERCIALIZATION OF HIGHER
EDUCATION IN UKRAINE**

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах, коли Україна інтегрується в інформаційну економіку, комерціалізація інновацій, які отримані в результаті наукових досліджень закладами вищої освіти є важливим фактором їх розвитку.

Постановка проблеми. В Україні виробляється менше 6% інноваційної продукції від загального обсягу всієї виробленої продукції. Серед головних причин такої проблеми є відсутність в Україні розвинутої інфраструктури для комерціалізації інновацій сфери вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-прикладні засади комерціалізації інновацій закладами вищої освіти розкриваються у працях М. Блізніченко, Т. Голубевої, М. Дудкіної, В. Іноземцева, Р. Крамаренко, О. Ляшенко, С. Остапюка, Р. Росвелла, Ю. Смирнова, Н. Холявко, Р. Шелтона, П. Якубека.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на значні наукові напрацювання аналіз останніх публікацій свідчить про необхідність дослідження перспектив формування ефективної інформаційно-комунікаційної інфраструктури комерціалізації інновацій закладами сфери вищої освіти в Україні.

Постановка завдання. Стаття покликана структурувати науково-методичні підходи до удосконалення інформаційно-комунікаційної інфраструктури комерціалізації інновацій у сфері вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У статті проаналізовано досвід функціонування моделі інформаційно-комунікаційного забезпечення комерціалізації інновацій через створення спін-офф компанії. Виявлено проблеми комерціалізації інновацій. Обґрунтовані стратегічні напрями щодо забезпечення розвитку вищої освіти в Україні.

Висновки. Результатами дослідження є розроблені заходи щодо удосконалення функціонування інформаційно-комунікаційної інфраструктури комерціалізації інновацій в сфері вищої освіти України у контексті створення спін-офф компаній та формування центрів комерціалізації.

Ключові слова: вища освіта; інноваційний розвиток; комерціалізація; інформаційно-комунікаційна інфраструктура; центр комерціалізації.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-132-138

Urgency of the research. In today's conditions, when Ukraine integrates into the information economy, the commercialization of innovations obtained through research by higher education institutions is an important factor in their development.

Target setting. In Ukraine, less than 6% of innovation products are produced from the total volume of all manufactured goods. The main reason for this problem is the lack of developed infrastructure in Ukraine for the commercialization of innovations in the field of higher education.

Actual scientific researches and issues analysis. Theoretical and applied principles of commercialization of innovations by institutions of higher education are disclosed in works by M. Bliznichenko, T. Holubieva, M. Dudkina, V. Inozemtseva, R. Kramarenko, O. Liashenko, S. Ostapiuk, R. Roswell, Yu. Smyrnov, N. Kholiavko, R. Shelton, P. Yakubeko.

Uninvestigated parts of general matters defining. Despite the significant scientific developments, the analysis of recent publications shows the need to investigate the prospects for the formation of an effective information communication infrastructure for the commercialization of innovations by institutions of higher education in Ukraine.

The research objective. The article is intended to structure scientific and methodological approaches to improving the information and communication infrastructure of commercialization of innovations in the field of higher education.

The statement of basic materials. The article analyzes the experience of functioning of the model of information communication support for the commercialization of innovations through the creation of a spin-off company. The problems of commercialization of innovations are revealed. The strategic directions for ensuring the development of higher education in Ukraine are grounded.

Conclusions. The results of the research include measures aimed at improving the functioning of the information communication infrastructure of commercialization of innovations in the field of higher education of Ukraine in the context of the creation of spin-off companies and the formation of commercialization centers.

Keywords: higher education; innovation development; commercialization; information communication infrastructure; commercialization center.

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі, коли національна економіка все більше інтегрується у світову, необхідно усвідомлювати те, що комерціалізація інновацій є важливим фак-

ІННОВАЦІЇ

тором лідерства в глобальному освітньому просторі. Маючи за своїм родовим покликанням брати на себе головну роль у реалізації місії розвитку людського капіталу, заклади вищої освіти мають самі бути дійсними генераторами прогресивних змін і лідерами суспільного поступу. Це стосується як продукування і поширення передових знань та створення на їх основі інноваційних технологій, так і обґрунтування перспективних ідей, які є ефективними в організації людського буття в сучасних умовах та в майбутньому. У зв'язку з швидким зростанням ринку науково-технічної продукції та високим рівнем конкуренції даного ринку доцільним рішенням стає пошук ефективної інформаційно-комунікаційної інфраструктури комерціалізації інновацій закладів вищої освіти.

Постановка проблеми. Українські заклади вищої освіти здійснюють поступовий перехід на нові засади функціонування, перетворюючись на повноправного суб'єкта економічних відносин, конкуруючи на ринку, розширюючи свої підприємницькі функції, надаючи платні послуги та комерціалізуючи інновації своїх учених. Це спричинено передусім скороченням державного фінансування системи вищої освіти, що актуалізує пошук закладами вищої освіти нових джерел наповнення власних бюджетів. У світі апробовані різні моделі інформаційно-комунікаційного забезпечення комерціалізації інновацій, наприклад, які функціонують через створені при закладах вищої освіти start-up компаній, офісів, відділів чи лабораторій з трансферу технологій і комерціалізації, а також через розширення співпраці в рамках державно-приватного партнерства. Світовий досвід інформаційно-комунікаційного забезпечення комерціалізації інновацій заклади вищої освіти намагаються імплементувати у вітчизняну практику. Однак, переважно це здійснюється несистематично, непослідовно, несинхронізовано, що обмежує можливості досягнення запланованих ефектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-прикладні засади комерціалізації інновацій закладами вищої освіти розкриваються у працях: М. Блізніченко, Т. Боголіб, Т. Голубевої, П. Дракера, М. Дудкіної, С. Золотарьова, С. Ілляшенко, В. Іноземцева, Р. Косцика, Р. Крамаренко, О. Ляшенко, С. Остапюка, С. Полякова, Н. Рудь, Р. Росвелла, Ю. Смирнова, Н. Холявко, Р. Шелтона, П. Якубека та інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на широкий спектр напрямів дослідження особливостей комерціалізації інновацій закладів вищої освіти, у працях зазначених учених практично не знайшли відображення питання функціонування українських моделей комерціалізації інновацій в сфері вищої освіти та необхідного їх забезпечення ефективною інформаційно-комунікаційною інфраструктурою.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження наукових та прикладних засад функціонування моделей комерціалізації інновацій закладами вищої освіти в Україні та напрямів удосконалення їх інформаційно-комунікаційної інфраструктури.

Виклад основного матеріалу. Складність процесів комерціалізації представляється в існуванні сукупності проблем, з якими зіштовхується вища освіта в середовищі розвитку інформаційної економіки: нерозвиненість соціально-економічного та нормативно-правового механізмів реалізації даних процесів; недосконалість системи оцінки ринкової вартості результатів наукових досліджень, відповідної інфраструктури; неурегульованість положень законодавства та нестача висококваліфікованих фахівців з питань інноваційного розвитку вищої освіти та комерціалізації її результатів наукових досліджень. З огляду на вищезазначене, поглибленого наукового опрацювання потребують аспекти функціонування моделі комерціалізації інновацій як напряму інноваційного розвитку вищої освіти в глобальному освітньому інформаційному середовищі [1-2].

Одним із ефективних моделей інформаційно-комунікаційного забезпечення комерціалізації інновацій вітчизняних закладів вищої освіти можуть стати створювані ними спін-офф компанії, головне завдання яких полягає в доведенні інновацій до стану, придатного для використання в промисловості, наприклад, в технології, з подальшою передачею її бізнесу або для отримання платежів роялті. На перший погляд, цей варіант комерціалізації результатів наукових досліджень нічим не відрізняється від звичайного ліцензування, проте, він має комплекс переваг: по-перше, заклад вищої освіти має можливість брати участь у процесі трансферу своїх інновацій у функціонуючі технології; по-друге, здійснювати консультації щодо вдосконалення результатів наукових досліджень. Крім того, так як спін-офф створюється на основі інновацій із найбільшим потенціалом комерціалізації, то для закладів вищої освіти є можливість отримати значні за розміром роялті.

ІННОВАЦІЇ

Схематичне представлення моделі інформаційно-комунікаційного забезпечення комерціалізації через створення спін-офф компанії за участю закладів вищої освіти відображено на Рис. 1. За цією схемою заклад вищої освіти самостійно або із залученням партнера – інноваційної компанії, що спеціалізується на наданні послуг з інноваційного менеджменту, заснують спін-офф компанію. Організаційно-правовою формою такої компанії може бути господарське товариство, наприклад, товариство з обмеженою відповідальністю. Однією з умов створення господарського товариства є формування його учасниками статутного капіталу. Законодавство України дозволяє вносити в статутний капітал відчужувані права, що мають грошову оцінку. Це означає, що з цією метою можна використовувати майнові права на об'єкти комерціалізації, створені в результаті наукових досліджень. Така можливість ґрунтується на нормі Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» (ст. 11 ч. 1), згідно з якою майнові права на об'єкти інтелектуальної власності, створені за державні гроші, належать розробнику, тобто науковій організації, що отримала державне замовлення на виконання наукових досліджень [3].

Відповідно до статті 27 Закону України «Про вищу освіту» заклади вищої освіти можуть утворювати навчальні, навчально-наукові та навчально-науково-виробничі комплекси, наукові парки та входить до складу консорціуму. Всі учасники комплексу, консорціуму зберігають статус юридичної особи і фінансову самостійність [4]. Отже, немає ні юридичних, ні економічних бар'єрів щодо заснування спін-офф компаній (ТОВ) закладами вищої освіти.

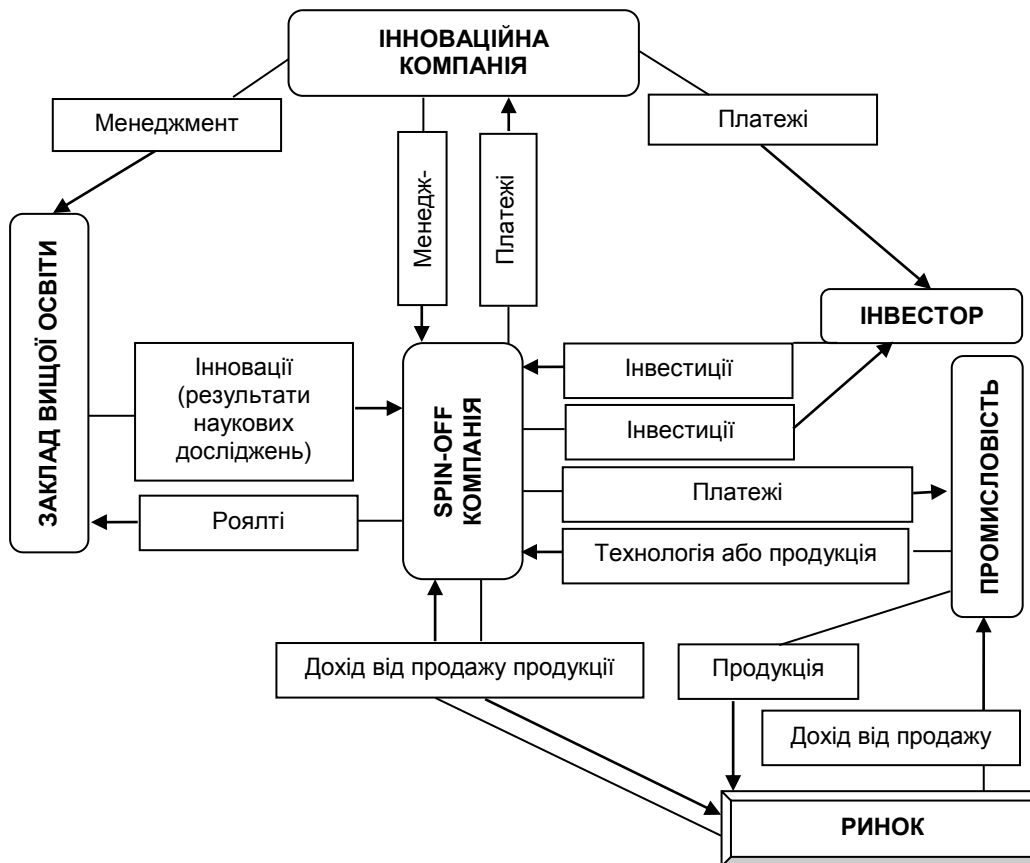

Рис. 1. Схематична інтерпретація моделі інформаційно-комунікаційного забезпечення комерціалізації інновацій закладів вищої освіти через спін-офф компанію*

*Джерело: розроблено авторами на основі [5-6]

ІННОВАЦІЇ

Отриманий спін-офф компанією прибуток розподіляється так: заклад вищої освіти отримує платежі роялті; інноваційна компанія – платіж за надання послуг з інноваційного менеджменту; інвестор – платіж у розмірі наданої інвестиції і плату за користування його капіталом.

В Україні вже існує досвід створення спін-офф компаній для комерціалізації інновацій. Але найчастіше вони створюються не закладами вищої освіти, а найбільш активними вченими як фізичними особами. Тому при створенні спін-офф компаній слід подбати про те, щоб правова сторона була прозорою і взаємовигідною для всіх її засновників [5].

Комерціалізація інновацій є ефективним механізмом взаємодії закладів вищої освіти, науково-дослідних, проектних і науково-виробничих підприємств, окремих вчених, зацікавлених в практичній реалізації своїх наукових розробок та проектів як на території України, так і за її межами. Вибір можливих замовників (партнерів) комерціалізації інновацій ґрунтується на аналізі інформації з різних джерел: спеціалізовані бази даних, публікації, буклети, рекламні матеріали, оцінки авторитетних експертів та ін. Особливе значення для успішного просування інновацій має наявність бази даних для відповідних зв'язків та підтримка розробників результатів досліджень зі сторони держави.

Важливою складовою формування інформаційного суспільства в Україні є використання можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для того, щоб продукувати інформацію і знання, користуватися та обмінюватися ними, виробляти товари та надавати послуги, сприяючи сталому розвитку країни. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в умовах інтенсивного розвитку ринкових відносин є одним з найбільш важливих елементів ефективного регулювання інноваціями закладів сфери вищої освіти.

Функціонуючі в Україні автоматизовані інформаційні системи комерціалізації інновацій призначені для вирішення проблем місцевого, регіонального, галузевого, національного або міжнародного значення. Так Українська інтегрована система трансферу технологій призначена для накопичення та забезпечення оперативного обміну інформацією між розробниками і споживачами інноваційної продукції [4-5].

Головною метою функціонування каналів трансферу є створення умов для просування інформаційних технологій, високотехнологічної продукції і послуг на внутрішній та міжнародні ринки, скорочення витрат закладів вищої освіти та розробників на пошук замовників й партнерів, забезпечення юридичної чистоти відповідних угод та правової охорони результатів наукових досліджень.

Метою функціонування такої системи є: - забезпечення відкритості доступу до інформації щодо результатів наукових досліджень та інших об'єктів комерціалізації, які мають комерційну цінність; - автоматизація проведення процедур розміщення інформації про результати наукових досліджень, створення відкритих каталогів, конкурсів, систем запитів; - створення прозорого процесу взаємодії брокерів і потенційних покупців; - розвиток інформаційних ресурсів і послуг, які сприяють об'єктивному сприйняттю України в світовому співтоваристві, зміцненню довіри в різних сферах міжнародного співробітництва.

При створенні Української інтегрованої системи трансферу технологій реалізовані базові принципи побудови Європейської мережі підтримки підприємництва та інновацій (Enterprise Europe Network – EEN) [7], російської мережі трансферу технологій (Russian Technology Transfer Network – RTTN) та досвід створення таких мереж в Білорусі і Україні. Основні цілі, завдання, структура та організація діяльності такої системи пов'язані із здійсненням функцій і завдань в сфері комерціалізації результатів наукових досліджень закладів вищої освіти, які викладені в Положенні роботи Української інтегрованої системи трансферу технологій.

Координатор Української інтегрованої системи трансферу технологій надає клієнтам послуги, спрямовані на пошук українських і зарубіжних партнерів у сфері комерціалізації результатів наукових досліджень та їх трансферу, а також допомога в налагодженні технологічного співробітництва між зацікавленими сторонами (продавцем і покупцем відповідної технології).

Міністерством освіти і науки України як уповноваженим центральним органом виконавчої влади в сфері трансферу технологій та Академією технологічних наук України у 2018 році було підписано Договір про співробітництво в сфері трансферу технологій (далі – Договір). За час дії

ІННОВАЦІЇ

Договору Академія виробила концептуальні засади та методологічні засади формування Національної мережі трансферу технологій (далі – мережа NTTN), які були покладені в основу функціонування і робочої моделі пілот-проекту – Української мережі трансферу технологій УТТН та її сегментів [8].

До національної мережі трансферу технологій на правах її сегмента можуть приєднатися існуючі в Україні мережі трансферу технологій в особі їх координаторів або мережі, створені з ініціативи національного координатора чи суб'єктів інноваційної діяльності. Для приєднання до національної мережі трансферу технологій потенційний учасник подає заявку національному координатору і встановлює з ним договірні відносини. Учасники національної мережі зобов'язані пройти сертифікацію на відповідність вимогам мережі згідно Положення, яке затверджується національним координатором [5; 8].

Для забезпечення ефективності комерціалізації інновацій закладів вищої освіти пропонуємо створити відповідні центри комерціалізації. Під центрами комерціалізації інновацій закладів вищої освіти запропоновано розуміти організацію або структурний підрозділ діяльність якого орієнтована на отримання доходу від використання інновацій, які формуються в закладах вищої освіти.

Головна місія центру полягає у визначенні доцільності комерціалізації інновацій, сприяттні оформленню прав на відібрані для комерціалізації інновації, укладанні ліцензійних договорів на передачу майнових прав, сприяттні створенню стартап-компаній, справедливому розподілі роялті між авторами результатів наукових досліджень, підрозділами, в яких вони працюють, закладом вищої освіти. Легалізація діяльності центру комерціалізації інновацій закладів вищої освіти, створюваних у формі структурного підрозділу, здійснюється на основі наступних документів: - рішення про створення структурного підрозділу (наприклад, наказ ректора (директора) закладу вищої освіти); - положення про структурний підрозділ.

Досвід передових країн показує, що центри комерціалізації інновацій закладів вищої освіти заробляють лише 1-2 % від бюджету закладу вищої освіти на наукові дослідження. Головний результат роботи центру комерціалізації інновацій закладів вищої освіти полягає в стимулюванні творчої активності вчених закладів вищої освіти на створення інноваційних результатів наукових досліджень, а також у передачі їх до промисловості, де вони створюють значно більший фінансовий потік, що, у свою чергу, забезпечує інноваційний розвиток економіки [1].

Клієнтами центру комерціалізації, насамперед, є вчені закладу вищої освіти, аспіранти та студенти. Партнерами центру можуть виступати науково-дослідні сектори закладів вищої освіти, сформовані технопарки і наукові парки, а також стартап-компанії та структурні підрозділи, які мають відношення до комерціалізації інновацій. Можливими замовниками можуть бути потенційні ліцензіати, створені закладом вищої освіти стартапи, представники малого бізнесу тощо. Пов'язані з закладом вищої освіти наукові парки та технопарки, патентно-ліцензійні відділи, науково-дослідні сектори можуть бути як партнерами, так і конкурентами.

У якості зовнішніх загроз функціонування центру комерціалізації інновацій закладів вищої освіти відзначимо низький попит на результати наукових досліджень у сфері промисловості та недосконалість законодавства, що регулює процес комерціалізації результатів наукових досліджень. Однак, у зв'язку з підписанням Україною договору про асоціацію з ЄС з'явилася перспектива істотного зниження цих загроз. Підтвердженням тому є рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан та законодавче забезпечення розвитку науки і науково-технічної сфери держави». Слід відзначити ще одну, не всіма усвідомлену загрозу суб'єктивного характеру: значна частина вчених і керівників закладів вищої освіти вважає, що основне призначення освіти та науки – створення нових знань, а застосування цих знань – завдання держави. Такий підхід є хибним. І наука, і держава повинні докладати взаємоузгоджених зусиль у напрямку комерціалізації результатів наукових досліджень.

У процесі створення центру комерціалізації інновацій закладів вищої освіти слід також звернути увагу на його внутрішні потенційні можливості (фінансові, матеріальні, людські ресурси). Вони багато в чому визначаються юридичним статусом такого центру, розміром і фінансовими можливостями закладу вищої освіти, а також ефективністю його роботи. Як мінімум, розмір одержуваних центром комерціалізації роялті повинен бути не меншим, ніж витрати на його утримання.

ІННОВАЦІЇ

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти висновків про необхідність удосконалення інформаційно-комунікаційної інфраструктури комерціалізації інновацій закладами вищої освіти з метою їх розвитку в умовах інформаційної економіки. Адже імплементація інноваційних наукових розробок у реальному секторі національної економіки спроможна забезпечити інноваційний розвиток країни та підвищити лідерські позиції на світовому рівні. Реалізовані в Україні заходи з удосконалення інформаційно-комунікаційної інфраструктури щодо активізації комерціалізаційних процесів відрізняються фрагментарністю і непослідовністю. Засновані національні мережі трансферу та комерціалізації інновацій мають дублюючі функції, через що лімітують можливості акумулювання повної, вичерпної інформації про вітчизняні розробки на єдиному зручному для потенційних інвесторів ресурсі. У свою чергу, глобалізація освітнього простору створює реальні передумови для включення України у міжнародні системи та мережі комерціалізації інновацій. Для України, враховуючи особливості функціонування моделі організації наукового та освітнього процесу, актуальною буде діяльність більш комплексних центрів, які разом із безпосередньо трансфером технологій, займалися би питаннями, які охоплюють весь процес комерціалізації (від формування інноваційної ідеї до її просування на ринок: розробка стратегії використання інновацій; набуття прав на результати наукових досліджень; інші проблеми життєвого циклу інноваційної продукції). Одним із ефективних моделей комерціалізації інновацій вітчизняних закладів вищої освіти можуть стати створювані ними стартап- або спін-офф компанії, головне завдання яких полягає в доведенні інновацій до стану, придатного для використання в промисловості. Серед перспективних напрямів удосконалення інформаційно-комунікаційної інфраструктури комерціалізації інновацій сфери вищої освіти є формування центрів комерціалізації, які представляють собою новостворену організацію або структурний підрозділ в закладі вищої освіти, діяльність якого орієнтована на отримання доходу від використання інновацій.

Література

1. Якубек, П. Світовий досвід інноваційного розвитку вищої освіти / П. Якубек // Вісник Хмельницького національного університету, серія: Економічні науки. - 2017. - № 6. - Том 2. - С.54-61.
2. Боголіб, Т. М. Комерціалізація наукових розробок університетів / Т. М. Боголіб // Економіка України. - 2014. - № 1. - С. 33-50.
3. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 р. №143-V. [із змінами та доповненнями]. - URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/143-16/page>.
4. Закон України «Про вищу освіту» редакція від 01.01.2018 р. №1556-18. - URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page3>.
5. Цибульов, П. М. Основи інтелектуальної власності: підручник / П. М. Цибульов. - К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. - 124 с.
6. Холявко, Н. І. Теоретико-прикладні аспекти комерціалізації результатів наукових досліджень в умовах інформаційної економіки / Н. І. Холявко // Ukraine – EU. Innovations in Education, Technology, Business and Law: collection of international scientific papers. - Chernihiv: CNUT, 2018. – С.169-172.
7. Європейська мережа підприємств (EEN). - URL: ussci.org.ua.
8. Національна мережа трансферу технологій. - URL: <http://www.ntnn.org.ua/?idm=1&lng=1&idc=1>.

References

1. Yakubek, P. (2017). Svitovyi dosvid innovatsiinoho roz-vytku vyshchoi osvity [World experience of innovative development of higher education]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu, seriia: Ekonomichni nauky – Bulletin of Khmelnytsky National University, series: Economic sciences*, 6, 2, 54-61 [in Ukrainian].
2. Boholib, T. M. (2014). Komertsializatsiia naukovykh rozrobok universytetiv [Commercialization of scientific researches of universities]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 1, 33-50 [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy «Pro derzhavne rehuliuвання diialnosti u sferi transferu tekhnolohii» : vid 14.09.2006, № 143-V [Law of Ukraine "On State Regulation of Activities in the Field of Technology Transfer" from 14.09.2006, № 143-V]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/143-16/page> [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» : vid 01.01.2018, № 1556-18 [The Law of Ukraine "On Higher Education" from 01.01.2018, № 1556-18]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page3> [in Ukrainian].
5. Tsybulov, P. M. (2014). *Osnovy intelektualnoi vlas-nosti [Fundamentals of Intellectual Property]*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].
6. Kholiavko, N. I. (2018). Teoretyko-prykladni aspekty komertsializatsii rezultativ naukovykh doslidzhen v umovakh informatsiinoi ekonomiky [Theoretical and applied aspects of commercialization of scientific research results in the conditions of the information economy]. *Ukraine – EU. Innovations in Education, Technology, Business and Law: collection of international scientific papers* (pp.169-172). Chernihiv: CNUT [in Ukrainian].
7. Sait Yevropeiskoi merezhi pidpriemstv (EEN) [Site of European Network of Enterprises (EEN)]. *ussci.org.ua*. Retrieved from <https://ussci.org.ua> [in Ukrainian].

ІННОВАЦІЇ

8. Natsionalna merezha transferu tekhnologii [National Technology Transfer Network]. www.nttn.org.ua. Retrieved from <http://www.nttn.org.ua/?idm=1&lng=1&ids=1> [in Ukrainian].

Надійшла 10.03.2019

Бібліографічний опис для цитування:

Маргасова, В. Г. Інформаційно-комунікаційна інфраструктура комерціалізації інновацій сфери вищої освіти України / В. Г. Маргасова, Н. В. Ткаленко, Т. Л. Шестаковська // Науковий вісник Полісся. – 2019. – № 1 (17). – С. 132-138.

- Маргасова Вікторія Геннадіївна** доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту, Чернігівський національний технологічний університет;
<https://orcid.org/0000-0001-8582-2158>;
 ResearcherID: D-3198-2015;
 E-mail: viktoriya.margasova@gmail.com;
- Marhasova Viktoriya Hennadiivna** Doctor of Economics, Professor, Head at the Department of Accounting, Taxation and Audit, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0001-8582-2158>;
 ResearcherID: D-3198-2015;
 E-mail: viktoriya.margasova@gmail.com;
- Ткаленко Наталія Валеріївна** доктор економічних наук, професор, директор ННІ менеджменту, харчових технологій та торгівлі, кафедра публічного управління та менеджменту організацій, Чернігівський національний технологічний університет;
<https://orcid.org/0000-0003-2828-4896>;
 E-mail: tnv2504@gmail.com;
- Tkalenko Nataliia Valeriivna** Doctor of Economics, Professor, Director of the Educational-Scientific Institute of Management and Administration, Department of Public Administration and Organizations' Management, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0003-2828-4896>;
 E-mail: tnv2504@gmail.com;
- Шестаковська Тетяна Леонідівна** кандидат економічних наук, старший викладач кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту, Чернігівський національний технологічний університет;
<https://orcid.org/0000-0002-8098-8439>;
 ResearcherID: G-8563-2014;
 E-mail: shestakovska27@gmail.com;
- Shestakovska Tatyana Leonidivna** Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer at the Department of Accounting, Taxation and Audit, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0002-8098-8439>;
 ResearcherID: G-8563-2014;
 E-mail: shestakovska27@gmail.com.

ІННОВАЦІЇ

UDC 004.946+378

УДК 004.946+378

O. V. Mykhailovska, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
A. I. Chervynskiyi, Master,
D. P. Fokin, Master

О. В. Михайловська, к. е. н., доцент,
А. І. Червинський, магістр,
Д. П. Фокін, магістр

THE PROSPECTS OF VIRTUAL REALITY (VR) TECHNOLOGY IN EDUCATIONAL PROCESS AND BUSINESS

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ТА ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Urgency of the research. Many educators and researchers believe that information technology could bring innovation to traditional educational instructions. The use of modern VR technology & games in education, science (experiments), economics, business is an urgent task in the context of rapid information development.

Target setting. Many young management professionals who graduated from the university and lacked sufficient practical experience, as a result did not develop the necessary skills. The indicated generates lower level quality specialists, who are not able to make managerial decisions and solve problem issues.

Actual scientific researches and issues analysis. The usage of virtual reality in various spheres of national life was studied by A. V. Goshchinsky, A. O. Petrenko-Lysak and others. The main problems concerning virtual technologies in the system of higher education are outlined in the works of A. A. Zasekin, Yu. S. Lemeshko and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. The scientific works do not pay much attention to the issue of the impact on the formation of practical skills through virtual technologies in students of management specialties.

The research objective. Getting the necessary practical skills of working with information is possible only if the student is actively involved in a variety of training sessions and games which are as close as humanly possible to the realities of the modern business environments.

The statement of basic materials. In this article we define different concepts such as simulation, virtual reality and technology, virtual worlds and environments that can be actively applied in practice. The article also explores the role of simulation in education, business; history & advantages of VR technology.

Conclusions. Business simulations are considered to be a progressive trend in modern education, that is capable of forming practical skills in the virtual reality as close as possible to modern transformational conditions. The usage of such cutting-edge technologies will allow to create practical experience of the highest quality in future managers.

Keywords: VR technology; business; education; simulation in education.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-139-147

Актуальність теми дослідження. Багато педагогів і дослідників вважають, що інформаційні технології можуть принести інновації традиційним освітнім процесам. Використання сучасних технологій VR та ігор в освіті, науці (експериментах), економіці, бізнесі є актуальним завданням в умовах стрімкого інформаційного розвитку.

Постановка проблеми. Багато молодих фахівців у сфері менеджменту, які закінчили університет та не мали достатнього практичного досвіду, як результат не сформували необхідних навичок. Зазначене породжує низький рівень якості фахівців, які не здатні приймати управлінські рішення та розв'язувати проблемні питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання віртуальної реальності в різних сферах національної життєдіяльності вивчали А. В. Гоцинський, А. О. Петренко-Лисак та ін. Основні проблеми відносно віртуальних технологій в системі вищої освіти окреслені в роботах А. А. Засєкін, Ю. С. Лемешко та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. У наукових працях зовсім не приділяється увага питанню відносно впливу на формування практичних навичок за допомогою віртуальних технологій у студентів управлінських спеціальностей.

Постановка завдання. Отримання необхідних практичних навичок роботи з інформацією можливе лише за умови активного залучення студента до різноманітних навчальних занять та ігор, які максимально наближені до реалій сучасного бізнес-середовища.

Виклад основного матеріалу. У цій статті ми визначаємо різні концепції, такі як моделювання, віртуальна реальність і технології, віртуальні світи та середовища, які можна активно застосовувати на практиці. В статті також досліджено роль моделювання в освіті, бізнесі; історію та переваги технології VR.

Висновки. Бізнес-симуляції вважаються прогресивною тенденцією в сучасній освіті, яка здатна максимально наблизити практичні навички у віртуальній реальності до сучасних трансформаційних умов. Використання таких новітніх технологій дозволить формувати у майбутніх менеджерів практичні навички найвищої якості.

Ключові слова: технологія VR; бізнес; освіта; моделювання в освіті.

Urgency of the research. In the educational process of higher education the information systems that use computer technology play a very important role, since full involvement in the student's learn-

ІННОВАЦІЇ

ing process increases motivation and success in obtaining knowledge, forms the necessary skills for further practical activities. One of the perspective educational methods of modern information technology offers a new educational environment - virtual reality (VR). In recent years, such technologies are widely used in developed countries, but, unfortunately, they have not been sufficiently distributed in domestic higher education institutions.

Target setting. The vast majority of young professionals who have graduated from the university have not had sufficient practical experience, and most employers, complain about lack of practical training and abilities low specialists quality and, consequently, unwillingness to effectively solve problems that occur in organization or company. This indicates that students most of the time have only theoretical skills and are not able to solve practical tasks.

Actual scientific researches and issues analysis. Presented both foreign and domestic studies (Yu. Trach, V. Klymniuk, V. Berezovsky, N. Foreman, etc.) substantially enrich the theory of the use of virtual reality in higher education, but the works do not adequately cover the issues of the impact of the introduction of virtual technologies on the future practical activity of students in the field of managerial work. Foreign developments in the usage of gains of virtual technology are widespread in higher education institutions, and the study of their impact on efficiency has been proven by a large number of publications (Chen G., Huang X., Dong J., Zhai H., Wang J., etc.).

Uninvestigated parts of general matters defining. To date, the link between the introduction of virtual technologies into the training of students in the field of management and their subsequent use is not investigated. Objective is that these technologies are able to improve motivation for learning, but there is no mention in the works of the possibility of their further use in the practice of enterprises and organizations where graduates of higher educational institutions will work.

The research objective. Today, virtual reality technologies have become more accessible and active use of them, which allows to bring the learning to the realities of the modern business environment as much as possible, will allow to obtain not only the necessary practical skills of the manager, but also will promote the spread of their use in management practice. Therefore, in the article, based on the generalization of the accumulated experience in studying the possibilities of using VR technologies in theory and practice, we will define their role and place in the educational process.

The statement of basic materials. It is advisable to review in the following order: 1) The history & advantages of VR technology; 2) The role of simulation in education. Business simulations.

1. The history & advantages of VR technology.

Virtual reality (VR) is an interactive computer-generated experience taking place within a simulated environment, that incorporates auditory, visual, haptic, and other types of sensory feedback. This immersive environment can be similar to the real world or it can be fantastical, creating an experience that is not possible in ordinary physical reality [1]. Let us overview long history of Virtual Reality (Tab. 1).

Table 1

The history of Virtual Reality*

The XIX century	
The history of virtual reality dates back to the 19th century	
1838	The starting point is considered the invention stereoscope in 1838. Sir Charles Wheatstone used brain abilities to view a stereoscopic pair of separate images, depicting left-eye and right-eye views of the same scene, as a single three-dimensional image.
The XX century	
The 20th century can be divided into four intervals	
I period (1950)	
1929	During this period a significant event was a creation in 1929 of the first simulated flight simulator "Blue Box" or "Link Trainer" Edwin Link. Simulator looked like a copy of the fuselage and motor control to help pilots simulate aircraft and create training.
II period (1950-1970)	
1950	In 1950 VR devices started getting a more simple shape which is common today. The first model of the display head (HDMs) appeared in 1950-60.

ІННОВАЦІЇ*Continuation of Table 1*

1960	In 1960 Morton Leonard Heilig patented Telesphere Mask. And in 1962 produced the first prototype machine "Sensorama" that was able to display stereoscopic 3-D images in a wide-angle view, provide body tilting, supply stereo sound, and also had tracks for wind and aromas to be triggered during the film.
1968	In 1968 Ivan Edward Sutherland with the help of his student Bob Sproull, he created the often miscredited second virtual reality and augmented reality head-mounted display system, named The Sword of Damocles, which also was the first HMD with motion tracking and computer connection (was the basis for tracking the movement of HMD).
III period (1970-1990) At this time the first VR worlds & applications were introduced in video games	
1978	In 1978, an MIT team working with Andrew Lippman developed the Aspen Movie Map - an earlier hypermedia system which allowed users to make a virtual tour through Aspen, Colorado.
1984	In 1984 Jaron Lanier (who is often regarded as the person who coined the term virtual reality) founded VPL Research - one of the first companies that developed and sold virtual reality products such as Data Glove, EyePhone and Audio Sphere.
IV period (1990-2000) Towards the twentieth-century virtual reality technology starts to be more accessible to the public	
1991	In 1991 Sega released the Sega VR headset for use in arcade games and HMD LCD screens, stereo headphones, with a simple inertial sensor for a primitive version of head tracking.
1995	In 1995 Nintendo released Virtual Boy - a first portable game capable of displaying stereoscopic 3D graphics.
The beginning of the XXI century The XXI century brought a revolution in hardware and software VR technologies, giving developers tools to create realistic VR worlds	
2007	In 2007, Google launched an application Street View which realistically represents maps worldwide, and in 2010 connected a stereoscopic 3D-mode.
2010	In 2010 Luckey Palmer presented the first prototype Oculus Rift, capable of 3D audio effect, rotational and positional tracking, a 90-degree field of view, which was revolutionary at the time.
2014	In March 2014, Facebook CEO Mark Zuckerberg acquired Oculus VR for US\$2.3 billion in cash and stock.
2014	In 2014 Google developed Google Cardboard a VR platform for use with a head mount for a smartphone. Named for its fold-out cardboard viewer, the platform is intended as a low-cost system to encourage interest and development in VR applications.
2014	In 2014 Tokyo-based startup announced FOVE is the first virtual reality headset that utilizes eye tracking.
2015	In 2015 HTC and Valve Corporation developed a virtual reality headset the HTC Vive that uses "room scale" tracking technology, allowing the user to move in 3D space and use motion-tracked handheld controllers to interact with the environment.
2016	In 2016 Sony Interactive Entertainment released Project Morpheus, The PlayStation VR system for PlayStation 4.

*built by authors on the basis of [2]

Growth of virtual reality (VR) technology continues at a rapid pace and its ability to create real-world experience finds its application in education & training.

There are various ways in which we can use VR technology. Let us look at several reasons why VR training is better than traditional learning practices [3]:

- ❖ Little, to no risk.
- ❖ Safe, controlled area.
- ❖ Realistic scenarios.
- ❖ Can be done remotely saving time and money.
- ❖ Improves retention and recall.
- ❖ Simplifies complex problems/situations.
- ❖ Suitable for different learning styles.

ІННОВАЦІЇ

❖ Innovative and enjoyable.

“In a study carried out by the National Training Laboratory, retention rates for lecture-style learning were at 5%, and reading rates were at 10%, while VR had a retention rate of 75%”. – MASIE Report 2017.

The effectiveness of practical learning over “dry” theories has been demonstrated throughout the recent years. Most of the time its faster & better learn horse riding by actually riding a horse rather than watching thousands of videos or reading about it.

2. The role of simulation in education. Business simulations.

Teachers and technologists are searching for new and innovative ways to design learner-centered learning environments effectively, trying to engage learners more in the learning process. Claims have been made that online games have the potential to teach, train and educate and they are effective means for learning skills and attitudes that are not so easy to learn by rote memorization [4].

There has been a lot of research done in identifying the learning effectiveness in game-based learning. Learner characteristics and cognitive learning outcomes have been identified as the key factors in research on the implementation of games in educational settings.

Simulation is the imitation of the operation of a real-world process or system [5].

The business simulation is simulation used for business training, education or analysis.

Most business simulations are used for business acumen training and development. Learning objectives include strategic thinking, decision making, problem-solving, financial analysis, market analysis, operations, teamwork, and leadership [5]. The word simulation is sometimes considered too mechanistic for educational.

The possibility to experiment with variables which can be manipulated is particularly useful in management research because moral and physical factors often prohibit experimenting with real people, systems, and organizations [6]. Let us take a glance look at the history of business simulations (Fig. 1, Tab. 2).

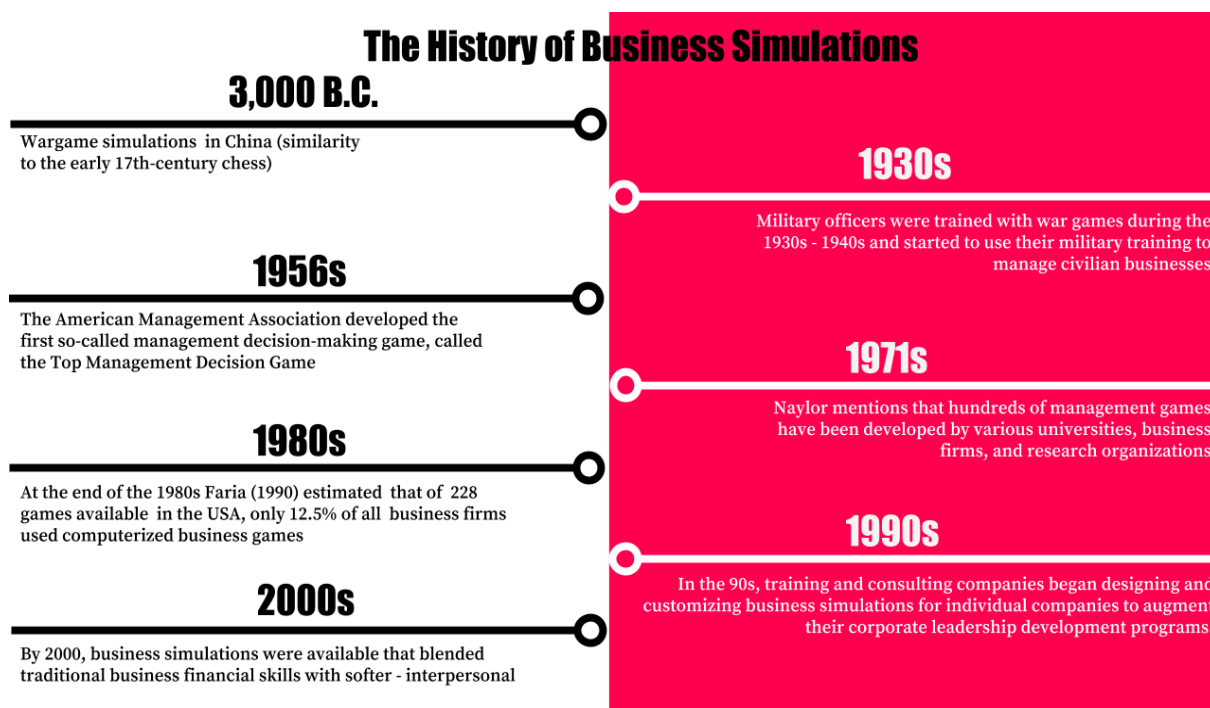

Fig. 1. The history of business simulators*

*built by authors on the basis of [5; 7]

ІННОВАЦІЇ

Table 2

Business Simulation Software & Games*

Name	Date(s)	Genre(s)	Overview
SimCity	1989	Construction and management simulation, city-building	SimCity game series is an open-ended city-building sandbox, the main goal of the player is to create and develop a virtual city, industrial and commercial sectors, raise living standards, fight diseases and crime, create recreational zones, fight traffic jams, crises, etc.
Transport Tycoon	1994	Business simulation game	Real-time economic strategy, in which player acts as a manager of the transport company and tries to get the maximum profit by transporting passengers and various cargoes by roads, railways, mono-rail roads, as well as by water and air transport.
Capitalism	1995	Business simulation	A player needs to produce and sell their goods, managing their resources and materials. The game also develops necessary skills to maintain the optimal balance of supply and demand in order to maximize profit. So, an inexperienced novice who irrationally distributes his resources has quite a lot of chances either to burn out or be deceived by more entrepreneurial businessmen.
Anno	1998	Business simulation, city-building	Anno is a real-time strategy video game series with business simulation and city building elements dedicated to the creation of both small colonies and majestic empires. The main task of the player is to set a foot on the island and start construction of his own colony, rationally using available resources and effectively managing finances in his possessions.
Europa Universalis	2000	Grand strategy	The main goal is to do everything that contributes to the prosperity of the player's possessions, to keep under control all economic processes within the country, and also to try to expand the territory of its power while maintaining friendly diplomatic relations with other empires.

*built by authors on the basis of [8-12]

The poor quality of teaching and training of business managers, especially in the third world and developing countries, is one of the main reasons for low or in-efficient businesses. In many countries, due to various reasons like a shortage, budget, poor quality of education, university professors & teachers have no other choice left, except to mostly teach theoretical bases to their students.

This has caused the students not to practically be familiar or understand the concepts, which is followed by the downgrading of the quality of education and no job success of the students. One of the major advantages of VR & business simulations is the opportunity for a user to experience the business environment, before even taking any step into the real business environment [13].

Since major of young people are in virtual reality most of their time, it can be used for professional growth. Unlike traditional teaching methods, the use of computer business games greatly reduces the time for the accumulation of professional experience and provides a real opportunity to analyze the impact of the management decisions done on the health of organization or company.

The business simulators allow participants to take part in different situations and develop alternative strategies for solving complex industrial and economic problems using scientifically-based and intuitive methods, in particular, the method of "attempts and errors", to justify or check their hypothesis, goals, objectives, theories etc.

Business practices may be hard to accomplish in set time defined by default curriculum. Since management decisions are made in stages, it easier to analyze the results and mistakes being made, their effectiveness. Thus, making it easier for students to understand the complexity of economic systems and develop skills & abilities to handle future real-life economical situations etc.

Implementation of effective risk management in organizations allows to identify and analyze various types of risks that arise throughout the life cycle for further risk reduction or elimination and provides managers with the necessary information.

ІННОВАЦІЇ

Implementing appropriate solutions, managers are able to effectively solve financial problems which are generated by various types of risks. The following may guarantee a stable and continuous development of organizations. depending on many factors, both objective and subjective, most organizations do not have the capability to implement a modern risk management system which would allow them to find the loopholes in their security.

By building a risk management system using virtual reality technology (VR) one can improve the ability and time it takes for any organization to react to dangerous (risky) situations under uncertainty. This can play a decisive role in life and development of organizations in an ever-changing world (environment, market), which further confirms the relevance of the studied issue.

VR technology is the computer-generated scenario, represented by a simulation system in which a one can perceive and interact with the virtual world through a constructed 3d environment.

Throughout the prolonged period (since 1960), VR technology has gained the following characteristics:

1. Multi-sensory. With VR technology, one can perceive things through vision, motion, touch, hearing and even higher smell and taste [14].
2. Presence. Presence means that we can experience the authenticity of a virtual 3d environment within the VR system, a higher-level of VR technology enables us to have more immersive experience.
3. Interaction. Implies the extent to which one can interact and operate with objects within the virtual environment.
4. Autonomy. Implies the extent of motion of the object according to its physical and chemical definitions in the real world within the virtual environment [15].

As of today, the world's leading information technology corporations are developing their own VR technologies. The use of VR technology is described in many areas: medicine, entertainment, design, military, industry, construction, education, etc. It should be also noted that the use of these technologies at public administration and local government levels may also improve the efficiency & quality of their work.

Potential of VR in Human Resources.

Talent and competence of human resources in organizations are key elements which promote their development, that's why recruitment and training of staff is a key task of effective (human resource) management. This is relevant not only for Ukrainian enterprises but also for the world's largest companies. In the history of organizations, there are many examples where the incompetence of employees led to a decrease in the efficiency, which afterward gave rise (birth) to the corresponding types of risks.

In order to avoid these problematic issues, it is essential to combine traditional staff training with VR technology, allowing, on one hand, to test professional capabilities of employees through the creation of a virtual environment, and on the other hand, to expand workplace collaboration and improve training effect. In addition, human resource department may create actual cases in the VR environment for trained employees to solve problems with their own professional capabilities and skills & to see what to expect of employees at every stage in their career [16]. We note that these technologies are seen (reflected) in the leading companies of the world, but have not been widely used yet in Ukraine.

Effective Manufacturing Planning and Control System.

As you know, the larger organization, the larger its structure, and content of tasks performed by employees, thus risk situations occur more often.

VR technologies allow users to have much more precise control at all stages of production activity of enterprises, thus allowing to realize possible optimizations and budget. In production process management, the production line can be transformed into a 3D-spatial image with VR technology and carry out the management of the production line in the virtual space. Management of key sections (human resources, material resources, equipment) can be more visualized, resulting in a more effective management and also to reduce corresponding risks [17].

Advance in the risk management optimization.

Company optimization involves: the reformation of production, promoting steady and sustainable development effectively, and as a result bringing the prospect of wider development. VR technology allows us to solve various optimization tasks that can be brought into the virtual space, which further allows us to improve the efficiency of the scientific and systemic nature of organization optimization. Traditionally,

ІННОВАЦІЇ

optimization includes some content, for example, in a construction project or business, the use of a new production line, etc. All this contributes to the sustainable development of organizations [18].

Clear valuation of possible outcomes.

The appropriate decisions making with the help of VR technology can provide outcomes & results of impacts in a more rendered way managers have only ever dreamed of, thus increasing the speed of examination of proposals and use additional information to reduce the degree of uncertainty in different situations, as a result implementing new level of effective risk- management.

While not reducing the importance of theoretical training of students in different disciplines and forms of studying, it should be noted that the problem of insufficient practical knowledge & skills of graduates of universities and institutes is not new for Ukrainian employers. Especially with regard to managerial specialties, due to problems with the practical experience in enterprises and organizations. As a rule, it is only limited to a brief excursion on their work. This problem is associated with many objective and subjective factors (short-term practice, size of enterprises and organizations, etc.). The Fig. 2 below illustrates implementation of VR technology in the system of education process.

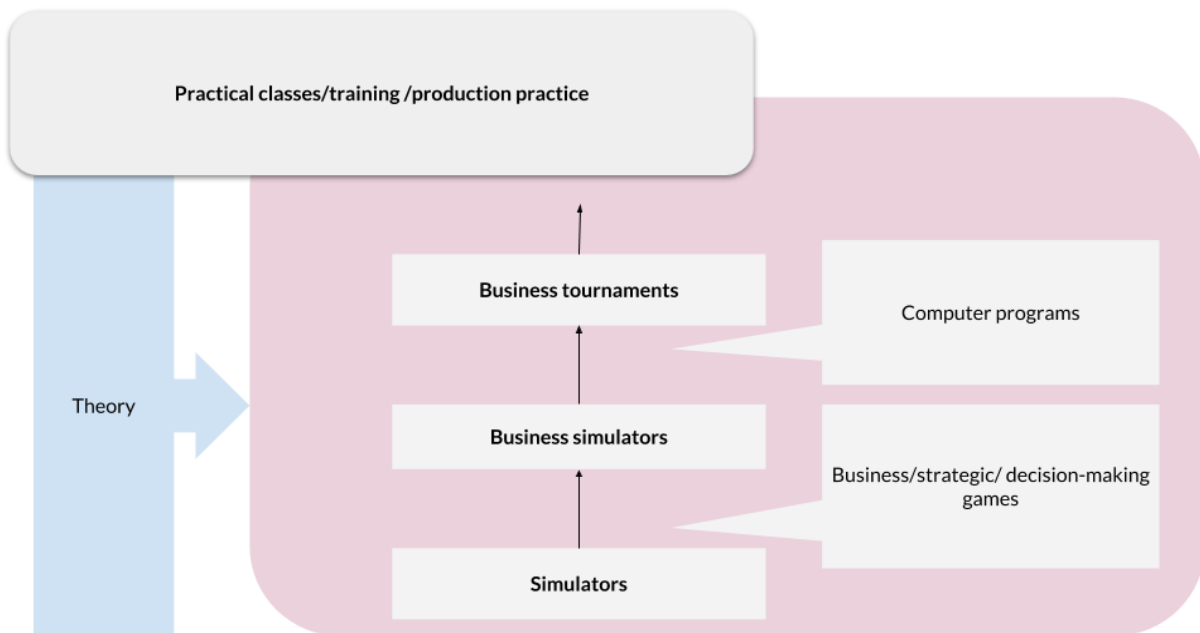

Fig. 2. Place of VR technology in system of education process

As a result, graduates are not ready for effective management of organizations in the modern real-life environment. The results of testing the Master's in "Management", "Change Management", "Risk Management", "Management of enterprises in the manufacturing sector", "Communication process in local self-government" testify the possession of theoretical skills while demonstrating complete gaps in practical skills.

The elimination of this problem should begin with the active involvement in a variety of training that is close to the real environment in which the national business structures of different types operate. It should also be noted that the students of a discipline such as "Public Management" generally have no opportunity to practice in institutions adapted to modern realities since in Ukraine the process of reforming state structures is still not completed and tested. So the relevance of this issue for future public officials is of great importance.

ІННОВАЦІЇ

At the same time, the learning process in universities and institutes should be both useful and interesting, therefore, we believe that learning with the help of "games & simulators" can solve this problem because the method is active with the possibility of attracting a wide range of listeners. This method is not new, but any simulator needs to be adapted to the corresponding specialty. There are not many studies in Ukraine on this subject, and most of them concern only economic areas (also used mostly in foreign development). Surveys among Master's & students specializing in "Management" indicate interest in implementing the methods described above in the learning process.

It is important to offer such a "game" that would be useful in the future practical activities of graduates. It is important to create such a virtual environment (playfield) in which players (listeners) have the opportunity during the training & learning to create or manage a commercial or non-commercial structure. Such games & simulations will allow both the methods for efficient management of various institutions through the implementation of management functions and significantly reduce the time to work out practical skills in various fields (while having the right to make mistakes).

Conclusions. Students are not satisfied with the situation when the material is presented as a "dry" theory. As a result of such training, it is often unclear how and where this knowledge will be applied.

Even if the student is in compliance with all requirements, this does not guarantee his full immersion in decision making (taking into account the levels of complexity) which is very important for graduates of the managerial disciplines.

References

1. Virtual reality. (n.d.). *en.wikipedia.org*. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Virtual_reality [in English].
2. Gwara media – website for History of Virtual Reality. (26 August 2016). *www.gwaramedia.com.ua*. Retrieved from <http://www.gwaramedia.com.ua/admin/vr-history-all-wide> [in English].
3. VRS – website for Advantages of virtual reality training. (2017). *www.vrs.org.uk*. Retrieved from https://www.vrs.org.uk/virtualrealityeducation/advantages.html&sa=D&ust=1528801951482000&usg=AFQjCNF_uG4xH-TTgtWafFuutBvym4-OPQ [in English].
4. Michael, D., Chen, S. (2006). *Serious Games: Games that educate, train and transform*. Boston: Thomson Course Technology [in English].
5. Business simulation. (n.d.). *en.wikipedia.org*. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Business_simulation [in English].
6. Berends, P., Romme, G. (1999). Simulation as a Research Tool in Management Studies. *European Management Journal*, 17(6), 576-583 [in English].
7. Dong, J., Zhai, H. Y., Wang, J. P. (2014). Venture capital agency's management mode for venture enterprises industry expertise and uncertainty perspective. *Foreign Economics and Management*, 36(09), 3-11 [in English].
8. SimCity. (n.d.). *en.wikipedia.org*. Retrieved from <https://en.wikipedia.org/wiki/SimCity> [in English].
9. Transport Tycoon. (n.d.). *en.wikipedia.org*. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Transport_Tycoon [in English].
10. Capitalism. (n.d.). *en.wikipedia.org*. Retrieved from [https://en.wikipedia.org/wiki/Capitalism_\(video_game\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Capitalism_(video_game)) [in English].
11. Anno. (n.d.). *en.wikipedia.org*. Retrieved from [https://en.wikipedia.org/wiki/Anno_\(series\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Anno_(series)) [in English].
12. Europa Universalis. (2018). (n.d.). *en.wikipedia.org*. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Europa_Universalis [in English].
13. Mahboubian, M. (2010). Educational aspects of business simulation softwares. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2, 5403-5407 [in English].
14. Chen, G. T., Huang, X. L., Zhang, T. (2013). Internal

Література

1. Wikipedia Encyclopedia website for Virtual reality [Electronic recourse]. - Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Virtual_reality.
2. Gwara media / website for History of Virtual Reality, 26 August 2016. [Electronic recourse]. - Retrieved from: <http://www.gwaramedia.com.ua/admin/vr-history-all-wide>.
3. VRS / website for Advantages of virtual reality training, 2017. [Electronic recourse]. -Retrieved from: https://www.vrs.org.uk/virtualrealityeducation/advantages.html&sa=D&ust=1528801951482000&usg=AFQjCNF_uG4xH-TTgtWafFuutBvym4-OPQ.
4. Michael, D. Serious Games: Games that educate, train and transform / Michael, D., Chen, S., 2006 – 233 p.
5. Wikipedia Encyclopedia website for Business simulation, 2018. [Electronic recourse]. - Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Business_simulation.
6. Berends P. Simulation as a Research Tool in Management Studies / Berends, P., Romme G, 1999 – 132 p.
7. Dong J. Venture capital agency's management mode for venture enterprises industry expertise and uncertainty perspective. *Foreign economics and management* / Dong J., Zhai H.Y., Wang J.P., 2014 - 36(09), 3-11.
8. Wikipedia Encyclopedia website for SimCity, 2018. [Electronic recourse]. -Retrieved from: <https://en.wikipedia.org/wiki/SimCity>.
9. Wikipedia Encyclopedia website for Transport Tycoon, 2018. [Electronic recourse]. -Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Transport_Tycoon.
10. Wikipedia Encyclopedia website for Capitalism, 2018. [Electronic recourse]. -Retrieved from: [https://en.wikipedia.org/wiki/Capitalism_\(video_game\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Capitalism_(video_game)).
11. Wikipedia Encyclopedia website for Anno, 2018. [Electronic recourse]. -Retrieved from: [https://en.wikipedia.org/wiki/Anno_\(series\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Anno_(series)).
12. Wikipedia Encyclopedia website for Europa Universalis, 2018. [Electronic recourse]. -Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Europa_Universalis.
13. Mahboubian M. Educational aspects of business simulation softwares. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2., 2010 - P. 5403-5407.
14. Chen G.T. Internal control evaluation model based

ІННОВАЦІЇ

control evaluation model based on enterprise risk management framework and application of audit research, 6, 93-101 [in English].

15. Sheng, H. T., Wang, S. Q., Ke, Y. J. (2012). Risk management of BOT projects in private enterprises: a case study of a sludge treatment project. *Civil Engineering Journal*, 45(01), 142-147 [in English].

16. Jin, Y. F., Li, R. S., Xu, M. L. (2015). New development of internal control COSO report -- Research on enterprise risk management. *Accounting from Cao*, 2, 32-38 [in English].

17. Zhao, Y., Lv, W.D. (2011) Comprehensive risk management evaluation and ability promotion of high-tech enterprises in Beijing. *Scientific decision-making*, 1, 10-53 [in English].

18. Chen, Z. Y., Guo, S. Y., Liu, L. H. (2014). Research on the credit mode and risk management of small businesses in China - Based on the analysis of bank questionnaires. *Financial research*, 5, 169-185 [in English].

20. Falconer, C. J., Slater, M., Rovira, A., King, J. A., Gilbert, P., et al. (2014). Embodying Compassion: A Virtual Reality Paradigm for Overcoming Excessive Self-Criticism. *PLoS ONE*, 9(11) [in English].

21. Hu, G., Qian, X. S. (2014). Enterprise tax risk management system under tax management process design. *Accounting friend*, 14, 2-9 [in English].

22. Li, F. F., Xi, R. (2015). Internal control group enterprise risk management of economic and management research. *Technology in energy enterprise group based on*, 4, 63-67 [in English].

on enterprise risk management framework and application of audit research / Chen G.T., Huang X.L., Zhang T., (06), 2013. - P. 93-101.

15. Sheng H.T. Risk management of BOT projects in private enterprises: a case study of a sludge treatment project / Sheng H.T., Wang S.Q., Ke Y.J.. *Civil Engineering Journal*, 45(01), 2012. - P.142-147.

16. Jin Y.F. New development of internal control COSO report -- Research on enterprise risk management / Jin Y.F., Li R.S., Xu M.L. *accounting from Cao* (02), 2015 - P.32-38.

17. Zhao Y. Comprehensive risk management evaluation and ability promotion of high-tech enterprises in Beijing / Zhao Y., Lv W.D. *Scientific decision-making*, (01), 2011. - P.10-53.

18. Chen Z.Y. Research on the credit mode and risk management of small businesses in China -- Based on the analysis of bank questionnaires / Chen Z.Y., Guo S.Y., Liu L. H. *Financial research*, (05), 2014 - P.169-185.

20. Falconer C.J. Embodying Compassion: A Virtual Reality Paradigm for Overcoming Excessive Self-Criticism / Slater M, Rovira A, King JA, Gilbert P, et al. *PLoS ONE* 9(11): e111933.

21. Hu G. Enterprise tax risk management system under tax management process design. *accounting friend* / Hu G., Qian X.S., (14), 2015. - P.2-9.

22. Li F.F. Internal control group enterprise risk management of economic and management research. *technology in energy enterprise group based on* / Li F.F., Xi R., (04), 2015. - P. 63-67.

Надійшла 18.03.2019

Бібліографічний опис для цитування:

Mykhailovska, O. V. The prospects of Virtual Reality (VR) technology in educational process and business / O. V. Mykhailovska, A. I. Chervynskiy, D. P. Fokin // Науковий вісник Полісся. - 2019. - № 1 (17). - С. 139-147.

Михайловська Олена Василівна кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління та менеджменту організацій, Чернігівський національний технологічний університет; <https://orcid.org/0000-0002-7682-2292>; ResearcherID: H-2314-2014; E-mail: m-olena@ukr.net;

Mykhailovska Olena Vasyliivna Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Public Administration and Organizations' Management, Chernihiv National University of Technology; <https://orcid.org/0000-0002-7682-2292>; ResearcherID: H-2314-2014; E-mail: m-olena@ukr.net;

Червинський Артем Ігорович магістр Чернігівського Національного Технологічного Університету; <https://orcid.org/0000-0001-7697-3632>;

Chervynskiy Artem Igorovich Master, Chernihiv National University of Technology; <https://orcid.org/0000-0001-7697-3632>; E-mail: middleearthwalker@gmail.com;

Фокін Дмитро Петрович магістр Чернігівського Національного Технологічного Університету; <https://orcid.org/0000-0002-1089-8921>; ResearcherID: G-8563-2014; E-mail: dmitriy37399@gmail.com;

Fokin Dmitro Petrovich Master, Chernihiv National University of Technology; <https://orcid.org/0000-0002-1089-8921>; ResearcherID: G-8563-2014; E-mail: dmitriy37399@gmail.com.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК 336.76:338.46:339.13]-029:6

UDC 336.76:338.46:339.13]-029:6

С. М. Шкарлет, д. е. н., професор, заслужений діяч науки і техніки України,
М. В. Дубина, д. е. н., доцент,
О. С. Жук, к. е. н.

S. M. Shkarlet, Doctor of Economic Sciences, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine,
M. V. Dubyna, Doctor of Economics, Associate Professor,
O. S. Zhuk, Candidate of Economic Sciences

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ «FINTECH»

THEORETICAL ASPECTS OF THE DETERMINATION OF THE CATEGORY «FINTECH»

Актуальність теми дослідження. FinTech відіграє ключову роль у розвитку ринку фінансових послуг. Сучасні інноваційні технології мають значний потенціал до трансформації такого ринку й підвищення якості надання фінансовими установами послуг своїм клієнтам.

Постановка проблеми. Зростання важливості впровадження FinTech у роботу фінансових установ зумовлює необхідність поглиблення теоретичних засад розробки та реалізації таких інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню розвитку фінансових технологій присвячено праці вітчизняних та закордонних учених, до яких варто віднести таких: А. Бухтіарова, С. Волосович, В. Діденко, І. Дяконова, А. Мазаракі, Н. Морозко, Н. Пантелєєва, Г. Поченчук, Т. Ankenbrand, Т. Nakashima, A. Ross, P. Schueffel, Shan L. Pan та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Проте залишається не до кінця науково обґрунтованою сутність FinTech та теоретичні положення щодо особливостей функціонування суб'єктів, які розробляють та впроваджують такі технології.

Постановка завдання. Метою роботи є поглиблення теоретичних положень розробки та впровадження FinTech на ринку фінансових послуг.

Виклад основного матеріалу. Розглянуто теоретичні положення щодо визначення сутності FinTech як окремої категорії. Досліджено концептуальні засади вже сформованих наукових підходів до трактування її змісту, що дало змогу виділити серед них такі: розгляд FinTech як інноваційних фінансових технологій, що впроваджуються фінансовими установами; дослідження FinTech як окремої галузі національного господарства, яку запропоновано розглядати як сукупність FinTech-установ. Теоретичні положення пізнання сутності FinTech було поглиблено через використання двох категорій: «FinTech-компанія» та «FinTech-установа».

Висновки. У статті поглиблено теоретичну сутність FinTech, визначено базові підходи до розгляду його природи.

Ключові слова: FinTech; FinTech-галузь, FinTech-компанія; FinTech-установа; FinTech-послуга; банк; небанківська установа.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-148-157

Актуальність теми дослідження. FinTech як уже невід'ємна частина сучасного життя є об'єктивною умовою подальшого розвитку ринку фінансових послуг та всієї фінансової сфери країни. Фінансові технології володіють тим колосальним і не до кінця усвідомленим та вивченим

Urgency of the research. FinTech plays a key role in the development of the financial services market. Modern innovative technologies have significant potential for transforming such a market and improving the quality of providing financial services to their clients.

Target setting. The growing importance of FinTech introduction into the work of financial institutions also requires the need to deepen theoretical foundations for the development and implementation of such innovations.

Actual scientific researches and issues analysis. Works of domestic and foreign scientists are devoted to the study of financial technologies development, the main researches include the works of the following scientists: A. Bukhtiarova, S. Volosovych, V. Didenko, I. Diakonova, A. Mazaraki, N. Morozko, N. Pantelieieva, H. Pochenchuk, T. Ankenbrand, T. Nakashima, A. Ross, P. Schueffel, Shan L. Pan others.

Uninvestigated parts of general matters defining. However, the FinTech essence and the theoretical position regarding peculiarities of the functioning of the entities that develop and implement such technologies remain unexplained.

The research objective. The aim of the work is to deepen theoretical principles of the development and implementation of FinTech in the financial services market.

The statement of basic materials. Theoretical positions concerning the definition of the essence of FinTech as a separate category are considered. Conceptual foundations of already formed scientific approaches to the interpretation of its content are explored, which allowed allocating among them the following: consideration of FinTech as an innovative financial technology implemented by the financial one; the study of FinTech as a separate industry of the national economy, which is proposed to be considered as a set of FinTech institutions. Theoretical provisions of the knowledge of the FinTech essence is deepened using two categories: the FinTech-company and the FinTech-institution.

Conclusions. Within the article, the theoretical essence of FinTech is analyzed, basic approaches to the consideration of its nature are defined.

Keywords: FinTech; FinTech industry, FinTech-company; FinTech-institution; FinTech-service; bank; non-banking institution.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

потенціалом для реалізації трансформацій в окресленій сфері. Їх активне впровадження дає змогу отримати вагомі позитивні зрушення у функціонуванні ринку фінансових послуг, поступово змінити сам процес взаємодії між споживачами та виробниками фінансових послуг.

Постановка проблеми. Саме важливість розвитку FinTech у країні визначає й потребу в ґрунтовних дослідженнях теоретичних, методичних та практичних аспектів їх створення та впровадження. Розуміння особливостей активного виникнення FinTech, специфічних рис його існування, потенціалу до зміни сфери фінансових послуг та впливу на інші сфери та галузі національної економіки є важливим із позиції підвищення якості надання фінансових послуг та рівня захисту прав їхніх споживачів, зростання конкуренції на ринку фінансових послуг, забезпечення інформаційної прозорості діяльності банківських та небанківських установ та загалом інноваційного розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження сутності та особливостей створення і впровадження інноваційних технологій у діяльність фінансових установ розглядалися в роботах як вітчизняних: Л. Алексеєнко, А. Бухтіарова, С. Волосович, В. Діденко, Л. Дудинець, І. Дяконова, В. Ерастов, Л. Жердецька, І. Карчева, В. Коваленко, А. Кучеренко, А. Мазаракі, Н. Морозко, Н. Пантелєєва, О. Помазун, Г. Поченчук, А. Семенов, М. Тарасюк, так і закордонних науковців: T. Ankenbrand, D. Bieri, A. Dietrich, S. Frame, P. Gomber, In Lee, J-A. Koch, D. Leidner, C. Leong, I. Micu, A. Micu, G. Navaretti, T. Nakashima, A. Pozzolo, A. Ross, Sanjiv R. Das, P. Schueffel, M. Siering, Shan L. Pan, B. Tan, D. Varga, L. Wall, L. White, Yong Jae Shin.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на численні напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері розвитку FinTech, актуальними залишаються питання поглиблення теоретичних аспектів розробки та впровадження в практичну діяльність нових інноваційних фінансових технологій, пізнання процесів їхнього впливу на розвиток ринку фінансових послуг. Недослідженими залишаються питання сутнісного визначення FinTech, особливостей його існування в сучасних умовах активної розбудови інформаційного суспільства.

Постановка завдання. Метою цієї роботи є поглиблення теоретичних положень сутності FinTech.

Виклад основного матеріалу. Розпочнемо дослідження з обґрунтування сутності дефініції «фінансові технології» та вже наявних підходів до розгляду її змісту. Аналіз значної кількості наукових робіт засвідчує існування поліваріантності в її трактуванні. Переважна більшість науковців розглядають FinTech як окремий вид технологій, яким притаманні власні специфічні риси. Загалом такий підхід є логічним, однак його використання не дає змоги повністю відобразити всі особливості розвитку FinTech. У Табл. 1 наведено концепції розгляду FinTech як виду сучасних інноваційних технологій.

Таблиця 1

Концепції розгляду сутності FinTech як інноваційних технологій

Зміст дефініції 1	Автор, джерело 2
FinTech варто розуміти як технології, які використовуються у фінансовій галузі для оптимізації витрат, збільшення доданої вартості у своїх продуктах, швидкодії проходження всіляких процесів, безпеки тощо [4, с. 794].	Дудинець Л. А. Розвиток фінансових технологій як фактор модернізації фінансової системи. <i>Глобальні та національні проблеми економіки</i> . 2018. Вип. 22. С. 794–798.
FinTech – це створення нових можливостей та викликів для фінансового сектору – від споживачів до фінансових установ та регуляторів [19].	FinTech. The World Bank. URL: https://www.worldbank.org/en/topic/fintech .
FinTech – комп'ютерні програми та інші технології, що використовуються для підтримки або надання банківських та фінансових послуг [27].	Oxford dictionary. FinTech. URL: https://en.oxforddictionaries.com/definition/fintech .
Fintech – технологічно дозволені фінансові інновації, які можуть привести до нових бізнес-моделей, додатків, процеси або продукти, що мають супутні матеріальні наслідки для фінансових ринків та інституцій надання фінансових послуг [21; 31, с. 8].	FSB. Financial Stability Board. URL: http://www.fsb.org/wp-content/uploads/R140219.pdf . Sound Practices: Implications of fintech developments for banks and bank supervisors / Basel Committee on Banking Supervision. 2017. 49 p. URL: https://www.bis.org/bcbs/publ/d431.htm .

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Продовження таблиці 1

1	2
FinTech – це інноваційні технології, які використовуються фінансовими інститутами, органами державного управління, торговельними організаціями для задоволення потреб споживачів фінансових, адміністративних послуг та товарів в умовах розвитку економіки споживання [7, с. 8].	Мазаракі А., Волосович С. Fintech у системі суспільних трансформацій. <i>Вісник КНТЕУ</i> . 2018. № 2. С. 5–16.
FinTech відноситься до різних фінансових технологій, які використовуються для автоматизації процесів у фінансовій сфері від рутинних, ручних завдань до нерутинних, когнітивних рішень [29].	Sanjiv R. Das. The Future of FinTech. URL: https://rdsas.github.io/Papers/fintech.pdf .
FinTech – центральна концепція структурних змін і оцифрування в галузі фінансових послуг, що супроводжується встановленням нових типів угод і процедур у класичних сферах банківської діяльності, таких як кредитування, інвестиційні стратегії та платежі [32].	The Statistics Portal. URL: https://www.statista.com/statistics/893954/number-fintech-startups-by-region .
FinTech – це слово, створене шляхом поєднання «фінансів» і «технологій», це ІТ технології, які використовуються у фінансовому світі. FinTech – по суті те, що має потенціал для зміни способу функціонування фінансів, технології, які можуть сприяти новим формам фінансування й породжують нові фінансові послуги [33].	Tokushi Nakashima Creating credit by making use of mobility with FinTech and IoT. <i>IATSS Research</i> . 2018. № 42. P. 61–66.
FinTech – інновації у сфері фінансової грамотності та освіти, роздрібних банківських послуг, інвестицій і навіть криптовалют, таких як біткоїн [1, с. 5].	Банки та фінтех-компанії: сила – в єдності. <i>Фінансовий пульс</i> . URL: http://finpuls.com/upload/docs/news/banking/reviews/%D0%91%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B8%20%D1%82%D0%B0%20%D1%84%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%85-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%97.pdf .
FinTech – акронім, що означає фінансову технологію, що поєднує досвід банку із сучасними методами управління, наукою та комп'ютером [15].	Bettinger A. Fintech: A series of 40 time shared models used at Manufacturers Hanover Trust Company. <i>Interfaces</i> . 1972. № 2 (4). P. 62–63.
FinTech – це інноваційний спосіб використання технологій у розробці та наданні фінансових послуг, що трансформуює банківський світ шляхом використання штучного інтелекту, технологій Dig Data, цифрових платежів тощо [24, с. 41].	Kshitika Ramesh Desai, Meena V., Vinutha V., Kavitha Jayakumar. Fintech Innovations and Its Impact on the Profitability of Selected Banks. <i>International Journal of Business and Management Invention</i> . 2019. Vol. 8. Issue 01. Ver. V. P. 41–45.
FinTech визначається як програмне рішення для інноваційних продуктів, послуг та процесів у фінансовій сфері, поліпшення процесу надання фінансових послуг, його зміна [23, с. 3].	IFZ FinTech Study 2018. An Overview of Swiss FinTech / Editors Ankenbrand T., Dietrich A., Bieri D. Institute of Financial Services Zug IFZ. URL: https://www.swissbankers.ch/de/media/12224/A1223826_FinTech_IH_web_Es.pdf.aspx .
Термін «FinTech» (іноді: fintech, fin-tech, або Fintech) є неологізмом, який походить від слів «фінансові» і «технології» і описує взагалі поєднання сучасних технологій, пов'язаних з Інтернетом (наприклад, хмарні технології, мобільний Інтернет) із індустрією фінансових послуг (наприклад, кредитування грошей, трансакційна банківська діяльність) [22, с. 3].	Gomber P., Koch J.-A., Siering M. Digital Finance and FinTech: Current Research and Future Research Directions. <i>Journal of Business Economics</i> . 2017. Vol. 87. Issue 5. P. 537-580.

Джерело: складено авторами

Отже, розгляд FinTech як сукупності технологій, що використовуються у фінансовій сфері, є виправданим та найбільш популярним. Проте багато науковців у своїх дослідженнях здійснюють спробу конкретизувати сутність таких послуг, їх види, що породжує нові неузгоджені концепції

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

визначення сутності FinTech. Наприклад, А. Мазаракі та С. Волосович дійсно правильно окреслюють FinTech як сукупність інноваційних технологій [7, с. 8]. Також автори намагаються конкретизувати тих суб'єктів, що використовують такі технології, і до них відносять: фінансові інститути, органи державного управління, торговельні організації. Однак, на наш погляд, до таких суб'єктів варто віднести, насамперед, фінансові установи. У подальшому такі організації вже надають послуги іншим економічним агентам. З іншого боку, враховуючи сучасні тренди поширення FinTech у світі, коли такі технології впроваджують у свою діяльність соціальні мережі, світові виробники послуг у сфері електронної комерції, то окреслений підхід є правильним. Проте перелік таких суб'єктів варто деталізувати, оскільки не всі торговельні мережі та інші суб'єкти впроваджують FinTech.

Іншим найбільш поширеним підходом до розгляду сутності фінансових технологій є розгляд FinTech як окремої галузі, індустрії в системі національного господарства. У цьому випадку науковці визначають його зміст як окрему частину інформаційної індустрії, яку прийнято розглядати як: 1) організації, які публікують інформацію через онлайнні послуги або через розповсюдження на дискеті або CD-ROM; 2) усі комп'ютерні, комунікаційні та пов'язані з електронікою організації, включаючи обладнання, програмне забезпечення та послуги [17].

У міжнародній енциклопедії соціальних наук зазначено, що інформаційна індустрія включає групу підприємств та організацій, метою яких є виробництво та обробка інформації, а також розробка інфраструктури та механізмів доставки для поширення інформації [5]. У Табл. 2 наведено перелік підходів до розгляду сутності FinTech як окремої галузі національної економіки.

Науковці, які трактують Fintech як окрему галузь, насамперед розглядають його як сукупність окремих економічних одиниць, діяльність яких пов'язана з впровадженням нових технологій у сфері надання фінансових послуг. У статті 260 Господарського кодексу України зазначено, що галузь економіки – сукупність виробничих одиниць, які здійснюють однакові або подібні види виробничої діяльності [2].

Таблиця 2

Наукові концепції розгляду сутності FinTech як окремої галузі, індустрії

Зміст дефініції	Автор, джерело
FinTech означає сферу фінансової системи економіки, яка об'єднує компанії, що використовують новітні розробки для надання якісніших фінансових послуг. У вужчому значенні фінтехами називають самі компанії, які належать до цієї галузі [10, с. 52].	Поченчук Г. М. FinTech у структурі фінансової системи. <i>Глобальні та національні проблеми економіки</i> . 2018. Вип. 21. С. 49–55.
Fintech – нова фінансова галузь, яка використовує технології для покращення фінансової діяльності [30, с. 5-6].	Schueffel P. Taming the Beast: A Scientific Definition of FinTech. <i>Journal of Innovation Management</i> . 2016. Vol. 4. No. 4. P. 32–34.
Fintech – це галузь, яка включає в себе технології для банківських та корпоративних фінансів, ринків капіталів, фінансової аналітики, платежів та управління персональними фінансами, крім того, приватні інвестиції та венчурні інвестиції в приватній власності [8, с. 5-6].	Морозко Н., Диденко В. Основные тренды развития индустрии финансовых технологий: монография. Москва: РУСАЙНС, 2017. 176 с.
Fintech – це галузь, що складається з компаній, які використовують технології для підвищення ефективності фінансових систем та надання фінансових послуг [18].	Fintech Innovation: An Overview Clement Ancrì, Board of Governors of the Federal Reserve System. 19 October 2016, Washington D.C.
Fintech - нова галузь, яка включає всі нові інновації у сфері фінансових послуг, які впроваджуються завдяки новим розробкам, що використовуються в галузі фінансових послуг [25, с. 380].	Micu I., Micu A. Financial technology (Fintech) and its implementation on the Romanian non-banking capital market. <i>Practical Application of Science</i> . 2016. Vol. IV. Issue 2 (11). P. 379-384.

Джерело: складено авторами

Таким чином, про існування окремої галузі можна говорити, коли існує сукупність економічних суб'єктів, що надають однакові за своєю природою послуги, тобто в основі такого розуміння галузі

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

як категорії використовується інституційний підхід. Однак Н. Морозко та В. Діденко, надаючи таке визначення Fintech: галузь, яка включає в себе технології для банківських та корпоративних фінансів, ринків капіталів, фінансової аналітики, платежів та управління персональними фінансами, крім того, приватні інвестиції та венчурні інвестиції в приватній власності [8, с. 5-6], не акцентують увагу саме на тих суб'єктах, що складають основу нової галузі національної економіки, а лише констатують наявність нових технологій у цій сфері. Г. Поченчук стверджує, що Fintech – сукупність компаній, що використовують новітні технології для надання фінансових послуг [10, с. 52]. Проте, як виокремити такі компанії із загальної сукупності всіх фінансових посередників, не зрозуміло, оскільки значна кількість банківських і небанківських фінансових установ на сьогодні використовують інноваційні технології у своїй діяльності, але цілком логічно допустити, що не всі вони є інноваційними та такими, роботу яких можна віднести до Fintech. Отже, обґрунтувати сутність Fintech як окремої галузі національного господарства досить складно, оскільки важко визначити тих економічних суб'єктів, які будуть основою та відігравати ключову роль у її розвитку.

Обґрунтування змісту Fintech як сукупності інноваційних технологій на ринку фінансових послуг є цілком зрозумілим та логічним. Однак, з іншого боку, також виникає питання: чи всі нові технології, що впроваджуються фінансовими username, є Fintech? Окреслені в таблиці 1 концепції розгляду Fintech здебільшого дають підстави стверджувати, що так. Проте про розвиток саме Fintech активно почали говорити в останні п'ять років, але фінансові установи і до цього впроваджували фінансові технології у своїй діяльності, покращуючи сферу надання фінансових послуг.

Багато вчених та практиків стверджують, що Fintech – це виключно ті компанії, що надають фінансові послуги економічним агентам на основі використання сучасних технологій, але за своєю сутністю не є класичними фінансовими username. Наприклад, Д. Лавриникевич зауважує, що в сучасному світі одним із найбільш розвинутих напрямків є FinTech, тобто компанії, які надають фінансові послуги з використанням сучасних технологій, але при цьому банками не є [14, с. 7]. Подібну позицію підтримують і Р. Gomber, Koch J-A., Siering M., які стверджують, що FinTech компанії належать до новаторів і «порушників спокою» у фінансовому секторі. Вони використовують у своїй роботі наявність доступного спілкування через Інтернет та можливості автоматизованої обробки інформації [22, с. 3]. Однак виникає закономірне питання щодо інноваційності та сучасності фінансових технологій, які впроваджують сьогодні банки для обслуговування своїх клієнтів. Слушно зазначає І. В. Троць, з позицією якої цілком погоджуємося, що фактично найбільшим FinTech прикладом в Україні був Приватбанк (до націоналізації), технологічні продукти якого випереджали не лише локальний український ринок, але і європейський [13, с. 286].

Таким чином, складність визначення сутності FinTech зумовлює необхідність конкретизації специфічних його ознак, які дозволять більш чітко ідентифікувати природу цієї економічної категорії. Насамперед, використовуючи виключно один концептуальний підхід до трактування цієї дефініції, не можливо надати вичерпне пояснення її сутності. FinTech варто розглядати в декількох пов'язаних, але одночасно відмінних аспектах.

Передусім FinTech – це інноваційні технології, які впроваджуються у сферу фінансових послуг і поступово мають здатність прискорювати позитивні трансформаційні процеси її зміни. Підтримуємо позицію тих науковців, які стверджують, що FinTech насамперед орієнтований на зручність клієнтів [1]. Автоматизовані систем управління притаманні були завжди фінансовим username, оскільки їхня діяльність повністю ґрунтується на інформації, яка потребує швидкого опрацювання для прийняття рішень. До ери FinTech на ринку фінансових послуг фінансові установи більшу увагу приділяли підвищенню організації власної діяльності, розробляючи та впроваджуючи нові технології для підвищення ефективності роботи. Зокрема, термін FinTech спочатку використовувався для внутрішніх операцій у фінансових у структурах. На сьогодні акцент змінився в бік підвищення якості надання фінансових послуг різним економічним агентам: фізичним та юридичним особам, органам державної влади.

Нині FinTech охоплює хвилю технологічних стартапів, які виникли за останні декілька років і змінюють спосіб організації та проведення фінансової діяльності, як у великому масштабі між компаніями, так і на більш локальному рівні, за участі окремих осіб та клієнтів [9, с. 5]. Така ситуація зумовила швидкий розвиток нових суб'єктів на ринку фінансових послуг – спеціалізованих

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

компаній, які почали створювати та впроваджувати інноваційні технології в цю сферу і складати конкуренцію традиційним фінансовим установам. Це призвело до того, що багато вчених асоціюють категорію FinTech із діяльністю таких компаній. Зокрема D. Varga зауважує, що Fintech компанії створюються для поліпшення надання фінансових послуг, які зараз пропонуються традиційними фінансовими установами [34, с. 23]. Відповідно, ці установи використовують поєднання технологій, клієнтоцентричного сервісу та гнучкої бізнес-структури для зниження витрат, розширення клієнтської бази та зростання ринкової частки [6, с. 584].

Проте, як було вищевикладено, банківські й небанківські фінансові установи також активно впроваджують фінансові інновації у власну діяльність і у багатьох випадках надають, незважаючи на дуже інноваційну діяльність окремих FinTech компаній, кращі послуги, оскільки мають можливість запропонувати більш комплексний фінансовий продукт споживачам.

Отже, невирішеним залишається питання ідентифікації виробничих одиниць, які складатимуть у сукупності FinTech галузь. Зокрема, Pollari Iap зазначає, що FinTech сектор включає в себе нові стартапи та підприємства (у fintech); вкладення інвестицій в технологічні інновації створеними фінансовими установами, а також постачальників IT технологій [28, с. 15]. На наше переконання, варто до структури такої галузі віднести такі установи:

1. Компанії, які продукують новітні технології і не є класичними типами фінансових посередників (FinTech-компанії), а основний їхній дохід формується за рахунок надання інноваційних фінансових послуг. У цьому випадку повністю підтримуємо позицію T. Ankenbrand, A. Dietrich, D. Bieri, які стверджують, що FinTech-компанії – фірми, чия основна діяльність, ключові компетенції, та / або стратегічна спрямованість полягає у розвитку саме FinTech рішень [23, с. 3].

2. Класичні фінансові установи (банківські та небанківські посередники), значний дохід яких безпосередньо формується за допомогою використання сучасних інноваційних фінансових технологій (розрахунки через відповідні платформи, онлайн-кредити, insuretech тощо).

3. Інші економічні суб'єкти, які активно впроваджують FinTech стартапи у власну діяльність, але їхня основна діяльність полягає в наданні інших послуг клієнтам (продаж товарів, продукції, надання послуг тощо).

Введенням до структури FinTech галузі й інших нефінансових суб'єктів підприємництва, на нашу думку, пов'язано з тим, що такі економічні агенти вагому увагу приділяють створенню нових FinTech рішень і адаптації їх до власної діяльності. Такі компанії витрачають власні ресурси для цього, залучають необхідних спеціалістів, створюють окремі структурні підрозділи, купують інші FinTech стартапи. Цілком погоджуємося з Г. Поченчук, що FinTech-індустрія зумовлює зміни не тільки фінансового сектору, а всіх секторів із ними пов'язаних, змінюючи бізнес-модель ведення бізнесу. Інновації у сфері кредитування та платежів, які виражаються в появі альтернативних моделей кредитування, використанні нетрадиційних джерел даних і потужної аналітики даних у сфері оцінки ризиків, прискоренні кредитних процесів із концентрацією на клієнті й скорочення операційних витрат, відкривають новий погляд на запуск бізнесу, платіжне обслуговування та вихід на міжнародний рівень [10, с. 54].

Таким чином, для поглиблення теоретичних засад пізнання сутності FinTech необхідно впровадити в науковий обіг дві категорії «FinTech-компанія» та «FinTech-установа». Різниця між ними саме й буде полягати в тому, що до FinTech-установ варто віднести всіх суб'єктів підприємницької діяльності, які активно впроваджують фінансові технології у власну роботу, але при цьому їхній основний дохід формується не від надання таких послуг, які є супроводжуваними й дозволяють підвищити якість надання відповідних послуг, забезпечити зручність для споживачів купувати товари та використовувати послуги.

У свою чергу, FinTech-компанію варто розглядати як окремий суб'єкт господарської діяльності, основною метою функціонування якого є отримання доходу виключно від надання фінансових послуг за допомогою сучасних інноваційних технологій. Такі компанії здебільшого виникають з окремих стартап-ідей і поступово перетворюються в потужних гравців ринку фінансових послуг.

Окреслений поділ усіх суб'єктів FinTech галузі дає можливість класифікувати їх за специфікою функціонування та дозволяє узгодити економічну сутність, обґрунтувати різницю та визна-

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

чити спільні ознаки між різними типами установ, яких поєднує активне формування та впровадження сучасних фінансових технологій.

На Рис. 1 наведено схему узгодження базових категорій у сфері дослідження сутності сучасних фінансових технологій (FinTech).

Висновки. Отже, у статті розглянуто теоретичні положення визначення сутності фінансової технології (FinTech) як економічної категорії. Зокрема розглянуто концептуальні засади вже сформованих у наукових роботах підходів трактування її змісту, що дало змогу виділити серед них два найбільш популярні: розгляд FinTech виключно як інноваційних фінансових технологій, що впроваджуються банківськими та небанківськими установами і змінюють сферу фінансових послуг, та дослідження FinTech як окремої галузі національного господарства, яку запропоновано розглядати як сукупність FinTech-установ, що розробляють та впроваджують у власну діяльність інновацій для надання фінансових послуг.

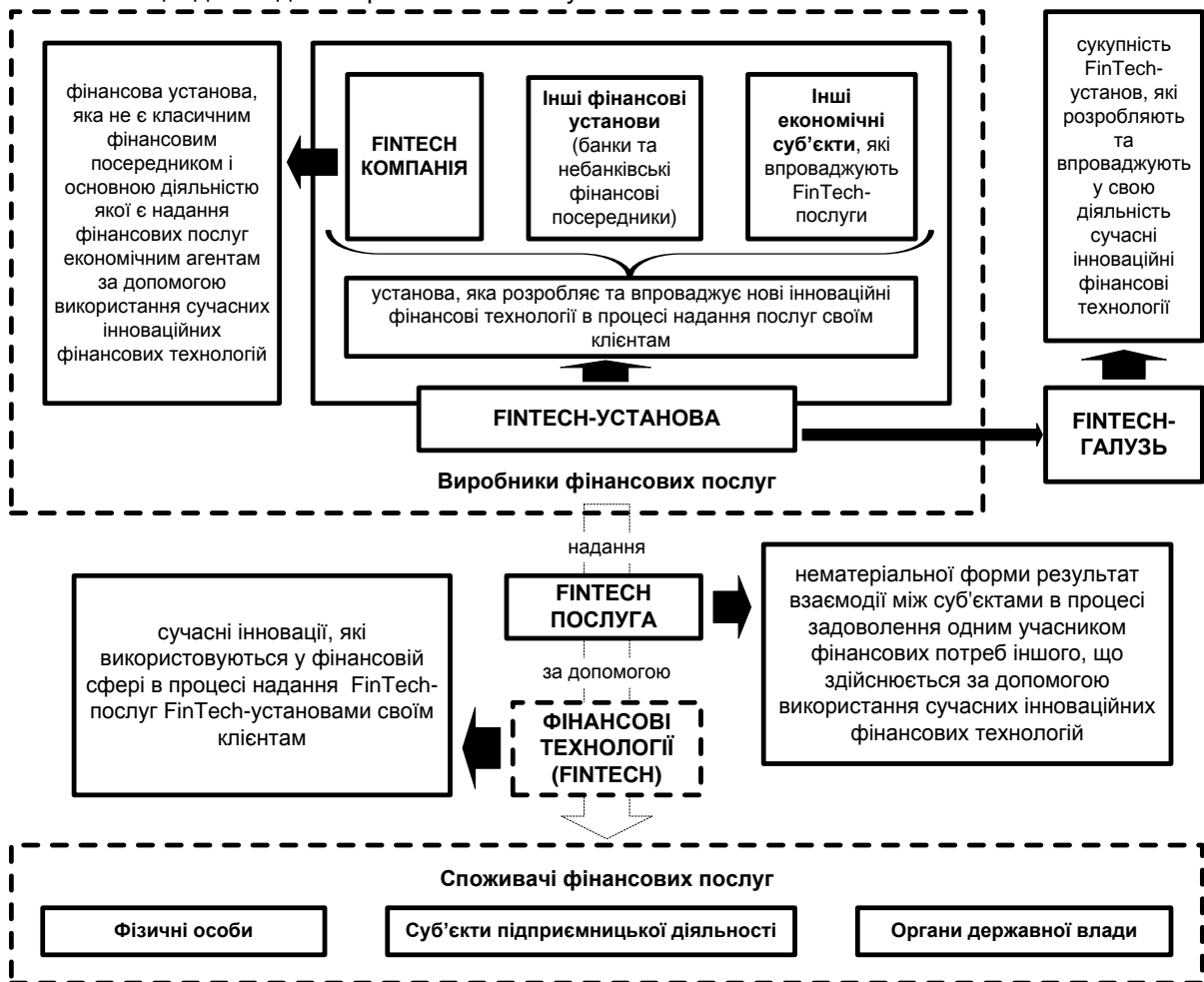

Рис. 1 Схема узгодження базових категорій у сфері дослідження сутності FinTech

Джерело: складено авторами на основі [3, с. 30-31; 11, с. 101; 26, с. 9-10; 16; 35]

Також у роботі обґрунтовано необхідність поглиблення теоретичних положень пізнання сутності FinTech через використання двох категорій: «FinTech-компанія» та «FinTech-установа», обґрунтовано різницю між ними. З'ясовано, що до FinTech-установ варто відносити всіх суб'єктів підприємницької діяльності, які активно впроваджують новітні технології у власну фінансову дія-

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

льність, що сприяє їхньому активному розвитку й дозволяє підвищити ефективність роботи та якість надання послуг споживачам. Однак основний дохід ці суб'єкти отримують не від надання фінансових послуг, а від інших видів економічної діяльності. У свою чергу, FinTech-компанія – це установа, виключним видом діяльності якої є постійна розробка передових технологій у сфері надання фінансових послуг, їх впровадження та надання відповідних послуг. Такий розподіл, з одного боку, дозволив чітко окреслити відмінність між роботою FinTech-компаній та класичними фінансовими установами, а з іншого – врахувати той факт, що FinTech-галузь не є виключно сукупністю FinTech-компаній, які працюють у межах національної економіки, а також до її складу варто відносити й інші підприємства, які також активно впроваджують фінансові інновації, здійснюють інвестиції в їх розробки, створюють відповідні структурні підрозділи для їх формування та впровадження у власну діяльність.

Література

1. Банки та фінтех-компанії: сила – в єдності [Електронний ресурс] // Фінансовий пульс. – Режим доступу : <http://finpuls.com/upload/docs/news/banking/reviews/%D0%91%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B8%20%D1%82%D0%B0%20%D1%84%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%97.pdf>. 13.
2. Господарський кодекс України. від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15/paran1710#n1710>. 22.
3. Дубина, М. В. Механізм розвитку ринку фінансових послуг на основі формування інституту довіри: теорія, методологія, практика: монографія / М. В. Дубина. – Чернівці : ЧНТУ, 2018. – 668 с. 23.
4. Дудинець, Л. А. Розвиток фінансових технологій як фактор модернізації фінансової системи / Л. А. Дудинець // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2018. – Вип. 22. – С. 794–798. 3.
5. Енциклопедія. URL: <https://www.encyclopedia.com/media/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/information-industry>. 20.
6. Жердецька, Л. В. Розвиток фінансових технологій: загрози та можливості для банків / Л. В. Жердецька, Д. І. Городицький // *Економіка і суспільство*. – 2017. – Вип. 10. – С. 583–588. 14.
7. Мазаракі, А. Fintech у системі суспільних трансформацій / А. Мазаракі, С. Волосович // *Вісник КНТЕУ*. – 2018. – № 2. – С. 5–16. 12.
8. Морозко, Н. Основные тренды развития индустрии финансовых технологий: монография / Н. Морозко, В. Диденко В. – Москва : РУСАЙНС, 2017. – 176 с. 7.
9. Оперезжая будущее: партнерство для развития вашего бизнеса в Финтехе. IBM корпорация. 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www2.themspub.com/rs/688-PJS-525/images/IBM_FinTech_Fast_Forward_Brochure_RU.pdf. 15.
10. Поченчук, Г. М. FinTech у структурі фінансової системи / Г. М. Поченчук // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2018. – Вип. 21. – С. 49–55. 2.
11. Росс, А. Индустрии майбутнього / А. Росс. – Київ : Наш формат, 2017. – 320 с. 24.
12. Семенов, А. Ю. Тенденції розвитку FinTech послуг на світовому та вітчизняному ринках фінансових послуг / А. Ю. Семенов, С. В. Цирулик // *Бізнес Інформ*. – 2018. – № 10. – С. 327–334. 4.
13. Троц, І. В. Тенденції, проблеми та перспективи розвитку FinTech в Україні / І. В. Троц // *Збірник наукових праць Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту: Економічні науки*. – 2018. – №12.

References

1. Banky ta fintekh-kompanii: sila – v yednosti [Banks and power of Fintech compaines – in unity]. *finpuls.com/ru*. Retrieved from <http://finpuls.com/upload/docs/news/banking/reviews/%D0%91%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B8%20%D1%82%D0%B0%20%D1%84%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%85-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%97.pdf> [in Ukrainian].
2. Hospodarskyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 № 436-IV [The Commercial Code of Ukraine on January 16, 2003 № 436-IV]. Retrieved from <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15/paran1710#n1710> [in Ukrainian].
3. Dubyna, M. V. (2018). *Mekhanizm rozvytku rynku finansovykh posluh na osnovi formuvannia instytutu dovery: teoriia, metodolohiia, praktyka [Mechanism of the financial services market development based on trust institution formation: theory, methodology, practice]*. Chernihiv: ChNTU [in Ukrainian].
4. Dudynets, L. A. (2018). Rozvytok finansovykh tekhnolohii yak faktor modernizatsii finansovoi systemy [Development of financial technologies as a factor of financial system modernization]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and National Problems of Economy*, 22, 794–798 [in Ukrainian].
5. *Entsyklopediia [Encyclopedia]*. Retrieved from <https://www.encyclopedia.com/media/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/information-industry> [in Ukrainian].
6. Zherdetska, L. V. & Horodynskyi, D. I. (2017). Rozvytok finansovykh tekhnolohii: zahrozy ta mozhlyvosti dlia bankiv [Development of financial technologies: threats and opportunities for banks]. *Ekonomika i suspilstvo – Economics and Society*, 10, 583–588 [in Ukrainian].
7. Mazaraki, A., Volosovych, S. (2018). Fintech u systemi suspilnykh transformatsii [FinTech in the system of social transformations]. *Visnyk KNTEU – Herald of Kyiv National University of Trade and Economics*, 2, 5–16 [in Ukrainian].
8. Morozko, N. & Dydenko, V. (2017). *Osnovnye trendy razvitiia industrii finansovykh tekhnologii Main trends in the development of financial technologies industry*. Moscow: RUSAINS [in Russian].
9. Oprezhaia budushchee: partnerstvo dlia razvitiia vashego biznesa v Fintekhe [Ahead of the future: partnership for the development of your business in Fintech]. (2018). <https://www.ibm.com/ua-uk>. Retrieved from http://www2.themspub.com/rs/688-PJS-525/images/IBM_FinTech_Fast_Forward_Brochure_RU.pdf [in Russian].
10. Pochenchuk, H. M. (2018). FinTech u strukturi finansovoi systemy [FinTech in the financial system structure]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and Na-*

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

- С. 283-292. 9.

14. Цифровой рай. Как банки строят его для клиентов и для себя // Деловая столица. - 2019. - № 12/930. - С. 7. 1.

15. Bettinger, A. Fintech: A series of 40 time shared models used at Manufacturers Hanover Trust Company / A. Bettinger // *Interfaces*. - 1972. - № 2 (4). - P. 62–63.

16. Carmen Leong. Nurturing a FinTech ecosystem: The case of a youth microloan startup in China / Carmen Leong, Barney Tan, Xiao Xiao, Felix Ter Chian Tan, Yuan Sun // *International Journal of Information Management*. - April 2017. - Vol. 37. Issue 2. - P. 92–97. 34.

17. Encyclopedia. URL: <https://www.pcmag.com/encyclopedia/term/44945/information-industry>. 19.

18. Fintech Innovation: An Overview Clement Ancrì, Board of Governors of the Federal Reserve System. 19 October 2016, Washington D.C. 18.

19. FinTech. The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/fintech>. 5.

20. Frame S., Wall L., White L. Technological Change and Financial Innovation in Banking: Some Implications for FinTech. *FRB Atlanta Working Paper 2018-11*, Federal Reserve Bank of Atlanta. DOI: 10.29338/wp2018-11. 28.

21. FSB. Financial Stability Board. URL: <http://www.fsb.org/wp-content/uploads/R140219.pdf>. 10.

22. Gomber P. Digital Finance and FinTech: Current Research and Future Research Directions / P. Gomber, J.-A. Koch, M. Siering // *Journal of Business Economics*. - 2017. - Vol. 87. Issue 5. - P. 537-580. 32.

23. IFZ FinTech Study 2018. An Overview of Swiss FinTech / Editors Ankenbrand T., Dietrich A., Bieri D. Institute of Financial Services Zug IFZ. URL: https://www.swissbankers.ch/de/media/12224/A1223826_FinTech_IH_web_Es.pdf.aspx. 30.

24. Kshitika Ramesh Desai. Fintech Innovations and Its Impact on the Profitability of Selected Banks / Kshitika Ramesh Desai, Meena V., Vinutha V., Kavitha Jayakumar // *International Journal of Business and Management Invention*. - 2019. - Vol. 8. Issue 01. Ver. V. - P. 41–45. 29/

25. Micu, I. Financial technology (Fintech) and its implementation on the Romanian non-banking capital market / I. Micu, A. Micu // *Practical Application of Science*. - 2016. - Vol. IV. Issue 2 (11). - P. 379-384. 33.

26. Navaretti, G. FinTech and Banks: Friends or Foes? / G. Navaretti, A. Pozzolo // *European Economy*. - 2017. - № 2. - P. 9-30. 25.

27. Oxford dictionary. FinTech. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/fintech>. 6.

28. Pollari, Ian. The rise of Fintech opportunities and challenges. // *JASSA: The Finsia Journal of Applied Finance*. - 2016. - No. 3. - P. 15-21. 31.

29. Sanjiv R. Das. The Future of FinTech. URL: <https://srdas.github.io/Papers/fintech.pdf>. 26.

30. Schueffel, P. Taming the Beast: A Scientific Definition of FinTech / P. Schueffel // *Journal of Innovation Management*. - 2016. - Vol. 4. - No. 4. - P. 32–34. 8.

31. Sound Practices: Implications of fintech developments for banks and bank supervisors / Basel Committee on Banking Supervision. 2017. 49 p. URL: <https://www.bis.org/bcbps/publ/d431.htm>. 11.

32. The Statistics Portal. URL: <https://www.statista.com/statistics/893954/number-fintech-startups-by-region>. 16.

33. Tokushi Nakashima. Creating credit by making use of mobility with FinTech and IoT / Tokushi Nakashima // *IATSS Research*. - 2018. - № 42. - P. 61-66. 17. 21.

34. Varga D. Fintech, the new era of financial services /

tional Problems of Economy, 21, 49–55 [in Ukrainian].

11. Ross, A. (2017). *Industrii maibutnoho [Industry of the Future]*. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].

12. Semenoh, A. Yu. & Tsyruyk, S. V. (2018). Tendentsii rozvytku FinTech posluh na svitovomu ta vitchyznianomu rynkakh finansovykh posluh [The Tendencies in the Development of Fintech Services in Both the Global and the National Financial Services Markets]. *Biznes Inform – Business Inform*, 10, 327–334 [in Ukrainian].

13. Trots, I. V. (2018). Tendentsii, problemy ta perspektyvy rozvytku FinTech v Ukraini [Trends, problems and prospects for FinTech in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho kooperatyvnoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu: Ekonomichni nauky – Khmelnytsky Cooperative Trade And Economic Institute: Economic Sciences*, 12, 283–292 [in Ukrainian].

14. Tsyfrovoi rai. Kak banky stroiat ego dlia klientov i dlia sebia [Digital Paradise How do banks build it for customers and for themselves]. (2019). *Delovaia stolitsa – Business capital*, 12/930, 7 [in Russian].

15. Bettinger A. (1972). Fintech: A series of 40 time shared models used at Manufacturers Hanover Trust Company. *Interfaces*, 2 (4), 62–63 [in English].

16. Carmen Leong, Barney Tan, Xiao Xiao, Felix Ter Chian Tan, Yuan Sun (April 2017). Nurturing a FinTech ecosystem: The case of a youth microloan startup in China. *International Journal of Information Management*, 37 (2), 92–97 [in English].

17. Encyclopedia. www.pcmag.com. Retrieved from <https://www.pcmag.com/encyclopedia/term/44945/information-industry> [in English].

18. Fintech Innovation: An Overview Clement Ancrì, Board of Governors of the Federal Reserve System. 19 October 2016, Washington D.C. [in English].

19. FinTech. The World Bank. www.worldbank.org. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/topic/fintech> [in English].

20. Frame, S., Wall, L., White, L. (2018). Technological Change and Financial Innovation in Banking: Some Implications for FinTech. *FRB Atlanta Working Paper 2018-11*, Federal Reserve Bank of Atlanta. DOI: 10.29338/wp2018-11 [in English].

21. FSB. Financial Stability Board. www.fsb.org. Retrieved from <http://www.fsb.org/wp-content/uploads/R140219.pdf> [in English].

22. Gomber, P., Koch, J.-A., Siering, M. (2017). Digital Finance and FinTech: Current Research and Future Research Directions. *Journal of Business Economics*, 87 (5), 537-580 [in English].

23. Ankenbrand, T., Dietrich, A., Bieri, D. (Eds.) (2018). IFZ FinTech Study 2018. An Overview of Swiss FinTech. *Institute of Financial Services Zug IFZ*. Retrieved from https://www.swissbankers.ch/de/media/12224/A1223826_FinTech_IH_web_Es.pdf.aspx [in English].

24. Kshitika Ramesh Desai, Meena V., Vinutha V., Kavitha Jayakumar (2019). Fintech Innovations and Its Impact on the Profitability of Selected Banks. *International Journal of Business and Management Invention*, 8(01), V, pp. 41–45 [in English].

25. Micu, I., Micu, A. (2016). Financial technology (Fintech) and its implementation on the Romanian non-banking capital market. *Practical Application of Science*, IV (2 (11)), 379-384 [in English].

26. Navaretti, G., Pozzolo, A. (2017). FinTech and Banks: Friends or Foes? *European Economy*, 2, 9–30 [in English].

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

D. Varga // VEZETÉSTUDOMÁNY / BUDAPEST MANAGEMENT REVIEW. - 2017. - № 11. - P. 21-32. 27.

35. Wenyu (Derek) Du, Shan L. Pan, Dorothy E. Leidner, Wenchi Ying. Affordances, experimentation and actualization of FinTech: A blockchain implementation study. *Journal of Strategic Information Systems*. March 2019. Vol. 28. Issue 1. P. 50–65. 35.

27. Oxford dictionary. FinTech. Retrieved from <https://en.oxforddictionaries.com/definition/fintech> [in English].

28. Pollari, Ian (2016). The rise of Fintech opportunities and challenges. *JASSA: The Finsia Journal of Applied Finance*, 3, 15-21 [in English].

29. Sanjiv, R. Das (n.d.). The Future of FinTech. Retrieved from <https://srdas.github.io/Papers/fintech.pdf> [in English].

30. Schueffel, P. (2016). Taming the Beast: A Scientific Definition of FinTech. *Journal of Innovation Management*, 4 (4), 32–34 [in English].

31. Sound Practices: Implications of fintech developments for banks and bank supervisors (2017). *Basel Committee on Banking Supervision*. Retrieved from <https://www.bis.org/bcbs/pub/d431.htm> [in English].

32. The Statistics Portal. Retrieved from <https://www.statista.com/statistics/893954/number-fintech-startups-by-region> [in English].

33. Tokushi Nakashima (2018). Creating credit by making use of mobility with FinTech and IoT. *IATSS Research*, 42, 61–66 [in English].

34. Varga, D. (2017). Fintech, the new era of financial services. *VEZETÉSTUDOMÁNY / BUDAPEST MANAGEMENT REVIEW*, 11, 21–32 [in English].

35. Wenyu (Derek) Du, Shan L. Pan, Dorothy E. Leidner, Wenchi Ying (March 2019). Affordances, experimentation and actualization of FinTech: A blockchain implementation study. *Journal of Strategic Information Systems*, 28 (1), 50–65 [in English].

Надійшла 03.02.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Шкарлет, С. М. Теоретичні аспекти визначення сутності категорії «Fintech»/ С. М. Шкарлет, М. В. Дубина, О. С. Жук // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 148-157.

Шкарлет Сергій Миколайович доктор економічних наук, професор, професор кафедри теоретичної та прикладної економіки, заслужений діяч науки і техніки України, ректор Чернігівського національного технологічного університету, Чернігівський національний технологічний університет; <https://orcid.org/0000-0003-2062-3662>; E-mail: shkarlet@ukr.net;

Shkarlet Serhiy Mykolaiovych Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor at the Department of Theoretical and Applied Economics, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Rector of the Chernihiv National University of Technology, Chernihiv National University of Technology; <https://orcid.org/0000-0003-2062-3662>; E-mail: shkarlet@ukr.net;

Дубина Максим Вікторович доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет; <https://orcid.org/0000-0002-5305-7815>; Researcher ID: F-3291-2014; SPIN-код: 1183-5775; E-mail: maksim-32@ukr.net; mvdubyna@gmail.com;

Dubyna Maksym Viktorovych Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology; Researcher ID: F-3291-2014; SPIN-code: 1183-5775; E-mail: maksim-32@ukr.net; mvdubyna@gmail.com;

Жук Олена Сергіївна кандидат економічних наук, асистент кафедри економіки та фінансів підприємства, Київський національний торговельно-економічний університет; <https://orcid.org/0000-0002-9016-1232>; E-mail: e_zhuk@ukr.net;

Zhuk Olena Serhiivna Candidate of Economic Sciences, Assistant at the Department of Economics and Business Finance, Kyiv National University of Trade and Economics; <https://orcid.org/0000-0002-9016-1232>; E-mail: e_zhuk@ukr.net.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

UDC 303.09:[338.246+336.02]-047.82

УДК 303.09:[338.246+336.02]-047.82

Р. М. Hryhoruk, Doctor of Economics,
Professor,
N. A. Khrushch, Doctor of Economics,
Professor,
O. V. Chuniak, Postgraduate Student

П. М. Григорук, д. е. н., професор,
Н. А. Хрущ, д. е. н., професор,
О. В. Чуняк, аспірант

CONCEPTION OF MODELING THE SYSTEM OF ENSURING FINANCIAL ECONOMIC SECURITY

КОНЦЕПЦІЯ МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Urgency of the research. Functioning of the mechanism of ensuring financial economic security within the system of strategic management of a business entity is based on the use of information and analytical support along with economic mathematical modeling.

Target setting. Economic mathematical modeling has a significant cognitive potential to describe the laws and patterns of the studied systems functioning. Its use leads to the formation of the main tasks for ensuring the financial economic security system and the creation of the concept of modeling such a system as a theoretical foundation to shape a model basis of its description.

Actual scientific researches and issues analysis. The issues of the managerial mechanisms for the financial economic security formation and the modeling tools use are highlighted in the scientific publications by O. Zyhryi, T. Vasylytsiv, L. Menggang, D. Nanto, J. Jürjens, O. Illiashenko, V. Heiets, and many others.

Uninvestigated parts of general matters defining. The issue of creating a holistic system of scientific and theoretical positions regarding the use of means of economic mathematical modeling is not sufficiently studied now.

The research objective of this article is to identify the main tasks of modeling the composing parts of the financial economic security system and to shape conceptual provisions aimed at designing the appropriate modeling toolkit.

The statement of basic materials. A description of the conceptual provisions regarding the modeling of the system of financial economic security in the context of the solution of the main tasks is presented.

Conclusions. The presented conception allows identifying the structure of the model basis as a part of the mechanism of ensuring financial economic security. This contributes to the selection of models for solving the issues of forming managerial decisions to provide the required level of security.

Keywords: business entity; financial economic security; conception; economic mathematical modeling.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-158-165

Urgency of the research. An important characteristic feature of the successful long-term functioning of the business entity in the market in the conditions of instability and destructive environmental disturbances is the high level of its economic security. This allows maintaining competitive advantages, providing sustainable growth, and responding on time to external and internal challenges and threats.

Актуальність теми дослідження. Функціонування механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки в рамках системи стратегічного управління суб'єктом господарювання ґрунтується на використанні інформаційно-аналітичного забезпечення та економіко-математичного моделювання.

Постановка проблеми. Економіко-математичне моделювання має значний пізнавальний потенціал для опису законів і закономірностей функціонування досліджуваних систем. Його використання зумовлює формування основних завдань забезпечення системи фінансово-економічної безпеки та створення концепції моделювання такої системи як теоретичного підґрунтя для формування модельного базису її опису.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування механізмів управління фінансово-економічною безпекою та використання засобів моделювання висвітлені в працях О. Зигрій, Т. Васильціва, Л. Менгганга, Д. Нанто, Дж. Юргенса, О. Ілляшенко В. Геєця, та багатьох інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Питання створення цілісної системи науково-теоретичних положень щодо використання засобів економіко-математичного моделювання є недостатньо вивченими на даний час.

Постановка завдання. Метою роботи є визначення основних завдань моделювання складових забезпечення системи фінансово-економічної безпеки й формулювання концептуальних положень, спрямованих на визначення відповідного модельного інструментарію.

Викладення основного матеріалу. Представлено опис концептуальних положень щодо моделювання системи забезпечення фінансово-економічної безпеки в контексті вирішення основних завдань.

Висновки відповідно до статті. Представлена концепція дозволяє визначити структуру модельного базису, як складовою механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки. Це сприяє вибору моделей для вирішення завдань формування управлінських рішень щодо забезпечення необхідного рівня безпеки.

Ключові слова: суб'єкт господарювання; фінансово-економічна безпека; концепція; економіко-математичне моделювання.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Effectiveness of the development policy of an economic entity implies the existence of an integrated system of strategic management, based on the set of organizational and economic management mechanisms in all areas of activity. One of them is the mechanism for ensuring financial economic security. The functioning of such mechanisms makes it necessary to solve the tasks on planning the financial and economic indicators of the enterprise activity and assessing the resources necessary for it; prediction of internal and external environment factors, risks identification and assessment; forecasting the financial economic security system behavior in destabilized influence of external disturbances and assessing its sustainability. The solution of these problems is possible through the effective use of appropriate informational analytical support and modern cognitive tools, which important element is modeling.

Target setting. The expediency to use the means of economic mathematical modeling for shaping scientific and methodological support, and analytical basis in the tasks of developing a strategy and tactics to manage financial economic security of the entrepreneurship entity is determined by the significant epistemological capacity of such toolkit capable to detect and describe the laws and patterns of the functioning of the investigated system, properties and the relations between its components.

Modeling is important means to assess the state and level of financial economic security system on the all stages of management. This necessitates designing a concept for modeling a system of financial economic security as a theoretical base to shape a model basis for describing this system.

Actual scientific researches and issues analysis. The deepening of integration processes, increasing competition in the domestic and foreign markets, the of development of the national economic and financial systems instability, and the consequences of the global economic crisis have led to an increase in the interest in solving the issues of ensuring financial economic security at the macro-, meso- and micro- levels, which has been reflected in lots of publications in this area. In particular, special attention is paid to the problem of identifying and neutralizing threats to financial economic security, and risk management. In this field we note research publications of O. Zyhriy, Ye. Kartuzov, D. Nanto, L. Menggang, collective monograph edited by K. Raczkowski and S. Schneider [1-5]. Designing the mechanisms for the provision of financial economic security are reflected in studies of Z. Zhivko, O. Illiashenko, a team of scholars led by T. Vasylytsiv [6-8], and many others. In these studies, the components of the mechanisms, explored the principles and functions of management of financial economic security, the implementation stages of the general scheme of the mechanisms were investigated.

The theoretical and methodological aspects of using economic mathematical modeling to describe the system of ensuring economic security, experience of applying different methodological approaches for solving this problem, set of indicators for modeling financial economic security in particular are highlighted in the monograph under V. Heiets' edition, studies by J. Jürjens, A. Ahmadian and others [9, 10]. The assessment of the state of the enterprise financial economic security system by the integral indices is investigated in papers by O. Illyashenko [11], O. Golovko, A. Gubarev, A. Krivonos [12]. Using econometric models to describe financial economic security of business entities are presented in studies by I. Moyseyenko and M. Demchyshyn [13], L. Chagovets with co-authors [14].

Uninvestigated parts of general matters defining. Paying tribute to a significant researchers' contribution, it should be noted that the focus is made mainly on assessing the level and state of financial economic security in their studies. At the same time, insufficient attention has been paid to the creation of a holistic system of scientific and theoretical positions for the complex use of the mathematical modeling tools.

The research objective of this article is to identify the main issues of modeling the composing parts of the financial economic security system and to shape conceptual provisions aimed at designing the appropriate modeling toolkit.

The following tasks are set and accomplished to reach the research objective of this research: 1) to identify the main tasks of providing financial economic security; 2) to identify the main issues of modeling the components of the financial economic security system; 3) to formulate conceptual provisions for modeling the system of financial economic security.

The statement of basic materials. Financial economic security we understand as the state of the economic system with the stable functioning of all its subsystems ensured, the necessary and sufficient preconditions for financial stability and the possibility of preventing, avoiding and confronting both

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

external and internal threats created, and also the system's ability to achieve financial and economic goals, and facilitate to its development. The system of financial economic security does not exist in isolation, it should be integrated into the overall system of the enterprise economic security, interacting with all its subsystems. In turn, each individual component of the economic security subsystems also serves as a functional component of the financial economic security system.

Particular attention among them should be paid to the information component. Recent events related to the computer systems attack by Petya.A virus highlighted the importance of this direction. According to V. Yakushev, the expert on information security and counteraction to cyber threats, more than 60 countries in the world have suffered from the attack of this destructive program, and the losses estimated are \$ 8 billion [15]. That is why the scientists pay attention to the study of information security issues [16-18]. The essential characteristics of information security reflect the protection of the rules which take place in the information processes, the protection of all activity's areas of business entities in the information space from real and potential threats, and, finally, the safety of the enterprise information space. Outside influence on the enterprise information infrastructure can cause its financial losses and give a significant advantage to competitors in doing business.

In our opinion, the main tasks to be solved in the financial economic security system formation are shown in Tab. 1.

Table 1

The main tasks for ensuring the financial economic security system

Task code	Task description
Z1	the enterprise operation goal achievement and its financial and economic interest protection;
Z2	identifying the priority financial interest that require protection in the enterprise financial and economic activity;
Z3	assessing enterprise financial stability and solvency and determining ways to ensure its sustainable economic growth;
Z4	providing the enterprise with financial and material resources sufficient to meet the needs and fulfillment of existing obligations;
Z5	identifying, assessing and forecasting the external and internal threats to the enterprise financial and economic interest, developing the necessary measures for their prevention and neutralization;
Z6	confidential information protection assurance;
Z7	crisis phenomena detection and prevention;
Z8	justification of the strategy choice and tactics for the gradual and stable development of both the economic system as a whole and its separate subsystems.

Source: developed by the authors taking into account [8; 9]

The presented set of tasks is not exhaustive and provides for expansion and additions depending on the specific conditions of enterprises operation. Z1 is a key task, and actually, it determines the solving other tasks.

The formalization of the tasks listed in Tab.1 leads to a set of tasks that can be solved by means of modeling shown in Tab. 2.

Table 2

The main tasks of modeling the components of the financial economic security system assurance

Task code	Task description
1	2
MZ1	modeling the behavior of the financial economic security system taking into account the challenges of the external and internal environment;
MZ2	identifying risks of enterprise financial and economic activity, and assessing their impact on the state of financial economic security;
MZ3	assessing the necessary level of financial and material resources, and their distribution for ensuring financial economic security;
MZ4	assessing the state of the financial economic security system and its level by calculating a set of defining characteristics and developing measures to prevent way outside the established limits;

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Продовження Таблиці 2

1	2
MZ5	the classification of threats to financial economic security by some integral characteristic or set of characteristic and the class of threats identification;
MZ6	assessing the enterprise financial sustainability and solvency, and identifying the level and state of financial economic security by these characteristics;
MZ7	modeling the processes of choosing the most suitable alternative as a strategy component for managing the system of financial economic security assurance;
MZ8	assessing the enterprise financial and economic capacity;
MZ9	assessing the protection level of enterprise information environment.

Source: developed by the authors

For the formation and development of model toolkit, a system of conceptual provisions proceeding from the presented tasks is proposed.

1. The model basis we will understand as a set of model tools designed to solve typical tasks of a specific subject field and aimed at a description of problem situations in this area. The basis formation should be done in accordance with the methodological principles of both fundamental and applied levels. Their regulatory function creates the theoretical foundation for the basis formation. Heuristic function of methodological principles defines the directions of the basis formation, contributing to the process of conceptualization in identifying its components. Coordination function is aimed at avoiding one-sidedness in choosing the instrumental filling of the basis and determining the means to solve specific problems of financial economic security on its base. The logic-epistemological function of methodological principles provides the substantiation of conclusions regarding the inclusion of certain components into a basis, based on the application of general scientific methods of cognition, in particular, the system approach.

2. The substantive content of the model basis is proposed to be considered for solving issues of analytical support to meet the main goal of the financial economic security system – ensuring maximum functioning stability to achieve the enterprise objectives, creating the basis for sustainable growth, maintaining a stable state in the market and high competitive positions. This leads to a use of a wide range of different economic mathematical models for the complex solution for problems that arise in providing financial economic security.

3. Study of the subject matter area related to the provision of financial economic security provides for its formal description, aimed at identifying problem situations, obtaining clear objectives and a well-founded set of models for their solution. This involves the use of visualization tools for the subject area, in particular, using a unified UML simulation language, info-logical modeling tools, cognitive and mental maps, and other formalized modeling tools.

4. Application of a models complex involves the use of a large set of diverse data, which determines the need to form an information basis for the financial economic security system.

Such basis can be presented as a hierarchical three-tier structure. The first level consists of "raw" data obtained from a variety of internal and external sources. The second level of the information base is data that has been processed by the relevant tools and thus are information resources. The content of the first and second levels is the information bank of ensuring financial economic security system.

Organizationally, it may be filed in the form of a set of information modules, which have such characteristics as logical completeness, informativeness, accessibility. The third level of the hierarchy is knowledge – information that was used to solve certain managerial tasks, that is, which has practical application and interpretation within the framework of specific directions.

Solving this problem requires the use of a variety of methods of data collection and analysis in order to shape and fill the indicator space of the subject matter area of the study.

5. Multidimensionality of indicator space for describing the processes of providing financial economic security leads to the need to solve the non-trivial task of selecting appropriate methods and models for processing multidimensional data in the chain of "data – information – knowledge".

6. The discrepancy between the conditions for obtaining data and the requirements of the probability theory postulates leads to the need to use heuristic methods for processing data that do not fore-

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

see the use of the classical probabilistic model of the studied processes, that is, the adaptation of statistical methods in the form of methods of multidimensional data analysis.

The multidimensionality of data on the one hand is due to the objective result of collecting various data characterizing the system of financial economic security, and, on the other hand, it is the result of a combination of different types of information obtained as a result of the formation of the indicator space. It is necessary to get the most significant information from the accumulated ideas and knowledge and apply it to the analysis of the initial data.

Such purified and formalized knowledge represents an information model of data reflecting financial economic security. It provides a context for choosing the most appropriate method from the set of possible multidimensional or other methods of data analysis.

7. The discrepancy between the conditions for obtaining data and the requirements of the probabilities theory postulates leads to the need to use heuristic methods for processing data, that is, the adaptation of statistical methods in the form of methods of multidimensional data analysis.

Multidimensional processing of data can be conditionally submitted as a sequence of two stages: information and functional. In the first stage, preliminary data processing is carried out: the identification of the properties of the received multidimensional sample aggregate, clearing and correction of data, etc. In this case, widely used methods of one-dimensional statistics, after all, in most cases, the sample for each indicator involves processing independently of other samples. Multidimensionality of data is used when calculating similarity measures and identifying the relationships between data. The purpose of this stage is the formation of an information base for the actual application of methods of multidimensional statistics. Second stage uses specific multi-dimensional methods depending on the tasks of ensuring financial economic security.

8. An important property of the system of financial economic security is the comprehensive provision and protection of the economic system from internal and external threats, ensuring the stability of its functioning and the possibility of its development. Due to the objective unpredictability of the environment, this requires taking into account uncertainty and assessing risks, in particular, using models of fuzzy set theory, game theory, risk-taking, etc.

9. Ensuring the financial economic security of the entrepreneur structure is largely determined by the level of its capacity, which is a combination of resources and capabilities to achieve the expected characteristics of its development in a high dynamic environment. It implies the necessity of using models for assessing the level of financial economic security in relation to various components of economic capacity, indicators of competitiveness, financial sustainability of the entrepreneur entity.

10. Significant influence on the ensuring financial economic security of the business structure carries out planning of activities both in the operational and strategic periods, which envisages widespread use of forecasting methods, models of system dynamics, correlation and regression analysis, etc.

The basis of long-term planning of financial economic security is the forecasting its main indicators, reflecting:

- The effectiveness of the financial strategy of the enterprise and assessment of its prospects for each kind of activity;
- System of enterprise priority financial interests;
- Efficiency of enterprise internal and external financial policy;
- Market situation and company position in a specific market;
- Changes of the internal and external environment, assessment of possible risks and threats.

11. The identification of the level of financial economic security is one of the final results of assessing its state. Complexity, versatility and different nature of the factors and indicators that determine this level, variability and contradictory criteria of evaluation determine the use of data integration methods, in particular, complex integrated assessment.

12. The presence of substantial amount of information flows in the modeling financial economic security, the requirements to the efficiency of obtaining the modeling results determine the automation of data processing and justify the need of projection a model basis into information technologies in order to identify a model profile aimed at solving specific problems.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

13. The final result of the modeling is the managerial decision in relation to the identified problem situation. This implies the use of a model decision support toolkit. The presented conception defines a procedure for the modeling of the ensuring financial economic security, which consists of several stages. At the first stage, the structuring and formal presentation of the subject matter area are carried out, the problem situation is identified, the specific tasks of modeling within it framework are allocated, the interrelations between tasks are established and the expected results are identified. The second stage contains the procedures for determining the indicator space and for the formation of an information basis. The third stage is the selection of specific tools for solving the tasks. The fourth stage provides for the synthesis of the results, their analysis and the appropriate decision-making.

Conclusions. As a result of the research, the tasks of ensuring financial economic security and corresponding tasks of modeling the components of the system of ensuring financial economic security have been identified. It is concluded that it is expedient to create a model basis to solve the problems of modeling. Its theoretical foundation is the conception of modeling the components of the system for ensuring financial economic security. The presented conception allows identifying the structure of the model basis, as a part of the mechanism of ensuring financial economic security. This contributes to the selection of models for solving the issues of forming managerial decisions to provide the required level of security.

References

1. Zyhriy, O. V. (2016). Vplyv ryzykiv ta zahroz na stan finansovo-ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv [Risks and threats influence upon financial economic security of enterprises]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Ekonomika – Odessa National University Herald. Economy*, 21(1), 105-108 [in Ukrainian].
2. Kartuzov, Ye.P. (2012). Vplyv ryzykiv i zahroz na stan finansovoi bezpeky pidpriemstv [Influence of risks and threats upon financial security of enterprises]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of economics*, 9, 115-124 [in Ukrainian].
3. Nanto, D. K. (2011). Economics and National Security: Issues and Implications for U.S. Policy. *fas.org*. Retrieved from: <https://fas.org/sgp/crs/natsec/R41589.pdf> [in English].
4. Raczowski, K. & Schneider, S. (eds) (2013). *The economic security of business transactions. Management in business*. Oxford: Chartridge Books Oxford [in English].
5. Menggang, L. (2013). *Research of industrial security theory*. Berlin: Heidelberg [in English].
6. Zhyvko, Z. B. (2012). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist, mekhanizmy zabezpechennia, upravlinnia [Economic security of the enterprise: essence, mechanisms of support, management]*. Lviv: Liga-Press [in Ukrainian].
7. Vasylytsiv, T. G., Voloshyn, V. I., Boykevych, O. R. & Karkavchuk, V. V. (2012). *Financial economic security of the Ukrainian enterprises: strategy and support mechanisms [Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriemstv Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia]*. Lviv: Liga-Press, 386 p. [in Ukrainian].
8. Illiashenko, O. V. (2016). *Mekhanizmy systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Mechanisms of the system of economic security of enterprise]*. Kharkiv: Machulin [in Ukrainian].
9. Heiets, V. M., Kyzym, M. O., Klebanova, T. S. & Chernyak, O. I. (2006). *Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo [Modeling the economic security: state, region, enterprise]*. Kharkiv: INZHEK [in Ukrainian].
10. Jürjens, J. & Ahmadian, A. S. (2015). Model-based Security Analysis and Applications to Security Economics (Invited Talk). *International Conference on Model-Driven Engineering and Software Development (MODELSWARD 2015)*. Special Session on Security and Privacy in Model Based Engineering. – France: Loire Valley, 9-11 February, 2015. – Access mode: https://rgse.uni-koblenz.de/web/pages/people/juerjens/publications/papers/spie_15.pdf
11. Ілляшенко, О. В. Модель оцінювання стану системи економічної безпеки підприємства /

Література

1. Зигрій, О. В. Вплив ризиків та загроз на стан фінансово-економічної безпеки підприємств / О. В. Зигрій // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. – 2016. – Т. 21. – Вип. 1. – С. 105-108.
2. Картузов, Є. П. Вплив ризиків і загроз на стан фінансової безпеки підприємств / Є. П. Картузов // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 9. – С. 115-124.
3. Nanto, D. K. Economics and National Security: Issues and Implications for U.S. Policy [Electronic resource] / D. K. Nanto. - Access mode: <https://fas.org/sgp/crs/natsec/R41589.pdf>.
4. The economic security of business transactions. Management in business / Edited by K.Raczowski, S. Schneider. – Oxford: Chartridge Books Oxford, 2013. – 448 p.
5. Menggang Li. Research of industrial security theory / Li Menggang. –Berlin: Heidelberg, 2013. – 443 p.
6. Живко, З. Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізми забезпечення, управління : монографія / З. Б. Живко. – Львів : Ліга-Прес, 2012. – 256 с.
7. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук ; за ред. Т. Г. Васильціва. – Львів : Ліга-Прес, 2012. – 386 с.
8. Ілляшенко, О. В. Механізми системи економічної безпеки підприємства : монографія / О. В. Ілляшенко. – Харків : Мачулін, 2016. – 504 с.
9. Моделирование экономической безопасности: держава, регион, предприятие / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Колбанова, О. І. Черняк ; за ред. В. М. Геєця. – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.
10. Jürjens, J. Model-based Security Analysis and Applications to Security Economics (Invited Talk) [Electronic resource] / J. Jürjens, A. S. Ahmadian // International Conference on Model-Driven Engineering and Software Development (MODELSWARD 2015). Special Session on Security and Privacy in Model Based Engineering. – France: Loire Valley, 9-11 February, 2015. – Access mode: https://rgse.uni-koblenz.de/web/pages/people/juerjens/publications/papers/spie_15.pdf
11. Ілляшенко, О. В. Модель оцінювання стану системи економічної безпеки підприємства /

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Based Engineering. Retrieved from: https://rgse.uni-koblenz.de/web/pages/people/juerjens/publications/papers/spie_15.pdf [in English].

11. Illiashenko, O. V. (2015). Model otsiniuvannya stanu systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [The model of assessing the state of the enterprise economic security system]. *Problemy ekonomiky – The problems of economy*, 3, 301-308 [in Ukrainian].

12. Golovko, O. G., Gubarev, A. O. & Krivonos, A. A. (2016). Modeliuvannya rivnia finansovoi bezpeky pidpriemstva [The modeling of financial security of the enterprise]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Ser. Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University Economic sciences*, 16(4), 148-151 [in Ukrainian].

13. Moysheenko, I. P. & Demchishyn, M. Ya. (2010). Ekonometrychnyi analiz stanu ekonomichnoi bezpeky subiektyv hospodariuvannya [Econometric analysis of the state of economic security of business entities]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya ekonomichna – Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Series: economics*, 1, 327-335 [in Ukrainian].

14. Chagovets, L. O., Nevezhin, V. P. & Zakharova, O. V. (2014). Econometric modelling of economic security in business operations management. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Problemy ekonomiky i upravlinnia. – Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Problems of economics and management*, 779, 228-233 [in English].

15. Yakushev, V. (2017). Losses from Petya.A virus attack in the world reach \$ 8 billion – an expert. Retrieved from: <https://www.unian.ua/science/2003241-zbitki-vid-ataki-virusu-petyaa-syagayut-8-milyardiv-dolariv-ekspert.html> [in Ukrainian].

16. Ifinedo, P. (2015). Socio-economic correlates of information security threats and controls in global financial services industry. *International Journal of Information Systems in the Service Sector*, 7(2), 54-70 [in English].

17. Ioannidis, C., Pym, D. & Williams, J. (2016). Information security trade-offs and optimal patching policies. *European Journal of Operational Research*, 216(2), 434-444 [in English].

18. Chu, A. M. Y. & Chau, P. Y. K. (2014). Development and validation of instruments of information security deviant behavior. *Decision Support Systems*, 66, 93-101 [in English].

O. V. Illiashenko // Проблеми економіки. – 2015. – № 3. – С. 301 – 308.

12. Головка, О. Г. Моделювання рівня фінансової безпеки підприємства / О. Г. Головка, О. О. Губарев, А. А. Кривonos // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Економічні науки. – 2016. – Вип. 16 (4). – С. 148-151.

13. Мойсеєнко, І. П. Економетричний аналіз стану економічної безпеки суб'єктів господарювання / І. П. Мойсеєнко, М. Я. Демчишин // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ: зб. наук. праць. Серія економічна. – 2010. – Вип. 3. – С. 251-263.

14. Chagovets L. O. Econometric modelling of economic security in business operations management / L. O. Chagovets, V. P. Nevezhin, O. V. Zakharova // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління. - 2014. - № 779. - С. 228-233.

15. Збитки від атаки вірусу Petya.A у світі сягають 8 мільярдів доларів – експерт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/science/2003241-zbitki-vid-ataki-virusu-petyaa-syagayut-8-milyardiv-dolariv-ekspert.html>.

16. Ifinedo, P. Socio-Economic Correlates of Information Security Threats and Controls in Global Financial Services Industry: An Analysis / P. Ifinedo // International Journal of Information Systems in the Service Sector. – 2015. – Vol. 7. – Iss.2. – pp. 54-70.

17. Ioannidis, C. Information security trade-offs and optimal patching policies / C. Ioannidis, D. Pym, J. Williams // European Journal of Operational Research. – 2016. – Vol. 216. – Iss. 2. – pp 434-444.

18. Chu A.M.Y. Development and validation of instruments of information security deviant behavior / A.M.Y. Chu, P. Y.K. Chau // Decision Support Systems. – 2014. – Vol. 66. – pp. 93-101.

Received for publication 03.02.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Hryhoruk, P. M. Conception of modeling the system of ensuring financial economic security / P. M. Hryhoruk, N. A. Khrushch, O. V. Chuniak // Науковий вісник Полісся. – 2019. – № 1 (17). – С. 158-165.

Григорук Павло Михайлович доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри автоматизованих систем і моделювання в економіці, Хмельницький національний університет; <https://orcid.org/0000-0002-2732-5038>; ResearcherID: P-8357-2017; SPIN-код: 8488-0649; E-mail: hryhoruk@khnu.km.ua;

Hryhoruk Pavlo Mykhailovych Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Automated Systems and Modeling in Economics, Khmelnytsky National University; <https://orcid.org/0000-0002-2732-5038>; ResearcherID: P-8357-2017; SPIN-code: 8488-0649; E-mail: hryhoruk@khnu.km.ua;

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

- Хрущ Ніла Анатоліївна** доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Хмельницький національний університет;
<https://orcid.org/0000-0002-9930-7023>;
ResearcherID: P-6748-2017;
SPIN-код: 9535-3831;
E-mail: khushch@khnu.km.ua;
- Khrushch Ніла Анатоліївна** Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance, Khmelnytsky National University;
ResearcherID: P-6748-2017;
SPIN-code: 9535-3831;
E-mail: khushch@khnu.km.ua;
- Чуняк Ольга Валеріївна** аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Хмельницький національний університет;
<https://orcid.org/0000-0003-3045-5981>;
ResearcherID: E-6563-2019;
SPIN-код: 5468-6094;
E-mail: ov.chuniak@gmail.com;
- Chuniak Olha Valeriivna** Postgraduate student at the Department of Finance, Banking and Insurance, Khmelnytsky National University;
<https://orcid.org/0000-0003-3045-5981>;
ResearcherID: E-6563-2019;
SPIN-code: 5468-6094;
E-mail: ov.chuniak@gmail.com.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК 657.92

UDC 657.92

В. Г. Суржик, к. е. н., доцент

V. G. Surzhyk, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КВІНТЕСЕНЦІЇ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

MODERN APPROACHES TO THE DETERMINATION OF ECONOMIC QUINTUMENESS OF FORENSIC ACCOUNTING EXPERTISE IN UKRAINE

Актуальність теми дослідження. У зв'язку із широким застосуванням судово-бухгалтерської експертизи виникає потреба у визначенні її економічної квінтесенції.

Постановка проблеми. Відповідно до процесуального законодавства більшість питань економічного характеру, необхідність вирішення яких стоїть перед слідчими або судовими органами, вирішуються шляхом проведення судово-бухгалтерських експертиз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання судово-бухгалтерської експертизи знайшли відображення у працях: М. Т. Білухи, М. І. Камлика, В. О. Шевчука; Т. М. Арзуманяна, Г. А. Атанесяна, А. М. Бєлова, Б. А. Бор'яна, Н. Г. Гаджиева, Т. М. Дмитрієнка.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Результати попередніх досліджень не розкрили економіко-правову квінтесенцію судово-бухгалтерської експертизи.

Постановка завдання. Головним завданням цієї роботи є розкриття економічної квінтесенції судово-бухгалтерської експертизи з позиції бухгалтерського обліку.

Виклад основного матеріалу. Історично склалося так, що судово-бухгалтерська експертиза застосовувалась в окремих випадках і слугувала інструментом підтвердження чи спростування складу економічного злочину. Особливістю цього процесу при вивченні обставин господарських спорів і економічних злочинів є необхідність використання не лише юридичних, але й спеціальних економічних, зокрема бухгалтерських, знань.

Серед їх сукупності в процесі розслідування найважливішими стають знання з бухгалтерського обліку, економічного аналізу, господарського контролю.

Висновки. Дослідження економічних основ та практичного застосування дало підстави стверджувати, що судово-бухгалтерська експертиза - дослідження експертами із професійними знаннями бухгалтерського обліку бухгалтерських документів, звітності, що проводиться в ході досудових слідчих дій і судових процесів та є наслідком конфліктних ситуацій господарської діяльності підприємства та інституційного середовища навколо нього.

Ключові слова: судово-бухгалтерська експертиза; експерт-бухгалтер; судовий експерт; бухгалтерський облік.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-166-172

Urgency of the research. Due to the wide application of forensic accounting expertise, there is a need to determine its economic quintessence.

Target setting. In accordance with the procedural law, most of the issues of an economic nature, the need to address investigators or judicial authorities are resolved by conducting forensic accounting examinations.

Actual scientific researches and issues analysis. Some issues of forensic accounting were reflected in the works by M. T. Bilukha, M. I. Kamlik, V. O. Shevchuk, T. M. Arzumanyan, G.A. Atanesyan, A.M. Belov, B. A. Borian, N. G. Gadzhiev, T. M. Dmitryenko.

Uninvestigated parts of general matters defining. The results of previous studies did not reveal the economic and legal quintessence of forensic accounting expertise.

The research objective. The main task of this work is to disclose the economic quintessence of forensic accounting from the standpoint of accounting.

The statement of basic materials. Historically, forensic accounting expertise was used in individual cases and served as a tool for confirming or refuting the composition of an economic crime. The peculiarity of this process in studying the circumstances of economic disputes and economic crimes is the need to use not only legal but also special economic, in particular, accounting, knowledge.

Among their totality in the process of investigation, the most important are knowledge of accounting, economic analysis, economic control.

Conclusions. The study of economic fundamentals and practical application has made it possible to state that forensic accounting expertise is the study of experts with professional knowledge of accounting documents, reporting conducted in pre-trial investigations and litigation and is the result of conflict situations of the economic activity of the enterprise and the institutional environment around him.

Keywords: forensic accounting; expert-accountant; forensic expert; bookkeeping accounting.

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку України більшість вчених і практиків оперують поняттям «судово-бухгалтерська експертиза», яке дублює загальне поняття судової експертизи в Законі України «Про судову експертизу». Відтак у зв'язку із широким застосуванням судово-бухгалтерської експертизи виникає потреба у визначенні її економіко-правової квінтесенції в ринкових умовах господарювання.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Постановка проблеми. На сучасному етапі все більшого значення набуває судово-бухгалтерська експертиза в практиці кримінального, цивільного та арбітражного процесу. Останнім часом особливо часто необхідне застосування судово-бухгалтерської експертизи у справах податкових спорів і спорів про виконання зобов'язань сторонами цивільно-правових угод. Відповідно до процесуального законодавства більшість питань економічного характеру, необхідність вирішення яких стоїть перед слідчими або судовими органами, вирішуються шляхом проведення судово-бухгалтерських експертиз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у формування теоретичних та організаційно-практичних засад судово-бухгалтерської експертизи здійснили вчені економічного напрямку. Окремі питання теорії, організації та методики судово-бухгалтерської експертизи знайшли відображення у працях вітчизняних вчених: М. Т. Білухи, М. І. Камлика, В.О. Шевчука; зарубіжних вчених: Т. М. Арзуманяна, Г. А. Атанесяна, А. М. Белова, Б. А. Бор'яна, Н. Г. Гаджиева, Т. М. Дмитрієнко, С. Ф. Іванова, М. М. Ласкіна, І. Л. Петрухіна, В. Д. Понікарова, П. Ю. Пошюнаса, О. М. Ромашова, С. П. Фортинського, С. Г. Чаадаєва, В. В. Шадріна, О. Р. Шляхова. Не применшуючи важливості напрацювань згаданих вчених, необхідно зазначити, що вони розглядають судово-бухгалтерську експертизу як складову економічної експертизи.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. В нормативно-правових актах України, які є чинними, не має визначення судово-бухгалтерської експертизи, а розглядається судова експертиза, її підвид - судово-економічна експертиза та вказується, що в свою чергу, її складовою є судово-бухгалтерська експертиза. Більшість наукових досліджень повторюють законодавство, а частина вважає, що судово-бухгалтерська експертиза - це дослідження фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, яке в межах чинного законодавства здійснюється особою, котра володіє спеціальними знаннями в галузі бухгалтерського обліку (експертом - бухгалтером), з метою надання висновку стосовно кола питань, поставлених органами попереднього слідства чи суду. Таким чином результати попередніх досліджень не розкрили економіко-правову квінтесенцію судово-бухгалтерської експертизи.

Постановка завдання. Головною метою цієї роботи є розкриття економічної квінтесенції (сутності) судово-бухгалтерської експертизи з позиції бухгалтерського обліку.

Виклад основного матеріалу. Історично склалося так, що судово-бухгалтерська експертиза застосовувалась в окремих випадках і слугувала інструментом підтвердження чи спростування складу економічного злочину. Особливістю цього процесу при вивченні обставин господарських спорів і економічних злочинів є необхідність використання не лише юридичних, але й спеціальних економічних, зокрема бухгалтерських, знань.

Серед їх сукупності в процесі розслідування найважливішими стають знання з бухгалтерського обліку, економічного аналізу, господарського контролю. Враховуючи, що інформація про господарські операції, які задокументовані та вартісно оцінені, підлягає відображенню в бухгалтерському обліку, то при розгляді правопорушень економічного напрямку об'єктом дослідження виступають саме дані бухгалтерського обліку. Бухгалтерські документи підлягають дослідженню з точки зору виявлення протиправної діяльності та отримання інформації про відхилення в діяльності підприємства. Після відображення викривлених даних первинних документів в облікових регістрах та звітності можна говорити про наявність ознак правопорушень у всій системі бухгалтерського обліку. Отже, облікова система є джерелом інформації про вчинення суб'єктами господарювання правопорушень економічного характеру.

Зважаючи на це, актуальним є питання щодо порядку застосування облікових даних при розгляді та розслідуванні правопорушень економічного характеру. Актуальність цього питання посилюється тим, що знання бухгалтерського обліку та порядку його застосування у ході здійснення контрольних функцій є спеціальними для суб'єктів, до компетенції яких входить розгляд та розслідування таких справ. Специфіка цих знань для працівників правоохоронних органів полягає, насамперед, в умінні розпізнати в бухгалтерській інформації ознаки протиправної діяльності.

Знання з бухгалтерського обліку, господарського контролю, економічного аналізу для суддів і працівників правоохоронних органів є спеціальними. Зазвичай, термін "спеціальні" вживають для позначення професійних знань, якими оперує експерт і які не належать до загальновідомих, аку-

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

мульованих у повсякденному, життєвому досвіді людини, а також не є правовими. Основний акцент у визначенні "спеціальні" робиться на те, що спеціальними є знання, які отримані в результаті професійної підготовки і досвіду заняттям певною діяльністю. Потреба в спеціальних знаннях у процесі розслідування чи розгляду справ у більшості випадків визначається на погляд суду або слідчого. Вони, як правило, залучають до процесу розслідування фахівців, які мають спеціальні для юриспруденції знання, для забезпечення об'єктивності та повноти розслідування обставин певної справи. Проте такі дії є не просто бажанням або небажанням суб'єкта розслідування - це необхідність, особливо коли спеціальних знань слідчому чи судді не вистачає. Залучення фахівців зі спеціальними знаннями необхідне для забезпечення справедливості в суспільстві, дієвості закріпленого Конституцією положення, що всі громадяни й суб'єкти господарювання рівні, але кожен із них зобов'язаний суворо й неухильно дотримуватися законодавчих актів, призначених регулювати суспільні відносини - для забезпечення й охорони порядку, який є основою стабільного й постійного розвитку будь-якої країни. Разом з тим використання спеціальних знань в цивільному або кримінальному процесі повинне відповідати певним критеріям:

- вони повинні регулюватися нормою права (матеріального або професійного), що містить спеціальні елементи у визначеній формі;
- рівень розвитку цих спеціальних наукових знань дозволяє використовувати їх для практичних цілей (професійної оцінки спеціальних елементів);
- наявність об'єктивного зв'язку між способом застосування визначених спеціальних наукових знань і юридичною ціллю їх використання.

Таким чином, спеціальні знання - це завжди наукові знання не правового характеру, в житті використовуються прикладні методики, необхідні для досягнення визначених юридичних цілей. При виникненні потреби в знаннях з бухгалтерського обліку, економічного аналізу і господарського контролю судом або правоохоронними органами в процесі розслідування чи розгляду справи, можуть запрошуватися бухгалтери підприємств, організацій і установ у ролі спеціалістів, призначатися ревізії, аудит, судово-бухгалтерська експертиза. Причому суд і правоохоронні органи віддають перевагу саме останній з наведених форм використання спеціальних знань. Використання судово-бухгалтерською експертизою деяких способів і прийомів господарського контролю та її зв'язок з бухгалтерським обліком стали причиною того, що судово-бухгалтерську експертизу часто не відрізняють від ревізії (особливо, тієї, що проводиться за призначенням правоохоронних органів) і аудиту, а також нерідко відносять до методів господарського контролю. Проте, судово-бухгалтерську експертизу не можна вважати методом господарського контролю.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV7 бухгалтерський облік – процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень. Сутність обліку полягає в обслуговуванні потреб суспільства, зокрема у штучно створеній системі для відображення господарської діяльності з метою контролю майна, процесів та зобов'язань [9, с. 84]. Призначення бухгалтерського обліку як в межах окремого підприємства, так і на державному рівні розкривається через функції, які він виконує в господарському житті. При розгляді правопорушень економічного напрямку знаходить застосування така функція бухгалтерського обліку, як правовий захист суб'єктів господарювання [5, с. 43]. Вона реалізується шляхом документального оформлення матеріальної відповідальності та правильного документального оформлення кожної господарської операції. Ця функція в правоохоронній та судовій практиці є юридичним і економічним забезпеченням господарських відносин, що сприяє захисту інтересів суб'єктів господарювання. Н.М. Малюга зазначає, що кожна господарська операція виступає юридичним актом, що включає зобов'язання і права особи, яка отримала щось [6, с. 115]. Однак враховуючи, що функції бухгалтерського обліку реалізуються у судовому процесі через проведення судово-бухгалтерської експертизи, не слід ототожнювати бухгалтерський облік і експертизу та визначати судово-бухгалтерську експертизу як особливу форму застосування бухгалтерського обліку. На цьому наголошує і О.М.Ромашов, а саме, що принципову відмінність бухгалтерського обліку і судово-бухгалтерської експертизи можна побачити у відмінності завдань, обов'язків та прав го-

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

ловного бухгалтера підприємства, установи, організації і судового експерта-бухгалтера. Основними завданнями головного бухгалтера є: забезпечення організації бухгалтерського обліку і контроль за раціональним, економним використанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Такі завдання не вирішує експерт-бухгалтер [10, с. 19-21]. І. А. Каштанова зазначає, що об'єднання бухгалтерським обліком інформаційного та контрольного аспектів дозволяє говорити про наявність у нього захисних функцій, які проявляють себе при взаємодії господарської діяльності з протиправною [5, с. 21-22]. Експертиза, що проводиться в процесі розслідування цивільної чи кримінальної справи, коли встановлення обставин її здійснення потребує спеціальних знань, набуває процесуальних ознак і є складовою досудового розслідування. Для того, щоб чітко визначити сутність та особливості судово-бухгалтерської експертизи, необхідно, насамперед, з'ясувати зміст самого поняття «експертиза». Так, наприклад, у тлумачну словнику [8], експертиза – це дослідження якої-небудь справи, якогось питання з метою формування правильного висновку, надання правильної оцінки відповідному явищу. З точки зору бухгалтерського обліку експертиза – це аналіз, дослідження, що проводяться залученими спеціалістами (експертами), експертною комісією, які завершуються підготовкою та видачею акту, висновку, в окремих випадках – сертифікату якості, відповідності [1]. Відповідно до юридичної точки зору [13], експертиза (франц. *expertise*, від лат. *expertus* – досвідчений, випробуваний) – вивчення, перевірка, аналітичне дослідження, кількісна чи якісна оцінка висококваліфікованим фахівцем, установою, організацією певного питання, явища, процесу, предмету, які вимагають спеціальних знань у відповідній сфері суспільної діяльності. У Законі України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-12 у статті 1 визначено, що «судова експертиза - це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [14]. Проте такі вчені як Т. М. Дмитрієнко, М. І. Камлик, І. А. Каштанова, Л. П. Климович, А. А. Толкаченко, судово-бухгалтерську експертизу прирівнюють до судової бухгалтерії і визначають як спеціальну комплексну дисципліну, що знаходиться на межі економічної та юридичної галузей знань, яка займається дослідженням та розробкою теоретичних й практичних питань використання спеціальних бухгалтерських знань в юридичній практиці. Так, С. Г. Чаадаєв пише, що «судово-економічні експертизи є практичним пізнанням фактичних даних, що відносяться до економічної і соціальної діяльності організацій, що здійснюються на основі використання спеціальних економічних знань» [11]. Найбільш повне визначення дається в роботі М. В. Чадіна, який визначає судово-економічну експертизу як процесуально врегульовану діяльність по застосуванню спеціальних знань в галузі економіки, бухгалтерського обліку, фінансів та кредиту в формі здійснення досліджень і дачі висновку експертом-економістом з питань, поставлених перед ним судом, суддею, органом дізнання, особою, яка провадить дізнання, слідчим або прокурором, з метою встановлення обставин, що підлягають доказуванню по конкретній справі [12]. Г. Г. Мумінова-Савіна надає таке визначення: «Судово-бухгалтерська експертиза – це дослідження фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, яке в межах чинного законодавства здійснюється особою, котра володіє спеціальними знаннями в галузі бухгалтерського обліку (експертом-бухгалтером), з метою подання висновку стосовно кола питань, поставлених органами дізнання, попереднього слідства чи суду. Таким чином, судово-бухгалтерська експертиза - це процесуальна дія» [7, с. 38]. Відтак, судово-бухгалтерська експертиза розглядає наслідки конкретних ситуацій не тільки господарської діяльності, але й взаємовідносини підприємств з інституційним середовищем з приводу його інтеграції в соціально-економічному просторі.

Отже, на основі аналізу різних точок зору можна запропонувати наступне визначення: судово-бухгалтерська експертиза – дослідження експертами із професійними спеціальними знаннями бухгалтерського обліку, бухгалтерських документів, реєстрів, оперативної, статистичної, фінансової звітності, що проводиться в ході досудових слідчих дій і судових процесів та є наслідком конфліктних ситуацій господарської діяльності підприємства та інституційного середовища навколо нього. Метою призначення судово-бухгалтерської експертизи слідчим або судом є встановлення фактичних обставин справи, які неможливо з'ясувати без застосування спеціальних (для юридичної сфери) знань. В цьому випадку судово-бухгалтерська експертиза може ста-

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

ти одним із засобів захисту фізичних осіб і суб'єктів господарювання від необґрунтованого обвинувачення в здійсненні злочину та захисту їх інтересів у господарських спорах. У зв'язку з тим, що судово-бухгалтерська експертиза є процесуальною дією, то вона може призначатися та проводитися лише в процесі розслідування слідчим або суддею кримінальної або цивільної справи. В сучасних економічних умовах господарювання виникає потреба комплексного використання правових та економічних знань для успішного вирішення економічних спорів та розкриття злочинів економічного характеру (Рис. 1).

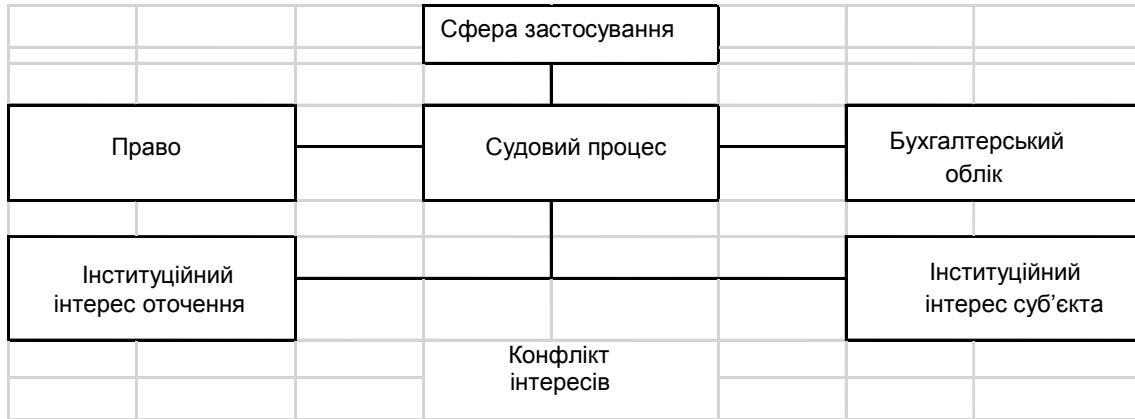

Рис. 1. Економіко-правова квінтесенція судово-бухгалтерської експертизи

Як зазначає В. М. Жук, судово-бухгалтерською експертизою повинні займатися сертифіковані фахівці мобільних наукових установ, адже це відповідає умовам розвитку вітчизняного інституційного середовища й науки [2, с. 414].

Необхідність судово-бухгалтерської експертизи обумовлена тим, що слідчі часто зазнають труднощів у виявленні викривлення фактів економічної діяльності підприємства і порушень фінансової дисципліни, що викликали матеріальні збитки для підприємства. Важливим засобом отримання доказів по багатьох кримінальних і цивільних справах про порушення і зловживання є судово-бухгалтерська експертиза. Кваліфікований висновок експерта-бухгалтера сприяє встановленню об'єктивної істини і винесенню справедливого судового рішення. Судово-бухгалтерська експертиза виступає формою контролю обґрунтованості проведених раніше ревізій, перевірок, аудиту, а також підтвердження даних іншої інформації представленої сторонами для встановлення фактичних відомостей господарської діяльності. Судово-бухгалтерська експертиза не є формою економічного контролю в чистому вигляді, і її мета є формою використання спеціальних знань у судочинстві, регламентованих процесуальним законодавством. Підставою для призначення судово-бухгалтерської експертизи є такі обставини справи, для правильної оцінки яких слідчим або судом необхідний висновок експерта-бухгалтера. Загальна місія судово-бухгалтерської експертизи - довести або спростувати, чи належать до сфери економічної діяльності обставини, які, як правило, виражаються в заподіянні великої шкоди громадянам, організаціям, підприємствам або державі або пов'язані з отриманням доходу у великому розмірі? При цьому в ході експертизи встановлюється не стільки розмір цього збитку або доходу, скільки невідповідність між відображеними в документах економічних даних.

Висновок. В чинному законодавстві не має визначення судово-бухгалтерської експертизи, розглядається судова експертиза та розглядається її підвид - судово-економічна експертиза та вказується, що її складовою є судово-бухгалтерська експертиза. Більшість наукових досліджень повторюють законодавство, а частина вважає, що судово-бухгалтерська експертиза - це дослідження фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, яке в межах чинного законодавства здійснюється особою, котра володіє спеціальними знаннями в галузі бухгалтерського обліку (експертом - бухгалтером), з метою надання висновку стосовно кола питань, постав-

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

лених органами попереднього слідства чи суду. Таким чином результати попередніх досліджень не розкрили економіко-правову квінтесенцію судово-бухгалтерської експертизи. Поглиблене дослідження правових основ та практичного застосування дало підстави стверджувати, що судово-бухгалтерська експертиза - дослідження експертами із професійними знаннями бухгалтерського обліку бухгалтерських документів, реєстрів, оперативної, статистичної, фінансової звітності, що проводиться в ході досудових слідчих дій і судових процесів та є наслідком конфліктних ситуацій господарської діяльності підприємства та інституційного середовища навколо нього. Таке розуміння економіко-правової сутності дозволяє виділити судово-бухгалтерську експертизу в окремий вид досліджень в економічній науці.

Література

1. Бухгалтерський словник / за ред проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : ПП «Рута», 2001. – 224 с.
2. Жук, В. М. Бухгалтерський облік: шляхи вирішення проблем практики і науки: монографія / В. М. Жук. - К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2012. - 454 с.
3. Жук, В. Н. Основы институциональной теории бухгалтерского учета: монография / В. Н. Жук. - К. : Аграрная наука, 2013. - 408 с.
4. Каштанова, И. А. Судебная бухгалтерия: учебн. пособие для студентов специальности «Правоведение» учреждений, обеспечивающих получение высшего образования / И. А. Каштанова. – Минск : ИВЦ Минфина, 2006. – 132 с.
5. Кірейцев, Г. Г. Розвиток бухгалтерського обліку: теорія, професія, міжпредметні зв'язки: монографія / Г. Г. Кірейцев. – Житомир : ЖДТУ, 2007. – 236 с.
6. Малюга, Н. М. Бухгалтерський облік в Україні: теорія і методологія, перспективи розвитку: монографія / Н. М. Малюга. – Житомир : ЖДТУ, 2005. – 548 с.
7. Мумінова-Савіна, Г. Г. Судово-бухгалтерська експертиза: навч. посібник / Г. Г. Мумінова-Савіна. – К. : КНЕУ, 2003. – 202 с.
8. Новый тлумачний словник у трьох томах / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпущко. - видання друге, виправлене – К. : «АКОНІТ», 2001. – 928 с.
9. Пушкар, М. С. Філософія обліку: монографія / М. С. Пушкар. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 157 с.
10. Ромашов, А. М. Судебно-бухгалтерская экспертиза / А. М. Ромашов. – М. : Юрид. лит., 1985. – 128 с.
11. Чаадаев, С. Г. Судебная бухгалтерия: учебник / Г. Атанесян, С. Остроумов, В. Танасевич, С. Фортинский. - М.: Юрид. лит., 1980. – 320 с.
12. Шадрин, В. В. Теоретические вопросы судебно-бухгалтерской экспертизы / В. В. Шадрин; под ред.: Н. А. Бортник. – Саратов : Изд-во Саратов. гос. акад. права, 2002. – 144 с.
13. Юридична енциклопедія: в 6 томах. 2 том: Д-Й. Довідкове видання / ред. Ю. С. Шемшученко [та ін.]. - К. : «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1999. – 744 с.
14. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

References

1. Butynets, F. F. (Eds.). (2001). *Bukhhalterskyi slovnnyk [Accounting dictionary]*. Zhytomyr: PP «Ruta» [in Ukrainian].
2. Zhuk, V. M. (2012). *Bukhhalterskyi oblik: shliakhy vyrishennia problem praktyky i nauky [Accounting: ways to solve problems of practice and science]*. Kyiv: NNTs «Instytut aharnoi ekonomiky» [in Ukrainian].
3. Zhuk, V. N. (2013). *Osnovy institutsionalnoy teorii bukhhalterskogo ucheta [Fundamentals of institutional accounting theory]*. Kyiv: Agrarnaya nauka [in Russian].
4. Kashtanova, I. A. (2006). *Sudebnaya bukhhalteriya Forensic Accounting*. Minsk: IVTs Minfina [in Russian].
5. Kireitsev, H. H. (2007). *Rozvytok bukhhalterskoho obliku: teoriia, profesia, mizhpredmetni zviiazky [Development of accounting: theory, profession, interpersonal relations]*. Zhytomyr: ZhDTU [in Ukrainian].
6. Maliuha, N. M. (2005). *Bukhhalterskyi oblik v Ukraini: teoriia y metodolohiia, perspektyvy rozvytku [Accounting in Ukraine: Theory and Methodology, Prospects for Development]*. Zhytomyr: ZhDTU [in Ukrainian].
7. Muminova-Savina, H. H. (2003). *Sudovo-bukhhalterska ekspertyza [Forensic accounting expertise]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
8. Yaremenko, V. V., Slipushko, O. M. (Eds.). (2001). *Novyi tлумачnyi slovnnyk u trokh tomakh [New explanatory dictionary in three volumes]*. (2nd ed., rev.). Kyiv: «AKONIT» [in Ukrainian].
9. Pushkar, M. S. (2002). *Filosofiiia obliku [The philosophy of accounting]*. Ternopil: Kart-blansh [in Ukrainian].
10. Romashov, A. M. (1985). *Sudebno-bukhhalterskaya ekspertyza [Forensic Accounting examination]*. Moscow: Yurid. lit [in Russian].
11. Chaadaev, S. G., Atanesyan, G., Ostroumov, S., Tanasevich, V., Fortinskiy, S. *Sudebnaya bukhhalteriya [Forensic Accounting]*. Moscow: Yurid. lit [in Russian].
12. Shadrin, V. V. (2002). *Teoreticheskie voprosy sudebno-bukhhalterskoy ekspertyzy [Theoretical questions of forensic accounting]*. N. A. Bortnik (Eds.). Saratov: Izd-vo Sarat. gos. akad.prava [in Russian].
13. Shemshuchenko, Yu. S., et al. (Eds.). (1999). *Yurydychna entsyklopediia. Tom 2. D-I. Dovidkove vydannia [Legal Encyclopedia. Vols. 2. D-I. Reference edition]*. Kyiv: «Ukrainska entsyklopediia» imeni M.P. Bazhana [in Ukrainian].
14. Zakon Ukrainy "Pro sudovu ekspertyzu": vid 25.02.1994, № 4038-XII [Law of Ukraine "On forensic examination" from 25.02.1994, № 4038-XII]. (n.d.). [zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> [in Ukrainian].

Надійшла 19.03.2019

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Бібліографічний опис для цитування :

Суржик, В. Г. Сучасні підходи щодо визначення економічної квінтесенції судово-бухгалтерської експертизи в Україні / В. Г. Суржик // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 166-172.

Суржик Вячеслав Геннадійович	кандидат економічних наук, доцент, старший судовий експерт сектору економічних досліджень, Чернігівський Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України; https://orcid.org/0000-0003-3683-7876 ; ResearcherID: H-8412-2014; SPIN-код: 2681-7028; E-mail: vgs1@ukr.net;
Surzhyk Vyacheslav Gennadievich	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Senior Judicial Expert in the Economic Research Sector, Chernihiv Scientific-Research Experimental Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine; https://orcid.org/0000-0003-3683-7876 ; ResearcherID: H-8412-2014; SPIN-code: 2681-7028; E-mail: vgs1@ukr.net.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

UDC 336.712:[336.1:352](438)

УДК 336.712:[336.1:352](438)

A. Pawlik, Professor of Economics,
Doktor Habilitowany**А. Павлик**, професор економічних наук,
доктор хабілітований**BANK SPÓŁDZIELCZY
(COOPERATIVE BANK)
AS A GUARANTOR OF THE STABILISATION
OF THE LOCAL FINANCIAL SYSTEM¹****БАНК SPÓŁDZIELCZY
(КООПЕРАТИВНИЙ БАНК)
ЯК ГАРАНТ СТАБІЛІЗАЦІЇ МІСЦЕВОЇ
ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ**

Urgency of the research. One of the most essential sources of supporting regional and local development is the banking system.

Target setting. The study presented describes cooperative banking, represented by Bank Polskiej Spółdzielczości S.A. and Bank Spółdzielczy w Kielcach. The use of the statistical data analysis method allowed to demonstrate the strong position of cooperative banking in the market, fostering regional and local development.

Actual scientific researches and issues analysis. The foundations for the modern cooperative banking sector were laid by cooperative financial organisations functioning more than 150 years ago [Pawlik, 2017, s. 152]. Its history is connected with difficulties faced in the period of partitions, work at the foundations after the end of World War I and Poland's regaining its national independence.

Uninvestigated parts of general matters defining. At present, cooperative banking functions as a result of the adoption by the Sejm of the Republic of Poland on 7 December 2000 of the act on the functioning of cooperative banks, their associations and associating banks, which ensured new legal conditions for the functioning of the sector².

The research objective. The article formulates the hypothesis that nowadays activities of cooperative banks will contribute to regional and local development.

The statement of basic materials. One of the most essential sources of supporting regional and local development is the banking system. This system can guarantee the stabilisation of the local financial system. By supporting the development of regional and local entrepreneurship through loans, investment activities of the banks and financial and investment consulting, it will determine the identity of the region concerned.

Conclusions. The use of the statistical data analysis method allowed to demonstrate the strong position of cooperative banking in the market, fostering regional and local development.

Keywords: cooperative bank; local and regional development; financial system.

DOI: 10.25140/2410-9576-2019-1(17)-173-179

Urgency of the research. One of the most essential sources of supporting regional and local development is the banking system. This system, especially cooperative banks, can foster regional and local

Актуальність теми дослідження. Одним з найважливіших джерел підтримки регіонального та місцевого розвитку є банківська система.

Постановка проблеми. Представлене дослідження описує кооперативну банківську діяльність, яку представляють Bank Polskiej Spółdzielczości S.A. та Bank Spółdzielczy w Kielcach. Використання методу аналізу статистичних даних дозволило продемонструвати сильні позиції кооперативного банкіну на ринку, сприяючи регіональному та місцевому розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи сучасного кооперативного банківського сектора закладені кооперативними фінансовими організаціями, що функціонували більше 150 років тому [Павлик, 2017, с. 152]. Її історія пов'язана з труднощами, з якими зіткнулися в період перегородок, роботі на фундаментах після закінчення Першої світової війни і повернення Польщі національної незалежності.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. В даний час кооперативна банківська діяльність функціонує в результаті прийняття Сеймом Республіки Польща 7 грудня 2000 року закону про функціонування кооперативних банків, їх асоціацій та асоціативних банків, що забезпечило нові правові умови функціонування сектору.

Постановка завдання. У статті сформульована гіпотеза про те, що нині діяльність кооперативних банків сприятиме регіональному та місцевому розвитку.

Виклад основного матеріалу. Одним з найважливіших джерел підтримки регіонального та місцевого розвитку є банківська система. Ця система може гарантувати стабілізацію місцевої фінансової системи. Підтримуючи розвиток регіонального та місцевого підприємництва за рахунок позик, інвестиційної діяльності банків та фінансового та інвестиційного консалтингу, вона визначатиме ідентичність регіону.

Висновки. Використання методу аналізу статистичних даних дозволило продемонструвати сильні позиції кооперативного банкіну на ринку, сприяючи регіональному та місцевому розвитку.

Ключові слова: кооперативний банк; місцевий та регіональний розвиток; фінансові системи.

¹ JKU Prof. dr hab. Andrzej Pawlik, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

² Act of 7 December 2000 on the functioning of cooperative banks, their associations and associating banks, Journal of Laws no. 119, Item 1252, as amended

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

development through loans, investment activities of the banks and financial and investment consulting. The financing of the agri-food sector ranks among the most important activities of cooperative banks.

Target setting. The study presented describes cooperative banking, represented by Bank Polskiej Spółdzielczości S. A. and Bank Spółdzielczy w Kielcach. The use of the statistical data analysis method allowed to demonstrate the strong position of cooperative banking in the market, fostering regional and local development.

Actual scientific researches and issues analysis. The foundations for the modern cooperative banking sector were laid by cooperative financial organisations functioning more than 150 years ago [Pawlik, 2017, s. 152]. Its history is connected with difficulties faced in the period of partitions, work at the foundations after the end of World War I and Poland's regaining its national independence. The post-war period was difficult for cooperative banking it was supposed to fulfil obligations imposed by the state in accordance with central plans implemented. All that changed in 1989, cooperative banks regained their autonomy and, at the same time, became exposed to competition in the market. The collapse of 131 cooperative banks was followed by a period of mergers, building and making responsible steps in the new reality. Cooperative banking underwent various reorganisations coordinated – pursuant to statutory provisions – by BGŻ, executing tasks arising from previously concluded association agreements, supporting organisational activities and granting financial aid to associated cooperative banks. An attempt at consolidating the sector proved to be unsuccessful as regional and cooperative banks refused to fully accept the concept of the functioning of BGŻ S.A. as a national bank. Conflicting interests and expectations prevented the final approval of an association agreement.

Uninvestigated parts of general matters defining. At present, cooperative banking functions as a result of the adoption by the Sejm of the Republic of Poland on 7 December 2000 of the act on the functioning of cooperative banks, their associations and associating banks, which ensured new legal conditions for the functioning of the sector³. The provisions of the act enabled cooperative and regional banks to voluntarily choose their functioning models and their own development strategies, defined the two-tier structure of the sector. The act laid down capital requirements for associating and cooperative banks, allowed business combinations of associating banks in accordance with the rules arising from the Code of Commercial Partnerships and Companies. As a result of the capital requirements and business combination processes, the number of cooperative banks dropped from 1,612 in 1994 to 680 in 2000. At that time, there were 9 regional banks and 2 associating banks outside the national association structures. 2001 witnessed the first ever business combination of regional banks: Gospodarczy Bank Wielkopolski S.A. in Poznań merged with Bałtycki Banki Regionalny S.A. in Koszalin, and with Pomorsko-Kujawski Bank Regionalny S.A. in Bydgoszcz in the following year. The combinations of regional banks resulted from the fulfilment of the capital requirements imposed by the act of 7 December 2000.

The research objective. Regional and local financial institutions handle flows of EU subsidies for Polish agriculture. In addition, cooperative banking offers the widest range of loans, leases, factoring or insurance for specific farming segments. The article formulates the hypothesis that nowadays activities of cooperative banks will contribute to regional and local development.

The statement of basic materials. After 2002, Poland had a two-tier structure of cooperative banking in three associations: SGB S.A. – Spółdzielcza Grupa Bankowa, BPS S.A. – Bank Polskiej Spółdzielczości and the association of Mazowiecki Bank Regionalny S.A. In 2011, Mazowiecki Bank Regionalny S.A. together with 47 cooperative banks joined SGB S.A. Therefore, since 2012 there have been 2 associations: SGB S.A. with 203 cooperative banks and BPS S.A. with 355 cooperative banks. The share of cooperative banks in the banking sector over time is presented in Tab. 1.

In conditions of transition and market economy adopted, the country's socio-economic development is based on entrepreneurship. Its existence and development arise from entrepreneurial attitudes of individuals who – taking up independent economic activities – show the following traits: the willingness to assume risk, self-confidence, innovation, persistence and consistency in pursuing their goals.

³ Act of 7 December 2000 on the functioning of cooperative banks, their associations and associating banks, Journal of Laws no. 119, Item 1252, as amended

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Entrepreneurship as a form of the activation of local communities particularly concerns farmers as a category of own-account workers. Due to specific characteristics of farm work, farmers are essentially entrepreneurs. Their entrepreneurship is their attitude, lifestyle and livelihood. In the market economy, the stimulation and creation of entrepreneurship is necessary but it encounters a number of barriers.

Table 1

The banking sector in Poland 2007–2016

Type	Number of banks in 2007–2016									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
of bank	61	67	64	67	66	68	67	64	63	61
Commercial banks	61	67	64	67	66	68	67	64	63	61
Associating banks	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2
Cooperative banks	581	579	576	576	574	572	271	565	560	558
	Share in assets of the banking sector (in %)									
Commercial banks	91.7	92.7	92.2	91.7	91.8	91.4	90.8	91.1	91.2	90.7
Associating banks	2.1	1.9	2.0	2.2	2.1	2.2	2.3	2.0	2.0	2.2
Cooperative banks	6.2	5.4	5.8	6.1	6.1	6.4	6.9	6.9	6.8	7.1

Source: www.knf.gov.pl (access: 8.03.2019)

Cooperative banks rank among the most important sources of supporting the development of local entrepreneurship. They can foster local entrepreneurship through loans, investment activities of the banks and financial and investment consulting. The development of rural entrepreneurship by granting loans is supported through activities such as:

- lending targeted at economic operators, including the granting of loans for the following: the development of agri-food processing, small businesses, the extension and modernisation of technical and socio-economic infrastructure, production based on local raw materials, the development of rural tourism and the environmental protection, the development of handicrafts and services, the development of organic food, the development and modernisation of tourism and accommodation facilities, the development of cooperatives and other institutions of the agriculture-related environment and services, the purchase of land and farm expansion, support for and development of labour-intensive crops, the development of horticulture, the development of specialisation, the production of seed, floriculture, the development of innovation;

- the provision of financial services to economic operators, e.g. the maintenance of bank accounts, the provision of financial, settlement and clearance services to economic operators, the provision of services related to municipal budgets;

- the organisation of and the provision of services related to issuing short-term securities and bonds;

- permanent cooperation with the Agency for Restructuring and Modernisation of Agriculture (ARiMR), the Environmental Protection Fund (Fundusz Ochrony Środowiska), labour offices, municipal executive offices, regional development agencies, local development agencies, small business assistance centres, consulting agencies for the purpose of taking up joint financial undertakings with regard to the environmental protection, the development of rural tourism or non-agricultural economic activities.

Investment activities pursued by cooperative banks are oriented towards the following:

- the organisation of banking settlement proceedings and co-participation in the restructuring of entities in the food sector,

- direct capital involvement, especially of cooperative banks, in commercial-law partnerships and companies,

- the provision of services by the banks' leasing and capital firms.

The third orientation of the influence of cooperative banks on entrepreneurship development is related to financial and investment consulting provided to the banks' customers. Consulting can be treated as a separate service supplied irrespective of whether or not the customer concerned uses other products of the bank, or it can be connected with other basic products such as a loan or capital investment. Within consulting services, it is particularly important to indicate the benefits and threats resulting from taking up specific economic activities or making capital investments. Influence on entre-

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

preneurship development can also be exercised by developing in local areas various types of consulting establishments together with local authorities. A particularly important role in this regard is played by institutions supporting small business development. Consulting is inseparably connected with the development of education and training to shape active attitudes among members of local communities, oriented towards entrepreneurship-related actions. In this regard, the task of broader education is performed by local schools, there are also training courses in entrepreneurship and business development organised in collaboration with regional and local authorities. Such training courses can also be arranged in municipal executive offices or in entrepreneurship clubs initiated by local authorities. The role of the municipal executive offices and local authorities is not reduced to organisation measures, it also encompasses a number of other elements of activating local communities. In addition, municipal promotion significantly contributes to supporting local entrepreneurship. The involvement of regional and local authorities in the execution of that task is a determinant of local investment. As a result, the capacity of regional and local authorities determines successful implementation of local projects, primarily entrepreneurship development.

The development of entrepreneurship, including the economic activation of the rural population, is stimulated by the realisation of various objectives:

- economic (the elimination of unemployment, the management of local resources),
- social (increased awareness and membership of the local community),
- structural (improving the agrarian structure, increasing non-agricultural employment).

Entrepreneurship is indispensable to multifunctional rural development. On the one hand, it allows to enhance non-agricultural activities of the population; on the other hand, it influences structural changes. The development of rural entrepreneurship is the basic condition of stimulating rural development and multifunctional management of rural areas. In the strategy for rural areas, the development of local entrepreneurship is a priority task. At the same time, the rural development strategy comprises basic elements such as: regional policy, regional agricultural specialisation policy or policy for improving local government in rural areas.

In the light of the presented interrelations, entrepreneurship constitutes a driving force enabling the stimulation of rural development and offers additional income-earning opportunities other than agricultural income. Despite the declining share of agriculture in favour of non-agricultural activities in multifunctional rural development, the agricultural function matters to the development of entrepreneurship as well. In this regard, apart from the main objective relating to agricultural production, the activities also include various forms of land management, especially concerning land of marginal importance, e.g. intended for forestation, the growing of herbs, wicker or the building of fish ponds. In addition to the agricultural function, agricultural income can be increased by other activities, e.g. fish farming, specialised agricultural production (tobacco growing, floriculture, the growing of ornamental plants, fur-bearing animal farming, apiculture), production activities of small local industrial plants (sawmills, building establishments, woodworking plants), production activities and handicrafts (handicrafts, the cottage industry, the production of wood, leather, metal or wicker accessories), agri-food processing activities (milk, vegetable, fruit, cereal, meat products), service activities (construction, repairs, transport, water supply and sewerage, gas supply, communication services), tourism and recreation activities as well as forestry activities.

Bank Polskiej Spółdzielczości Spółka Akcyjna is seated in Warsaw. It has operated since 1992, initially as Gospodarczy Bank Południowo-Zachodni S.A. seated in Wrocław. Since 27 March 2002, i.e. a merger with five regional banks, it has traded under the business name Bank Polskiej Spółdzielczości S.A. BPS S.A. has a unique business profile as it combines the functions of an associating bank and of a commercial bank. It provides a wide range of services to cooperative banks, at the same time being their business partner and representative. In addition, through a network of 35 establishments, it offers competitive financial products to corporations, small and medium-sized enterprises and individual customers. It specialises in services provided to regional and local authorities, agriculture, the agri-food industry, commerce, handicrafts and tourism. The group of Bank Polskiej Spółdzielczości S.A. is the largest association of cooperative banks in Poland. It comprises 355 associated Cooperative Banks and the BPS Bank. In addition, the BPS bank cooperates with two cooperative banks: Bank

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Spółdzielczy w Brodnicy and Krakowski Bank Spółdzielczy. The group accounts for ca. 64% of the total number of cooperative banks operating in Poland, employing 18,799 persons. As at the end of 2017, the balance-sheet total of the cooperative banks associated with the BPS Bank was nearly PLN 100 billion, whereas the sum of deposits at the Cooperative Banks: almost PLN 80 billion. Every day, the Cooperative Banks from the BPS Group serve more than 6 million customers. With a total of over 2,300 establishments and 2,500 cash points, the BPS group is the leading financial institution in Poland [Waniek, 2017, p. 28]. The BPS group offers financial services in brokerage, factoring, leases, investment funds or debt management. Despite its national coverage, BPS S.A. believes the promotion of regional and local development to be a major task, with the product and pricing policy being adapted to the varied levels of the socio-economic development of specific regions. The main customers of BPS S.A. are small and medium-sized enterprises, regional and local authorities as well as retail banking customers; the bank supports Polish rural areas in adjustments to EU standards. A significant element of its strategy is to foster the creation and development of Polish small and medium-sized entrepreneurship. Bank Polskiej Spółdzielczości S.A. represents the Polish cooperative banking sector through its membership of the Executive Committee of Confédération Internationale des Banques Populaires – CIBP, an international association of cooperative banks from 18 countries worldwide.

A wide range of services provided by the Cooperative Bank are used by customers of varying ages. Starting from the youngest, targeted by a programme constituting an element of developing children's ability to save through school savings banks (*Szkolna Kasa Oszczędności*) to products for seniors preferring traditional forms of banking. The cooperative bank also offers services to young people. It certainly results from the involvement of Bank Spółdzielczy w Kielcach in the organisation of the Economic Knowledge Contest (*Olimpiada Wiedzy Ekonomicznej*). Meetings of the President of the Bank with Contestants and the organisation of the conclusion of the Contest, held at the registered office of the Bank, have been a tradition cultivated for more than a decade.

Recently, there has been a rapid increase in the number of persons using electronic banking services, electronic payments or payment cards. With the launch of the *Rodzina 500+* (*Family 500+*) programme, the bank introduced products such as deposits for the youngest, attracting relatively significant interest. As regards working-age persons and those approaching retirement age, the cooperative bank offers individual pension accounts within the 3rd pillar aimed to systematically save for one's old-age pension. Within the international SWIFT system, the bank performs domestic Western Union transfers. In addition, the bank provides insurance mediation services including life and non-life insurance. The bank also functions in the system of Krajowa Izba Rozliczeniowa (National Clearance Chamber), providing services related to payments as instructed by customers to institutions rendering various services and in the system of online payments facilitating purchases and payments at online stores. In addition, the bank offers modern online banking services and, attracting enormous interest, biometric cash point services or home banking services, i.e. electronic transfer instructions. First of all, Bank Spółdzielczy w Kielcach is an institution close to its customers and ensuring their personal contact with its employees. The bank is a guarantor of the stabilisation and security of the local financial system. Such a high level of credibility required 115 years of honest and reliable work, naturally of all the Bank's establishments, perfectly serving the functioning of local communities. Customers and members of local financial institutions often personally know the employees of Bank Spółdzielczy w Kielcach or members of its Management Board. It is also due to the fact that the Management Board members make sure to educate their employees, based on mutual aid, community consultations and acting in the members' interests.

When describing the activities of the Bank, it must be emphasised that at present Bank Spółdzielczy w Kielcach is a significant operator among cooperative banks in the Świętokrzyskie voivodship and nationwide. Starting as a small bank, it has become one of the fastest growing and operating cooperative banks.

The breakthrough development of the Bank has been observed for the past 20 years. In 1998–2000, there was a merger with 10 other cooperative banks, i.e. the cooperative banks in Morawica, Sobków, Bodzentyn, Małogoszcz, Nagłowice, Nowy Korczyn, Opatów, Dwikozy, Obrazów and Kazimierza Wielka. The Bank is characterised by the following:

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

- proximity – it is the closest to its customers thanks to an extensive network of branches, forms part of the community, understands its customers and speaks their language,
- social engagement – it constitutes part of the socio-economic environment of the local economy; social engagement means investment in the customer as cooperative banks' undertakings are local, small-scale projects,
- solidarity – emphasising the common good of the community.

At present, the Bank operates in the Świętokrzyskie voivodship through the following: the head office, 16 branches and 9 agencies as well as 1 cash service point (Fig. 1).

Fig. 1 Establishment of Bank Spółdzielczy in Kielce in the Świętokrzyskie voivodship. Branches – 16, agencies – 9, cash service points – 1

Source: Author's own study based on data from the Management Board of BS in Kielce

The good financial and economic performance allows to permanently increase own funds, continuously on the rise. Throughout the period of its existence, Bank Spółdzielczy w Kielcach worked for the region, primarily supporting agriculture, handicrafts, private commerce and services as well as small and medium-sized enterprises. Among the products offered by Bank Spółdzielczy w Kielcach, those targeted at the agri-food sector are particularly important. In 2012–2016, there was a decrease in the total amount of loans granted by Bank Spółdzielczy w Kielcach to farmers. Certainly, it resulted from the economic situation in the voivodship, ranking among the weakest in Poland (in 2015, GDP was below 50% of the EU average). In 2012–2016, the amounts reflecting impaired and lost loans were relatively high [Pawlik, 2012, s. 81]. The amounts of investment loans are alarming, even though the bank prepared attractive offers. It may reflect farmers' waiting for overall economic upswing. The still growing deposits of Bank Spółdzielczy w Kielcach show trust in the bank, the key between the bank and its customers. Their increase in 2017 by 10.17% against 2016 and by more than 134% on 2007 confirm that trust.

The level of deposits allows the Bank to develop its lending activity. The employees of Bank Spółdzielczy w Kielcach know their customers, which largely eliminates the lending risk. It also allows to reduce the risk appetite and long-term orientation. Thanks to local roots, the bank anticipates local circumstances and adapts to them. The overall increase in loans is the support and main source of loans granted to households as well as to small and medium-sized enterprises, contributing to the stimulation of local development. In 2017, the amount of loans granted went up by 7.73%, whereas the rise against 2007 was by as much as 122%.

Cooperative banks engage in traditional banking activities, i.e. primarily deposit and loan activities, whereas more risky banking activities are pursued to a lesser extent. One may observe that cooperative banking performs better in periods of downturn in the economy as a whole (e.g. in the period of the 2007–2010 crisis). At such times, commercial banks slow down their lending activities, whereas cooperative banks do not refuse to cooperate with their customers. It makes cooperative banks strong enough to survive in the market.

Cooperative banks operate locally and their strategic customers are small and medium-sized enterprises, individuals as well as regional and local authorities. It can definitely be stated that they are guarantors of the stabilisation and security of local development. Relatively significant diversification reduces the risk assumed by cooperative banks, still subject to double control – by the Polish Financial Supervision Authority and the associating bank. In the event of any distress faced by the

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

bank concerned, the associating group (e.g. BPS) would respond first. For that reason, cooperative banks develop in a secure and sustainable manner.

Conclusions. It must be emphasised that cooperative banks frequently operate in areas not penetrated by commercial banks as those do not find it profitable. Therefore, cooperative banks face the challenge of increasing the group of customers. At present, strategic customers include regional and local authorities, small and medium-sized enterprises and individuals, mostly farmers. Nowadays it is no longer sufficient to maintain one's market share, it must be increased. In order to achieve that objective, it is necessary to attract additional customer groups such as youth, students, city dwellers. It is also necessary to expand the range of products and technological solutions, rely on service quality and competitiveness. Cooperative banks should be active participants in Poland's social and regional policies. Their operations should target small towns and rural areas where the degree of social exclusion is high, which guarantees local development.

References

1. *Dane zespołu analiz i ryzyk* (2017). Kielce: Bank Spółdzielczy [in Polish].
2. *Sprawozdanie finansowe* (2017). Kielce: Bank Spółdzielczy [in Polish].
3. Pawlik, A. (2017). Kredytowe wspomaganie przedsiębiorczości przez banki spółdzielcze. *Myśl ekonomiczna, spółdzielczość, bankowość, samorządność*, 3, 2, 149-160 [in Polish].
4. Pawlik, A. (2012). Innowacyjne działania Banku Spółdzielczego w kształtowaniu warunków rozwoju MŚP. *Bank Spółdzielczy gwarantem stabilizacji i bezpieczeństwa lokalnego systemu finansowego*. A.Pawlik, P.Dziekański (eds.). Kielce: Uniwersytet Jana Kochanowskiego [in Polish].
5. *Strategia zarządzania ryzykiem bankowym w Banku BPS S.A.*, 2017, Załącznik nr 2 do Uchwały Nr 54/01/A/DRF/2017 Zarządu Banku BPS S.A. z dnia 4 grudnia 2017 r. [Appendix no. 2 to Resolution no. 54/01/A/DRF/2017 of the Management Board of BPS S.A. of 4 December 2017]. Warszawa [in Polish].
6. *Sprawozdanie z realizacji Strategii Banku BPS S.A. na lata 2014-2017, 2018*, Zarząd Banku BPS S.A. [Management Board of BPS S.A.]. Warszawa [in Polish].
7. *Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających*, Journal of Laws no. 119, Item 1252 [in Polish].
8. Waniek, M. (2017). *Rośnie wynik finansowy banków*, Bank Wspólnych Sił, Magazyn Grupy BPS, 2. Warszawa [in Polish].

Література

1. *Dane zespołu analiz i ryzyk*, 2017, Bank Spółdzielczy, Kielce.
2. *Sprawozdanie finansowe*, 2017, Bank Spółdzielczy, Kielce.
3. Pawlik A., 2017, *Kredytowe wspomaganie przedsiębiorczości przez banki spółdzielcze, [in:] Myśl ekonomiczna, spółdzielczość, bankowość, samorządność* (eds.), Pawlik A., Szplit A., *Miscellanea Oeconomicae*, no. 3, vol. 2, Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Kielce.
4. Pawlik A., 2012, *Innowacyjne działania Banku Spółdzielczego w kształtowaniu warunków rozwoju MŚP, [in:] Bank Spółdzielczy gwarantem stabilizacji i bezpieczeństwa lokalnego systemu finansowego* (eds.) Pawlik A., Dziekański P., Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Kielce.
5. *Strategia zarządzania ryzykiem bankowym w Banku BPS S.A.*, 2017, Załącznik nr 2 do Uchwały Nr 54/01/A/DRF/2017 Zarządu Banku BPS S.A. z dnia 4 grudnia 2017 r. (Appendix no. 2 to Resolution no. 54/01/A/DRF/2017 of the Management Board of BPS S.A. of 4 December 2017), Warszawa.
6. - *Sprawozdanie z realizacji Strategii Banku BPS S.A. na lata 2014-2017, 2018*, Zarząd Banku BPS S.A. (Management Board of BPS S.A.), Warszawa.
7. *Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających*, Journal of Laws no. 119, Item 1252.
8. Waniek M., 2017, *Rośnie wynik finansowy banków*, Bank Wspólnych Sił, Magazyn Grupy BPS no. 2, Warszawa. - www.knf.gov.pl.

Received for publication 1.03.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Pawlik, A. Bank spółdzielczy (cooperative bank) as a guarantor of the stabilisation of the local financial system / A. Pawlik // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 173-179.

Pawlik Andrzej Professor of Economics, Doktor Habilitowany, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland;
<https://orcid.org/0000-0003-2319-6707>;
 ResearcherID: V-3209-2018;
 E-mail: andrzejp1@vp.pl;

Pawlik Andrzej професор економічних наук, доктор хабілітований, Ян Кохановський університет;
<https://orcid.org/0000-0003-2319-6707>;
 ResearcherID: V-3209-2018;
 E-mail: andrzejp1@vp.pl.

РЕФЕРАТИ

ABSTRACTS

УДК 331.5:351:330.1

Кичко, І. І. Особливості скандинавської моделі регулювання ринку праці / І. І. Кичко, Л. М. Мекшун // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 7-13.

Анотація. Статті показано, що в скандинавській моделі регулювання ринку праці значна роль відводиться державі. Вона відіграє ключову роль, забезпечуючи населення робочими місцями, високими доходами, безкоштовною освітою, охороною здо-ров'я та соціальними виплатами. В скандинавських країнах на нинішньому етапі розвитку збережена соціалізація ринку праці з урахуванням нових економічних реалій та процесів глобалізації. Виділено принципи соціалізації скандинавського ринку праці, які б доцільно було застосувати в Україні на сучасному етапі соціально-економічного розвитку національної економіки. Бібліогр.: 12 назв.

Ключові слова: регулювання; ринок праці; скандинавська модель; соціалізація ринку праці.

УДК 615.012:332.132(477.54)

Козирєва, О. В. Сучасні тенденції та стратегічні напрями реалізації кластерної моделі розвитку фармацевтичної галузі в Україні / О. В. Козирєва, О. І. Гарафоновна, А. В. Яковлев // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 14-25.

Анотація. Проведений аналіз кластерізації саме фармацевтичного сектору в країнах Європейського Союзу продемонстрував, що стабільне економічне зростання суб'єктів фармацевтичної галузі забезпечується завдяки створенню кластерів з метою поєднання зусиль при розробці, виробництві й виведенні на ринок оригінальних лікарських засобів. Табл.: 3. Іл.: 5. Бібліогр.: 17 назв.

Ключові слова: кластер, фармацевтична галузь; регіональний фармацевтичний кластер (РФК); суб'єкт фар-мацевтичної галузі (СФГ).

УДК 35.072+334.722.008.8:[378+001]

Тарасенко, І. О. Особливості реалізації механізму державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти та науки / І. О. Тарасенко, Н. В. Цимбаленко, О. С. Тарасенко // Науковий Вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 26-32.

Анотація. Для підвищення ефективності процесу імplementації проектів державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти в Україні запропоновано послідовність процедур реалізації проектів державно-приватного партнерства; обґрунтовано необхідність удосконалення та розвитку відповідного забезпечення (законодавчого, організаційного, нормативно-правового, кадрового). Іл.: 1. Бібліогр.: 11 назв.

Ключові слова: вища освіта; заклад вищої освіти; державно-приватне партнерство; етапи реалізації механізму державно-приватного партнерства.

УДК 352.07:33.012.334(438)[311.314]

Дзієканські, П. Гравітаційний ефект і просторова диверсифікація конкурентоспроможності комун Свєнтокрзиського воєводства / П. Дзієканські // Науковий Вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 33-40.

Анотація. Метою статті є статистичний аналіз впливу так званого гравітаційного впливу на розвиток конкурентного потенціалу. Аналіз проводився в системі 102 комуни Свєнтокрзиського воєводства. Значення синтетичного показника (за методом без моделі) у 2008 році знаходилося

UDC 331.5:351:330.1

Kychko, I. I. The specifics of the scandinavian model of labor market regulation / I. I. Kychko, L. M. Mekshun // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 1 (17). – P. 7-13.

Abstract. The article defined that in the Scandinavian model of labor market regulation the most significant role is assigned to the state. It plays a key role in providing people with jobs, high incomes, free education, health care and social benefits. In the Scandinavian countries, at the current stage of development, the socialization of the labor market is preserved considering the new economic realities and processes of globalization. The principles of socialization of the Scandinavian labor market, which would be expedient to apply in Ukraine at the present stage of socio-economic development of the national economy, are highlighted. Refs: 12 titles.

Keywords: regulation; labor market; Scandinavian model; the socialization of the labor market.

UDC 615.012:332.132(477.54)

Kozyrieva, O. V. Modern trends and strategic directions of realization of the cluster model for pharmaceutical industry development in Ukraine / O. V. Kozyrieva, O. I. Garafonova, A. V. Yakovlev // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 1 (17). – P. 14-25.

Abstract. The analysis of the clusterization of the pharmaceutical sector in the European Union showed that stable growth of the pharmaceutical industry is achieved through the creation of clusters with the aim of combining efforts in the development, production and marketing of original medicines. Tabl.: 3. Figs.: 5. Refs: 17 titles.

Keywords: cluster; pharmaceutical industry; regional pharmaceutical cluster (RPC); subject of pharmaceutical industry (SPI).

UDC 35.072+334.722.008.8:[378+001]

Tarasenko, I. O. Implementation features of the public-private partnership mechanism in the sphere of higher education and science / I. O. Tarasenko, N. V. Tsymbalenko, O. S. Tarasenko // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 1 (17). – P. 26-32.

Abstract. A series of procedures for implementing public-private partnership projects is proposed to improve the efficiency of implementation of public-private partnership projects in the field of higher education in Ukraine; the necessity of improvement and development of the corresponding support (legislative, organizational, normative-legal, human resources) is substantiated. Figs.: 1. Refs: 11 titles.

Keywords: higher education; higher education institution; public-private partnership; stages of implementation mechanism of public-private partnership.

UDC 352.07:33.012.334(438)[311.314]

Dziekański, P. The gravitational effect and the spatial diversification of the competitiveness of the communes of the Świętokrzyskie voivodeship / P. Dziekański // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 33-40.

Abstract. The aim of the article is a statistical analysis of the impact of the so-called gravitational effect on the development of competitive potential. The analyzes were carried out in the system of 102 communes of the Świętokrzyskie Province. The value of the synthetic measure (according to

в діапазоні від 0,30 до 0,57, а в 2015 році - від 0,30 до 0,59 відповідно. Міра конкуренто-спроможності ґрунтується на відстані в реальному просторі з евклідовою метрикою в межах від 0,52 до 0,79, а в 2015 році з 0,51 до 0,78. Кельце, Буско-Здруй, Моравіца і Сітківка-Нонини були дуже високі. Іл.: 2. Бібліогр.: 21 назв.

Ключові слова: гравітаційний ефект; конкурентоспроможність; синтетичний захід; муніципалітети; Свентокшиське воеводство.

УДК 330.341.1

Гечбая, Б. Основні засади та моделі національної інноваційної системи / Б. Гечбая, Л. Копяурі // Науковий Вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 41-54.

Анотація Альтернативна модель інноваційного розвитку використовується переважно в аграрних країнах, які не мають наукового потенціалу фундаментального і прикладного характеру, не мають багатих запасів сировини, технологій переробки, реалізація яких може стати підґрунтям національної конкурентоспроможності. Таким чином, не тільки фундаментальний і прикладний науковий блок, а й високотехнологічний компонент слабо представлені в такій інноваційній системі. Бібліогр.: 21 назв.

Ключові слова: національна інноваційна система; інституційний аспект; концепція; моделі економічного зростання; центри генерації знань; творчий блок; венчурне фінансування; інноваційна інфраструктура; євроатлантична модель; східно-азійська модель; альтернативна модель, модель потрійної спіралі.

УДК 061.2

Струтинський, В. Б. Формування стратегії та програми розвитку академії інженерних наук України / В. Б. Струтинський, Є. Ю. Сахно, Н. В. Мороз // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 55-65.

Анотація. В роботі розглянуто питання розвитку громадської організації академії інженерних наук України. Визначено, що створення галузевих академій є ще одним кроком інтеграції українського наукового суспільства. Обґрунтовано стратегічні напрямки руху академії для вирішення поставлених задач, зроблені пропозиції щодо інтеграції вітчизняних науковців в світову систему підготовки наукових кадрів. Іл.: 1. Бібліогр.: 5 назв.

Ключові слова: академія інженерних наук України; стратегія; цілі та задачі розвитку.

УДК 351.814.2:344.7

Келемен, М. Застосування методології ситуаційного управління в судовому дослідженні обставин повітряної аварії / М. Келемен // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 66-73.

Анотація. Основним результатом статті є пропозиція розслідування обставин авіаційних аварій у військовій та цивільній авіації. Ми використовуємо засоби аналізу та синтезу, експертний метод з індуктивним методом, заснований на тісних спостереженнях і експериментах / дослідженні на місцевості, в авіаційній практиці. Іл.: 1. Бібліогр.: 24 назв.

Ключові слова: освіта; технології; навчання; військові льотчики.

УДК 314 / 316 : 004 (477)

Перетятко, Ю. М. Результати виконання стратегії розбудови інформаційного суспільства в Україні / Ю. М. Перетятко // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1

the model-free method) in 2008 was in the range from 0.30 to 0.57, and in 2015 from 0.30 to 0.59, respectively. The measure of competitiveness is based on the distance in real space with the Euclidean metric being within the range from 0.52 to 0.79 and in 2015 from 0.51 to 0.78. Kielce, Busko-Zdrój, Morawica and Sitkówka-Nowiny were very high. Figs.: 2. Refs: 21 titles.

Keywords: gravitational effect; competitiveness; synthetic measure; municipalities; Świętokrzyskie province.

UDC 330.341.1

Gechbaia, B. Main blocks and models of the national innovative system / B. Gechbaia, L. Qoqauri // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - № 1 (17). - P. 41-54.

Abstract. Alternative model of innovation development is mostly used in agrarian countries having no scientific potential of fundamental and applied nature, having no rich reserves of raw materials, processing technologies, realized of which may become grounds of national competitiveness. Thus, not only fundamental and applied scientific block, but also high-tech component is weakly represented in such innovation system. Refs: 21 titles.

Keywords: national innovation system; institutional aspect; concept; models of economic growth; centres of knowledge generation; creative block; venture funding; in-novation infrastructure; Euro Atlantic model; East-Asian model; alternative model, the model of triple spiral.

UDC 061.2

Strutinsky, V. B. Formation of strategy and program of development of academy of engineering sciences of Ukraine / V. B. Strutinsky, Ev. Yu. Sakhno, N. V. Moroz // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - № 1 (17). - P. 55-65.

Abstract. The paper considers the development of a public organization of the Academy of Engineering Sciences of Ukraine. It is determined that the establishment of branch academies is another step in integrating the Ukrainian scientific. The strategic directions of the academy movement for solving the tasks set, proposals were made for the integration of domestic scientists into the world system of scientific personnel training were substantiated. Figs.: 1. Refs: 5 titles.

Keywords: Academy of Engineering Sciences of Ukraine; strategy; goals and tasks of development.

UDC 351.814.2:344.7

Kelemen, M. Application of situational management methodology in forensic investigation of air accident circumstances / M. Kelemen // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 1 (17). - P. 66-73.

Abstract. The core output of article is in the proposal of the investigation of air accident circumstances in the military and civil aviation. We use the tools of analysis and synthesis, the expert method with the inductive method based on the close observations and experimentation/investigation in the terrain, in the aviation practice. Figs.: 1. Refs: 24 titles.

Keywords: education; technology; training; military pilots.

UDC 314 / 316 : 004 (477)

Peretiakko, Y. M. Implementation results of the information society development strategy in Ukraine / Y. M. Peretiakko // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 1

(17). – С. 74-77.

Анотація. Основним завданням є моніторинг стану досягнення основних стратегічних цілей з побудови інформаційного суспільства шляхом порівняння планових індикаторів розвитку інформаційного суспільства із фактичними. Порівняно контрольні значення індикаторів розвитку інформаційного суспільства, які визначені в Стратегії із фактичними значеннями міжнародних рейтингів інформаційного суспільства. Табл.: 1. Бібліогр.: 6 назв.

Ключові слова: стратегія; інформаційне суспільство; індикатори розвитку.

УДК 330.101

Якубек, П. Напрями адаптації світового досвіду розвитку вищої освіти в Україні у період становлення інформаційної економіки / П. Якубек, І. В. Шапошникова, К. С. Шапошников // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 78-84.

Анотація. У статті розглянуто та визначено особливості розвитку вищої освіти у країнах світу. Систематизований методологічний підхід до визначення напрямів інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки. Виокремлено напрями адаптації світового досвіду в Україні. Іл.: 1. Бібліогр.: 6 назв.

Ключові слова: вища освіта; розвиток; інформаційна економіка; інновації; державна політика.

УДК 330.341:378.3

Павліщій, Д. О. Розвиток сфери вищої освіти: організаційний та фінансовий аспекти / Д. О. Павліщій, П. Ю. Курмаєв // Науковий вісник Полісся. - 2019. - № 1 (17). - С. 85-92.

Анотація. Проаналізовано сучасну ситуацію в системі вищої освіти України в контексті показників контингенту студентів, обсягів фінансування. Обґрунтовано пропозиції, реалізація яких спрямована на покращення фінансового стану закладів вищої освіти та створення передумов збільшення контингенту студентів. Іл.: 3. Бібліогр.: 14 назв.

Ключові слова: вища освіта; фінанси; регулювання; інформаційна економіка.

УДК 338:465

Даньшина, Ю. В. Направление совершенствования управления системой предоставления административных услуг в Украине / Ю. В. Даньшина // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1(17). – С. 93-102.

Анотація. В статье установлено, что главная проблема демократии в Украине состоит в намеренном игнорировании властями общественных инициатив и не содействии гражданской активности, что критичным образом противоречит принципам демократии. Іл.: 2. Бібліогр.: 13 назв.

Ключові слова: портал; услуга; взаимодействие; система; управление.

УДК 330.56:330.341.1

Волик, М. А. Сучасні тенденції реалізації інвестиційного потенціалу України / М. А. Волик // Науковий вісник Полісся.– 2019. - № 1 (17). – С. 103-109.

Анотація. У статті висвітлені погляди вчених на інвестиційний потенціал, обґрунтовано, що інвестиції є важливим чинником нарощування інвестиційного

(17). - P. 74-77.

Abstract. The main task is to monitor the state of achieving the main strategic goals of information society building by comparing the planned indicators of the information society development with the actual ones. Control values of the indicators of the information society development, which are defined in the Strategy were compared with the actual values of international ratings of the information society. Tabl.: 1. Refs: 6 titles.

Keywords: strategy; information society; development indicators.

UDC 330.101

Yakubek, P. Directions of world experience adaptation of higher education development in Ukraine during the information economics formation / P. Yakubek, I. V. Shaposhnykova, K. S. Shaposhnykov // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 1 (17). - P. 78-84.

Abstract. The peculiarities of the higher education development in the countries of the world are considered and determined in the article. The methodological approach to the definition of innovative development directions of the sphere of higher education in the conditions of the information economy formation are systematized. The directions of world experience adaptation in Ukraine are singled out. Figs.: 1. Refs: 6 titles.

Keywords: higher education; development, information economy; innovation; state policy.

UDC 330.341:378.3

Pawliszczy, D. O. Development of the sphere of higher education: organizational and financial aspects / D. O. Pawliszczy, P. Y. Kurmaiev // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 1 (17). - P. 85-92.

Abstract. The present situation in the system of higher education of Ukraine in the context of student contingent indicators, funding volumes is analyzed. The proposals, which implementation is aimed at improving the financial condition of higher education institutions and creating the prerequisites for increasing student contingent are substantiated. Figs.: 3. Refs: 14 titles.

Keywords: higher education; finances; regulation; information economy.

UDC 338:465

Danshina, Yu. V. The direction for development of the control over the system of administrative services provision in Ukraine / Yu. V. Danshina // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 1 (17). - P. 93-102.

Abstract. The article it has been found that the main problem of democracy in Ukraine is the deliberate ignoring of public initiatives by the authorities and absence of facilitation to activity of citizens. Figs.: 2. Refs: 13 titles.

Keywords: portal; service; interaction; system; control.

UDC 330.56:330.341.1

Volik, M. A. Current trends for implementation of investment potential of Ukraine / M. A. Volik // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 1(17). - P. 103-109.

Abstract. The article outlines the scientists' views on the investment potential. It is substantiated that investments are an important factor in the growth of investment potential. The

потенціалу. Проаналізовано динаміку процесу інвестування в національній економіці, перспективні напрями державного регулювання щодо нарощування інвестиційного потенціалу. Табл.: 2. Іл.: 1. Бібліогр.: 21 назв.

Ключові слова: інвестування; інвестиційний потенціал національної економіки; державне регулювання; капітальні інвестиції.

УДК 330.322; 338.2

Конакова, К. М. Концептуальні засади формування державної інвестиційної політики / К. М. Конакова // Науковий вісник Полісся. – 2019. – № 1 (17). – С. 110-117.

Анотація. У статті проаналізовані мета, цілі, завдання, пріоритетні напрями інвестиційної політики України. У межах пріоритетних напрямів конкретизовано управлінські заходи з підвищення дієвості державної інвестиційної політики України. Табл.: 2. Іл.: 1. Бібліогр.: 9 назв.

Ключові слова: інвестиційна привабливість національної економіки; інвестиційна політика; цілі; завдання; напрями інвестиційної політики.

УДК 639(477.51)

Виговська, В. В. Сучасний стан мисливського господарства Чернігівської області: проблеми та шляхи їх вирішення / В. В. Виговська, В. В. Музика, Е. Б. Малей // Науковий вісник Полісся. – 2019. – № 1 (17). – С. 118-125.

Анотація. У цій статті проаналізовано стан та тенденції розвитку мисливського господарства Чернігівської області. Встановлено, що діяльність мисливських господарств області характеризується нераціональним використанням природних ресурсів та збитковістю. Табл.: 2. Іл.: 2. Бібліогр.: 14 назв.

Ключові слова: мисливське господарство; Чернігівщина; мисливські угіддя; користувачі мисливських угідь.

УДК 338.482.22:641.5:332.055.2

Алешугіна, Н. О. Гастрономічна пропозиція Чернігівщини та напрями її розширення в контексті розвитку в'їзного туризму / Н. О. Алешугіна, О. О. Зеленська // Науковий вісник Полісся. – 2019. – № 1 (17). – С. 126-131.

Анотація. Обґрунтована необхідність створення оригінальної гастрономічної пропозиції Чернігівської області для розвитку в ній в'їзного туризму, визначено сильні та слабкі сторони етнічної української та чернігівської кухні, окреслено специфічні риси кухні Чернігово-Сіверщини, охарактеризовано регіональні гастрономічні бренди, запропоновано напрями розширення гастрономічної пропозиції Чернігівської області. Бібліогр.: 11 назв.

Ключові слова: гастрономічна пропозиція; бренд; туризм; етнічна кухня; регіональні страви.

УДК 330.101

Маргасова, В. Г. Інформаційно-комунікаційна інфраструктура комерціалізації інновацій сфери вищої освіти України / В. Г. Маргасова, Н. В. Ткаленко, Т. Л. Шестаковська // Науковий вісник Полісся. – 2019. – № 1 (17). – С. 132-138.

Анотація. У статті проаналізовано досвід функціонування моделі інформаційно-комунікаційного забезпечення комерціалізації інновацій через створення спінофф компанії. Виявлено проблеми комерціалізації інновацій. Обґрунтовані стратегічні напрями щодо забезпечення розвитку вищої освіти в Україні. Іл.: 1. Бібліогр.: 8 назв.

dynamics of the investment process in the national economy, the perspective directions of the state regulation regarding the increase of the investment potential are analyzed. Tabl.: 2. Figs.: 1. Refs: 21 titles.

Keywords: investment; investment potential of the national economy; state regulation; capital investments.

UDC 330.322; 338.2

Konakova, K. M. Conceptual principles for the formation of state investment policy / K. M. Konakova // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 1 (17). - P. 110-117.

Abstract. The purpose, goals, tasks, priorities of the investment policy of Ukraine are analyzed within the article. Within the priority areas, administrative measures to increase the efficiency of state investment policy of Ukraine are specified. Tabl.: 2. Figs.: 1. Refs: 9 titles.

Keywords: investment attractiveness of the national economy; investment policy; purposes; task; directions of investment policy.

UDC 639(477.51)

Vyhovska, V. V. The modern state of the hunting economy of Chernihiv region: problems and ways of their solution / V. V. Vyhovska, V. V. Muzyka, E. B. Malei // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 1 (17). - P. 118-125.

Abstract. In this article the author analyzes the status and trends of hunting in Chernihiv region. It is established that the activity of the hunting farms of the region is characterized by irrational use of natural resources and unprofitability. Tabl.: 2. Figs.: 2. Refs: 14 titles.

Keywords: hunting economy; Chernihiv region; hunting grounds; users of hunting grounds.

UDC 338.482.22:641.5:332.055.2

Aleshugina, N. O. Gastronomic offer of Chernihiv region and directions of its expansion in the context of the inbound tourism development / N. O. Aleshugina, O. O. Zelenska // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 1 (17). - P. 126-131.

Abstract. The necessity of creation of the original gastronomic offer of Chernihiv region for the development of its inbound tourism is substantiated, the strengths and weaknesses of the ethnic Ukrainian and Chernihiv cuisine are defined, the specific features of the Chernihiv-Sivershchyna kitchen are outlined, the regional gastronomic brands are described, directions of expanding the gastronomic supply of Chernihiv region are proposed. Refs: 11 titles.

Keywords: gastronomic offer; brand; tourism; ethnic cuisine; regional dishes.

UDC 330.101

Marhasova, V. G. Information communication infrastructure of innovations commercialization of higher education in Ukraine / V. G. Marhasova, N. V. Tkachenko, T. L. Shestakovska // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 1 (17). - P. 132-138.

Abstract. The article analyzes the experience of functioning of the model of information communication support for the commercialization of innovations through the creation of a spin-off company. The problems of commercialization of innovations are revealed. The strategic directions for ensuring the development of higher education in Ukraine are grounded. Figs.: 1. Refs: 8 titles.

Ключові слова: вища освіта; інноваційний розвиток; комерціалізація; інформаційно-комунікаційна інфраструктура; центр комерціалізації.

УДК 004.946+378

Михайловська, О. В. Перспективи використання віртуальних технологій у навчальному процесі та практичній діяльності / О. В. Михайловська, А. І. Червинський, Д. П. Фокін // Науковий вісник Полісся. - 2019. - № 1 (17). - С. 139-147.

Анотація. У цій статті ми ви-значаємо різні концепції, такі як моделювання, віртуальна реальність і технології, віртуальні світи та середовища, які можна активно застосовувати на практиці. В статті також досліджено роль моделювання в освіті, бізнесі; історію та переваги технології VR. Табл.: 2. Іл.: 2. Бібліогр.: 22 назв.

Ключові слова: технологія VR; бізнес; освіта; моделювання в освіті.

УДК 336.76:338.46:339.13]-029:6

Шкарлет, С. М. Теоретичні аспекти визначення сутності категорії «Fintech» / С. М. Шкарлет, М. В. Дубина, О. С. Жук // Науковий вісник Полісся. - 2019. - № 1 (17). - С. 148-157.

Анотація. Розглянуто теоретичні положення щодо визначення сутності FinTech як окремої категорії. Досліджено концептуальні засади вже сформованих наукових підходів до трактування її змісту, що дало змогу виділити серед них такі: розгляд FinTech як інноваційних фінансових технологій, що впроваджуються фінансовими установами; дослідження FinTech як окремої галузі національного господарства, яку запропоновано розглядати як сукупність FinTech-установ. Теоретичні положення пізнання сутності FinTech було поглиблено через використання двох категорій: «FinTech-компанія» та «FinTech-установа». Табл.: 2. Бібліогр.: 35 назв.

Ключові слова: FinTech; FinTech-галузь, FinTech-компанія; FinTech-установа; FinTech-послуга; банк; небанківська установа.

УДК 303.09:[338.246+336.02]-047.82

Григорук, П. М. Концепція моделювання системи забезпечення фінансово-економічної безпеки / П. М. Григорук, Н. А. Хрущ, О. В. Чуняк // Науковий вісник Полісся. - 2019. - № 1 (17). - С. 158-165.

Анотація. Представлено опис концептуальних положень щодо моделювання системи забезпечення фінансово-економічної безпеки в контексті вирішення основних завдань. Табл.: 2. Бібліогр.: 18 назв.

Ключові слова: суб'єкт господарювання; фінансово-економічна безпека; концепція; економіко-математичне моделювання.

УДК 657.92

Суржик, В. Г. Сучасні підходи щодо визначення економічної квітесенції судово-бухгалтерської експертизи в Україні / В. Г. Суржик // Науковий вісник Полісся. - 2019. - № 1 (17). - С. 166-172.

Анотація. Історично склалося так, що судово-бухгалтерська експертиза застосовувалась в окремих випадках і слугувала інструментом підтвердження чи спростування складу економічного злочину. Особливістю цього процесу при вивченні обставин господарських спорів і економічних злочинів є необхідність використання не лише юридичних, але й спеціальних економічних, зокрема бухгалтерських, знань.

Keywords: higher education; innovation development; commercialization; information communication infrastructure; commercialization center.

UDC 004.946+378

Mykhailovska, O. V. The prospects of Virtual Reality (VR) technology in educational process and business / O. V. Mykhailovska, A. I. Chervynskiy, D. P. Fokin // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 1 (17). - P. 139-147.

Abstract. In this article we define different concepts such as simulation, virtual reality and technology, virtual worlds and environments that can be actively applied in practice. The article also explores the role of simulation in education, business; history & advantages of VR technology. Tabl.: 2. Figs.: 2. Refs: 22 titles.

Keywords: VR technology; business; education; simulation in education.

UDC 336.76:338.46:339.13]-029:6

Shkarlet, S. M. Theoretical aspects of the determination of the category «Fintech» / S. M. Shkarlet, M. V. Dubyna, O. S. Zhuk // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 1 (17). - P. 148-157.

Abstract. Theoretical positions concerning the definition of the essence of FinTech as a separate category are considered. Conceptual foundations of already formed scientific approaches to the interpretation of its content are explored, which allowed allocating among them the following: consideration of FinTech as an innovative financial technology implemented by the financial one; the study of FinTech as a separate industry of the national economy, which is proposed to be considered as a set of FinTech institutions. Theoretical provisions of the knowledge of the FinTech essence is deepened using two categories: the FinTech-company and the FinTech-institution. Tabl.: 2. Refs: 35 titles.

Keywords: FinTech; FinTech industry, FinTech-company; FinTech-institution; FinTech-service; bank; non-banking institution.

UDC 303.09:[338.246+336.02]-047.82

Hryhoruk, P. M. Conception of modeling the system of ensuring financial economic security / P. M. Hryhoruk, N. A. Khrushch, O. V. Chuniak // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 1 (17). - P. 158-165.

Abstract. A description of the conceptual provisions regarding the modeling of the system of financial economic security in the context of the solution of the main tasks is presented. Tabl.: 2. Refs: 18 titles.

Keywords: business entity; financial economic security; conception; economic mathematical modeling

UDC 657.92

Surzhyk, V. G. Modern approaches to the determination of economic quinteness of forensic accounting expertise in Ukraine / V. G. Surzhyk // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 1 (17). - P. 166-172.

Abstract. Historically, forensic accounting expertise was used in individual cases and served as a tool for confirming or refuting the composition of an economic crime. The peculiarity of this process in studying the circumstances of economic disputes and economic crimes is the need to use not only legal but also special economic, in particular, accounting, knowledge.

Among their totality in the process of investigation, the

Серед їх сукупності в процесі розслідування найважливішими стають знання з бухгалтерського обліку, еко-номічного аналізу, господарського контролю. Іл.: 1. Бібліогр.: 14 назв.

Ключові слова: судово-бухгалтерська експертиза; експерт-бухгалтер; судовий експерт; бухгалтерський облік.

УДК 336.712:[336.1:352](438)

Павлик, А. Банк Spółdzielczy (кооперативний банк) як гарант стабілізації місцевої фінансової системи / А. Павлик // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). - С. 173-179.

Анотація. У статті сформульована гіпотеза про те, що нині діяльність кооперативних банків сприятиме регіональному та місцевому розвитку. Одним з найважливіших джерел підтримки регіонального та місцевого розвитку є банківська система. Ця система може гарантувати стабілізацію місцевої фінансової системи. Підтримуючи розвиток регіонального та місцевого підприємництва за рахунок позик, інвестиційної діяльності банків та фінансового та інвестиційного консалтингу, вона визначатиме ідентичність регіону. Табл.: 1. Іл.: 1. Бібліогр.: 8 назв.

Ключові слова: кооперативний банк; місцевий та регіональний розвиток; фінансові системи.

most important are knowledge of accounting, economic analysis, economic control. Figs.: 1.Refs: 14 titles.

Keywords: forensic accounting; expert-accountant; forensic expert; bookkeeping accounting.

UDC 336.712:[336.1:352](438)

Pawlik, A. Bank spółdzielczy (cooperative bank) as a guarantor of the stabilisation of the local financial system / A. Pawlik // Scientific bulletin Polissia. - 2019. - Vol. 1 (17). - P. 173-179.

Abstract. The article formulates the hypothesis that nowadays activities of cooperative banks will contribute to regional and local development. One of the most essential sources of supporting regional and local development is the banking system. This system can guarantee the stabilisation of the local financial system. By supporting the development of regional and local entrepreneurship through loans, investment activities of the banks and financial and investment consulting, it will determine the identity of the region concerned. Tabl.: 1. Figs.: 1. Refs: 8 titles.

Keywords: cooperative bank; local and regional development; financial system.

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАННЯ РУКОПISУ ДО ЖУРНАЛУ “НАУКОВИЙ ВІСНИК ПОЛІССЯ”

1. Журнал Чернігівського національного технологічного університету “Науковий вісник Полісся” бере до розгляду наукові статті з матеріалами досліджень у галузі Економіки.

2. Мова написання рукопису: українська, англійська, російська.

Стаття подається до розгляду у редакцію українською або російською мовами. Після затвердження статті редакцією до друку у журналі - **обов'язкове надання перекладу статті англійською мовою** (відповідно до п. 2.9. Наказу “Про затвердження порядку формування переліку наукових фахових видань України” від 17.10.2012 р. № 1111).

3. Рукопис статті подається до редакції у формі:

– файлу рукопису, який надсилається на електронну адресу редакції nauk_visn@ukr.net у форматі **“Автор - Назва статті – Номер журналу - рік”**. Приклад оформлення статті наведено у *Додатку 1*. Шаблони див. на сайті.

4. Рукопис супроводжується:

- **зовнішньою рецензією** від доктора економічних наук з зазначенням наукового ступеня рецензента, вченого звання, посади, місця роботи (без скорочень), завіреною печаткою;

- **англомовним перекладом статті**, завіреним фахівцем англійської мови (бюро перекладів або викладачами англійської мови);

- **відомостями про автора (авторів)**, з яким надалі редколегія буде підтримувати стосунки щодо публікації рукопису (окремий файл українською, англійською та російською мовами): прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи (кафедра без скорочень), напрям наукової діяльності, електронна адреса, контактний номер телефону.

За умови відсутності хоча б однієї з наведених вище вимог, редакційний колектив залишає за собою право відмовити автору у прийомі статті.

Пакет документів на розгляд редакції приймається *тільки з електронної адреси автора (співавторів) статті*.

5. Рукопис не має містити заборонених до друку матеріалів, оскільки журнал є відкритим джерелом інформації. За зміст статті та інформаційне наповнення несе відповідальність автор (автори) статті та експерти.

6. Форма подання статті:

- обсяг рукопису повинен складати 18-24 тис. знаків або 10-15 сторінок (як виняток, не більше 40 тис. знаків або 20 сторінок), включаючи рисунки та таблиці;

- кількість співавторів - не більше трьох.

- рукопис повинен мати наскрізну нумерацію сторінок з вільним розміщенням нумерації на аркуші;

- файл **НЕ ПОВИНЕН** мати попередніх версій, заборони на редагування або доступу за паролем, обмеження доступу за системою Microsoft Windows Rights Management Services (RMS);¹

- **формат аркуша** – А4 (210×297), орієнтація сторінки – “книжна”;

- **поля: ліворуч** – 3 см; **праворуч** – 1,5 см; **зверху** – 2 см; **знизу** – 2 см;

- **переплетіння** – 0 см;

- **інтервал між рядками** – 1,5 пт.;

- **інтервал між абзацами «до», «після»** – 0 пт.;

- **відступи «праворуч», «ліворуч»** – 0 пт.;

- **відступ першої строчки** – 1,25 см;

- **рисунки, фотографії, графіки слід вставляти в текст статті як об'єкт**. Положення об'єкту – “в тексті”.

- **рисунки створені у вбудованому у WinWord редакторі рисунків слід подавати, як згруповані об'єкти**.

- **рисунки та таблиці не повинні розривати речення в абзаці, тобто вони мають бути розташовані після того абзацу, в якому на них робиться перше посилання в тексті**.

7. Для текстового матеріалу використовується теперішній час дієслів, за виключенням посилання на попередні роботи.

8. Фізичні величини повинні подаватися в одиницях системи СІ.

9. Текст рукопису має бути побудований за загальноприйнятою схемою:

– **індекс УДК** у верхньому лівому кутку листа (Times New Roman, 14 пт.) та англійською мовою (**UDC**);

– **ініціали та прізвища авторів** у верхньому правому кутку листа українською (або мовою статті) та англійською мовою (Times New Roman, 14 пт.). Порядок подання: **ім'я, по-батькові, прізвище**;

– **науковий ступінь, вчене звання** українською (або мовою статті) та англійською мовою (Times New

¹ При блокуванні доступу до документа паролем, редакція залишає за собою право не опублікувати статтю без повернення оплати.

Roman, 14 пт.). У статті **не потрібно** вказувати назву факультету або кафедри, де працює автор (або автори);

- *порожній рядок (Times New Roman, 14 пт.);*
- **назва статті** - великими літерами, по центру українською (або мовою статті) та англійською мовою (Times New Roman, 14 пт., **жирний**). Назва статті подається без використання вузькоспеціалізованих скорочень, крапка в кінці назви не ставиться;
- *порожній рядок (Times New Roman, 14 пт.);*
- **анотація структурована** (1500-2000 знаків) українською (або мовою статті) та англійською мовами (Times New Roman, 12 пт., *курсив*); **анотацію не потрібно розміщувати на окремому листі**. Анотація повинна містити стисле формулювання змісту статті, не повторювати назву статті. Загальна структура анотації повинна містити:
 - **Актуальність теми дослідження (Urgency of the research);**
 - **Постановка проблеми (Target setting);**
 - **Аналіз останніх досліджень і публікацій (Actual scientific researches and issues analysis);**
 - **Виділення недосліджених частин загальної проблеми (Uninvestigated parts of general matters defining);**
 - **Постановка завдання (The research objective);**
 - **Викладення основного матеріалу (стисло) (The statement of basic materials);**
 - **Висновки** відповідно до статті (**Conclusions**).
- *порожній рядок (Times New Roman, 14 пт.);*
- **ключові слова** (до 25 слів) українською (або мовою статті) та англійською мовами (Times New Roman, 14 пт., *курсив*);
- **Актуальність теми дослідження** (Times New Roman, 14 пт.);
- **Постановка проблеми** (Times New Roman, 14 пт.);
- **Аналіз останніх досліджень і публікацій** (Times New Roman, 14 пт.);
- **Виділення недосліджених частин загальної проблеми** (Times New Roman, 14 пт.);
- **Постановка завдання** (Times New Roman, 14 пт.);
- **Викладення основного матеріалу** (можливий розподіл на підрозділи) (Times New Roman, 14 пт.);
- **Висновки** відповідно до статті (Times New Roman, 14 пт.);
- *порожній рядок (Times New Roman, 14 пт.);*
- **Література** (Times New Roman, 12 пт., **жирний**, по центру), об'єм до 25 джерел, перелік літератури є останнім в статті і його необхідно оформити відповідно чинних вимог з оформлення літератури; список використаних джерел слід розміщувати одним із таких способів: у порядку появи посилань у тексті або в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків, у хронологічному порядку (приклад оформлення літератури наведені далі за текстом); список літератури розташовується одразу ж після тексту статті; один пункт літератури відповідає назві лише однієї книги (статті або ін.), не допускається під одним номером у переліку розміщувати дві або більше назв;
- **References** (Times New Roman, 12 пт., **жирний**, по центру).
- **Надійшла** стаття до редакції у нижньому правому кутку листа (Times New Roman, 12 пт.) у форматі (ДД.ММ.РРРР);
- **Бібліографічний опис для цитування** у нижньому лівому кутку листа (Times New Roman, 12 пт.).

Редакція журналу

“Науковий вісник Полісся”

залишає за собою право змінювати та вносити уточнення в
“Правила оформлення та подання рукопису”

без попереднього повідомлення

Адреса редакції: 14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95 (корп. 4), кім. 25

Мороз Наталія Вікторівна, *відповідальний секретар*,
тел. (0462) 665-225, +38(068)8144606

Мекшун Ірина Миколаївна, *технічний редактор*, кім. 134
тел. (0462) 665-224

E-mail: nauk_visn@ukr.net

Приклад оформлення рукопису для представлення у редакцію

UDC 658.62.018.2

УДК 658.62.018.2

O. I. Harafonova, Doctor of Economics,
Associate Professor,
G. V. Zhosan, Candidate of Economic
Sciences, Assistant,
R. V. Yankovoi, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor

О. І. Гарафонова, д. е. н.,
доцент,
Г. В. Жосан, к. е. н.,
асистент,
Р. В. Янковой, к. е. н.,
доцент

**DISTINCTIONS AND FEATURES
OF ISO 9001:2015 STANDARD
IMPLEMENTATION
IN THE CONTEXT OF SOCIAL AND
STRATEGIC DEVELOPMENT OF
ENTERPRISES**

**ВІДМІННОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ
ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТУ ISO
9001:2015 В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОГО ТА
СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВ**

Urgency of the research. In terms of globalization of business and trade, when even the concept of "crisis" becomes global, the desire for continued growth and development becomes the most important and top priority.

Target setting. The quality and quantity of products are the most important indicators of the final result of the enterprise. The problem of improving quality should be a state priority.

Actual scientific researches and issues analysis. Such well-known scientists as A. Glichev, M. Kruglov, I. Kryzhanivsky, A. Lositsky, T. Korneeva, E. Korotkov, A. Feigenbaum, G. Taguchi, E. Shilling, H. Wadsworth, T. Seifi, Y. Rebrin has made a significant contribution to the development of the theory, methodology and history of product quality management.

Uninvestigated parts of general matters defining. At the same time very few of scientific papers highlights the peculiarities of quality management systems based on the new version of the ISO 9001:2015 international standard implementation. New requirements of this standard as well as its differences from the previous version require researching.

The research objective. To study the features of the new version of the ISO 9001:2015 international standard, compare it with the previous edition of ISO 9001:2008 one and highlight the key differences.

The statement of basic materials. In the article the peculiarities of implementation of the ISO 9001:2015 standard are considered. A comparative characteristic between versions of the 2008 standard and 2015 one is conducted. It is established that the main differences concern principles of quality management, structure of the standard, terms and definitions, requirements of the standard.

Conclusions. The ISO 9001 certificate for the quality management system does not guarantee the quality of the product or service provided. Designing and obtaining the ISO 9001 certificate serves as a kind of trust instrument.

Keywords: ISO 9001:2015; ISO 9001:2008; quality management system; risk; process.

Актуальність теми дослідження. В умовах глобалізації бізнесу та торгівлі, коли навіть поняття «криза» набуває світового характеру, прагнення до постійного зростання і розвитку стає найбільш важливим і першочерговим.

Постановка проблеми. Якість і кількість продукції є найважливішими показниками кінцевого результату діяльності підприємства. Проблема підвищення якості повинна стати державним пріоритетом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії, методології та історії розвитку управління якістю продукції зробили відомі вчені: А. Глічев, М. Круглов, І. Крижанівський, О. Лосицький, Т. Корнеєва, Е. Коротков, А. Фейгенбаум, Г. Тагучі, Е. Шілінг, Х. Вадсвордт, Т. Сейфі, Ю. Ребрін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. У той же час недостатньо наукових праць висвітлюють особливості впровадження систем управління якістю на основі нової версії міжнародного стандарту ISO 9001:2015. Потребують дослідження нові вимоги, визначені даним стандартом, а також його відмінності від попередньої версії.

Постановка завдання. Дослідження особливостей нової версії міжнародного стандарту ISO 9001:2015, порівняння його з попередньою редакцією ISO 9001:2008 та виділення ключових відмінностей.

Виклад основного матеріалу. У статті розглянуто особливості впровадження стандарту ISO 9001:2015. Проведено порівняльну характеристику між версіями стандарту 2008 року та 2015 року. Встановлено, що основні відмінності стосуються: принципів менеджменту якості, структури стандарту, термінів та визначень, вимог стандарту.

Висновки. Сертифікат на систему менеджменту якості ISO 9001 не гарантує якості виробленої продукції або наданої послуги. Оформлення та отримання сертифікату ISO 9001 служить в якості своєрідного інструменту довіри.

Ключові слова: ISO 9001:2015; ISO 9001:2008; система управління якістю; ризик; процес.

Актуальність теми дослідження. Підвищення якості продукції в умовах конкурентного середовища є однією з найбільш важливих і складних завдань для будь-якого виробника товарів і послуг...

Постановка проблеми. В сучасних економічних умовах основним завданням підприємств є підвищення конкурентоспроможності на ринку...

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії, методології та історії розвитку управління якістю продукції зробили відомі вчені...

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. У той же час недостатньо наукових праць висвітлюють особливості впровадження систем управління якістю на основі нової версії міжнародного стандарту ISO 9001:2015...

Постановка завдання. Дослідження особливостей нової версії міжнародного стандарту ISO 9001:2015, порівняння його з попередньою редакцією ISO 9001:2008 та виділення ключових відмінностей...

Виклад основного матеріалу. Абревіатура ISO розшифровується як International Organization for Standardization (Міжнародна Організація по Стандартизації). Це організація, яка є ...

Висновок. Основними відмінностями стандарту ISO 9001: 2015 від попередньої версії стандарту стали...

References

1. The ISO Survey of Certifications – 2013. Switzerland: ISO. (2013). www.iso.org/iso/home/-standards/certification/isosurvey.htm?certificate=ISO%209001&countrycode=UA#countrypick [in English].
2. Vitkin, L., Borysenko, M., Hlukhova, O. I., Karandiev, K. H. (2012). *Evolutsiia systemy upravlinnia yakistiu vyshchoho navchalnoho zakladu* [Evolution of the quality management system of a higher educational institution]. *Standartyzatsiia, sertyfikatsiia, yakist – Standardization, certification, quality*, 3, 40-45 [in Ukrainian].
3. Croft N. H. (2012). *ISO 9001:2015 – perspektivy razvitiia standartov upravleniia kachestvom na sleduiushchie 25 let* [ISO 9001:2015 and beyond - Preparing for the next 25 years of quality management standards]. Retrieved from <http://www.iso.org/iso/ru/news.htm?refid=Ref1633> [in English].
4. *Systemy upravlinnia yakistiu. Vymohy* [Quality management systems. Requirements]. (2009). (ISO 9001:2008, IDT): DSTU ISO 9001:2009 from 1st September 2009 to replace DSTU ISO 9001:2001. Kyiv: Derzhspozhyvstandart of Ukraine [in Ukrainian].
5. Ezrakhovich, A., Dzedik, V., Bannykh, Iu. (2014). *Novaia versiia ISO 9001:2015* [New version of ISO 9001:2015]. *Metody menedzhmenta kachestva – Quality management methods*, 7, 33-36. Retrieved from http://www.rusregister.ru/upload/MMK_07_2014_2s%20одна%20статья.pdf [in Russian].
6. Chaika, I. I. (2014). *Standart ISO 9001:2015. Chto nas ozhidaet?* [Standard ISO 9001: 2015. What awaits us?]. *Sertyfikatsiia – Certification*, 2, 8-11. Retrieved from <http://qualityguild.center.ru/file/bulletin-1/DEFAULT/org.stretto.plugins.bulletin.core.Article/file/572> [in Russian].
7. *Quality management principles* Switzerland: ISO. (2015). www.iso.org/iso/ru/qmp_2012.pdf [in English].
8. *International standard Risk-management – Principles and guidelines ISO 31000:2009*. (2009). Switzerland : ISO copyright office [in English].

Література

1. The ISO Survey of Certifications – 2013 [Electronic recourse] / Switzerland : ISO. – Retrieved from <http://www.iso.org/iso/home/standards/certification/isosurvey.htm?certificate=ISO%209001&countrycode=UA#countrypick>.
2. Віткін, Л. Еволюція системи управління якістю вищого навчального закладу / Л. Віткін, З. Борисенко, О. Глухова, К. Карандєєв // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2012. – № 3. – С. 40–45.
3. Крофт Найджел, Х. ISO 9001:2015 – перспективы развития стандартов управления качеством на следующие 25 лет [Электронный ресурс] / Найджел Х. Крофт. – Режим доступа : <http://www.iso.org/iso/ru/news.htm?refid=Ref1633>.
4. Системи управління якістю. Вимоги : (ISO 9001: 2008, IDT): ДСТУ ISO 9001: 2009. – [На заміну ДСТУ ISO 9001:2001; чинний від 2009-09-01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2009. – 33 с. – (Національний стандарт України).
5. Езрахович, А. Новая версия ИСО 9001:2015 [Электронный ресурс] / Езрахович А., Дзедик В., Банних Ю. // Методы менеджмента качества. – 2014. – № 7. – Режим доступа : http://www.rusregister.ru/upload/MMK_07_2014_2s%20одна%20статья.pdf.
6. Чайка, И. И. Стандарт ИСО 9001:2015. Что нас ожидает? [Электронный ресурс] / И. И. Чайка // Сертификация. – 2014. – № 2. – Режим доступа : <http://qualityguild.vniis.ru/file/bulletin1/DEFAULT/org.stretto.plugins.bulletin.core.Article/file/572>.
7. *Quality management principles* [Electronic recourse] / Switzerland : ISO. – Retrieved from: http://www.iso.org/-iso/ru/qmp_2012.pdf.
8. *International standard Risk-management – Principles and guidelines ISO 31000:2009* (E). – Switzerland : ISO copyright office, 2009. – 36 p.
9. Бурбела, О. В. Розвиток систем управління якістю продукції в Україні / О. В. Бурбела, Ю. О. Шалагай // Економічний простір. – 2011. – № 49. – С. 55-59.
10. Левкулич, В. В. Зовнішні та внутрішні фактори

9. Burbela, O.V., Shalahai, Yu.O. (2011). Rozvytok system upravlinnia yakistiu produktsii v Ukraini [Development of Quality Management Systems in Ukraine]. *Ekonomichnyi prostir – Economic space*, 49, 55-59 [in Ukrainian].

10. Levkulych, V. V. (2012). Zovnishni ta vnutrishni faktory vplyvu na zabezpechennia ta pokrashchennia yakosti produktsii [External and internal factors of influence on maintenance and improvement of product quality]. *Naukovyi visnyk Uzhorodskoho universytetu. Seria Ekonomika – Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series Economics*, 36, 187–193 [in Ukrainian].

11. Groot, T., Selto, F. H. (2013). *Advanced management accounting*. Harlow: Pearson [in English].

впливу на забезпечення та покращення якості продукції / В. В. Левчук // Науковий вісник Ужгородського університету.– Серія Економіка.– 2012. – Вип. 2 (36). – С. 187–193.

11. Groot, T. *Advanced management accounting*. / T. Groot, F. H. Selto. Harlow, England; New York : Pearson, 2013 – 472 p.

Received for publication 12.05.2017

Бібліографічний опис для цитування :

Harafonova, O. I. Distinctions and features of ISO 9001:2015 standard implementation in the context of social and strategic development of enterprises / O. I. Harafonova, G. V. Zhosan, R. V. Yankovoi // Науковий вісник Полісся. – 2017. - № 3 (11). – С. 137-142.

Науковий вісник Полісся

Науковий економічний журнал

№ 1(17)

Научный вестник Полесья

Научный экономический журнал

№ 1(17)

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів.

Редколегія не завжди поділяє погляди авторів статей.

За достовірність викладених фактів та коректний переклад статей іншими мовами відповідальність несе автор.

Головний редактор	С. М. Шкарлет
Відповідальний редактор	Л. О. Коваленко
Технічний редактор	Н. В. Мороз
Комп'ютерна верстка	Н. В. Мороз, І. М. Мекшун, А. І. Маковецька
Дизайн обкладинки	І. М. Мекшун
Технічні редактори з питань комп'ютерного забезпечення	С. В. Злобін, І. М. Мекшун
Мовне редагування	О. В. Друпп, Ю. Ю. Затворницька
Друкар	Н. А. Тестова

Набір комп'ютерний. Підписано до друку 25.03.2019. Здано до друку 14.06.2019
Формат 60x84/16. Папір офсетний №1. Друк цифровий.
Умов. друк. арк. 22,17. Обл.-вид. арк. 18,83.
Наклад 100 прим. Зам. № 1922.019.32.

Чернігівський національний технологічний університет
14027, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 4802 від 01.12.2014 р.

Scientific bulletin of Polissia

Scientific journal on Economics

№ 1(17)

Pressed in an author's edition from the authors' original layouts.

Editorial Board is not always agreed with the authors' views.
An author is responsible for the given facts' authenticity.

Chief Editor	S. M. Shkarlet
Responsible Editor	L. O. Kovalenko
Technical editor	N. V. Moroz
Computer typing	N. V. Moroz, I. M. Mekshun, A. I. Makovetska
Cover design	I. M. Mekshun
Technical editor and Computer Support	S. V. Zlobin, I. M. Mekshun
Language editing	O. V. Drupp, Yu. Yu. Zatvornytska
Printing	N. A. Testova

Computer typing. Signed to the press 25.03.2019. Sent to the press 14.06.2019
Format 60x84/16. Offset paper № 1. Conventional pressed paper 18,83.
Edition 100 copies.

PUBLIC

Chernihiv National University of Technology
14027, Chernihiv, Shevchenka Str., 95

State Registration Certificate of Printing Mass Medium
Series ДК № 4802 from 01.12.2014